Co-funded by the European Union

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Юридичний факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЄС»

International scientific and practical conference of young scientists «MODERN ISSUES OF HARMONISATION OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU»

МОДУЛЬ ЖАНА МОНЕ «ДОГОВІРНЕ ПРАВО ЄС»

11 червня 2026 року

м. Харків

УДК 340.5(477+4-6)(063)
А 43

Рекомендовано до друку:

Вченою радою юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № 16 від 19 червня 2026 року

А 43 **Актуальні питання гармонізації законодавства України і ЄС:** тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 11 червня 2026 р.) Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. 254 с.

До збірника увійшли тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Актуальні питання гармонізації законодавства України і ЄС», що відбулася 11 червня 2026 року. Організатором конференції стала кафедра цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Підготовлено в рамках виконання Проєкту Модуль Жана Моне «Договірне право Європейського Союзу»/EU-Contract» (Project 101127494-EU-Contract)

Дисклеймер: «Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can beheld responsible for them»

Редколегія: К. М. Воронов, к.ю.н., доцент (відповідальний редактор);
О. А. Устименко, к.ю.н., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;
Ж. В. Завальна, д.ю.н., проф.; В. О. Савченко, к.ю.н., доцент.

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

Усі тези перевірено на наявність текстових запозичень за допомогою системи StrikePlagiarism.com

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, 2026
© Юридичний факультет, 2026

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЄС»

УСТИМЕНКО Олена Анатоліївна - завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, співголова організаційного комітету

ЗАВАЛЬНА Жанна Вікторівна - професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, співголова організаційного комітету

САВЧЕНКО Віктор Олександрович - доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент, відповідальний секретар

ВОРОНОВ Кирило Маркович - доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент, координатор проєкту Модуль Жана Моне «Договірне право Європейського Союзу» / EU-Contract» (Project 101127494-EU-Contract)

HARMONISATION OF UKRAINIAN LEGISLATION WITH THE EU GDPR: LEGAL CONVERGENCE, CJEU JURISPRUDENCE IMPACT AND INSTITUTIONAL TRANSFORMATION

Muhammet Salih Aydın,
4th-year Student, School of Law
V. N. Karazin Kharkiv
National University

The harmonisation of Ukrainian legislation with European Union law constitutes a cornerstone of Ukraine's European integration process and represents a multidimensional transformation of its national legal order. Among the most complex and normatively dense areas of approximation, personal data protection occupies a central position due to its direct connection with fundamental rights, digital governance, and cross-border economic relations. In this context, the EU General Data Protection Regulation (Regulation (EU) 2016/679, hereinafter GDPR) [1] operates not only as a sectoral instrument but also as a supranational standard-setting framework with extraterritorial implications.

The ongoing process of European integration of Ukraine necessitates a gradual but comprehensive alignment of its national legal system with the acquis communautaire of the European Union [6]. This process is not merely technical in nature; rather, it represents a profound legal transformation aimed at ensuring normative compatibility, institutional interoperability, and the protection of fundamental rights within a shared European legal space.

Within this framework, personal data protection has emerged as one of the most sensitive and dynamically evolving domains of legal harmonisation. The digitalisation of governance, economic transactions, and social communication has elevated personal data to a strategic legal object, requiring robust regulatory safeguards. The GDPR constitutes the most advanced supranational legal regime in this field, establishing a comprehensive and directly applicable regulatory framework across the European Union. In contrast, Ukraine's current regulatory system, primarily based on the Law "On Personal Data Protection" (2010) [7], reflects an earlier stage of data protection development and only partially incorporates EU standards.

Accordingly, this paper seeks to critically assess the extent of normative and institutional convergence between Ukrainian legislation and the GDPR, identifying structural gaps and proposing legally coherent pathways for further approximation.

The GDPR represents a paradigmatic shift in data protection law, moving from fragmented national regimes to a unified supranational regulatory architecture. Its normative structure is grounded in the protection of fundamental rights enshrined in Article 8 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union [2].

The regulation is built upon several foundational principles: Lawfulness, fairness, and transparency in data processing; Purpose limitation as a constraint on functional data expansion; Data minimisation as a proportionality requirement; Accuracy and data quality assurance; Storage limitation reflecting temporal necessity;

Integrity and confidentiality ensuring security of processing; Accountability as a systemic compliance principle.

In addition to substantive principles, the GDPR introduces a sophisticated enforcement mechanism based on independent supervisory authorities, corrective powers, and administrative fines reaching up to 20 million euros or 4% of global annual turnover. This enforcement architecture ensures not only formal compliance but also behavioural deterrence.

Furthermore, the GDPR significantly strengthens the procedural rights of data subjects, including the rights of access, rectification, erasure, restriction of processing, data portability, and objection. These rights collectively operationalise the principle of informational self-determination within the EU legal order [9].

The Ukrainian legal framework governing personal data protection is primarily established by the Law of Ukraine "On Personal Data Protection" (2010). This legislation introduces basic definitions, outlines general processing requirements, and provides a set of data subject rights.

However, from a comparative EU law perspective [8], the Ukrainian regime demonstrates a number of structural limitations:

First, the normative density of the legislation remains relatively low compared to the GDPR, particularly with respect to detailed compliance obligations for data controllers and processors.

Second, the institutional framework lacks a fully independent supervisory authority endowed with comprehensive investigative and sanctioning powers, which is a defining feature of the EU model.

Third, enforcement mechanisms are underdeveloped, with limited administrative penalties and inconsistent judicial interpretation.

Fourth, the regulation of cross-border data transfers does not fully correspond to the GDPR adequacy logic, thereby creating legal uncertainty in international data flows.

The Court of Justice of the European Union has significantly shaped EU data protection law. In Google Spain v AEPD [3], the Court established the "right to be forgotten". In Schrems I [4] and Schrems II [5], the Court invalidated data transfer mechanisms (Safe Harbour and Privacy Shield), reinforcing adequacy and fundamental rights protection in international data transfers. These judgments form binding interpretative standards for GDPR application.

Ukraine's Law on Personal Data Protection (2010) provides basic safeguards but lacks GDPR-level regulatory depth. Deficiencies exist in enforcement mechanisms, institutional independence, and detailed compliance obligations for data controllers.

A key obstacle to harmonisation is the absence of a robust institutional ecosystem comparable to EU data protection authorities. Institutional independence and enforcement capacity remain insufficiently developed. Ukrainian data protection law lacks the internal coherence and conceptual precision characteristic of the GDPR, resulting in interpretative inconsistencies and regulatory ambiguity. The effectiveness of legal norms is constrained by weak sanctioning mechanisms and limited administrative practice, reducing the deterrent effect of data protection rules. Emerging

EU digital regulatory frameworks, including advanced data governance and interoperability mechanisms, are not yet fully reflected in Ukrainian legislation.

The Association Agreement between Ukraine and the European Union establishes a binding framework for gradual legislative approximation. Within this context, the harmonisation of data protection law should be understood as a phased process involving both normative and institutional convergence.

Key reform priorities include: Full transposition of GDPR principles into national legislation; Establishment of an independent supervisory authority in line with EU standards; Strengthening of administrative and judicial enforcement mechanisms; Development of a coherent legal regime for international data transfers based on adequacy principles; Institutional capacity-building in line with EU digital governance models.

Such reforms would not only ensure legal compatibility with the EU acquis but also enhance Ukraine's readiness for integration into the European digital economy. Major gaps include: (i) institutional deficit in supervisory authority independence, (ii) weak administrative sanctions, (iii) limited data subject rights enforcement, and (iv) underdeveloped cross-border transfer regime incompatible with EU adequacy logic.

The harmonisation of Ukrainian legislation with the EU GDPR constitutes a complex legal and institutional challenge that extends beyond mere legislative approximation. While Ukraine has achieved partial convergence with European data protection standards, significant normative and structural gaps remain. The GDPR serves as both a benchmark and a transformative model for modern data protection law. Full alignment with its provisions requires comprehensive legal reform, institutional strengthening, and sustained political commitment to European integration objectives.

Ultimately, successful harmonisation will contribute to the consolidation of the rule of law, the protection of fundamental rights, and the integration of Ukraine into the European legal and digital space. While Ukraine demonstrates formal convergence with EU principles, functional equivalence remains incomplete. The GDPR operates as a risk-based regulatory system, whereas Ukrainian law remains primarily declarative and compliance-light.

Full harmonisation requires: establishment of an independent supervisory authority, adoption of GDPR-style accountability mechanisms, strengthening of enforcement capacity, and alignment with EU adequacy decisions framework for international data transfers. The harmonisation process is progressing but remains structurally incomplete. Integration into the EU digital legal space requires not only legislative approximation but also institutional transformation aligned with CJEU jurisprudence and GDPR standards.

References:

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*. 2016.

L 119. P. 1–88. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. C 326. P. 391–407. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT

3. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 13 May 2014. Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González. Case C-131/12. ECLI:EU:C:2014:317. *InfoCuria - Court of Justice of the EU*. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/redirect/juris/documents.jsf?num=C-131/12

4. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 6 October 2015. Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner. Case C-362/14. ECLI:EU:C:2015:650. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62014CJ0362

5. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 16 July 2020. Data Protection Commissioner v Facebook Ireland Limited, Maximillian Schrems. Case C-311/18. ECLI:EU:C:2020:559. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0311

6. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 161. P. 3–2137. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014A0529(01)-20240901

7. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 15.06.2026).

8. Kuner C. *European Data Protection Law: Corporate Compliance and Regulation*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2007. 453 p.

9. Lynskey O. *The Foundations of EU Data Protection Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 310 p.

Scientific Supervisor: Associate Professor of the Civil Law Disciplines Department, School of Law, V. N. Karazin Kharkiv National University, PhD in Law, Associate Professor K. Voronov

ПІДСТАВИ ЗМІНИ ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Амер Діана Наіф,
студентка 3-го курсу юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом питання стабільності договірних відносин набуває дуже важливого значення. Численні війни, економічна нестабільність та розрив логістичних ланцюгів у світі поставили під загрозу виконання тисяч договорів купівлі-продажу, і це показує, що механізми їхньої зміни та припинення дещо потребують переосмислення. Традиційний підхід до незмінності умов договору дедалі частіше вступає у протиріччя з об'єктивними обставинами, що робить перехід до європейських стандартів, зокрема принципу збереження договору, не просто бажаним, а необхідним для нормального функціонування вітчизняного бізнесу та гармонізації приватного права.

Правове регулювання зміни та розірвання договору купівлі-продажу базується на складному балансі між принципом pacta sunt servanda та необхідністю гнучкості у надзвичайних ситуаціях. Міжнародні акти, зокрема Віденська конвенція, Принципи УНІДРУА та європейські модельні правила, передбачають механізми для вирішення ситуацій, коли виконання договору стає проблемним, і серед них важливе значення мають поняття «істотного порушення договору» та доктрина «hardship», які дозволяють сторонам цивілізовано вийти з договірного глухого кута [6, с. 8, 15, 19; 4, sections 2, 3]. В Україні цей інститут наразі проходить етап активної трансформації через судову практику Верховного Суду та рекодифікацію Цивільного кодексу. Дослідження досвіду ЄС дозволяє виокремити найбільш ефективні механізми, такі як обов'язок проведення повторних переговорів чи право на виправлення недоліків, і такі механізми мають стати фундаментом для оновленого українського законодавства, а метою дослідження є обґрунтування доцільності пріоритету адаптації договору над його припиненням у процесі розвитку українського договірного права.

Ключовим принципом європейського приватного права є свобода договору, що включає право сторін не лише визначати зміст зобов'язання, але й змінювати його за взаємною згодою. Згідно з Принципами міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА, договір, укладений належним чином, є обов'язковим для сторін і може бути змінений або припинений лише відповідно до його умов, за згодою сторін або на інших підставах, передбачених цими Принципами [4, Chapter 1]. Такий підхід закладає основу для автономії волі, де розірвання договору розглядається як винятковий захід захисту прав потерпілої сторони. Важливою категорією в європейському підході є і істотне порушення. Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів

визначає порушення як істотне, якщо воно спричиняє шкоду іншій стороні, і остання значною мірою позбавляється того, на що вона мала право розраховувати на підставі цього договору [6, article 25]. Як зазначає Амір Аль-Хаджадж, у сучасній європейській практиці це поняття тлумачиться суворо, суди та арбітражі намагаються зберегти договір, якщо тільки мета договору не стала абсолютно недосяжною, що підкреслює роль розірвання як так званого засобу останньої надії, remedy of last resort. [16, с. 7, 24]. Процедура зміни та розірвання за статтею 29 CISG передбачає, що договір може бути змінений або припинений через просту згоду сторін, не вимагаючи дотримання особливих формальностей, якщо сторони не домовилися про інше. Проте, як підкреслює Марія дель Пілар Пералес Віскасільяс, наявність у контракті застереження про письмову зміну є обов'язковим до виконання, хоча поведінка однієї зі сторін може позбавити її права посилатися на таке застереження, якщо інша сторона покладалася на таку поведінку [17, с. 170, 177]. Це демонструє пріоритет добросовісності над формалізмом у міжнародній торгівлі.

Особливе місце в європейській традиції займає вище згадана доктрина hardship, тобто істотна зміна обставин. За принципами УНІДРУА, якщо виконання договору стає більш обтяжливим для однієї зі сторін, вона все ж повинна виконати свої зобов'язання за умови дотримання положень про зміну обставин [4, article 6.2.1]. Джозеф Перілло наголошує, що на відміну від форс-мажору, який звільняє від відповідальності за неможливість виконання, hardship спрямована на відновлення рівноваги договору через його зміну, що дозволяє зберегти економічну цінність угоди [18, с. 9]. У контексті Директиви ЄС 2019/771 щодо договорів купівлі-продажу товарів, європейський законодавець посилює захист споживача, надаючи право на розірвання договору у разі серйозної невідповідності товару, яку продавець не зміг або не захотів усунути [7]. Тут можна провести зв'язок з українськими реаліями захисту прав споживачів, де, за словами А.К. Чепеленко та М.О. Резникової, сучасних умовах предмет договору не може обмежуватися лише назвою товару та має включати деталізовані характеристики, які дозволяють ідентифікувати об'єкт як такий, що відповідає потребам покупця, тож можна зробити висновок, що правові аспекти купівлі-продажу дедалі більше орієнтуються на якість та відповідність об'єкта угоди заявленим характеристикам [11, с. 132]. Принципи європейського договірного права вводять механізм, за якого сторона, що стикається з надмірним обтяженням, зобов'язана запропонувати переговори [2]. Якщо сторони не досягають згоди протягом розумного строку, суд може або розірвати договір, або змінити його так, щоб справедливо розподілити втрати та вигоди. Інгеборг Швенцер та Едгардо Муньос, однак, дещо висловлюють критику щодо примусової судової зміни договору, аргументуючи це тим, що сторони самі є кращими архітекторами своїх відносин, а обов'язок переговорів має стимулюватися ринковими інтересами, а не судовим примусом [3, с. 174]. Модельні правила європейського приватного права деталізують процедуру розірвання через повідомлення, згідно з ними, право на розірвання виникає не лише при істотному порушенні, а й у разі, якщо сторона не виконує зобов'язання

у додатково наданий строк [1, с. 402]. Це забезпечує передбачуваність для обох сторін, бо покупець отримує чіткий термін, після якого він вільний від зобов'язань, а продавець отримує останній шанс виправити ситуацію.

Основним напрямом розвитку українського права має стати пріоритет адаптації договору над його припиненням. Українська судова практика має непогані перспективи щодо застосування принципу favor contractus. Так, Василь Крат, суддя Верховного Суду, зауважує, що сумніви щодо дійсності або чинності договору повинні тлумачитися судом на користь його сили, а зміна чи розірвання мають застосовуватися лише тоді, коли іншого способу захисту справедливості немає [10, слайд 64]. Це означає перехід нашого суду від буквального сприйняття договору до аналізу того, що сторони реально мали на увазі. У питаннях форс-мажору, що є частою підставою для припинення договорів в Україні під час війни, Олена Кібенко підкреслює, що сертифікат Торгово-промислової палати не є єдиним або беззаперечним доказом. Сторона повинна довести реальний вплив обставин на можливість виконання конкретного зобов'язання, і при цьому, зміна договору в судовому порядку через форс-мажор можлива лише за взаємною згодою сторін, якщо інше не передбачено законом або самим контрактом [9, с. 7, 28].

Проблема відповідальності за прострочення виконання зобов'язань, яку розглядає П.Д. Гуйван, тісно пов'язана з правом на розірвання. В нашій країні прострочення боржника дає кредитору право відмовитися від договору, якщо виконання втратило для нього інтерес [13, с. 17]. Проте, порівняно з європейським підходом, вітчизняні суди частіше фокусуються на наявності вини, тоді як міжнародні стандарти, зокрема CISG-AC Opinion No. 20, акцентують на розподілі ризиків незалежно від суб'єктивного ставлення сторони до порушення [5]. Цивільно-правова відповідальність, як зазначає О. О. Луценко, виступає як захід державного примусу та майнового впливу на правопорушника [12, с. 44]. Водночас, у сучасній доктрині наголошується, що загроза застосування таких санкцій може стимулювати сторони до перегляду умов договору задля його збереження. Як зазначають І. І. Комарницька та М. Буцяк, цивільно-правова відповідальність у договорах купівлі-продажу має не лише каральну, а й стимулюючу функцію та виступає як механізм майнового впливу, що спонукає сторони до належного виконання зобов'язань та дотримання договірної дисципліни [15, с. 159]. Розуміння відповідальності як обов'язку майнового характеру, наприклад як відшкодування збитків чи штрафи, часто стає предметом спорів у міжнародному арбітражі, де, за словами В.І. Галат, істотне порушення є центральним елементом для вирішення питання про правомірність односторонньої відмови від контракту [14, с. 19]. Майбутні перспективи розвитку українського права полягають у подальшій гармонізації із приватним правом ЄС. Сучасний розвиток договірного права в Україні має ґрунтуватися на фундаментальних засадах добросовісності та розумності, бо, як наголошувалося під час наукової конференції у Львові, саме ці категорії повинні стати обов'язковими стандартами поведінки сторін у процесі зміни або адаптації умов угод [8, с. 47]. Зазвичай відповідальність сприймають як штраф за вже

розірваний договір, але європейський підхід пропонує відповідальність не лише за невиконання, а й за недобросовісну поведінку, наприклад за відмову домовлятися і адаптувати договір, коли це об'єктивно потрібно [1, book III, article 1:110].

Порівняльний аналіз свідчить, що європейський підхід до зміни та розірвання договору купівлі-продажу характеризується вираженим прагненням до збереження договорів і таким чином до збереження стабільності цивільного обороту. Використання концепцій істотного порушення та hardship у міжнародних інструментах, таких як CISG, UNIDROIT, DCFR, створює гнучку систему, де розірвання є крайньою мірою, а пріоритет надається адаптації та переговорам. Сьогодні впровадження європейських стандартів у межах рекодифікації Цивільного кодексу України є практичним інструментом стабілізації цивільного обороту. Оновлений Кодекс може змінити підхід і замість жорстких формальностей на перше місце вийде економічна логіка, тож суди матимуть реальні інструменти, щоб не просто скасовувати договори, а адаптувати їх до нових умов. Закріплення принципу favor contractus та обов'язку сторін вести переговори для збереження угоди може забезпечити надійний захист майнових інтересів і стабільність договірних зв'язків, що є фундаментом інвестиційної привабливості України в майбутній поствоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR) / Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke et al. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009. 643 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf

2. The Principles of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III) / Ole Lando and Hugh Beale (eds). URL: https://www.internationalcontracts.net/international-law-documents/Principles-of-European-Contract-Law.pdf

3. Ingeborg Schwenzer, Edgardo Munoz. Duty to renegotiate and contract adaptation in case of hardship. Unif. L. Rev., Vol. 24, 2019, 149–174. URL: https://cisg-online.org/files/commentFiles/Schwenzer_Munoz_24_UnifLRev_2019_149.pdf

4. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome : International Institute for the Unification of Private Law, 2016. 518 p. URL: https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf

5. CISG-AC Opinion No. 20, Hardship under the CISG / Rapporteur: Prof. Dr. Edgardo Muñoz. Adopted by the CISG Advisory Council following its 27th meeting (Puerto Vallarta, Mexico, 2–5 February 2020). URL: https://cisgac.com/opinions/cisgac-opinion-no-20/

6. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods : Convention adopted in Vienna on 11 April 1980. URL: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/19-09951_e_ebook.pdf

7. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 28–50. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng

8. Herus O. European civil law / O. Herus; наук. кер. V. Bondarenko // Право. Комунікація. Суспільство. Law : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти (м. Львів, 5 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. Л. І. Кузьо. — Львів : ЛьвДУВС, 2024. — С. 47–51. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7426/1/05_04_2024.pdf

9. Кібенко О. Р. Форс-мажорні обставини, що впливають на зміну та розірвання (припинення) господарських договорів : презентація. 9 січня 2024 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Kibenko_fors_major.pdf

10. Крат В. І. Договірні спори: практика Верховного Суду: презентація 29 липня 2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_29_Krat.pdf

11. Чепеленко А. К., Резникова М. О. Договір купівлі-продажу: правові аспекти. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 132–136. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.21

12. Луценко О. О. Цивільно-правова відповідальність за невиконання договору купівлі-продажу. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/791e6aab-da87-4abc-bec1-58f35836e326/content

13. Гуйван П. Д. Питання відповідальності за прострочення виконання зобов'язань за договором купівлі-продажу. Правовий часопис Донбасу. 2022. № 3 (80). С. 17–21. https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-80-3-17-21

14. Галат В. І. Роль міжнародного арбітражу у вирішенні спорів, пов'язаних з істотним порушенням договору міжнародної купівлі-продажу товарів. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2024. Т. XXXV. С. 19–26. URL: https://doi.org/10.32782/npnuola.v35.2024.3

15. Komarnytska I. I., Butsiak M. CONCEPTS, SIGNS AND TYPES OF CIVIL LIABILITY. Juridical scientific and electronic journal. 2023. № 2. P. 159–162. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/35

16. Al-Hajaj A. The Concept of Fundamental Breach and Avoidance under CISG : PhD thesis. London : Brunel University, 2015. 272 p. URL: https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/12043/1/FulltextThesis.pdf

17. Perales Viscasillas M. P. Modification and termination of the contract (Art. 29 CISG). Journal of Law and Commerce. 2005. Vol. 25. P. 167–181. URL: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/viscasillas.pdf

18. Perillo J. Force Majeure and Hardship Under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Tulane Journal of International and Comparative Law. 1997. Vol. 5. P. 5–28. URL: https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1782&context=faculty_scholarship

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ЗАХИСТ СЛАБШОЇ СТОРОНИ ДОГОВОРУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Антіпіна Анастасія Кирилівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Актуальність теми зумовлена євроінтеграційними прагненнями України та необхідністю гармонізації вітчизняного договірного права із правом ЄС, що, зокрема, знайшло вираження у прийнятті нової редакції Закону «Про захист прав споживачів» 2023 року. Метою роботи є порівняльний аналіз механізмів захисту слабшої сторони в праві ЄС та України.

Категорія «слабшої сторони» договору базується на визнанні фактичної нерівності учасників цивільних відносин, незважаючи на те, що формально вони юридично рівні. [1, с. 104-105] В основі цієї нерівності лежить відсутність професійних знань та досвіду, що ставлять сторону у вразливе становище, та відсутність реальної можливості впливати на умови договору, які заздалегідь визначені сильнішою стороною в односторонньому порядку. [5, с. 175] До категорії «слабшої сторони» підпадають передусім споживачі, туристи, вкладники, боржники за споживчими кредитами, тощо. [1, с. 358]

Власне центральним суб'єктом, який уособлює слабшу сторону, є споживач. В українському законодавстві основне визначення міститься у ЗУ «Про захист прав споживачів»: фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. [7] Нова редакція Закону 2023 року уточнює це поняття – до споживачів не може бути віднесена особа, чиї цілі прямо пов'язані з незалежною професійною діяльністю. [9] У європейському розумінні визначення особи споживача є негативним, оскільки означає суб'єкта через відсутність зв'язку його дій із бізнесом чи професією. [5, с. 177] Згідно з низкою

Директив, зокрема, 2011/83/ЄС, 2005/29/ЄС, 2019/771/ЄС, споживач – це будь-яка фізична особа, яка в межах договору діє в цілях, що знаходяться поза межами її торговельної, підприємницької, ремісничої чи професійної діяльності.

Принцип свободи договору, закріплений у ст. 627 ЦК України, засновано на ідеї юридичної рівності, що передбачає відсутність переваг однієї сторони перед іншою, незалежно від їхнього правового статусу [4, с. 61; 6] Водночас ця свобода не є абсолютною. Існують чіткі межі свободи договору – це справедливі та пропорційні рамки, які обмежують дії сторін з метою балансу публічних і приватних інтересів. Свобода договору обмежується, зокрема, необхідністю захисту вразливих категорій контрагентів. Аналогічний підхід простежується і в європейській правовій системі. Зокрема, положення DCFR, які передбачають допустимі обмеження договірної свободи, серед яких і захист вразливих учасників (споживачів) для гарантування безпеки та економічного добробуту. [3, с. 116-117]

Аналіз інструментів захисту споживачів в законодавстві ЄС варто почати з положень ДФЄС (Договір про функціонування Європейського Союзу), а саме ст. 169, яка визначає конституційні засади підтримки інтересів споживачів та забезпечення високого рівня їх захисту. Центральним інструментом у цій сфері виступає Директива 93/13/ЄС, яка встановлює критерії оцінки справедливості договірних умов. Так, згідно з положеннями ст. 3, умова, яка не обговорювалася індивідуально, вважається несправедливою, якщо вона, всупереч вимозі добросовісності, створює істотний дисбаланс прав і обов'язків на шкоду споживачу. Несправедливі умови визнаються необов’язковими для споживача (ст. 6). Крім того, в додатку до Директиви наведено невичерпний перелік умов, які можуть визнаватися несправедливими: від відповідальності за смерть чи каліцтво до встановлення надмірних штрафів для споживача. [11] Практичну реалізацію цих положень продемонстровано, зокрема, у справі Ryanair DAC v DelayFix (C-519/19). У своєму рішенні Суд постановив, що застереження про юрисдикцію, яке було включене до стандартних умов договору продавцем без індивідуального обговорення та яке встановлює виключну компетенцію судів за місцем реєстрації авіакомпанії (надавача послуг), має вважатися несправедливим у розумінні статті 3(1) Директиви 93/13/ЄС. Така умова підпадає під категорію тих умов, які мають на меті виключення або перешкоджання праву споживача на судовий захист, що прямо відповідає пункту 1(q) Додатку до Директиви. [13, с. 9]

Ключовим доповненням виступає інша Директива – 2011/83/ЄС. Так, вона закріплює за споживачами право на відмову від договору без пояснення причин протягом 14 днів (ст. 9); а на продавців покладає розширені інформаційні обов’язки: торговці зобов'язані надавати вичерпну інформацію про себе, ціну, основні характеристики товару, тощо до прийняття споживачем на себе зобов’язань за договором (ст. 5). [10]

Повертаючись до механізмів захисту слабшої сторони у вітчизняному праві, звернемось до Цивільного кодексу України. В статтях 633 (публічний договір) та 634 (договір приєднання) містяться положення щодо захисту вразливого

контрагента, хоча і мають різну юридичну природу. [2, с. 128] Публічний договір покладає на підприємця обов'язок укладати правочин з кожним, хто до нього звернеться, на однакових для всіх умовах, що вказує на фактичну рівність сторін в економічних відносинах. Всяке порушення вимоги щодо однаковості умов тягне за собою їх нікчемність. Особливістю договору приєднання є спосіб його укладення – його умови заздалегідь визначені однією стороною, а протилежна позбавлена можливості на них впливати, що ставить її у вразливе становище. Відповідно, для її захисту передбачено спеціальну підставу для зміни/розірвання договору – наявність «явно обтяжливих умов», які позбавляють особу її звичайних прав або обмежують відповідальність ініціатора. [2, с. 126-127; 6] Показовою в цьому контексті є ця судова справа. У постанові КЦС ВС від 16 серпня 2023 року у справі № 176/1445/22, де Суд наголосив, що за відсутності належних доказів будь-які сумніви мають тлумачитися на користь споживача як «слабкої» сторони, оскільки його відносини з професійними суб'єктами фактично не є рівними. Це робить обмеження свободи договору та автономії волі сильнішої сторони правомірним засобом досягнення рівності сторін. [8]

Іншим важливим документом у цій сфері є ЗУ «Про захист прав споживачів» (2023), який тільки набирає чинності. Цей акт є ключовим євроінтеграційним інструментом та розроблювався з метою наближення національного законодавства до законодавства Союзу. Так, наприклад, нова редакція на нормативному рівні вводить поняття вразливих категорій споживачів (особи, які є вразливими через вік, вади розумового або фізичного розвитку). Суб'єкт господарювання тепер зобов'язаний враховувати особливості таких груп, а неврахування їхньої вразливості прирівнюється до свідомої нечесної комерційної практики (ст. 25). [9] Схоже положення містить ст. 5.3 Директиви 2005/29/ЄС і встановлює обов’язок оцінювати вплив комерційної практики не абстрактно, а з урахуванням особливостей конкретної вразливої групи споживачів через розумові чи фізичні вади, вік або довірливість. [12]

Таким чином, і право ЄС, і вітчизняне законодавство, грунтуючись на засадах юридичної рівності сторін, водночас запроваджують спеціальні механізми для захисту слабшого (вразливого) контрагента через встановлення справедливих меж свободи договору. Це дозволяє ефективно захистити інтереси слабшої сторони без порушення фундаментальних принципів приватного права. Прийняття нової редакції ЗУ «Про захист прав споживачів» свідчить про поступове зближення вітчизняного регулювання із європейськими стандартами, хоча повноцінна гармонізація ще потребує часу та подальших зусиль.

Список використаних джерел:

1. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Monografiya-Rekodyfikatsiya-tsyvilnogo-zakonodavstva-Ukrayiny.-Vyklyky-chasu.-Pershe-vydannya.-2021.pdf

2. Ваганова І. М. Публічні договори та договори приєднання у цивільному праві. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 126—128. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/26

3. Менджул М. В. Свобода договору та її межі: відповідність цивільного законодавства України європейським підходам. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 69. С. 114—117. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.19

4. Єфремова І. І., Ломакіна І. Ю. Принципи свободи договору і рівності сторін у договірному праві України та ЄС. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2022. Вип. 2 (54). С. 60—66. DOI: https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2(54).264404

5. Гудима-Підвербецька М. М., Гудима М. М. Захист прав споживачів у договорах про надання туристичних послуг з іноземним елементом (в контексті Європейського Союзу). Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 174—182. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.28

6. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII : станом на 24 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text

8. Маринушкін Арсен Григорович. За відсутності доказів сумніви та припущення мають тлумачитися на користь споживача, який зазвичай є «слабкою» стороною в таких цивільних відносинах, правові відносини споживача з банком фактично НЕ є рівними (КЦС ВС від 16.08.2023р. № 176/1445/22). Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань №1 в Україні!. URL: За відсутності доказів сумніви та припущення мають тлумачитися на користь споживача, який зазвичай є «слабкою» стороною в таких цивільних відносинах, правові відносини споживача з банком фактично НЕ є рівними (КЦС ВС від 16.08.2023р. № 176/1445/22)

9. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX : станом на 2 берез. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text

10. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, про внесення змін до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви Європейського Парламенту і Ради 1999/44/ЄС, а також про скасування Директиви Ради 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11

11. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 05 квітня 1993 року про несправедливі умови споживчих договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93#Text

12. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC,

98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union. 2005. L 149. P. 22—39. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0029

13. Ryanair DAC v DelayFix : judgment of the Court of Justice of the European Union (First Chamber), 18 Nov. 2020 : Case C-519/19. ECLI:EU:C:2020:933. URL: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62019CJ0519

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС ЩОДО РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРАЦІВНИКІВ

Антол Ірина Вячеславівна,
доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності ННІ № 5 Харківський національний університет внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема у сфері трудових прав працівників. Одним із ключових напрямів такої гармонізації є регулювання робочого часу та часу відпочинку, оскільки ці категорії безпосередньо пов'язані із забезпеченням права людини на безпечні та справедливі умови праці.

Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку в Європейському Союзі базується насамперед на положеннях Директиви 2003/88/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти організації робочого часу». Указаний нормативно-правовий акт встановлює мінімальні стандарти щодо тривалості робочого часу, щоденного та щотижневого відпочинку, щорічної оплачуваної відпустки, а також особливостей нічної праці [1].

Відповідно до положень Директиви 2003/88/ЄС середня тривалість робочого часу працівника не повинна перевищувати 48 годин на тиждень, включаючи надурочні роботи [1]. Крім того, працівникам гарантується мінімальний щоденний відпочинок тривалістю 11 послідовних годин протягом кожного 24-годинного періоду та мінімальний щотижневий безперервний відпочинок тривалістю 24 години [1].

Національне законодавство України також містить положення щодо регулювання робочого часу та часу відпочинку. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Кодекс законів про працю України. Згідно зі ст. 50

КЗпП України нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень [2]. Також законодавством передбачено право працівників на щорічну основну відпустку тривалістю не менш як 24 календарні дні [3].

Разом із тим сучасні умови розвитку трудових відносин, цифровізація праці та запровадження дистанційної роботи потребують подальшого вдосконалення законодавства України відповідно до європейських стандартів. Особливої актуальності ця проблема набула в умовах воєнного стану, коли було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який передбачив можливість збільшення тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень для окремих категорій працівників [4].

Зазначені зміни були зумовлені потребами функціонування критичної інфраструктури та обороноздатності держави, однак вони певною мірою відступають від європейських соціальних стандартів. У зв'язку з цим важливим завданням для України є забезпечення балансу між потребами держави в умовах воєнного стану та гарантіями трудових прав працівників.

Окремої уваги потребує питання імплементації європейських підходів щодо гнучких режимів робочого часу. У країнах ЄС активно застосовуються моделі дистанційної, гнучкої та платформної зайнятості, що супроводжується належним рівнем правового захисту працівників. В Україні відповідні зміни були започатковані шляхом внесення змін до КЗпП України щодо дистанційної та надомної роботи [5]. Проте практика застосування таких норм ще потребує вдосконалення, зокрема у питаннях контролю за дотриманням режиму робочого часу, гарантування права на відпочинок та запобігання професійному вигоранню працівників.

Важливим напрямом гармонізації законодавства України та ЄС є також забезпечення ефективного контролю за дотриманням норм про робочий час та час відпочинку. У державах-членах ЄС значна увага приділяється діяльності органів нагляду у сфері праці та механізмам захисту прав працівників. Для України актуальним залишається питання посилення ролі державного контролю та вдосконалення механізмів юридичної відповідальності роботодавців за порушення трудових прав.

Отже, гармонізація законодавства України та ЄС щодо робочого часу та часу відпочинку працівників є важливим етапом євроінтеграційних процесів. Адаптація національного трудового законодавства до європейських стандартів сприятиме підвищенню рівня захисту трудових прав працівників, забезпеченню належних умов праці та реалізації принципів соціальної держави. Водночас подальше реформування трудового законодавства України повинно здійснюватися з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією праці та умовами воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time // Official Journal of the European Union. 2003. L 299. P. 9–19.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: Верховна Рада України (дата звернення: 19.05.2026).
3. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: Закон України «Про відпустки» (дата звернення: 19.05.2026).
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: Закон України про трудові відносини в умовах воєнного стану (дата звернення: 19.05.2026).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: Закон щодо дистанційної та надомної роботи (дата звернення: 19.05.2026).

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС

Безула Евеліна Миколаївна,
студентка 2 курсу Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

У сучасних міжнародних відносинах санкційна політика Європейського Союзу стала одним із ключових інструментів впливу на держави, які порушують міжнародне право, права людини або принципи демократичного врядування. На мою думку, саме санкційні механізми сьогодні демонструють прагнення ЄС не лише захищати власні політичні та економічні інтереси, але й формувати певну систему міжнародних цінностей, засновану на верховенстві права, повазі до прав людини та міжнародній безпеці. У цьому контексті Європейський Союз дедалі частіше характеризують як «нормативну силу», яка здійснює вплив не через військову перевагу, а через поширення правових та політичних стандартів [1, с. 41].

Санкційні механізми ЄС є складовою Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Їх головною метою є зміна поведінки держав, організацій або окремих осіб без застосування військової сили. Водночас важливо розуміти, що санкції не є покаранням у класичному значенні. Їх призначення полягає у створенні політичного, економічного або дипломатичного тиску для припинення певних протиправних дій чи порушень міжнародного права [2, с. 56].

На практиці ЄС використовує декілька видів санкційних механізмів. До них належать економічні санкції, замороження активів, обмеження доступу до фінансових ринків, заборона на в'їзд окремим особам, торговельні обмеження, ембарго на постачання зброї та інші спеціальні заходи. Особливістю санкційної політики ЄС є її спрямованість переважно на конкретних суб'єктів, а не на населення держави загалом. Саме тому сучасні санкції ЄС часто називають «таргетованими» або «розумними» санкціями [3, с. 118].

Одним із найважливіших прикладів застосування санкційної політики Європейського Союзу є санкції проти Російської Федерації у зв'язку з агресією проти України. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, ЄС значно розширив санкційні обмеження щодо Росії. Вони охопили фінансовий сектор, енергетику, транспорт, експорт технологій, діяльність російських банків та активи російських посадовців і олігархів. Саме цей приклад найбільш яскраво демонструє, що санкційні механізми ЄС виступають не лише засобом політичного тиску, а й інструментом захисту міжнародного правопорядку та базових європейських цінностей [4, с. 73].

Я вважаю, що ефективність санкційної політики ЄС залишається дискусійним питанням. Частина дослідників вважає, що санкції не завжди призводять до швидкої зміни поведінки держави-порушника. Інші ж наголошують, що санкції мають довгостроковий вплив, оскільки поступово послаблюють економічний потенціал держави та ускладнюють її міжнародну взаємодію. Але на прикладі Росії, я переконана, що санкції все ж мають вагомий вплив, як мінімум на економічну ситуацію в державі, тому що нам відомі наслідки після заморожування активів. А саме те, що західні країни заморозили близько трьохсот мільярдів доларів золотовалютних резервів РФ, що власне і позбавило уряд їх колишніх фінансових можливостей, хоч і не критично. Це велике досягнення тільки тому, що уряд країни-агресора вже не має попередньої впевненості. Крім того, санкції часто виконують символічну функцію, демонструючи міжнародне засудження певних дій та формуючи політичну ізоляцію держави [5, с. 214].

Особливу увагу слід звернути на те, що санкційна політика ЄС тісно пов'язана з концепцією «ЄС як нормативної сили». Сутність цієї концепції полягає в тому, що Європейський Союз поширює власні цінності через право, дипломатію, економічне співробітництво та міжнародні інституції. На відміну від класичних моделей геополітичного впливу, ЄС значною мірою робить акцент саме на правових механізмах та міжнародній легітимності своїх рішень [1, с. 45].

Важливою перевагою санкційної політики ЄС є її правова визначеність. Санкційні рішення ухвалюються відповідно до установчих договорів Європейського Союзу та супроводжуються чіткими юридичними процедурами. Крім того, особи чи компанії, щодо яких застосовані санкції, мають можливість оскаржувати такі рішення у Суді Європейського Союзу, якщо мають відповідні можливості. Це свідчить про те, що навіть у сфері зовнішньополітичного тиску ЄС прагне дотримуватися принципів верховенства права та судового контролю [6, с. 129].

Разом із тим санкційні механізми ЄС стикаються і з певними проблемами. По-перше, ухвалення санкційних рішень потребує одностайної підтримки держав-членів, що інколи ускладнює швидке реагування на міжнародні кризи. По-друге, окремі держави можуть зазнавати економічних втрат унаслідок запровадження санкцій, особливо у сфері енергетики чи торгівлі. По-третє, держави, щодо яких застосовуються санкції, часто намагаються обходити обмеження через треті країни або альтернативні фінансові механізми [7, с. 301].

Підсумовуючи, варто зазначити, що санкційні механізми Європейського Союзу сьогодні є не просто важливим інструментом реалізації політики ЄС норм, а буквально творять і пишуть історію. І ця історія тісно стосується нашого збройного конфлікту з РФ, що дуже важливо на даний момент для нашої країни. Вони поєднують правові, економічні та політичні засоби впливу, спрямовані на захист міжнародного правопорядку та демократичних цінностей. Незважаючи на окремі труднощі та дискусії щодо ефективності санкцій, ЄС продовжує активно використовувати цей механізм як альтернативу силовим методам впливу. У сучасних умовах міжнародної нестабільності санкційна політика Європейського Союзу відіграє важливу роль у підтриманні глобальної безпеки та формуванні відповідального міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Normative Power Europe Manners I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? // Journal of Common Market Studies. 2002. Vol. 40. №2.P.235–258. https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/mannersnormativepower.pdf

2. EU Restrictive Measures Portela C. European Union Sanctions and Foreign Policy. London : Routledge, 2010. 198 p. https://www.researchgate.net/publication/271210473_European_Union_Sanctions_and_Foreign_Policy

3. Targeted Sanctions Giumelli F. Coercing, Constraining and Signalling: Explaining UN and EU Sanctions after the Cold War. Colchester : ECPR Press, 2011. 240 p. https://www.cambridge.org/core/books/abs/targeted-sanctions/purposes-of-targeted-sanctions/8B019DF605FBBE3EDD17E714BCB0DF2A

4. Council of the European Union Council of the European Union. EU sanctions against Russia explained. Brussels, 2024. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/

5. Economic Sanctions Reconsidered Hufbauer G., Schott J., Elliott K. Economic Sanctions Reconsidered. Washington : Peterson Institute for International Economics, 2007. 248 p. https://www.piie.com/bookstore/economic-sanctions-reconsidered-3rd-edition-paper

6. Court of Justice of the European Union Craig P., de Búrca G. EU Law: Text, Cases and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2020. 1280 p. https://lan-portal.uob.edu.ly/exe/PUB/987081O5W6/eu-law_text_cases_and-materials.pdf

7. The European Union and Global Politics Smith K. European Union Foreign Policy in a Changing World. Cambridge : Polity Press, 2021. 356 p.

https://www.researchgate.net/publication/291592927_European_Union_foreign_policy_in_a_changing_world

Науковий керівник: Чернецька Олена Василівна, к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Державного податкового університету

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АРБІТРАЖНОГО ПРОЦЕСУ: СТАНДАРТИ ЄС ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКЕ АРБІТРАЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Березовська Арина Олександрівна,
студентка 3 курсу юридичного
факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Сучасний міжнародний комерційний арбітраж перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої впровадженням цифрових технологій. Європейський Союз, як лідер у сфері правового регулювання цифрового ринку, задає високі стандарти проведення арбітражних процедур у дистанційному форматі. Для України, в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності забезпечення безперервності правосуддя в умовах воєнного стану, адаптація вітчизняного законодавства до цифрових стандартів ЄС є стратегічним пріоритетом.

Принцип процесуальної економії та гнучкості: Європейські інституції (наприклад, регламенти ICC, SCC, VIAC) стимулюють використання систем електронного документообігу та проведення віртуальних слухань.

Захист даних та кібербезпека: Дотримання Загального регламенту про захист даних (GDPR) є ключовим стандартом ЄС. Арбітражні інституції зобов'язані забезпечувати конфіденційність та цілісність даних при використанні хмарних сховищ та засобів відеоконференцзв'язку [1].

Принцип рівності сторін у цифровому середовищі: Стандарти ЄС наголошують на неприпустимості «цифрового розриву», забезпечуючи кожній стороні належний доступ до технологічних ресурсів процесу.

Українське законодавство (зокрема Закон «Про міжнародний комерційний арбітраж») загалом є ліберальним щодо форми арбітражної угоди та порядку подання доказів, що дозволяє інтегрувати цифрові інструменти. Регламент МКАС при ТПП України вже передбачає можливість проведення засідань у форматі відеоконференцій та обміну документами електронною поштою, що корелює з практикою провідних арбітражних центрів Європи [2].

Напрями імплементації стандартів ЄС в українську практику:

Легітимізація хмарних рішень: У контексті легітимізації хмарних платформ управління справами (Case Management Systems) перед Україною постає викликом не стільки процесуальне визнання файлів, скільки географія їхнього збереження. Відповідно до стандартів GDPR, персональні та комерційні

дані, що фігурують в арбітражі, не можуть безконтрольно передаватися в треті країни без належного рівня захисту. Тому адаптація українського законодавства має включати вимогу про те, що хмарні сервери, які використовуються арбітражними інституціями, повинні фізично розміщуватися або в Україні, або в межах ЄС чи країн-підписників Конвенції 108 Ради Європи. Це забезпечить сумісність архітектури українського "e-arbitration" із загальноєвропейським цифровим простором [3].

Впровадження ШІ: Розглядаючи автоматизацію за допомогою штучного інтелекту (e-discovery), важливо враховувати положення європейського Акта про ШІ (EU AI Act). Згідно з європейським підходом, системи ШІ, що використовуються в системі правосуддя, віднесені до категорії "високого ризику" (High-Risk). Хоча комерційний арбітраж є приватним третейським інститутом, для недопущення скасування арбітражних рішень державними судами, вітчизняне законодавство має закріпити принцип прозорості ШІ алгоритмів. Сторони повинні мати право знати, чи застосовувалися ШІ-інструменти для підготовки аналітичних матеріалів справи, а фінальне правове рішення завжди має залишатися за людиною (принцип human-in-the-loop).

Кібергігієна: Національні протоколи безпеки арбітражних проваджень в Україні мають адаптуватися не лише до стандартів Cybersecurity Protocol , а й до специфічних викликів воєнного стану (ризики блекаутів та постійних кібератак). Доцільно законодавчо або на рівні регламенту МКАС передбачити поняття "технологічного форс-мажору" - чіткого алгоритму дій на випадок, якщо під час дистанційного слухання у однієї зі сторін зникає зв'язок через технічні причини. Без такого регулювання виникає загроза порушення права на належне представлення своєї позиції, що є безумовною підставою для скасування рішення згідно з Нью-Йоркською конвенцією 1958 року та Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж" [3, с. 58].

Важливим вектором інтеграції українського арбітражного простору до стандартів ЄС є гармонізація законодавства у сфері електронної ідентифікації. Відповідно до Регламенту ЄС № 910/2014 (eIDAS), електронні підписи мають транскордонне визнання всередині Союзу. В Україні ж триває процес повної інтеграції національної системи КЕП із європейською. Ця техніко-юридична неузгодженість створює прецеденти при виконанні рішень: ст. IV Нью-Йоркської конвенції 1958 року вимагає надання суду "оригіналу арбітражного рішення". Коли міжнародний арбітраж повністю цифровізований, рішення підписується електронними підписами арбітрів і існує лише у вигляді файлу. Українська судова практика (під впливом процесуальних фільтрів ГПК/ЦПК) має остаточно відійти від вимоги "паперової копії електронного документа" та визнати, що цифровий файл із валідованими європейськими або українськими кваліфікованими підписами є повноцінним оригіналом. Закріплення принципу технологічної нейтральності в Законі "Про міжнародний комерційний арбітраж" дозволить уникнути штучного скасування або відмови у виконанні рішень "e-arbitration" з формальних підстав [4, с. 111-113].

Цифровізація арбітражу не є простою зміною паперової форми на електронну, а є зміною парадигми правосуддя в бік більшої ефективності та доступності. Впровадження стандартів ЄС в українське законодавство дозволить не лише підвищити інвестиційну привабливість держави, а й забезпечити високий рівень захисту прав суб'єктів господарювання через інструменти «e-arbitration». Основним викликом залишається балансування між швидкістю цифрового процесу та дотриманням фундаментальних принципів конфіденційності та процедурної справедливості.

Список використаних джерел:

1. ICCA-NYC Bar-CPR Protocol on Cybersecurity in International Arbitration (2020 Edition). *International Council for Commercial Arbitration*. URL: https://www.arbitration-icca.org/icca-nyc-bar-cpr-protocol-cybersecurity-international-arbitration ;

2. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4002-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. 198 с;

3. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України : затвердж. рішенням Президії ТПП України від 27 лип. 2017 р. № 25(6). Київ : ТПП України, 2017. 56-58 с.

4. Акт про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act): Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року. 111-113 с. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2024. L 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R168 9

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОСЛУГ ПЕРЕВЕЗЕННЯ В УКРАЇНІ: ГАРМОНІЗАЦІЯ ІЗ ПРАВОМ ЄС

Білоусова Єлизавета Олександрівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Трансформація транспортного сектору України є стратегічним пріоритетом реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. При цьому ключовим юридичним викликом є забезпечення балансу між імплементацією наднаціональних норм та збереженням принципів національної правової традиції [1, с. 270]. Основним напрямом державної політики у цій сфері має стати гармонізація транспортного законодавства на залізничному, автомобільному та авіаційному транспорті.

1. Лібералізація транспортних послуг: доктринальні підходи та очікування від інтеграції

Сьогодні лібералізація ринку авіаційних перевезень розглядається не лише як економічний механізм розширення доступу до ринку, а як комплексна трансформація правового режиму міжнародного повітряного сполучення. Сучасний етап розвитку авіаційного права характеризується переходом від моделі жорстко регульованих двосторонніх відносин, сформованої в межах Чиказької системи 1944 року, до режиму «відкритого неба». Для України це означає необхідність імплементації acquis communautaire у сфері цивільної авіації, що передбачає суттєве реформування процедур ліцензування, сертифікації та допуску авіаперевізників до ринку ЄС [2, с. 159]. Лібералізація включає три елементи: 1) скасування підвищених вимог щодо національної належності перевізника, що дає можливість розширення доступу осіб не зважеючи на національну належність [2, с. 159]; 2) перехід від кількісного регулювання до регулювання через стандарти., де ключовим інструментом доступу до ринку стануть уніфіковані вимоги щодо безпеки польотів, фінансової спроможності перевізників, захисту прав пасажирів та конкурентного середовища. [3, с. 42–43]; 3) Уніфікація адміністративних процедур у межах єдиного авіаційного простору для українських авіаперевізників означатиме можливість здійснення діяльності на території держав-членів ЄС без необхідності проходження окремих процедур погодження чи отримання додаткових дозволів у кожній юрисдикції. [2, с. 158].

2. Форс-мажор та відповідальність у сфері перевезень.

Однією з ключових особливостей гармонізації є подолання розбіжностей у дефініціях непереборної сили. У сучасній правовій доктрині України інститут форс-мажору трансформується з виняткового інструменту звільнення від відповідальності на механізм врегулювання зобов'язань в умовах глобальних викликів. Війна актуалізували потребу в еволюційному переосмисленні цього поняття. В умовах воєнного стану в Україні категорія форс-мажору набула принципово нового змісту, охоплюючи не лише фізичну неможливість виконання, а й критичну зміну умов господарської діяльності [4, с. 338].

Стаття 1 Повітряного кодексу України [5] та ст. 132 Статуту залізниць України [6] оперують поняттями «обставини непереборної сили» та «непередбачені обставини», що звільняють перевізника від відповідальності, якщо він доведе, що невиконання договору сталося не з його вини. Натомість, іноземна правова доктрина (особливо в країнах Common Law) часто не має єдиного легального (закріпленого в законі) визначення «Force Majeure». Це поняття розглядається як «концепція, що створюється контрактом», тобто це не стала юридична догма, а динамічний перелік обставин, які сторони погодили вважати звільняючими [7, с. 226].

Якщо форс-мажор робить перевезення неможливим, то hardship дає можливість здійснювати виконання договору або ставити питання про зміну обставин та розірвання договору [8, с. 2]. Гармонізація українського законодавства покликана перейти від суворого «статичного» переліку форс-

мажорних обставин до гнучких європейських моделей, де відповідальність перевізника балансується через механізм адаптації контрактів.

3. «Право на турботу» та розподіл ризиків у транспортних правовідносинах: порівняльний аспект.

Впровадження концепту «права на турботу» (Right to care) є центральним елементом гармонізації. На основі аналізу Zuzanna Kornacka [9], порівняємо, як цей інструмент працює в Польщі (на базі Регламентів ЄС) та в нормативному полі України. Аналіз українського транспортного законодавства та судової практики дозволяє констатувати факт фрагментарного підходу до «права на турботу», що часто поступається європейському стандарту opieka. Відповідно до Регламенту ЄС 261/2004 та 2021 /782 Республіка Польща сприйняла безумовний обов'язок опіки не має грошових лімітів і діє навіть за надзвичайних обставин (наприклад, метеоумови). Це підтверджується суворою судовою практикою (вирок SO у Варшаві 2023 р. щодо «підтвердженої резервації») [9, с. 90].

На відміну від європейської «допомоги» (pomoc), Статут залізниць України (ст. 110) фокусується переважно на майновій відповідальності за затримку [6]. Концепція «опіки» (харчування чи готель) у Статуті практично відсутня. Пасажир має право лише на повернення вартості квитка або переоформлення, що за термінологією Корнацької є пасивним захистом, а не активною турботою.

Гармонізація транспортного права України вимагає не просто внесення змін до Повітряного кодексу чи Статутів, а впровадження єдиного стандарту «права на турботу», який би не залежав від виду транспорту. Для України це означає необхідність докорінної ревізії Статуту залізниць та Статуту автомобільного транспорту в частині перетворення їх із «документів про штрафи» на «інструменти захисту пасажира».

Висновок. Таким чином, дослідження показує, що гармонізація транспортного права України із стандартами ЄС спрямована на створення доступного та безпечного середовища для всіх учасників перевезень на основі лібелазації відповідних норм та процедур. Важливим аспектом гармонізації є впровадження доктрини hardship (суттєвої зміни обставин), яка в законодавстві ЄС чітко відмежовується від форс-мажору. Подальше зближення національного регулювання з правом ЄС має здійснюватись в напрямку впровадження «права на турботу», яка відповідатиме сучасним викликам та потребам споживачів.

Список використаних джерел:

1.Гришко У. П. Особливості адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав споживачів транспортних послуг: *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2020 рік ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».* 5-9 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2021. С.270-273. С. 270–271. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/14218/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%

B8-%D0%BF%D0%BD%D1%832021_%20%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf

2. Oksana O., Vysotska M. External economic effects of air transport development due to the liberalization. Komunikácie. 2021. № 23 (3). С. 158-173. URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1120241

3.Morrell P. Air transport liberalization in Europe: the progress so far. *Journal of Air Transportation World Wide*. 1998. Vol. 3. № 1. P.p. 42-62. URL: https://rosap.ntl.bts.gov/view/dot/33834

4.Кізлова О. С. Відповідальність за порушення господарських зобов'язань в умовах force majeure. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 91 (1). С. 331–337. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/50.pdf

5.Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text

6. Статут залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 квітня 1998 р. № 457. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF#Text

7.Farafontova E., Safronov V., Scheblyakov E., Babaeva A., Kubrikova A. Problems of the Carrier's Liability for Violation of the Terms of Cargo Delivery. *Transportation Research Procedia*. № 2023. № 68. P.p. 223-228. URL:https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352146523000327

8.Konarski H. Force majeure and hardship clauses in international contractual practice. *International Business Law Journal.* 2003. № 4. P.p. 405-428. URL:https://www.researchgate.net/profile/Hubert-Konarski/publication/284968473_Force_Majeure_and_Hardship_Clauses_in_International_Contractual_Practice/links/5e7913da92851c30913900f9/Force-Majeure-and-Hardship-Clauses-in-International-Contractual-Practice.pdf

9.Kornacka Z. Czy unijne przepisy zapewniają równą ochronę praw pasażerów kolei i lotnictwa? Analiza porównawcza rozporządzeń (WE) 261/2004 i (UE) 2021/782 w zakresie prawa do opieki i pomocy. *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny.* 2025. № 3 (14). P.p. 86-97. .URL:https://press.wz.uw.edu.pl/cgi/viewcontent.cgi?article=2143&context=ikar

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Богданова Софія Павлівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році, а особливо надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року, зумовили необхідність комплексної реформи цивільного законодавства, що охоплює й договірне право. Процес наближення правопорядку України до acquis communautaire актуалізує питання про те, якою мірою чинне договірне право відповідає стандартам ЄС та яких системних змін воно потребує. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, коли ефективне договірне регулювання стає передумовою залучення іноземних інвестицій і відновлення економіки.

Цивільний кодекс України 2003 року (далі ЦК України) закріплює загальні засади договірного права, що в цілому узгоджуються з континентальною правовою традицією. Водночас системне порівняння з інструментами ЄС виявляє суттєві прогалини та розбіжності.

По-перше, Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови в споживчих договорах встановлює принцип транспарентності та забороняє умови, що всупереч принципу добросовісності створюють значний дисбаланс на шкоду споживачу. Відповідно до ст. 3 цієї Директиви, умова вважається несправедливою, якщо вона не погоджувалася індивідуально. Закон України «Про захист прав споживачів» у редакції 2024 року імплементує окремі аспекти цього підходу, однак не відтворює повною мірою конструкцію «сірого списку» несправедливих умов, передбачену Додатком до Директиви. Суди послідовно застосовують загальні норми про нікчемність кабальних правочинів (ст. 233 ЦК України), тоді як європейська модель передбачає презумпцію несправедливості певних умов без доведення кабальності у кожному випадку.[1, 2]

По-друге, Директива 2019/771/ЄС про договори купівлі-продажу товарів запроваджує розгорнутий регулятивний режим відповідності товару договору, ієрархію засобів правового захисту покупця (ремонт, заміна, зниження ціни, розірвання). Чинне регулювання за ЦК України (глава 54) не передбачає такої чіткої ієрархії засобів захисту, що породжує судову невизначеність: Верховний Суд у постанові від 15 квітня 2021 р. у справі № 910/4317/20 констатував відсутність законодавчо встановленого пріоритету між вимогами покупця при неналежній якості товару.[3]

По-третє, Директива 2019/770/ЄС про договори на постачання цифрового контенту та цифрових послуг містить принципово нові конструкції, зокрема поняття суб'єктивної та об'єктивної відповідності цифрового продукту, а також концепцію персональних даних як зустрічного надання. ЦК України не містить спеціальних норм щодо цифрового контенту як предмета договору, що є

системною прогалиною, яка потребує усунення в межах оновлення книги п'ятої ЦК України.[4]

Центральним методологічним питанням гармонізації є розуміння та операціоналізація принципу добросовісності (good faith). Стаття 3 ЦК України закріплює добросовісність як засаду цивільного законодавства, а ст. 627 поєднує свободу договору з вимогами добросовісності. Водночас DCFR (Draft Common Frame of Reference) розкриває добросовісність як автономний стандарт поведінки, що охоплює преддоговірні відносини, виконання та тлумачення договору (Art. I.–1:103 DCFR).[5]

Аналіз практики Верховного Суду свідчить про поступальне розширення змісту принципу добросовісності. Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2018 р. у справі № 338/180/17 суд застосував цей принцип для кваліфікації дій сторони, що ухилялася від нотаріального посвідчення попередньо узгодженого договору. Однак, на відміну від підходу DCFR, українські суди здебільшого не конструюють позитивних обов'язків сторін на підставі одного лише принципу добросовісності, зокрема преддоговірного обов'язку розкриття інформації, що обмежує його регулятивний потенціал.[6]

Принципи УНІДРУА щодо міжнародних комерційних договорів (редакція 2016 р.) у ст. 1.7 формулюють обов'язок діяти добросовісно та чесно в ділових відносинах як імперативний, від якого сторони не можуть відступити договором. Рецепція цього підходу в українське право потребує внесення змін до ст. 6 ЦК України, яка нині дозволяє сторонам відступати від диспозитивних норм у широких межах без урахування обмежень, що випливають із засади добросовісності.[7]

Регламент ЄС 2022/858 про пілотний режим інфраструктур на основі технології розподіленого реєстру (DLT Pilot Regime) та Регламент ЄС 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA) формують регуляторне середовище для смарт-контрактів і токенізованих активів.[8, 9] Смарт-контракт є самовиконуваним комп'ютерним алгоритмом, записаним у реєстрі блокчейну, що автоматично реалізує умови правочину при настанні визначених подій.[10] Правова природа смарт-контрактів залишається дискусійною: чи є вони самостійним видом договору, чи лише технічним способом виконання традиційного договору.

Чинний ЦК України не містить норм, що регулювали б смарт-контракти. Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX, який досі не набрав чинності через відсутність змін до Податкового кодексу, визначає лише базові поняття у сфері віртуальних активів, але не вирішує питання договірного регулювання смарт-контрактів. Директива ЄС 2019/770 не охоплює прямо смарт-контракти, однак її понятійний апарат (цифровий контент, цифрова послуга) може бути застосований за аналогією.[4, 11]

Подальший розвиток українського договірного права потребує законодавчого визначення правової природи смарт-контрактів, їхнього співвідношення з традиційною письмовою формою правочину (ст. 207–208 ЦК України), а також механізмів вирішення ситуацій, коли автоматичне виконання

смарт-контракту суперечить принципу справедливості або змінним обставинам (ст. 652 ЦК України).

Воєнний стан в Україні актуалізував застосування ст. 652 ЦК України про зміну та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин і форс-мажорних застережень. Аналіз судової практики виявляє системну суперечність: Верховний Суд у постанові від 08 вересня 2021 р. у справі № 910/17547/19 визначив, що сторона зобов'язана довести одночасну наявність усіх чотирьох умов, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК України, тоді як норма в такому тлумаченні практично унеможливлює задоволення відповідних вимог у судовому порядку.[12]

Art. III.–1:110 DCFR натомість передбачає гнучкіший підхід: кредитор зобов'язаний вступити в переговори при зміні обставин, що роблять виконання надмірно обтяжливим, і лише при безуспішності переговорів суд уповноважений адаптувати або розірвати договір. Принципи УНІДРУА (ст. 6.2.3) також передбачають обов'язкову стадію переговорів і надають суду право адаптувати договір з метою відновлення його рівноваги, що є повноваженням, відсутнім у ст. 652 ЦК України у явному вигляді. Рецепція цієї моделі в українське право підвищила б ефективність договірного регулювання в кризових умовах.[5, 7]

Регламент ЄС «Рим I» (Регламент № 593/2008) уніфікував у державах-членах колізійні норми щодо договірних зобов'язань. Він закріплює принцип автономії волі сторін у виборі права (ст. 3), встановлює субсидіарні прив'язки для окремих видів договорів (ст. 4–8) та захищає споживачів від позбавлення захисту, що надається законодавством їхньої звичайної держави проживання (ст. 6). Закон України «Про міжнародне приватне право» 2005 року (ст. 43–44) закріплює схожі підходи, однак не відтворює ряд важливих деталей Регламенту «Рим I», зокрема норму про найтіснішій зв'язок (closest connection) та спеціальні правила щодо договорів перевезення і страхування.[13]

ВИСНОВКИ

По-перше, українське договірне право знаходиться на етапі структурної трансформації, спрямованої на наближення до acquis communautaire ЄС, однак імплементація директив у сфері споживчих договорів залишається фрагментарною та не охоплює ключових конструктивних елементів, зокрема «сірого списку» несправедливих умов та ієрархії засобів захисту покупця.

По-друге, принцип добросовісності потребує розширеного нормативного закріплення у ЦК України, насамперед у частині преддоговірного обов'язку розкриття інформації, що безпосередньо підтверджується аналізом судової практики: українські суди, на відміну від підходу DCFR та Принципів УНІДРУА, не конструюють позитивних обов'язків сторін на підставі одного лише цього принципу.

По-третє, регулювання цифрових договорів і смарт-контрактів є системною прогалиною, усунення якої неможливе без спеціального законодавства, що враховувало б конструктивні підходи Директиви 2019/770/ЄС та Регламентів ЄС 2022/858 і 2023/1114.

По-четверте, реформування ст. 652 ЦК України з урахуванням моделі DCFR та Принципів УНІДРУА щодо зміни обставин підвищило б ефективність договірного регулювання в кризових і воєнних умовах, надавши суду повноваження адаптувати договір.

По-п'яте, наближення Закону України «Про міжнародне приватне право» до стандартів Регламенту ЄС «Рим І» є передумовою створення передбачуваного правового середовища для транскордонних договірних відносин, що є критично важливим для повоєнної відбудови та залучення іноземних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року про несправедливі умови в споживчих договорах. Official Journal of the European Communities. L 95. 21.04.1993.

2. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-XII (у редакції 2024 р.). Відомості Верховної Ради України. 1991. № 30. Ст. 379.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15 квітня 2021 р. у справі № 910/4317/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/

4. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Official Journal of the European Union. L 136. 22.05.2019. P. 1–27.

5. Von Bar Ch., Clive E. (eds.) Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009. Vol. I–VI. 6563 p.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2018 р. у справі № 338/180/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/

7. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016. Rome : UNIDROIT, 2016. 452 p.

8. Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology. Official Journal of the European Union. L 151. 2.06.2022. P. 1–33.

9. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets (MiCA). Official Journal of the European Union. L 150. 9.06.2023. P. 40–205.

10. Savelyev A. Contract Law 2.0: «Smart» Contracts as the Beginning of the End of Classic Contract Law. Information & Communications Technology Law. 2017. Vol. 26. № 2. P. 116–134.

11. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 30.

12. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 08 вересня 2021 р. у справі № 910/17547/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/

13. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). Official Journal of the European Union. L 177. 4.07.2008. P. 6–16.

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ІЄРАРХІЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ (REMEDIES) ЗА ДИРЕКТИВОЮ (ЄС) 2019/771: ЧОМУ ПРАВО НА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ЗАЛИШАЄТЬСЯ «ОСТАННІМ АРГУМЕНТОМ»?

Бондаренко Анастасія Вікторівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах європейської інтеграції України особливого значення набуває адаптація національного законодавства у сфері захисту прав споживачів до стандартів Європейського Союзу. Прийняття Директиви (ЄС) 2019/771 стало важливим кроком у формуванні уніфікованого підходу до визначення прав споживачів у договорах купівлі-продажу товарів.

Директива (ЄС) 2019/771 «Про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів» закріплює новий підхід до захисту прав споживачів у договорах купівлі-продажу товарів, що базується на поетапному застосуванні засобів захисту залежно від обставин порушення. Відповідно до частини 1 статті 13 Директиви, у разі невідповідності споживач має право на приведення товару у відповідність шляхом ремонту або заміни товару, на отримання пропорційного зниження ціни або на розірвання договору на умовах, визначених у цій статті [1]. Законодавець ЄС встановлює чітку ієрархію таких засобів, відповідно до якої розірвання договору розглядається в останньому випадку лише як крайній захід за неможливості реалізації інших способів захисту. Така думка формується згідно з частиною 5 статті 13 згаданої Директиви, де зазначено, що споживач не має права розірвати договір, якщо невідповідність є незначною. Тягар доказування того, що невідповідність є незначною, покладено на продавця [1].

У контексті доктринального обґрунтування ієрархії засобів правового захисту доцільно звернутися до Принципів європейського договірного права, які відображають узагальнений підхід європейського приватного права до наслідків порушення зобов’язань. Зокрема, стаття 9:401 передбачає право на зниження ціни у випадку прийняття неналежного виконання, причому таке зниження має

бути пропорційним зменшенню вартості виконання, що підкреслює компенсаційний характер цього засобу. Натомість розірвання договору, закріплене в статті 9:301, допускається лише за умови суттєвого порушення або у разі прострочення, що свідчить про обмежений і субсидіарний характер саме цього засобу захисту [2].

Пріоритетність ремонту та заміни як первинних засобів захисту пояснюється не лише економічними, а й екологічними чинниками. У сучасній правовій доктрині ЄС ці засоби розглядаються як більш відповідні концепції сталого споживання, оскільки сприяють продовженню життєвого циклу товару та зменшенню обсягів відходів. У цьому контексті вторинна роль таких засобів, як зниження ціни та розірвання договору, є обґрунтованою, оскільки їх застосування може спричиняти додаткові негативні зовнішні ефекти [3, с. 146]. Зокрема, розірвання договору передбачає здійснення реституції, що пов'язано з додатковими логістичними витратами, транспортуванням товарів та можливими труднощами їх демонтажу. Такі процеси можуть негативно впливати на довкілля, особливо у випадках, коли транспортування здійснюється на значні відстані. Крім того, повернення товару створює ризик його подальшої утилізації або неефективного повторного використання, що суперечить принципам циркулярної економіки. Аналогічні ризики виникають і під час застосування зниження ціни. У таких випадках споживач може продовжувати використовувати товар, який не повністю відповідає умовам договору, однак існує висока ймовірність придбання альтернативного товару. Це, у свою чергу, спричиняє нові транзакції та додаткові екологічні витрати, пов'язані з виробництвом, транспортуванням і утилізацією продукції. Водночас можливі ситуації, коли споживач утримується від придбання нового товару, що відповідає концепції «відмови від надмірного споживання» як однієї з ключових стратегій сталого розвитку [4, с. 64].

У науковій доктрині також висловлюється позиція щодо доцільності обмеження права на розірвання договору. Дослідники зазначають, що надмірна доступність цього засобу може порушувати баланс інтересів сторін і створювати додаткові ризики для суб'єктів господарювання. Водночас підкреслюється необхідність забезпечення ефективності захисту прав споживачів, що потребує збереження можливості застосування розірвання договору у випадках істотних порушень [3, с. 146].

Порівняльний аналіз із національним законодавством свідчить про відсутність у праві України чіткої ієрархії засобів захисту. Зокрема, стаття 8 Закону України «Про захист прав споживачів» надає споживачеві можливість самостійно обирати спосіб захисту, включаючи розірвання договору, без обов'язкового дотримання певної послідовності [5]. Така відмінність у підходах створює суттєві труднощі для гармонізації законодавства України з правом ЄС. З одного боку, свобода вибору засобів захисту забезпечує вищий рівень захисту прав споживачів, а з іншого — відсутність чітких обмежень може призводити до зловживання правом на розірвання договору, що негативно впливає на стабільність цивільного обороту.

Узагальнюючи вищесказане, ієрархія засобів захисту, закріплена в Директиві (ЄС) 2019/771, відображає прагнення забезпечити баланс між ефективністю захисту прав споживачів і стабільністю договірних відносин. Розірвання договору в цій системі виступає як винятковий засіб, застосування якого обмежується чітко визначеними умовами.

У підсумку слід зазначити, що імплементація положень Директиви (ЄС) 2019/771 в Україні потребує не лише формального внесення змін до законодавства, але й концептуального переосмислення підходів до захисту прав споживачів, адже запровадження ієрархії засобів захисту дозволить підвищити ефективність правового регулювання та забезпечити належний баланс інтересів сторін договірних відносин.

Список використаних джерел:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/771 від 20 травня 2019 року про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів, про внесення змін до Регламенту (ЄС) 2017/2394 і Директиви 2009/22/ЄС та про скасування Директиви 1999/44/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19#Te%20xt (дата звернення: 10.04.2026).

2. Принципи європейського договірного права. Комісія з європейського договірного права під керівництвом Оле Ландо ("Комісія Ландо") URL: https://www.lawanalytics.top/pages/pecl/

3. Elias Van Gool and Anaïs Michel. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: A Critical Analysis. *Journal of European Consumer and Market Law*. 2021. No. 4. P. 136–148. URL: https://drive.google.com/file/d/1Yr08G5Mv2nEr8nb-DsjzqyAbkikCtPDU/view

4. Garnowski Konrad. Impact of the implementation of Directive 2019/771 (SDG) on the consistency of civil law regulations regarding seller's liability towards consumers and other buyers for the defectiveness of goods. *Studia prawnicze kul*. 2024. Vol. 1, no. 97. P. 53–69. URL: https://doi.org/10.31743/sp.16542

5. Закон України «Про захист прав споживачів» : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII : станом на 24 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (дата звернення: 16.04.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ПРИНЦИП РОЗУМНИХ СТРОКІВ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ваньчак Марта Володимирівна,
аспірантка кафедри конституційного права 1-го року навчання заочної форми Національний університет «Одеська юридична академія»

Штучний інтелект докорінно змінює світову систему судочинства, відкриваючи нові перспективи для розширення доступу до правосуддя, ефективнішого ведення справ та підтримки ухвалення судових рішень. Це інструмент для забезпечення конституційних принципів судочинства. З одного боку, автоматизація рутинних аналітичних операцій оптимізує часові витрати на підготовку та розгляд справ, що безпосередньо сприяє реалізації принципу розумних строків. З іншого боку, імплементація штучного інтелекту в судову практику актуалізує низку суттєвих викликів. Ризики алгоритмічних помилок, непрозорість процесів та загроза надмірної формалізації можуть призвести до зворотного ефекту – затягування процедур через необхідність додаткової верифікації результатів роботи штучного інтелекту.

Згідно зі статтею 129 Конституції України, однією з основних засад судочинства визначено саме розумні строки розгляду справи судом [1].

«Засада «розумні строки розгляду справи судом» спрямована на забезпечення гарантування захисту судом порушених прав особи в оптимальні строки та відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2], за якою кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом» [3].

Європейський суд з прав людини наголошує, що строк розгляду справи має оцінюватися індивідуально, з урахуванням усіх обставин та виходячи із загального ходу провадження.

В умовах надмірного навантаження на суддів дотримання процесуальних строків об’єктивно ускладнюється. Використання суддями штучного інтелекту для вичитування тексту рішень, пошуку релевантної практики чи структурування матеріалів справи – це яскравий прояв принципу процесуальної економії. Штучний інтелект бере на себе технічну роботу, дозволяючи судді швидше виносити рішення, що прямо захищає конституційне право громадян на суд без невиправданих затримок.

«Результати, отримані за допомогою систем штучного інтелекту, повинні розглядатися виключно як допоміжний інструмент для попереднього пошуку інформації» [4, с.16].

Відповідно до Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень, до судових актів висувається низка вимог. Зокрема, рішення має бути логічно структурованим і написаним чіткою, простою мовою, щоб його могли зрозуміти як сторони, так і суспільство. Швидкість

розгляду справи не повинна шкодити якості обґрунтування. Суддя зобов'язаний проаналізувати всі ключові та доречні доводи сторін, продемонструвавши, що їхню позицію було почуто. У рішенні обов'язково має бути проведений аналіз як фактичних обставин справи, так і відповідних норм права [5]. Судове рішення має бути не лише законним, а й зрозумілим. Судді можуть використовувати аналітичні здібності штучного інтелекту для обробки великих масивів даних. Це допомагатиме не пропустити жодної важливої деталі і винести максимально обґрунтоване та справедливе рішення.

Попри тисячолітню консервативну традицію, правова система Великої Британії зробила обережний крок у майбутнє, офіційно дозволивши суддям застосовувати штучний інтелект для підготовки текстів судових рішень. Водночас судова влада суворо наголошує, що штучний інтелект має слугувати виключно допоміжним інструментом для написання висновків, тоді як його використання для пошуку інформації чи проведення глибокого правового аналізу заборонене через високий ризик генерації сфабрикованих, оманливих, неточних або упереджених даних [6].

Впровадити офіційне використання штучного інтелекту також планує Азербайджан для автоматичної перевірки позовних заяв, апеляцій та скарг на відповідність процесуальним нормам, а в простих справах система готуватиме проєкти судових рішень. Ще однією важливою метою є функція прогнозування результатів судового розгляду, завдяки якій громадяни зможуть попередньо оцінити ймовірність задоволення своїх вимог ще до офіційного подання документів до суду, що має суттєво підвищити прозорість та ефективність правосуддя [7].

Верховний суд Японії лише розглядає питання використання штучного інтелекту у цивільних справах під час аналізу і автоматичного узагальнення великих обсягів судових документів, а також організації доказів. Мета нововведення – зменшити навантаження на суддів, підвищити їхню ефективність та прискорити строки розгляду справ. На даний момент, впровадження гальмується етичними, технічними та юридичними питаннями. Жодних остаточних рішень поки не ухвалено, суд продовжує вивчати доцільність та безпечність використання цих технологій [8].

Україна також на шляху інтеграції: у Вищому антикорупційному суді впроваджують штучний інтелект у межах стратегії цифровізації на 2026-2028 роки. Наразі там тестують автоматичне транскрибування (перетворення аудіо в текст) судових засідань. Штучний інтелект застосовуватимуть виключно як допоміжний інструмент для аналізу великих масивів відкритих даних – ухвалювати судові рішення він не буде. Головним викликом під час впровадження залишається баланс між інноваціями та кібербезпекою [9].

Варто зазначити, що уже Верховний суд Бразилії впровадив VICTOR-систему, яка обробляє тисячі апеляцій, поданих до суду, та сприяє визначенню справ, що відповідають вимозі «загального впливу» . Міжнародний досвід демонструє, що Верховний суд Індії також впровадив SUVAS – програмне забезпечення, яке перекладає тисячі документів з англійської на десять місцевих

мов і навпаки, а в Європейському Союзі юридичні фірми та судді використовують інструменти обробки природної мови для прогнозування судових рішень. Ба більше, у Південній Африці та Зімбабве юридичні фірми впровадили інструменти штучний інтелект для перегляду та управління контрактами, а також для дослідження справ [10].

У 2024 році набув чинності Закон про штучний інтелект. Цей документ є складовою правової системи Європейського Союзу, який недопускає алгоритмічного диктату у справах, що визначають права громадян, цілком тотожні українському праворозумінню: носієм судової влади є виключно людина, а штучний інтелект залишається лише її підзвітним помічником [11].

У 2025 році прийнято Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Керівні принципи, які визначають засади впровадження генеративного штучного інтелекту у сфері здійснення правосуддя з акцентом на забезпеченні правової визначеності, суддівської незалежності за умови ефективного людського нагляду, прозорості та простежуваності [12].

Оскільки Україна рухається до Європейського Союзу, нам необхідно вивчати європейське законодавство і розуміти, що його застосування є єдиним надійним механізмом захисту статті 129 Конституції у цифрову епоху.

Таким чином, процесуальна економія та прагнення дотримуватися розумних строків не можуть слугувати виправданням для розмивання меж суддівської дискреції. Конституційна межа делегування полягає в тому, що штучний інтелект має право структурувати форму, але ніколи не повинен визначати суть. Подолання загрози технологічного детермінізму в системі правосуддя вимагає закріплення жорсткого правила: алгоритм може запропонувати дані, але синтез цих даних у справедливе рішення залишається виключною, невідчужуваною прерогативою судді.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://surl.li/klfuag (дата звернення: 31.05.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://surl.li/xtqklb (дата звернення: 31.05.2026).
3. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20.01.2016 № 1-в/2016. URL: https://surl.li/afciog (дата звернення: 31.05.2026).
4. М. Афанасьєва. Правові та етичні засади використання штучного інтелекту в адвокатській діяльності. Сучасна доктрина права. 2026. URL: https://humanitarian.com.ua/index.php/juridical/article/view/1220. с. 13-19.
5. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. Судова влада України. URL: https://surl.li/zqmnya (дата звернення: 31.05.2026).

6. У Великій Британії суддям дозволили використовувати штучний інтелект для написання судових рішень. ADVOKAT POST. 2026. URL: https://surl.li/esmgmv.
7. Азербайджан планує впровадити ШІ для прогнозування результатів судових процесів та перевірки документів. Судово-юридична газета. 2026. URL: https://surl.li/lfegdq.
8. Верховний суд Японії розглядає питання використання ШІ у цивільних справах. Судово-юридична газета. 2026. URL: https://surli.cc/lrlsrq.
9. Українські суди почали використовувати штучний інтелект: як він працює. РБК-Україна. 2026. URL: https://surl.li/zlvkpx.
10. Guidelines for the use of AI systems in courts and tribunals. URL: https://surl.li/skvdbi.
11. EU Artificial Intelligence Act. Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act. URL: https://surl.li/kvelyg.
12. Керівні принципи щодо використання генеративного штучного інтелекту в судах. Судова влада України. URL: https://surl.li/abgirq.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор Мар'яна Афанасьєва

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГАМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНРДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

Волощенко Ольга Михайлівна,
к.ю.н.,доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Гармонізація законодавства виступає одним із ключових напрямів євроінтеграційного процесу. Сутність адаптації охоплює складний покроковий процес, що включає залучення значної кількості державних інституцій та фахового кадрового потенціалу у сфері аналітики та нормотворення. Український шлях адаптаційних процесів охопив значною мірою всі сфери інтелектуальної власності, починаючи від переосмислення підходів до правової охорони деяких об'єктів до функціонування профільного державного органу. Темпи нормотворчої діяльності, з огляду масштабів кількості та якості, складають позитивні враження. Зазначена теза підтверджується змістом низки законів, які імплементують норми директив Європейського Союзу, уніфікуючи європеоїдні принципи та впроваджуючи їх дію на національному рівні. Серед зразкових законів варто виділити: Закон України «Про авторське право і суміжні

права» (нова редакція) – закріплює новели щодо врегулювання відносин, пов'язаних із використанням об'єктів, які генеруються комп'ютерною програмою, сирітських творів, вдосконалює правила колективного управління та деталізує способи боротьби з реалізацією контрафактного контенту в мережі Інтренет тощо; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» вніс корективи в частині регулювання процедур реєстрації торговельних марок у відповідності з регламентами Європейського Союзу; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення Національного органу інтелектуальної власності» створив нову модель державного органу, який реалізує політику права інтелектуальної власності, що базується на принципах цифровізації, міжнародного співробітництва та спрощення процедурних питань взаємодії національного та міжнародного рівнів.

Варто відмітити ускладненість моделі гармонізації законодавства України умовами воєнного стану. Такий стан справ потребує додаткового нормативного урегулювання процедур набуття виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності в умовах, коли суб'єкти опиняються у нестандартних умовах, ускладнених елементом воєнного стану. Наприклад, з метою захисту прав правоволодільців та попередження випадків припинення строку дії виключних майнових прав з об'єктивних підстав, обумовлених введенням воєнного стану Законом України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» призупинявся перебіг строків чинності майнових прав та такі особи звільнялись від сплати необхідних зборів. Подальша адаптація суспільних відносин і сфери інтелектуальної власності до існуючих умов спонукала до скасування вказаного закону та встановлення оновлених правил для перебігу строків і сплати необхідних зборів, з урахуванням поточної ситуації та її впливу на відповідний вид суспільних відносин. Такий підхід демонструє гнучкість законодавчих ініціатив в питаннях реагування на зміни, що відбуваються під впливом вказаного фактору.

Впровадження будь-яких процесів повинні базуватися на аналітиці, яка передує законодавчим ініціативам та законопроєктній діяльності. В контексті обґрунтування необхідності аналітичної діяльності пропонується представлений Всесвітньою організацією інтелектуальної власності огляд «World Intellectual Property Report 2026: Technology on the Move» [1], який оперує категорією «поглинальна здатність держави», що використовується в контексті здатності держави до накопичення та аналітики знань, на підставі яких відбувається формування політики удосконалення та трансформаційних процесів у розрізі потреб адаптації тощо. Серед основних чинників, які покращують вказану абсорбаційну здатність виділяються рівень освіти та стан діяльності дослідницьких установ. Вказане орієнтує на необхідність посиленої увагу до правоосвітницької роботи серед населення та підтримуючої політики освітніх і дослідних установ. В комплексі такі заходи створять сприятливі умови для якісно-кваліфікованої аналітичної роботи та одночасно виконуватимуть

превентивну функцію щодо порушення прав інтелектуальної власності законних правоволоділців. Дана теза обґрунтовується тим, що інтелектуально сильне середовище, обізнане загальними цінностями інтелектуальної власності має значно вищий рівень розпізнавальної здатності у питаннях оцінки правомірної та неправомірної поведінки. Тим самим, вказане розуміння паралельно виконує превентивну функцію в питаннях попередження порушень прав інтелектуальної власності. Фокус уваги міжнародний та європейських інституцій на освітній складовій формування сфери інтелектуальної власності є зразковим в питаннях євроінтеграції в цілому та гармонізації законодавства, зокрема. Варто зазначити, що на сьогоднішній день Україна активно впроваджує європейський досвід освітньої діяльності, зокрема в проектах IP академії та супутніх програмах, що базуються по прикладу проектів Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Ідеї творчих людей». Програми вказаних освітніх платформ спрямовані на розуміння євроінтеграційних процесів та формування нової моделі розуміння сутності права інтелектуальної власності.

Таким чином, стабільна робота України у форматі міжнародного співробітництва з провідними інституціями міжнародного та європейського рівнів підтверджує чітко визначений проєвропейський вектор. Гармонізація, як складова даного курсу представляє складне правове явище, впровадження якого у сфери суспільного життя держави потребує покрокового процесу, що включає освітню складову суспільства, цифровізацію, гнучкість законодавчих процесів та щільність міжвідомчих зв'язків європейського значення. Кожен з елементів має важливе значення самостійне значення і водночас є невід'ємною частини вказаної системи. В цілому такий підхід забезпечує якісне існування процесу гармонізації, однак динаміка суспільних процесів та виклики сьогодення потребують моніторингу та оновлення підходів та шляхів подолання супутніх проблем правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. World Intellectual Property Report 2026: Technology on the Move WIPO. 2026. First published 2026. 135 p. URL: https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-report-2026/assets/84979/944-WIPR%202026-EN-web.pdf (дата звернення: 30.05.2026 р.)

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄС: МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМ СУВЕРЕНІТЕТОМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ ACQUIS

Воронов Кирило Маркович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Сучасний етап розвитку національної правової системи України нерозривно пов'язаний із безпрецедентним за своїми масштабами процесом європейської інтеграції та поступовою імплементацією положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей геополітичний та цивілізаційний вибір вимагає не лише гармонізації публічно-правових державних інститутів, але й докорінної, системної трансформації механізмів вирішення приватноправових, комерційних та інвестиційних спорів. У цьому контексті міжнародний комерційний арбітраж постає як один із ключових і найефективніших інструментів забезпечення інвестиційної привабливості держави, надійного захисту прав власності та формування передбачуваного бізнес-середовища, що є критично важливим фундаментом для повоєнної економічної відбудови та залучення міжнародного капіталу.

Інтеграція України до європейського правового простору вимагає надзвичайно глибокого концептуального розуміння природи європейського acquis (правового надбання Співтовариства) та його впливу на традиційні парадигми державного суверенітету. З одного боку, на національному рівні Україна прагне створити максимально ліберальне, проарбітражне середовище, засноване на визнаних міжнародних еталонах (насамперед стандартах ЮНСІТРАЛ), що переконливо підтверджується масштабною та глибинною арбітражною реформою, втіленою у Законі № 4856-IX у 2026 році [1]. З іншого боку, правова доктрина ЄС, сформована багаторічною практикою Суду Справедливості Європейського Союзу (CJEU), демонструє жорстку та безкомпромісну тенденцію до захисту принципу автономії права ЄС, що суттєво обмежує можливості міжнародних арбітражних трибуналів у вирішенні спорів, які зачіпають європейський публічний порядок або виключну компетенцію інституцій ЄС.

Поняття acquis ЄС (або acquis communautaire) охоплює всю фундаментальну базу правової системи та спільних цінностей Європейського Союзу [2]. В контексті зобов'язань, які взяла на себе Україна, обсяг acquis, що поширюється на національну правову систему, необхідно розглядати через призму двох вимірів: широкого та вузького (правового). У широкому вимірі acquis - це сукупність політичних, економічних, безпекових, культурних та

інституційних доробків Співтовариства, що існують у межах предметної дії Угоди про асоціацію.

Укладення Угоди про асоціацію стало трампліном для інтеграції, однак слід розуміти, що ефективна імплементація acquis не є автоматичним процесом [3]. Запровадження стандартів ЄС вимагає, щоб механізми вирішення комерційних спорів, які функціонують в Україні (зокрема, міжнародний комерційний арбітраж), не лише відповідали внутрішньому процесуальному законодавству, але й органічно враховували імперативні норми та правові концепції ЄС, які стають інтегральною частиною українського правопорядку.

Для повноцінного розуміння майбутнього міжнародного комерційного та інвестиційного арбітражу в Україні після набуття повноправного членства в ЄС критично важливо проаналізувати поточну архітектуру європейського правосуддя. Сучасний етап розвитку права ЄС у цій сфері характеризується безпрецедентною централізацією та суворою охороною принципу «автономії права ЄС», що призвело до глибокої кризи традиційних моделей інвестиційного арбітражу на європейському континенті.

Поки на рівні Європейського Союзу відбувається масштабна централізація юрисдикційного контролю та згортання приватних інвестиційних арбітражів, Україна на національному рівні здійснює рішучі кроки для лібералізації свого внутрішнього процесуального законодавства. Мета цієї лібералізації очевидна - перетворити Україну на привабливу, конкурентоспроможну та безпечну юрисдикцію для вирішення як транскордонних комерційних, так і складних інвестиційних спорів, що є необхідною передумовою для залучення мільярдних коштів у повоєнну відбудову держави.

28 квітня 2026 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 4856-IX (законопроєкт № 12141) «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу». Документ набув чинності 21 травня 2026 року.

Закон № 4856-IX запровадив низку концептуальних новацій, що докорінно змінили правила гри на ринку вирішення комерційних спорів.

Було імплементовано гнучкий стандарт ЮНСІТРАЛ щодо критеріїв «міжнародного спору» [4]. Спір є міжнародним навіть між двома українськими резидентами, якщо предмет контракту пов'язаний із зовнішньоекономічною операцією (перетин кордону товарами, послугами чи капіталом) або стосується іноземних інвестицій.

В Україні однією з основних проблем в сфері міжнародного комерційного арбітражу завжди залишалася вкрай обмежена арбітрабельність. Більшість внутрішніх корпоративних конфліктів належали до виключної юрисдикції державних господарських судів, процеси в яких були відкритими та тривалими. Нове законодавство передбачає повну легалізацію передачі до міжнародного комерційного арбітражу широкого кола корпоративних спорів. Сюди належать конфлікти між учасниками товариств з іноземними інвестиціями, спори щодо примусового виключення учасників або оскарження рішень органів управління.

Також було офіційно закріплено можливість розгляду інвестиційних спорів за участю держави Україна, її органів, установ та іноземних інвесторів у міжнародному комерційному арбітражі безпосередньо з місцем арбітражу в Україні. Законом офіційно рекомендовано Кабінету Міністрів України включати МКАС при ТПП України до майбутніх двосторонніх міждержавних угод про сприяння та взаємний захист інвестицій як один із базових механізмів вирішення спорів.

Раніше сскарження кандидатур арбітрів відбувалося у державних судах. Недобросовісна сторона могла штучно блокувати початок арбітражного процесу на місяці або роки, постійно заявляючи відводи та оскаржуючи їх у судових інстанціях. Тепер законом передбачено надання значної процедурної автономії арбітражним інституціям. Рішення постійно діючої арбітражної установи щодо відводу арбітра є остаточним і більше не підлягає апеляційному оскарженню в системі державних судів.

Шлях України до повноправного членства в Європейському Союзі зумовлює неминучу і масштабну трансформацію всієї національної архітектури вирішення приватноправових та інвестиційних спорів.

Таким чином, зняття застарілих обмежень на арбітрабельність корпоративних спорів та надання державі права судитися з інвесторами на локальному майданчику міжнародного арбітражу (МКАС при ТПП) ліквідує неефективність та колосальні видатки, пов'язані з представництвом інтересів України в Лондоні чи Парижі. Це не втрата суверенітету, а його зміцнення шляхом розбудови власної потужної правозастосовчої спроможності, що відповідає стандартам ЮНСІТРАЛ.

Успішне функціонування Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України, який щорічно адмініструє сотні справ, незважаючи на військові виклики, доводить його найвищу компетентність. У зв'язку із прийняттям Закону № 4856-IX, юридичним департаментам українських компаній та іноземних інвесторів рекомендується терміново провести аудит своїх комерційних контрактів, корпоративних угод та договорів з державою. Включення арбітражних застережень МКАС замість іноземних інституцій (ICC, SCC) дозволить радикально мінімізувати юридичні витрати та нівелювати загрози процесуального саботажу в судах першої інстанції при призначенні арбітрів.

Підсумовуючи вищевикладене, міжнародний комерційний арбітраж в Україні станом на 2026 рік проходить етап своєї найбільшої трансформації та розквіту за всі роки незалежності. Забезпечуючи високі процесуальні стандарти, значну лібералізацію підсудності та стійкість до процесуальних зловживань, Україна формує надійний юридичний базис. Цей фундамент здатний задовольнити найвибагливіші вимоги європейського acquis communautaire та гарантувати абсолютну правову безпеку багатомільярдних інвестицій, що є життєво необхідними для швидкого та ефективного повоєнного відновлення держави на її шляху до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу: Закон України від 28.04.2026 № 4856-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4856-20#Text
2. Acquis ЄС: навчальний онлайн-курс «Угода про асоціацію Україна – ЄС: основні положення». Блок 1, частина 3. EdEra, 2014–2019. URL: https://ed-era.com/projects/eu-agreement/b1/p3
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 : United Nations Commission on International Trade Law. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ З ACQUIS ЄС У ПРОЦЕСІ ВСТУПУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ УКРАЇНИ

Воронова Ізабелла Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна

Інтеграція до Європейського Союзу є фундаментальним вектором державного розвитку України, що вимагає безпрецедентної за своїми масштабами трансформації національної правової, політичної, соціальної та економічної систем. Основою та головним інструментом цього процесу є гармонізація національного законодавства з правовим надбанням Європейського Союзу - acquis communautaire (або acquis ЄС). Здатність держави-кандидата перейняти на себе зобов'язання членства, а також спроможність ефективно впроваджувати правила, стандарти та політики ЄС є безальтернативною умовою вступу. Для України, яка здійснює цей перехід в умовах екзистенційних викликів та повномасштабної війни, критично важливим є глибоке та нюансоване врахування історичного досвіду країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), які вже пройшли цей складний шлях до повноправного членства.

Історично позиція України щодо європейської інтеграції формувалася еволюційним шляхом, починаючи ще з Декларації про державний суверенітет 1990 року, де визнавалася перевага загальнолюдських цінностей та пріоритет

загальновизнаних норм міжнародного права [1]. Вперше європейський вибір на державному рівні був задекларований у 1993 році в Основних напрямах зовнішньої політики [2], а згодом закріплений у Програмі інтеграції України до ЄС у 2000 році [3]. Проте лише після отримання статусу кандидата, а згодом - офіційного початку переговорів і завершення скринінгу у 2025 році, процес адаптації набув рис незворотної юридичної та інституційної обов'язковості. Країни ЦСЄ (зокрема Польща, Естонія, Румунія та Болгарія) під час свого вступу стикалися зі схожими структурними проблемами: посттоталітарною спадщиною, інституційною слабкістю, корупційними ризиками та необхідністю трансляції величезних масивів наднаціональних норм у власні правові системи.

Концепція acquis communautaire відіграє центральну роль в архітектурі Європейського Союзу, оскільки вона гарантує гомогенність, цілісність та стабільність правової системи ЄС, базуючись на принципі неможливості зміни її складових частин новими державами-членами у процесі співробітництва. Acquis ЄС не зводиться до простої сукупності нормативних актів; це комплексна політична, правова та судова спадщина європейської інтеграції. Вона охоплює установчі договори, вторинне законодавство (регламенти, директиви, рішення), прецедентне право Суду юстиції ЄС, різноманітні декларації, резолюції, а також міжнародні угоди, укладені ЄС.

Оскільки норми директив та інших актів ЄС до моменту офіційного вступу не мають прямої дії в державах-кандидатах (на відміну від держав-членів), забезпечення відповідності вимагає масштабної роботи зі створення спеціальних національних законодавчих актів або проактивного скасування тих законів, які суперечать угодам про асоціацію та іншому законодавству ЄС. Відповідно до сучасних вимог, законодавча база України поступово еволюціонує: наприклад, Закон України «Про правотворчу діяльність» (серпень 2023 р.) вимагає, щоб преамбули нормативних актів, які адаптують національне законодавство до європейського права, обов'язково містили прямі посилання на відповідні акти acquis ЄС [4].

Основним орієнтиром для будь-якої держави-кандидата, що визначає параметри її готовності до вступу, залишаються Копенгагенські критерії, ухвалені Європейською Радою у 1993 році [5]. Ці критерії вимагають від держав-кандидатів виконання трьох фундаментальних умов:

1. Політичний критерій: Забезпечення стабільності інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, а також повагу й захист національних меншин.
2. Економічний критерій: Створення та підтримка функціонуючої ринкової економіки, здатної витримувати жорстку конкуренцію та ринкові сили в межах єдиного внутрішнього ринку ЄС.
3. Критерій acquis (інституційний): Здатність повною мірою брати на себе й ефективно виконувати зобов'язання, що випливають із членства, включаючи беззастережне дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу.

Процес гармонізації законодавства Республіки Польща (яка подала офіційну заявку на членство у 1994 році) є хрестоматійним прикладом масштабної структурної адаптації великої постсоціалістичної економіки. Польський досвід підтверджує загальну тенденцію: найбільший та найшвидший прогрес у країнах-кандидатах зазвичай відбувається саме у тих сферах, які безпосередньо пов'язані зі спільним ринком та торгівлею. Це пояснюється прагматичними міркуваннями - держави прагнуть якомога швидше розширити експорт на преміальні європейські ринки, тому охоче адаптують відповідні технічні стандарти та економічні норми.

Фундаментальним фактором успіху Польщі на шляху до ЄС стало створення жорсткої, але надзвичайно ефективної інституційної архітектури для централізованого управління євроінтеграційними процесами. Польща утворила спеціалізований Комітет європейської інтеграції (Urząd Komitetu Integracji Europejskiej - UKIE), який діяв як єдиний координаційний орган виконавчої влади. UKIE був наділений винятковими повноваженнями щодо експертизи законопроєктів на предмет їхньої сумісності (compatibility) з acquis communautaire. Урядова практика засвідчила, що політична вага рішень UKIE була настільки значною, що негативний висновок Комітету фактично блокував подальше просування будь-якої законодавчої ініціативи [6]. Такий безпрецедентний рівень дисципліни призвів до того, що в період найвищої нормотворчої активності перед вступом від 80% до 90% усіх нових законів, що регулювали економічну діяльність у Польщі, були безпосередньо пов'язані з імплементацією acquis ЄС.

Польський досвід детально ілюструє вразливі місця процесу адаптації, які виходять далеко за межі простого переписування директив. Показовою стала дискусія навколо сфери захисту прав інтелектуальної власності. Під час підготовки до вступу польська сторона змушена була терміново коригувати власне Патентне право, оскільки попередні угоди Польщі про вільну торгівлю необережно поширювали принцип міжнародного вичерпання патентних прав (international exhaustion of patents) на країни, які не мали підпадати під суворий принцип "обмеженого вичерпання прав у межах Спільноти" (Community Exhaustion principle). Це стало уроком щодо необхідності глибокого аудиту існуючих міжнародних зобов'язань країни-кандидата.

Вступ Румунії та Болгарії до ЄС 1 січня 2007 року став вододілом у європейській практиці, наслідки якого докорінно змінили концептуальні підходи Брюсселя до всіх подальших розширень, безпосередньо вплинувши на сучасні вимоги до України.

Обидві країни приєдналися до Євросоюзу до того моменту, як змогли повною мірою виконати свої зобов'язання щодо глибинного реформування судової системи та подолання корупції (а у випадку Болгарії - ще й викорінення організованої злочинності). Щоб уникнути ризиків руйнації єдиного правового простору та запобігти дисфункції внутрішнього ринку ЄС, Єврокомісія була змушена застосувати безпрецедентний "запобіжник" - Механізм співпраці та перевірки (Cooperation and Verification Mechanism, CVM) [7].

CVM був формально імплементований як перехідний захід для безперервного моніторингу та примусу до реформ уже після набуття державами статусу повноправних членів ЄС. За умовами встановлення Механізму, він міг бути скасований лише за тієї умови, що всі специфічні контрольні показники (benchmarks) будуть не просто виконані, а виконані у незворотний спосіб (irreversibly).

Досвід Естонії (яка стала членом ЄС у 2004 році) становить особливий інтерес для українських урядовців у контексті глибини стратегічного планування, подолання конституційних колізій та розв'язання надскладних лінгвістичних проблем перекладу європейського права. Естонія вирізняється системним, довгостроковим підходом до формування секторальних політик. Наприклад, унікальним для всього ЄС є естонський досвід у сфері кримінальної юстиції: в країні ухвалено і діє спеціальний закон щодо концептуальних засад кримінальної політики до 2030 року, який чітко визначає пріоритети превенції злочинності та розвитку інститутів правопорядку на десятиліття вперед [8].

Попри інтенсивну законотворчу роботу Парламенту, системним викликом для України (як свого часу і для Болгарії чи Румунії) залишається інституційна спроможність державного апарату. Інституційна спроможність визначається в політології та теорії державного управління як здатність органів державної влади якісно виконувати свої функції, швидко реагувати на виклики та ефективно взаємодіяти між собою у процесі реалізації реформ.

Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу є, без перебільшення, наймасштабнішим правовим, бюрократичним та державотворчим викликом з моменту здобуття незалежності. Порівняльний аналіз історичного досвіду країн Центральної та Східної Європи переконливо доводить, що вступ до ЄС - це не одноразовий дипломатичний акт чи підписання політичної угоди, а глибока, "хірургічна" трансформація всього інституційного каркаса держави.

Досвід Польщі підкреслює вирішальне значення створення сильного, централізованого координаційного центру (аналога UKIE) та формування жорсткої міжвідомчої дисципліни під час розробки законів. Тривала та болісна історія Механізму співпраці та перевірки (CVM) у Румунії та Болгарії стала своєрідною "інституційною травмою" для Єврокомісії, яка назавжди змінила підхід до розширення. Вона трансформувала процес у "Нову методологію", де фундаментальні реформи у сфері верховенства права та державного управління безапеляційно передують будь-яким секторальним поступкам чи фінансовій інтеграції. Натомість досвід Естонії наочно демонструє критичну важливість стратегічного планування на десятиліття вперед і забезпечення досконалої лінгвістичної адаптації правових норм.

Сьогодні Україна, успішно завершивши виснажливий процес скринінгу і затвердивши навесні 2026 року безпрецедентну за масштабами Національну програму адаптації законодавства до права ЄС, остаточно перейшла від етапу політичних декларацій до складної щоденної бюрократичної рутини. У надважких умовах війни та гострого дефіциту інституційної спроможності успіх

цього грандіозного проєкту залежатиме не стільки від темпів чи кількості ухвалених Парламентом законів (транспозиції), скільки від якості їх фактичного впровадження в життя (імплементації) - судами, митницею, антикорупційними органами, державними службовцями та самим бізнесом. Тільки беззаперечне доведення незворотності реформ та їхньої життєздатності дозволить Україні подолати виклики кластерних переговорів і досягти стратегічної мети - повноправного членства в Європейському Союзі.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України: від 16.07.1990 № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР.* 1990. № 31. Ст. 429. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12
2. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 37. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12
3. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000
4. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2023. № 46. Ст. 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20
5. Conclusions of the Presidency. European Council in Copenhagen, 21–22 June 1993. *SN 180/1/93 REV 1.* Copenhagen, 1993. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf
6. Myroshnichenko O. Aspects of planning for implementation of the EU-Ukraine New Enhanced Agreement. *NISPAcee Newsletter.* Kyiv : Ukrainian-European Policy and Legal Advice Centre (UEPLAC), 2008. 12 p. URL: https://www.nispa.org/files/publications/newsletter/Aspects_of_planning_for_implement_EU-Ukraine.pdf
7. European Commission. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on Progress in Romania under the Cooperation and Verification Mechanism. COM(2021) 370 final. Brussels, 8 June 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0370
8. Крапивін Є. Кримінальна політика і стратегічне планування в протидії злочинності: перспективи і до чого тут євроінтеграція. *Лабораторія законодавчих ініціатив.* 12.11.2025. URL: https://parlament.org.ua/analytics/criminal-policy-and-strategic-planning-in-combating-crime/

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПЕРЕДДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (CULPA IN CONTRAHENDO):АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС НА НАЦІОНАЛЬНІ ДОКТРИНИ (СПРАВИ С-334/00 ТА ІНШІ).

Гапонюк Олександр Сергійович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Стадія переговорів є самостійним і важливим етапом у динаміці договірних зобов'язань, на якому формуються правомірні очікування сторін і закладаються передумови для укладення договору. У цьому контексті особливого значення набуває гармонізація переддоговірної відповідальності (*culpa in contrahendo*) як інструмент забезпечення єдності стандартів добросовісності та захисту інтересів учасників відповідних правовідносин.

Взагалі, виникнення доктрини *culpa in contrahendo* пов'язують з ім'ям Рудольфа фон Ієринга, який ще в 1861 році в однойменній статті запропонував дану концепцію, вказавши на те, що переговори повинні ґрунтуватись на добросовісності, а збитки, завдані недобросовісною поведінкою однієї зі сторін, повинні бути нею відшкодовані. Зміст *culpa in contrahendo* розкривається через визначення його елементів, серед яких виділяють попередні переговори, порушення обов'язку вести переговори добросовісно, причинно-наслідковий зв'язок та відшкодування збитків [1, с. 74–75].

У сучасних наукових дослідженнях відсутня єдина позиція стосовно природи переддоговірної відповідальності, а тому висуваються аргументи як на користь її договірного характеру, так і деліктного, або навіть відмінної від них, самостійної правової природи. Зокрема, останній підхід аргументується тим, що така відповідальність виникає до укладення договору і, водночас, спрямована не на відшкодування шкоди від правопорушення в класичному значенні, а на компенсацію витрат та втрат, яких сторона зазнала через недобросовісну поведінку контрагента під час переговорів [2, с. 108]. На нашу думку, така позиція є найбільш обґрунтованою та відповідає сучасним тенденціям договірного права ЄС.

Якщо аналізувати законодавство ЄС, то в основі регулювання переддоговірної відповідальності лежить Регламент № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань (Рим II). Ст. 12 Регламенту вказує, що правом, яке підлягає застосуванню до позадоговірного зобов'язання, що виникає внаслідок ділових переговорів, що передують укладенню договору, незалежно від того, чи фактично було укладено договір чи ні, є право, яке застосовується до договору або яке підлягало б застосуванню до нього, якби договір було укладено [3]. Крім того, встановлюються правила вибору права, що підлягає застосуванню, якщо не може бути використаний зазначений спосіб, а ст. 14 передбачає принцип автономії волі сторін щодо вільного вибору такого права. Також у цьому контексті важливе

значення мають акти «м'якого права», що слугують орієнтирами як для європейського договірного права в цілому, так і для національних правових систем держав-членів. Стаття 2:301 Принципів європейського договірного права передбачає, що сторона вільна у веденні перемовин і не несе відповідальності за недосягнення згоди. Проте сторона, яка вела перемовини чи обірвала їх всупереч принципам добросовісності та чесного ведення справ, несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні [4]. Така ж позиція викладена в Проєкті спільної системи відліку (стаття II.-3:301) та Принципах УНІДРУА (стаття 2.1.15).

Переходячи до рівня законодавства держав-членів, у нормативних актах різних країн можна зустріти різні приписи щодо врегулювання переддоговірної відповідальності. Наприклад, Цивільний кодекс Італії, у ст. 1337 містить припис, за яким сторони повинні діяти добросовісно під час ведення переговорів, а в ст. 1338 – положення про відшкодування збитків у разі неповідомлення про підстави недійсності договору. За нормами Німецького цивільного уложення вступ у переговори породжує особливе переддоговірне зобов'язання щодо захисту прав та інтересів контрагента, і в разі порушення цих обов'язків потерпіла сторона може вимагати відшкодування шкоди (ст. 311 та 280). Також деякі держави-члени ЄС взагалі не мають відповідних положень у національному законодавстві, зокрема Ірландія.

Як можна помітити, на рівні ЄС питання переддоговірної відповідальності не врегульовано надто детально, а на рівні держав-членів мають місце різні підходи та рівень нормативного врегулювання. Тому важливого значення набуває практика Суду ЄС у контексті визначення основних аспектів *culpa in contrahendo*. Так, у справі C-334/00 Суд розглядав питання віднесення вимоги про відшкодування шкоди за порушення обов'язку діяти добросовісно під час переговорів до такої, що випливає з договору, чи такої, що випливає з делікту (квазіделікту). За обставинами справи між італійською компанією Tacconi та німецькою компанією HWS виник спір у зв'язку з тим, що остання відмовилася укладати договір купівлі-продажу після тривалих переговорів. Tacconi вважала, що така відмова порушує обов'язок діяти добросовісно на стадії переговорів, передбачену італійським законодавством, і вимагала відшкодування завданої шкоди. Перед італійським судом постало питання щодо визначення міжнародної юрисдикції, яка відрізняється залежно від того, випливає спір із договору чи з делікту (квазіделікту), а тому він направив відповідні питання до Суду ЄС. За рішенням останнього, HWS не взяла на себе жодних зобов'язань перед Tacconi, а зобов'язання відшкодувати шкоду, завдану необґрунтованим перериванням переговорів, може випливати лише з порушення норм права (зокрема норми, яка вимагає від сторін діяти добросовісно в переговорах з метою укладення договору), а не договору. Отже, позов, що ґрунтується на переддоговірній відповідальності відповідача, є питанням, що стосується делікту (квазіделікту) у значенні статті 5(3) Брюссельської конвенції [5].

Примітною є також справа C-397/01, яка стосувалася спору між паном Пфайфером та Німецьким Червоним Хрестом, у якій останній відмовив йому ідв прийнятті на роботу через недостовірність наданої при час переговорів

інформації. Пан Пфайфер вимагав відшкодування шкоди, проте німецьке законодавство не передбачало цього за подібних обставин, тому Суд ЄС постановив, що такі положення закону є несумісними із законодавством ЄС, оскільки вони порушують принцип добросовісності та чесного ведення справ у переддоговірних відносинах. [6] Важливість цієї справи випливає з того, що вона підкреслює верховенство права ЄС над правом національним та тим самим поширює стандарти ведення переговорів на законодавства держав-членів ЄС.

Не менше значення має справа C-453/99. Спір виник між британською пивоварнею Courage та споживачем, паном Креханом, який виявив, що перша продає продукцію оптовикам за нижчими цінами, ніж йому, а тому він вимагав відшкодування збитків, стверджуючи, що компанія порушила свій обов'язок добросовісності та чесного ведення справ на переддоговірній стадії. Подібно до попередньої справи, британський суд був не впевнений, чи застосовуватиметься за таких обставин національне законодавство, і Суд ЄС роз'яснив, що споживачам повинні надаватись ефективні засоби правового захисту від продавців, які порушують свої переддоговірні зобов'язання, а національне законодавство повинне це забезпечувати [7]. Значення рішення Суду ЄС в цій справі пов'язується перш за все з тим, що закріплюється важливість принципів добросовісності та чесного ведення справ у споживчих договорах, що сприяє захисту споживачів від недобросовісних продавців та забезпечує відповідальність сторін за свої дії на етапі переговорів.

Отже, *culpa in contrahendo* у праві ЄС сформувалася як самостійний правовий інститут, заснований на принципах добросовісності та чесного ведення переговорів. Попри відсутність єдиного комплексного нормативного регулювання на рівні ЄС, важливу роль у гармонізації відповідних підходів відіграють акти «м'якого права», національне законодавство держав-членів та практика Суду Європейського Союзу, яка забезпечує уніфіковане тлумачення основних аспектів переддоговірної відповідальності. Досліджені підходи можуть бути використані й у процесі вдосконалення цивільного законодавства України, зокрема щодо закріплення обов'язку добросовісного ведення переговорів та визначення правових наслідків його порушення.

Список використаних джерел:

1. Sadigova N. Culpa in Contrahendo: A Comparative Analysis of Pre-Contractual Liability in Different Legal Systems // Scientific Work: International Scientific Journal. 2025. Vol. 19. Issue 4. P. 72–77. URL: https://aem.az/uploads/posts/2025/04/Elmi%20%C4%B0%C5%9F%2019.4-64-69.pdf

2. Надьон В. В. Переддоговірна відповідальність у світлі рекодифікації Цивільного кодексу України з урахуванням законодавчого досвіду країн ЄС / В. В. Надьон // Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування : матеріали XXI наук.-практ. конф. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2023. – С. 105–109. – URL: https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad4c01c5-1ca3-45b1-a937-3f640da508bd/content

3. Regulation (EC) No 864/2007 on the law applicable to non-contractual obligations // Official Journal of the European Union. – 2007. – L 199. – P. 40–49. – URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0864

4. Principles of European Contract Law/ Commission on European Contract Law. URL: https://www.trans-lex.org/400200

5. Judgment of the Court of 17 September 2002, F.lli Tacconi SpA v Heinrich Wagner Sarto GmbH & Co. KG, C-334/00, ECLI:EU:C:2002:499 // EUR-Lex. — URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62000CJ0334.

6. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 5 October 2004, Bernhard Pfeiffer and others v Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV, Joined cases C-397/01 to C-403/01, ECLI:EU:C:2004:584 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62001CJ0397.

7. Judgment of the Court of 20 September 2001, Courage Ltd v Bernard Crehan and Bernard Crehan v Courage Ltd and Others, C-453/99, ECLI:EU:C:2001:465 [Електронний ресурс] // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0453.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНИХ КОНТРАКТІВ ЗА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Говор Ксенія Олександрівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Сучасний розвиток договірного права Європейського Союзу характеризується суттєвим впливом економічного аналізу права, який зумовлює переосмислення традиційних підходів до розуміння змісту та функцій договору. Одним із ключових питань у цьому контексті є співвідношення концепцій повного та неповного контракту, що має безпосереднє значення для визначення ролі суду, меж свободи договору та механізмів забезпечення ефективності правового регулювання. Актуальність цього питання зростає в умовах адаптації національного законодавства України до acquis Європейського Союзу, оскільки саме через призму зазначених теоретичних моделей формується сучасне бачення договірних відносин у європейському праві.

Теорія повного контракту виникла в межах неокласичної економічної теорії та базується на припущенні про здатність сторін передбачити всі можливі майбутні обставини, які можуть вплинути на виконання договору. Як зазначає О. Харт, повний контракт є теоретичною конструкцією, в якій права сторін

визначені для кожного можливого стану світу, що забезпечує максимальну визначеність та передбачуваність правових наслідків [1, с. 23].

Критичний аналіз теорії повного контракту призвів до формування альтернативної концепції, яка нині домінує як у економічній, так і в правовій доктрині, — теорії неповного контракту. Її вихідним положенням є визнання того, що сторони не здатні передбачити всі можливі майбутні обставини, а також не можуть зафіксувати в договорі всі умови його виконання через обмеженість інформації, складність економічних процесів і значні трансакційні витрати. Як зазначається у працях О. Харта та Б. Хольмстрьома, неповнота контрактів є об'єктивною характеристикою договірних відносин, яка зумовлює необхідність існування механізмів їх доповнення поза межами самого договору [2, с. 12]. Таким чином, договір розглядається не як завершена система норм, а як гнучкий інструмент, що функціонує у взаємодії з правовою системою.

Порівняльний аналіз повного та неповного контракту дозволяє визначити їхні ключові відмінності, які мають фундаментальне значення для розуміння сучасного договірного права. Повний контракт характеризується прагненням до максимальної визначеності, відсутністю прогалин та мінімізацією ролі суду, однак його реалізація пов'язана з високими витратами та практичною неможливістю врахування всіх обставин. Неповний контракт, навпаки, визнає обмеженість можливостей сторін і передбачає активну роль правової системи у доповненні та тлумаченні договору. Як зазначає О. Харт, договори, які використовуються на практиці, в реальності завжди містять елементи неповноти, що обумовлює необхідність інституційного втручання [1, с. 45].

Ключова різниця між повним і неповним контрактом полягає не лише у ступені деталізації умов, а й у підході до ролі права у регулюванні договірних відносин. Якщо в межах теорії повного контракту право виконує переважно функцію забезпечення виконання вже визначених умов, то в умовах неповного контракту воно стає активним учасником формування змісту зобов'язання. Це проявляється у використанні таких інструментів, як тлумачення договору, застосування імперативних норм, а також врахування принципів свободи договору та добросовісності.

У праві Європейського Союзу елементи концепції повного контракту знаходять своє відображення у принципі свободи договору, який дозволяє сторонам самостійно визначати зміст договірних умов. Зокрема, у Principles of European Contract Law підкреслюється, що сторони є вільними у встановленні прав та обов'язків, якщо це не суперечить імперативним нормам [3, с. 127]. Такий підхід спрямований на забезпечення правової визначеності та стабільності цивільного обороту. Однак навіть у межах цього принципу визнається, що автономія волі сторін не є абсолютною, а тому не може забезпечити повну вичерпність договору.

У праві Європейського Союзу доктрина неповного контракту знаходить своє відображення у широкому застосуванні принципу добросовісності, який виконує функцію заповнення прогалин у договорі. У *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (DCFR)* закріплено, що сторони повинні

діяти відповідно до вимог добросовісності та чесної ділової практики, а також співпрацювати для досягнення мети договору [4, с. 178]. Це свідчить про те, що правове регулювання договірних відносин у ЄС не обмежується лише текстом договору, а включає додаткові нормативні, інтерпретаційні та контрольні механізми, які дають можливість втручання у договірні відносини з метою захисту слабшої сторони [5, с. 102].

Отже, теорія повного контракту має значення як аналітична модель, що дозволяє оцінити рівень визначеності договірних умов, однак її практичне застосування є обмеженим. Натомість у праві Європейського Союзу домінує доктрина неповного контракту, яка більш адекватно відображає реалії сучасного економічного обігу. Неповнота договорів компенсується через систему правових принципів, судову практику та нормативне регулювання, що забезпечує баланс інтересів сторін і ефективність правового регулювання. У цьому контексті для України важливо враховувати зазначені підходи при гармонізації національного законодавства, оскільки вони відповідають сучасним тенденціям розвитку європейського договірного права.

Список використаних джерел:

1. Hart O. *Firms, Contracts and Financial Structure*. Oxford University Press, 1995. 240 p.
2. Hart O., Holmström B. *Incomplete Contracts and Control*. Nobel Lecture, 2016. URL: https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2016/hart/lecture/
3. Principles of European Contract Law (PECL). URL: https://www.trans-lex.org/400200
4. Study Group on a European Civil Code. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. 2009. https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf
5. Garrido Huidobro M. Unfair Contract Terms in European Contract Law. 2014. 72 p. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:737886/FULLTEXT01.pdf

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ESG CLAUSES AND CLIMATE DUE DILIGENCE IN INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS: PRIVATE LAW AND ARBITRATION DIMENSIONS

Holovko Yelyzaveta Maksymivna,
First-year Master's student, Faculty of International Trade and Law;
Senior Specialist of the International Relations Department
State University of Trade and Economics

The growth of ESG regulation, the strengthening of corporate due diligence requirements and the increasing complexity of climate risks in cross-border business are gradually reshaping the content of international commercial contracts. Provisions on sustainability, environmental compliance, supply chain control and the allocation of climate risks are increasingly taking the form of contractual obligations, the breach of which may affect the parties' liability, contract termination and arbitral dispute resolution. The private law dimension of this transition remains the most uncertain, since ESG and climate due diligence already function as elements of corporate compliance, while their role as enforceable contractual obligations in international commercial arbitration (ICA) requires clearer doctrinal analysis and contractual structuring. For Ukraine, this issue is particularly relevant in view of its European integration course and the practical needs of business, as contracts with counterparties from the European Union (EU) will increasingly require ESG clauses, climate due diligence and clear mechanisms for their interpretation, evidentiary assessment and arbitral enforcement.

In EU law, the contractual dimension of ESG obligations is most clearly reflected in the concept of due diligence within companies' chains of activities. Directive 2024/1760 imposes on companies an obligation to identify and address actual and potential adverse impacts on human rights and the environment arising from their own operations, the operations of their subsidiaries and their chains of activities [1, Arts. 1, 5, 8, 10, 11]. From a private law perspective, the performance of this obligation necessarily requires contractual interaction with counterparties, monitoring of compliance with agreed standards and the allocation of risks arising from non-performance.

Article 18 of Directive 2024/1760 further reinforces the contractual dimension of due diligence, as it provides for the development by the European Commission of guidance on voluntary model contractual clauses [1, Art. 18]. This provision confirms that the implementation of due diligence in chains of activities cannot be confined to companies' internal policies and requires the contractual structuring of relations with counterparties. In this context, ESG clauses may translate sustainable business standards into specific contractual duties relating to reporting, monitoring, cooperation, remediation and the allocation of liability.

Directive 2022/2464 on corporate sustainability reporting complements this approach by establishing an informational basis for the assessment of ESG risks [2]. Sustainability reporting may affect the content of contractual representations and warranties, the verification of environmental assurances, the performance of compliance clauses and the evidentiary assessment of the parties' conduct in the event of a dispute. Where clearly incorporated into a contract, ESG clauses and climate due diligence obligations may therefore acquire the status of contractual obligations with defined consequences for breach.

As an EU Member State with a developed approach to supply chain due diligence, Germany provides an illustrative example of how due diligence affects contractual relations with suppliers. The German *Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten* 2021 (*Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz*, LkSG) imposes on certain categories of companies obligations concerning human rights and certain environmental risks in supply chains, including through risk management, preventive and remedial measures, complaint procedures, documentation and reporting [3, §§ 3–10].

The contractual effect of the LkSG is most clearly reflected in § 6(4), which links a company's preventive measures to obtaining contractual assurances from suppliers regarding compliance with human rights and environmental expectations, the transmission of those expectations further along the supply chain and the agreement of control mechanisms [3, § 6(4)]. On this basis, contractual cascading arises, whereby requirements imposed on a company by law are specified in contracts with suppliers through codes of conduct, ESG warranties, audit clauses, reporting obligations, risk notification duties, corrective action plans, termination clauses and indemnity provisions.

The complaint submitted to the *Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle* against *EDEKA*, supported by the *European Center for Constitutional and Human Rights* and *foodwatch* in relation to alleged human rights violations in the palm oil supply chain from Guatemala, illustrates that ESG risks may arise at earlier stages of supply, beyond the scope of the direct contract [4]. For contractual analysis, this confirms the need for provisions enabling a party to respond to breaches occurring within the wider supply chain.

Pursuant to § 3(3) LkSG, a breach of obligations established by this law does not, in itself, constitute an independent ground for civil liability. The relevant consequences arise from the terms of a specific contract or from general grounds of liability. Where the relevant ESG standards are incorporated into the contract, their non-performance may be qualified as a breach of warranty, a breach of audit or reporting obligations, or as a ground for termination, damages or indemnity. Therefore, for the further analysis of Ukrainian law, the key question is whether its private law framework is capable of giving ESG and climate due diligence the form of specific contractual obligations with defined consequences for breach.

Ukrainian private law provides a general basis for incorporating ESG clauses into international commercial contracts. The Civil Code of Ukraine of 2003, through its provisions on civil law principles, freedom and binding force of contract, breach of

obligation and change of circumstances, allows the parties to agree on ESG requirements concerning sustainability, environmental compliance, reporting, audit, risk allocation and liability [5, Arts. 3, 6, 627, 629, 610, 611, 651, 652].

The Law of Ukraine "On International Commercial Arbitration" of 1994 allows disputes arising from international contractual relations to be referred to ICA, provided that an arbitration agreement exists, including disputes concerning ESG clauses, environmental compliance warranties, audit clauses, reporting obligations or indemnity provisions [6, Arts. 1, 7, 35, 36].

The Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Climate Policy" of 2024 defines the general climate objectives of the state, including climate neutrality by 2050, but does not establish the content of climate due diligence in international commercial contracts [7]. The gap in Ukrainian legislation therefore lies in the absence of a specific approach to the content of ESG clauses, the standard of their proper performance, evidentiary requirements for climate due diligence, the consequences of inaccurate sustainability representations and the criteria for arbitral enforcement. In the event of a dispute, this gap manifests itself in the issue of the contractual certainty of an ESG clause, on which the possibility of its arbitral enforcement depends.

In ICA, the subject matter of the dispute is a specific contractual obligation; therefore, an ESG clause acquires the status of an enforceable contractual obligation only where the standard of conduct, the scope of the obligation, the evidence required to prove performance, the consequences of breach and the method of dispute resolution are defined. The 2019 Report of the International Chamber of Commerce, "*Resolving Climate Change Related Disputes through Arbitration and ADR*", confirms the suitability of arbitration for climate-related disputes due to the transnational nature of such relations, procedural flexibility, the possibility of involving experts and the international enforceability of awards [8, pp. 6–7, 12–13].

A potential dispute may concern inaccurate sustainability representations, failure to conduct climate due diligence, non-performance of reporting obligations, indemnity and related matters. Evidence becomes a central issue in such disputes, as the arbitral tribunal must assess the text of the ESG clause, supply chain data, audit results, corporate reporting, expert opinions, the parties' conduct and the causal link between the breach of due diligence and the losses claimed. In disputes concerning force majeure or hardship, particular importance attaches to the foreseeability of the climate or regulatory risk, the contractual allocation of the consequences of its occurrence and the impact of the relevant circumstance on the performance of the obligation. Confidentiality in ICA limits access to public practice concerning ESG disputes, but does not preclude analysis through regulatory acts, model clauses and arbitral reports.

In view of the above, the harmonisation of Ukrainian private law regulation with EU law in this area should be directed towards the development of model ESG clauses for international commercial contracts. Such clauses should be drafted with regard to Directive 2024/1760, approaches to voluntary model contractual clauses in EU law and the experience of the LkSG. Their content should include definitions of ESG standards, climate due diligence, supply chain risk, environmental compliance and material

breach, as well as obligations concerning reporting, audit, remediation, contract termination, damages and indemnity.

At the national level, a priority step may be the preparation of practical recommendations for Ukrainian companies entering into contracts with EU counterparties. Such recommendations should be developed with the participation of the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, chambers of commerce and industry, and arbitral institutions. Their subject matter should include the structure of ESG clauses, due diligence standards, supply chain verification, sustainability representations, evidentiary requirements for climate due diligence, allocation of climate and regulatory risks and minimum requirements for documenting ESG obligations.

Special attention should be paid to the adaptation of arbitration clauses to disputes concerning ESG clauses. Such clauses should expressly cover disputes relating to reporting, audit, sustainability representations, non-performance of climate due diligence, indemnity and damages, and should provide for the submission of technical documentation, corporate reporting and expert opinions. This approach would allow the existing instruments of Ukrainian private law and ICA to be used while ensuring greater certainty of ESG clauses in cross-border commercial disputes.

References:

1. European Parliament and Council. (2024). Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. Official Journal of the European Union. http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj

2. European Parliament and Council. (2022). Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No. 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. Official Journal of the European Union. http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj

3. Bundesministerium der Justiz. (2021). Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten vom 16. Juli 2021 (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz – LkSG). Gesetze im Internet. https://www.gesetze-im-internet.de/lksg/BJNR295910021.html

4. European Center for Constitutional and Human Rights. (2025, February 28). Supermarket chain EDEKA fails to protect people in Guatemala. https://www.ecchr.eu/en/press-release/edeka-laesst-menschen-in-guatemala-im-stich/

5. Civil Code of Ukraine, Law of Ukraine No. 435-IV of January 16, 2003. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/435-15?lang=en

6. Law of Ukraine “On International Commercial Arbitration”, No. 4002-XII of February 24, 1994. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en-sq/4002-12?lang=en

7. Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Climate Policy”, No. 3991-IX of October 8, 2024. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text

8. International Chamber of Commerce. (2019). Resolving climate change related disputes through arbitration and ADR. ICC Commission on Arbitration and ADR. https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/11/icc-arbitration-adr-commission-report-on-resolving-climate-change-related-disputes-english-version.pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету Ю. В. Тищенко

ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА (PECL), ЯК ІНСТРУМЕНТ УНІФІКАЦІЇ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Дашков Ярослав Валентинович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Актуальність теми зумовлена стрімким поглибленням інтеграційного курсу України до Європейського Союзу: підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році [3] та набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року визначили нові вимоги до гармонізації цивільного й договірного права. У цьому контексті Принципи Європейського договірного права (Principles of European Contract Law, далі - PECL), розроблені Комісією з європейського договірного права під керівництвом Ole Lando [1], набувають особливого значення як модельний кодекс «м'якого права» (soft law), здатний слугувати орієнтиром для реформування національного законодавства та зближення правових систем держав - членів ЄС і країн-кандидатів.

Правова природа PECL є дискусійним питанням у науці європейського приватного права. PECL не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року та не мають статусу обов'язкового джерела права для держав-членів ЄС. У порівняльно-правовій доктрині подібні документи кваліфікуються як «доктринальні кодифікації», що є продуктом порівняльно-правового синтезу правопорядків держав - членів ЄС. Водночас у доктрині висловлюється позиція, що PECL функціонують у межах lex mercatoria як рекомендаційні стандарти, не претендуючи на обов'язкову силу поза межами волевиявлення сторін.

Характерними рисами правової природи PECL є: (1) відсутність обов'язкової юридичної сили у відносинах між приватними особами без відповідного вибору сторін; (2) значна доктринальна авторитетність, що підтверджується посиланнями у практиці Суду Справедливості Європейського

Союзу (СЄЕС); (3) функція «спільного знаменника» правових систем ЄС, оскільки при розробці PECL було проаналізовано договірне право всіх держав-членів станом на момент кодифікації [1;2]. Регламент (ЄС) № 593/2008 («Рим I») у преамбулі прямо вказує на роль наднаціональних принципів як орієнтирів при тлумаченні колізійних норм у договірних зобов'язаннях [5].

Разом із тим залишається актуальним питання: чи можуть сторони договору прямо обрати PECL як застосовне право? Стаття 3 Регламенту «Рим I» передбачає вибір лише «норм права», тобто норм державних правопорядків, але не недержавних зводів правил, якщо це прямо не дозволено національним законодавством. Відтак суперечність між принципом автономії волі (ст. 1:102 PECL) [1] та обмеженнями Регламенту «Рим I» є одним із фундаментальних правових конфліктів у застосуванні PECL, що потребує вирішення або шляхом законодавчого уточнення на рівні ЄС, або шляхом прогресивного судового тлумачення.

Сфера застосування PECL визначена у Частині I (статті 1:101–1:107) і охоплює договірні зобов'язання у широкому розумінні. Стаття 1:101 PECL встановлює чотири сценарії застосування: (а) як загальні норми договірного права ЄС; (б) якщо сторони домовились їх застосовувати; (в) якщо сторони обрали lex mercatoria чи подібні стандарти як застосовне право; (г) якщо сторони взагалі не здійснили вибір застосовного права [1]. Таким чином, PECL передбачають власну ієрархічну систему застосування, що є оригінальним підходом для недержавного кодексу.

Водночас на практиці застосування PECL обмежується низкою чинників. По-перше, ст. 1:101(4) PECL прямо застерігає, що застосування цих Принципів не повинно суперечити обов'язковим нормам національного права, що є застосовним згідно з колізійними правилами. Зокрема, у правозастосовній практиці ЄС усталеною є позиція щодо пріоритету директив ЄС у сфері захисту прав споживачів над будь-якими модельними кодексами. По-друге, PECL не охоплюють питань правоздатності, представництва та переведення боргу, які частково регулюються Частиною III PECL [2].

Особливої уваги заслуговує питання застосування PECL до споживчих договорів. Хоча ст. 1:101 PECL не виключає споживчих відносин зі сфери застосування, Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах [6] та Директива 2019/771 про договори купівлі-продажу товарів [7] встановлюють мінімальний рівень захисту, від якого відступити неможливо. Відповідно, прогалини у регулюванні механізмів відмови від договору та вимог щодо інформування залишають PECL лише субсидіарним орієнтиром у цій сфері.

У європейській інтеграції України Угода про асоціацію між Україною та ЄС, особливо положення щодо наближення контрактного права України до acquis ЄС [3], має особливе значення. Чинний Цивільний кодекс України від 2003 року вже містить кілька положень, що стосуються PECL: стаття 627 Цивільного кодексу України закріплює принцип свободи договору, що відповідає статті 1:102 PECL; стаття 652 Цивільного кодексу України регулює зміну або

припинення договору через змінені обставини, що схоже на статтю 6:111 PECL щодо труднощів [4]. Однак вимога добросовісності (good faith) як загальний принцип (ст. 1:201 PECL) та механізм виправлення договору при помилці (ст. 4:105 PECL) в українському праві розроблені менш послідовно, що породжує практичні труднощі при розгляді справ судами.

З огляду на викладене, можна сформулювати такі висновки. По-перше, PECL є документом «м'якого права» зі значним уніфікаційним потенціалом, проте їхня правова природа залишається суперечливою, а статус «застосовного права» у розумінні Регламенту «Рим I» [5] є дискусійним без законодавчого уточнення на рівні ЄС. По-друге, сфера застосування PECL є широкою за задумом, але обмеженою на практиці через пріоритет обов'язкових норм права ЄС [6; 7] та усталену правозастосовну практику СЄЕС, що зумовлює переважно субсидіарну і доктринальну роль цих Принципів. По-третє, в контексті євроінтеграційного курсу України запозичення концептуальних підходів PECL - передусім принципу добросовісності, доктрини hardship та детальних правил щодо недійсності договорів - є доцільним напрямком реформування ЦКУ [4]. Оптимальним є не механічне перенесення норм PECL до ЦКУ, а їхня системна адаптація з урахуванням особливостей правової системи України, що сприятиме ефективній гармонізації без втрати правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. Principles of European Contract Law : Parts I and II / ed. by O. Lando, H. Beale. The Hague : Kluwer Law International, 2000. 561 p.
2. Principles of European Contract Law. Part III / ed. by O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann. The Hague : Kluwer Law International, 2003. 290 p.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 21 березня та 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 20.04.2026).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.04.2026).
5. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I) // Official Journal of the European Union. 2008. L 177. P. 6–16. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0593 (дата звернення: 20.04.2026).
6. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 р. про несправедливі умови у споживчих договорах // Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31993L0013 (дата звернення: 20.04.2026).
7. Директива (ЄС) 2019/771 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 р. про деякі аспекти договорів купівлі-продажу товарів // Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 28–50. URL: https://eur-

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0771 (дата звернення: 20.04.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ПРИНЦИП ОБОВ'ЯЗКОВОГО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ (DISCLOSURE) НА ПЕРЕДДОГОВІРНІЙ СТАДІЇ: СТАНДАРТИ DCFR ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Дьякова Анна Юріївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Євроінтеграційні процеси та поступова гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу зумовлюють необхідність переосмислення підходів до регулювання договірних відносин, особливо на переддоговірній стадії. У сучасному європейському приватному праві особливого значення набуває принцип обов'язкового розкриття інформації (disclosure), який спрямований на забезпечення добросовісності, прозорості та реальної рівності сторін під час укладення договору. Актуальність цієї теми обумовлена як розвитком цифрової економіки та ускладненням договірних конструкцій, так і необхідністю адаптації українського цивільного законодавства до європейських стандартів договірного права, зокрема положень Draft Common Frame of Reference (DCFR).

У сучасній європейській договірній доктрині disclosure розглядається як один із ключових елементів забезпечення справедливого балансу між сторонами договору. Традиційна концепція свободи договору, яка виходила з формальної рівності сторін та їх самостійності у збиранні інформації, поступово трансформувалася під впливом розвитку споживчих правовідносин та зростання інформаційної асиметрії. Саме тому право Європейського Союзу дедалі більше покладає на сторони обов'язок повідомляти інформацію, що має істотне значення для прийняття рішення про укладення договору.

Особливе значення для формування сучасного підходу до disclosure має Draft Common Frame of Reference (DCFR), який закріплює стандарти поведінки сторін на переддоговірній стадії. Згідно зі статтею II.-3:101 DCFR, сторона зобов'язана надати іншій стороні інформацію, якщо відповідно до принципів добросовісності та чесної ділової практики інша сторона може обґрунтовано очікувати її отримання [4]. Таким чином, disclosure у DCFR розглядається не лише як технічний інформаційний обов'язок, а як складова принципу добросовісності та справедливості договірних відносин.

Принцип обов'язкового розкриття інформації особливо активно розвивається у праві Європейського Союзу в межах захисту прав споживачів. Так, стаття 5 Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів передбачає обов'язок продавця до укладення договору надати споживачеві чітку, зрозумілу та доступну інформацію про основні характеристики товару чи послуги, ціну, порядок оплати, умови доставки, право на відмову від договору та інші істотні умови [2]. Водночас Директива 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики забороняє приховування або неналежне подання істотної інформації, якщо це може вплинути на економічну поведінку споживача [1].

Отже, у праві Європейського Союзу disclosure виконує не лише інформаційну, але й захисну функцію. Його метою є усунення інформаційної нерівності між сторонами договору та забезпечення реального, а не формального волевиявлення особи. Такий підхід є особливо важливим у сфері фінансових послуг, електронної комерції, цифрових платформ та дистанційних договорів, де одна зі сторін зазвичай володіє значно більшим обсягом інформації.

Важливу роль у розвитку принципу disclosure відіграє практика Суду Європейського Союзу. Зокрема, у справі C-26/13 Kásler v OTP Jelzálogbank Суд ЄС наголосив, що договірні умови повинні бути не лише граматично зрозумілими, але й прозорими з економічної точки зору, щоб споживач міг реально оцінити наслідки укладення договору [5]. Це свідчить про поступовий перехід від формального інформування до концепції фактичної поінформованості сторони.

Разом із тим принцип disclosure має певні межі застосування. Насамперед це пов'язано з необхідністю збереження балансу між обов'язком розкриття інформації та принципом свободи договору. Надмірний обсяг інформаційних обов'язків може призвести до перевантаження сторін інформацією та ускладнення договірного обігу. Крім того, складність викликає визначення поняття «істотної інформації», оскільки її значення може залежати від конкретних обставин договору, професійного статусу сторін та характеру правовідносин.

У європейській правовій доктрині disclosure також пов'язується з концепцією culpa in contrahendo - переддоговірної відповідальності за недобросовісну поведінку під час переговорів. Відповідно до положень DCFR, сторона може нести відповідальність за збитки, завдані ненаданням істотної інформації або веденням переговорів усупереч принципу добросовісності [4]. Це свідчить про те, що сучасне європейське договірне право визнає юридичну значущість поведінки сторін ще до моменту укладення договору.

В українському законодавстві окремі елементи принципу disclosure вже закріплені, насамперед у сфері захисту прав споживачів. Так, стаття 15 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлює обов'язок продавця надавати споживачу необхідну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію [7]. Аналогічні положення містяться у Законі України «Про електронну комерцію» та спеціальному законодавстві щодо фінансових послуг.

Водночас українське цивільне законодавство поки що не містить універсального принципу обов'язкового розкриття інформації на переддоговірній стадії, аналогічного до положень DCFR. Хоча пункт 6 частини 1 статті 3 Цивільного кодексу України закріплює принцип добросовісності як одну із загальних засад цивільного законодавства, його практична реалізація у сфері disclosure залишається недостатньо визначеною [6]. Це створює проблему правової невизначеності щодо меж інформаційних обов'язків сторін та наслідків їх порушення.

Судова практика України поступово починає використовувати принцип добросовісності як інструмент оцінки поведінки сторін під час укладення договору. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності добросовісної поведінки учасників цивільних правовідносин та недопустимості зловживання правом. Проте концепція переддоговірної відповідальності за неналежне розкриття інформації все ще не отримала належного нормативного та практичного розвитку.

У зв'язку з цим імплементація стандартів DCFR у законодавство України повинна передбачати не лише формальне закріплення інформаційних обов'язків, але й створення комплексного механізму забезпечення прозорості договірних відносин. Доцільним видається нормативне визначення поняття істотної інформації, закріплення конструкції culpa in contrahendo та встановлення спеціальних способів захисту сторони, яка постраждала від приховування інформації.

Отже, принцип обов'язкового розкриття інформації на переддоговірній стадії є важливим елементом сучасного європейського договірного права, який забезпечує добросовісність, прозорість та справедливість договірних відносин. Стандарти DCFR формують комплексний підхід до disclosure, відповідно до якого сторони повинні забезпечувати реальну поінформованість контрагента щодо істотних умов договору.

Водночас українське законодавство лише частково імплементувало зазначені стандарти, переважно у сфері захисту прав споживачів. Відсутність загального переддоговірного інформаційного обов'язку та конструкції переддоговірної відповідальності свідчить про необхідність подальшої гармонізації цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу. Імплементація європейських стандартів disclosure сприятиме підвищенню рівня правової визначеності, ефективному захисту добросовісної сторони договору та розвитку сучасної моделі договірного права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices. Official Journal of the European Union. 2005. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0029

2. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. Official Journal of the European Union. 2011. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0083

3. Hesselink M. W. Contract Theory and EU Contract Law. In: Twigg-Flesner C. (ed.) Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edward Elgar Publishing, 2016.
4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Munich : Sellier European Law Publishers, 2009.
5. Judgment of the Court of Justice of the European Union in Case C-26/13 Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt, 30 April 2014. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CJ0026
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII : станом на 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text
8. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII : станом на 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text
9. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Адаптація цивільного законодавства України до права Європейського Союзу. Одеса : Фенікс, 2021.
10. Дзера О. В. Цивільне право України: загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «ДОГОВІР» В НАУКОВІЙ ЮРИДИЧНІЙ ДОКТРИНІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Завальна Жанна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
E-mail: zavalna@karazin.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6511-2482

Актуальність дослідження категорії «договір» у науковій юридичній доктрині Європейського Союзу обумовлена насамперед динамічним розвитком європейського приватного права та переосмисленням традиційних підходів до природи договірних зобов'язань. У сучасних умовах договір перестає розглядатися виключно як результат автономного волевиявлення сторін і дедалі більше сприймається як складний соціально-правовий феномен, що виконує не лише регулятивну, а й соціальну функцію.

Особливої актуальності ця проблематика набуває у контексті євроінтеграційного курсу України та необхідності гармонізації національного цивільного законодавства із правом Європейського Союзу. Формування сучасної концепції договору з урахуванням європейських доктринальних підходів сприятиме вдосконаленню механізму правового регулювання договірних відносин, забезпеченню балансу між принципом свободи договору та потребою захисту слабшої сторони, утвердженню засад добросовісності, справедливості та соціальної відповідальності учасників цивільного обороту.

1. Договір як згода

Теорія «договору як згоди» Ренді Барнетта має виразний лібертаріанський характер [2]. Представники лібертаріанської течії сприймають договірне право як частину системи прав, яка визначає обставини правомірної передачі прав від однієї особи до іншої за взаємною згодою. Саме згода виступає моральною підставою дійсності такої передачі. За Барнеттом, юридичне виконання договору є морально виправданим, оскільки сторона добровільно вчинила дії, що свідчать про намір створити юридично обов'язкове зобов'язання шляхом передачі відчужуваних прав.

Теорія виходить із існування певних меж особистої свободи, які мають поважатися всіма учасниками правовідносин. Ці межі виражаються, зокрема, у правах власності. За відсутності попередньої згоди будь-яке втручання у сферу свободи іншої особи є неправомірним. Такий підхід загалом підтверджує структуру сучасного договірного права, хоча й не завжди надає їй достатнє нормативне обґрунтування [5, 6].

2. Договір як обіцянка

Представник Кантіанства, Чарльз Фрід у праці «Contract as Promise: A Theory of Contractual Obligation» розглядає договір як юридично забезпечену обіцянка [4]. Фрід відкидає утилітаризм і стоїть на тому, що саме моральний обов'язок дотримуватися обіцянок становить основу обов'язкової сили договору. Якщо особи добровільно беруть участь у практиці взаємних обіцянок і отримують від цього вигоди, вони зобов'язані виконувати власні обіцянки перед іншими учасниками цієї практики. На думку Фріда, договір дозволяє особам реалізовувати власні цілі через дії інших, не порушуючи їхньої свободи, оскільки відповідні зобов'язання виникають добровільно.

Дана концепція мала й політичний вимір. Вона була відповіддю на критику руху критичних правових досліджень (CLS), який у 1970-х роках виступав проти формалізму та консерватизму традиційної юридичної науки. У цьому сенсі теорія Фріда є сучасною модифікацією класичної «теорії волі», розробленої німецькими правознавцями XIX століття та популяризованої у США Самуелем Віллістоном [1,9].

3. Договір як справедливість

Джоссе Г. Клійнсмі в своїй дисертації під назвою «Договірне право як справедливість: погляд Ролза на становище малих і середніх підприємств у європейському договірному праві» критикує категоричне виключення Європейським Союзом малих і середніх підприємств (МСП) із захисту

споживачів як слабшої сторони [8]. Клейнсмі відстоює позицію про те, що договірне право належить до «базової структури суспільства» Роулза — фундаментальних політичних та соціальних інститутів, які розподіляють права та обов'язки. Як таке, воно пов'язане принципами, а обов’язкова сила договору випливає не з принципів справедливості, а з характеристики типу громадян, які можуть прийняти принципи як політичні принципи в спільному консенсусі. Відповідно до тонкої концепції особи, прийнятої Ролзом, це індивіди з двома моральними здібностями, тобто здатністю до почуття справедливості та до концепції добра.

Відповідно до цього розуміння, пов’язуюча сила договору випливає з першої моральної здатності, тобто здатності до почуття справедливості. Іншими словами, питання полягає не в тому чи має справедливе суспільство забезпечувати дотримання контрактів, а в тому, чи може суспільство, що складається з осіб не здатних укладати жодних юридично зобов’язуючих контрактів, усе ще вважатися типом «добре впорядкованого суспільства», для якого принципи справедливості означає встановлення нормативних вказівок та примушення їх виконання [7].

4. Договір як суспільна корисність

Теорія договору як суспільної корисності переосмислює стандартні приватні договори як важливі суспільні послуги. Ця правова концепція накладає обов'язкові зобов'язання на благо споживачів, такі як недискримінація та універсальний доступ, на підприємства, зміщуючи акцент з чистої максимізації багатства на суспільний добробут та захист сторін [3].

Теорія договору як суспільної користі (contract as a public utility) у договірному праві ЄС найповніше розкривається через концепцію солідаризму (solidarism, Social Contract Law). Вона виходить із того, що договір більше не є лише інструментом реалізації приватної волі та отримання прибутку. Натомість він виконує соціальну функцію, забезпечуючи доступ до життєво необхідних благ.

Доктрина ґрунтується на чотирьох положеннях. По-перше, свобода договору обмежується задля захисту слабшої сторони: держава та інституції ЄС можуть контролювати зміст договорів і усувати несправедливі умови (Директива 93/13/ЕЕС). По-друге, визнається обов’язок укласти договір щодо універсальних послуг, зокрема забезпечення доступу до базового банківського рахунку чи зв’язку (Директива 2014/92/EU). По-третє, сторони мають діяти добросовісно та співпрацювати, а постачальник зобов’язаний надавати повну інформацію й гарантувати належну якість послуг (Директива 2011/83/EU). По-четверте, публічний інтерес має пріоритет над договірною автономією, якщо йдеться про захист прав людини, суспільного блага чи принципів сталого розвитку.

Висновки

Таким чином, дослідження категорії «договір» у науковій юридичній доктрині Європейського Союзу є актуальним як з теоретичної точки зору, оскільки сприяє поглибленню наукових знань про природу договірних зобов'язань, так і з практичної, адже його результати можуть бути використані у

процесі вдосконалення цивільного законодавства України та практики його застосування відповідно до європейських правових цінностей і стандартів.

Використана література

1. Barnes W. The Objective Theory of Contracts // University of Cincinnati Law Review. 2008. Vol. 76. P. 1119–1174. URL: https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/302 (дата звернення: 06.06.2026).
2. Barnett R. E. A Consent Theory of Contract // Columbia Law Review. 1986. Vol. 86, No. 2. P. 269–321. URL: https://static1.squarespace.com/static/530a55cae4b0c194bcbd860d/t/530d191ae4b07db8c3d6e9c5/1393367322887/consenttheory.pdf (дата звернення: 06.06.2026).
3. Brown S. J., Sibley D. S. The Theory of Public Utility Pricing. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 256 p.
4. Fried Ch. Contract as Promise: A Theory of Contractual Obligations. Oxford : Oxford University Press, 1981. 180 p.
5. Hesselink M. W. EU Contract Law. URL: https://www.researchgate.net/publication/241883653_EU_contract_law (дата звернення: 06.06.2026).
6. Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law // European Review of Contract Law. 2022. DOI: 10.1515/ercl-2022-2050.
7. Jansen N., Zimmermann R. General Introduction // European Contract Laws: Foundations, Commentaries, Synthesis. Oxford : Oxford University Press, 2018. URL: https://doi.org/10.1093/oso/9780198755463.003.0001 (дата звернення: 06.06.2026).
8. Klijnsma J. G. SMEs in European Contract Law: A Rawlsian Perspective // Centre for the Study of European Contract Law Working Paper. 2010. No. 2010/05. URL: https://ssrn.com/abstract=1678622 (дата звернення: 06.06.2026). DOI: 10.2139/ssrn.1678622.
9. Razak F. A., Ghadas Z. A. A., Ghapa N., Azmi A. F. Behind the Bargain: Some Selected Legal Theories in Contract Law // ASEAN Legal Insights. 2024. Vol. 1, No. 1. DOI: 10.32890/aseanli2024.1.1.

ГАРМОНІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (2014–2026 РР.)

Зябченко Олексій Артемович,
студент 2 курсу факультету
історії та міжнародних відносин
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

В умовах офіційно розпочатого у червні 2024 р. переговорного процесу про вступ України до ЄС приведення антикорупційного законодавства у відповідність до стандартів *acquis communautaire* набуває статусу ключового критерію успішності інтеграції. Гармонізація правового поля у сфері протидії корупції є центральним елементом кластера «Fundamentals» і безпосередньо визначає темп усього переговорного процесу за принципом «першим відкривається — останнім закривається». Вивчення законодавчих трансформацій, здійснених під впливом євроінтеграційних механізмів упродовж 2014–2026 рр., є актуальним як для наукового осмислення відносин Україна–ЄС, так і для вироблення практичних рекомендацій щодо забезпечення незворотності реформ.

Першим визначальним нормативним актом, який заклав правовий фундамент для гармонізації антикорупційного законодавства, стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. [5]. Розділ ІІІ цього документа, присвячений питанням юстиції, свободи та безпеки, зобов'язав Україну гармонізувати законодавство з міжнародними стандартами — зокрема, Конвенцією ООН проти корупції [1] та рекомендаціями Групи держав проти корупції (GRECO) [9, с. 4]. Угода виступала стратегічним орієнтиром, проте практично дієвішим механізмом законодавчих змін став План дій щодо лібералізації візового режиму (ПДЛВ), який трансформував загальні євроінтеграційні прагнення у конкретний перелік законодавчих вимог.

Центральним законодавчим результатом виконання ПДЛВ стало ухвалення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII [4]. Цей акт запровадив принципово новий підхід до кадрового добору: відкриті конкурси за участю незалежних комісій мали унеможливити призначення підконтрольних осіб. Паралельно під тиском вимог ЄС ухвалено Закон «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII [3], який визначив правовий статус, повноваження та функції Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) — центрального органу превенції та е-декларування.

Особливою гостротою позначався законодавчий процес у сфері електронного декларування. Неодноразові спроби «спростити» антикорупційне законодавство через внесення поправок, що дозволяли б приховувати значну частину майна чиновників, наштовхувалися на жорстку реакцію Брюсселя: Єврокомісія прямо пов'язувала підготовку позитивного безвізового звіту із

збереженням е-декларування у первинному, жорсткому вигляді. Зрештою, Україна запустила одну з найпрозоріших у світі систем публічного декларування статків [10]. Такий підхід — коригування законодавчого змісту через механізм зовнішньої кондиціональності — ліг в основу всього подальшого діалогу між Києвом та Брюсселем.

До 2021 р. Україна сформувала принципово нову нормативно-правову базу у сфері протидії корупції. Набрали чинності закони про НАБУ, НАЗК, ВАКС, систему е-декларування та антикорупційну перевірку в судовій системі [6, с. 4]. Завдяки постійному моніторингу GRECO вимоги до незалежності прокуратури та якості антикорупційного законодавства було конкретизовано й включено до обов'язкового реформаційного порядку денного [9, с. 5]. Тим самим зовнішня кондиціональність виявилася більш дієвим «законодавчим двигуном», ніж внутрішня політична воля.

Період 2022–2023 рр. не позначився ухваленням принципово нових антикорупційних законів, що, однак, пояснюється специфікою євроінтеграційного контексту, а не відсутністю реформаційного поступу. Після подання заявки на членство в ЄС у лютому 2022 р. та надання Україні статусу кандидата у червні 2022 р. Єврокомісія сформулювала сім ключових умов для відкриття переговорів. Антикорупційна складова цих умов зосереджувалася не на прийнятті нових нормативних актів, а на якісному виконанні вже чинного законодавства: вдосконаленні процедур добору керівників НАБУ та САП за участю незалежних міжнародних експертів, підвищенні ефективності Державного бюро розслідувань (ДБР), а також забезпеченні реального правозастосування — накопиченні обвинувальних вироків у справах про корупцію найвищого рівня. Таке зміщення акценту — з формування законодавчої бази на її практичну імплементацію — зафіксував Звіт Єврокомісії 2023 р. [6, с. 3], що констатував прогрес у зміцненні спроможності антикорупційних органів і водночас наголосив на недостатності "послужного списку" реальних переслідувань як головній перешкоді на шляху до відкриття переговорів.

Відкриття переговорів про вступ України до ЄС у червні 2024 р. та нова методологія розширення 2020 р. ознаменували перехід до якісно іншої моделі законодавчої гармонізації. Згідно зі статтею 2 Договору про Європейський Союз [8], верховенство права є фундаментальним принципом Союзу, тому кластер № 1 «Fundamentals», що охоплює Розділ 23 «Судочинство та основоположні права» і Розділ 24 «Юстиція, свобода та безпека», отримав статус наріжного каменя переговорів: жодна технічна глава не може бути закрита без відчутного прогресу в антикорупційній сфері [7, с. 22].

Ключовим інструментом виявлення законодавчих прогалин став «скринінг» — детальний порівняльний аналіз відповідності українського законодавства *acquis communautaire*, проведений протягом 2024 р. та першої половини 2025 р. [6, с. 90; 7, с. 23]. У ході цього процесу ідентифіковано численні нормативні акти, що потребують гармонізації: від процесуального кримінального законодавства до норм про захист викривачів і стандартів

фінансового розслідування. Водночас ЄС наголосив, що критерієм успіху є не лише ухвалення законів, а й практичне правозастосування (*enforcement*) — «переконлива історія успіху» у вигляді остаточних обвинувальних вироків Вищого антикорупційного суду [7, с. 28].

Конкретним законодавчим результатом першого року переговорного процесу стало посилення нормативної бази щодо інституційної незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Під безпосереднім моніторингом ЄС Верховна Рада ухвалила зміни до законодавства, якими САП надано статус окремої юридичної особи та розширено процесуальні повноваження її керівника [3]. Ця реформа відповідала вимогам Єврокомісії щодо захисту антикорупційних органів від зовнішнього впливу, насамперед з боку Генеральної прокуратури.

Системним інструментом законодавчого моніторингу в рамках кластера «Fundamentals» став «Звіт про верховенство права» Єврокомісії [7, с. 22]. У виданні 2024 р. вперше детально проаналізовано антикорупційне законодавство України в загальноєвропейському контексті. Попри фіксацію прогресу в зміцненні незалежності САП та розширенні штату НАБУ, зафіксовано занепокоєння щодо спроб тиску на антикорупційні органи. У відповідь Україна розробила «Дорожню карту з верховенства права» — детальний план нормативних змін до 2027 р., кожен крок якого узгоджується з Генеральним директоратом ЄС з питань розширення (DG NEAR) [6, с. 22]. ЄС також наполягає на збереженні вирішальної ролі незалежних міжнародних експертів у конкурсних комісіях з добору керівників антикорупційних органів як ключовій гарантії деполітизації кадрових рішень [9, с. 12].

Розширення взаємодії з Європейським управлінням з питань боротьби з шахрайством (OLAF) та Європейською прокуратурою (EPPO) свідчить, що процес адаптації виходить за межі суто законодавчих змін: Україна поступово включається у єдиний правоохоронний простір ЄС на основі його правових стандартів ще до офіційного набуття членства [2, с. 100].

Отже, проведений аналіз засвідчує, що гармонізація антикорупційного законодавства України зі стандартами ЄС упродовж 2014–2026 рр. пройшла два якісно різних, але логічно пов’язаних етапи.

На першому етапі (2014–2023 рр.) рушійним механізмом законодавчих змін виступала «позитивна кондиціональність» в рамках Угоди про асоціацію та ПДЛВ. Ключовим здобутком стало ухвалення законів про НАБУ, НАЗК та систему е-декларування, а також Закону про ВАКС, що завершили формування повного законодавчого й інституційного циклу антикорупційної вертикалі. ЄС виступав не лише нормативним орієнтиром, а й активним коректором законодавчого процесу — блокуючи спроби послабити антикорупційне законодавство через внутрішні парламентські механізми. Підперіод 2022–2023 рр. не позначився новими системними законами: після отримання статусу кандидата реформаційний вектор змістився з нормотворчості до практичного виконання вже ухвалених норм і накопичення реального правозастосовного «послужного списку» як умови відкриття переговорів.

На другому етапі (2024–2026 рр.) механізм гармонізації набув характеру системного скринінгу та жорсткого контрактного управління. Нормативним стрижнем переговорного процесу за кластером «Fundamentals» стали вимоги щодо повної відповідності *acquis communautaire* в частині незалежності правосуддя, захисту викривачів і стандартів кримінального провадження. Розробка «Дорожньої карти з верховенства права» і виконання «проміжних орієнтирів» свідчать про інституціоналізацію гармонізаційного процесу.

Оцінюючи загальну ефективність цієї гармонізації, варто констатувати суперечливість результатів. На законодавчому рівні досягнення є незаперечними: прийнято прогресивне антикорупційне законодавство, створено незалежні спеціалізовані інституції, запроваджено е-декларування та цифровий моніторинг. Водночас ефективність на рівні правозастосування залишається значно скромнішою. Аналіз звітів Єврокомісії та GRECO вказує, що кількість остаточних обвинувальних вироків у справах про корупцію найвищого рівня є недостатньою для формування переконливого *track record*. Регулярні спроби законодавчого послаблення антикорупційних механізмів, зафіксовані впродовж усього аналізованого десятиліття, свідчать про незавершеність трансформації законодавчої культури. Разом з тим, об'єктивним чинником, що ускладнює оцінку, є безпрецедентно складні умови повномасштабної збройної агресії, які суттєво звужують можливості реалізації реформ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. / ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V. *Відомості Верховної Ради України.* 2007. № 49. С. 2048. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

2. Нестеренко К., Булгакова О. Антикорупційна політика України в контексті війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Том 2. № 77. С. 98–101. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283900/278073.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Голос України.* 2014. № 206. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Голос України.* 2014. № 206. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнар. договір від 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України.* 2014. № 75. Т. 1. С. 83. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

6. Commission staff working document – Ukraine 2023 Report. European Commission. 2023. 152 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecefc3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

7. Commission staff working document – Ukraine 2024 Report. European Commission. 2024. 105 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en.

8. Consolidated version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union.* 2016. C 202/1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT.

9. Fourth Evaluation Round — Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Second compliance report Ukraine. Group of States against Corruption. 2022. 28 p. URL: https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680a64e60.

10. Public Investment Management System (DREAM). The Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine. URL: https://dream.gov.ua.

Науковий керівник: асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету імені Василя Стуса Віталій Берегута

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ЖИТЛОВИЙ СЕРТИФІКАТ ЯК ФОРМИ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗРУЙНОВАНЕ ЖИТЛО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ільїна Анна Олександрівна,
старша викладачка кафедри
цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ

У зв’язку з повномасштабною збройною агресією проти України значна кількість об’єктів житлової нерухомості була знищена або пошкоджена, що зумовило необхідність формування ефективного механізму компенсації. Однією з ключових форм такої компенсації є житловий сертифікат, запроваджений відповідно до положень Закон України «Про компенсацію за пошкоджене та знищене нерухоме майно» [1].

Житловий сертифікат виступає особливим об’єктом цивільних прав, правова природа якого є дискусійною. З одного боку, він не є річчю у класичному розумінні, а з іншого – втілює у собі майнове право вимоги до держави щодо надання компенсації.

У науковій літературі обґрунтовується, що подібні права мають грошову оцінку та можуть розглядатися як складова спадщини [2, с. 112].

Відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов’язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини, крім тих, що нерозривно пов’язані з його особою [3]. Водночас чинне

законодавство не містить прямої норми щодо включення житлового сертифіката до складу спадщини, що породжує правову невизначеність.

Аналіз нормативного регулювання дозволяє виокремити два основні підходи до вирішення цього питання. Перший полягає у визнанні житлового сертифіката особистим правом, яке не підлягає спадкуванню, оскільки воно пов'язане з конкретною особою – власником зруйнованого житла. Другий підхід, який видається більш обґрунтованим, базується на розумінні сертифіката як майнового права вимоги, що має економічну цінність і, відповідно, може входити до складу спадщини.

Слід враховувати, що законодавець прямо передбачає можливість отримання компенсації спадкоємцями власника знищеного житла. Це свідчить про визнання правонаступництва у відповідних правовідносинах, хоча й не вирішує питання правової долі вже виданого житлового сертифіката.

У практиці Верховний Суд сформульовано підхід, згідно з яким майнові права, що мають грошову оцінку, входять до складу спадщини, якщо інше прямо не встановлено законом. Зокрема, суд неодноразово наголошував, що право вимоги є самостійним об'єктом цивільних прав та може бути успадковане [4]. Застосування цієї правової позиції за аналогією дає підстави стверджувати, що і право, посвідчене житловим сертифікатом, має спадковий характер.

Водночас відсутність усталеної судової практики щодо спадкування житлових сертифікатів створює ризики неоднакового застосування законодавства. Це зумовлює необхідність нормативного уточнення правового режиму таких сертифікатів, зокрема шляхом прямого закріплення можливості їх спадкування.

Отже, житловий сертифікат доцільно розглядати як особливе майнове право вимоги, що має змішану правову природу та підлягає включенню до складу спадщини. Вирішення цієї проблеми потребує як подальшого розвитку судової практики, так і вдосконалення законодавчого регулювання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про компенсацію за пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 № 2923-IX.

2. Дзера О. В. Цивільне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 848 с.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.

4. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 у справі № 761/23429/16-ц.

ВІД МІНІМАЛЬНОЇ ДО ПОВНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ: АНАЛІЗ РИЗИКІВ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ У КРАЇНАХ З ВИСОКИМИ СТАНДАРТАМИ (НА ПРИКЛАДІ ДИРЕКТИВИ (ЄС) 2019/771)

Каранда Анна Андріївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність адаптації національного приватного права до acquis Європейського Союзу, зокрема у сфері захисту прав споживачів. Однією з ключових тенденцій сучасного європейського правового регулювання є перехід від моделі мінімальної гармонізації до повної гармонізації, що особливо яскраво проявляється у Директиві (ЄС) 2019/771 про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів [5].

Актуальність дослідження полягає у тому, що така трансформація гармонізаційного підходу може призводити до потенційного зниження рівня захисту споживачів у державах-членах ЄС із високими стандартами правового регулювання. Це створює правову дилему між необхідністю забезпечення функціонування внутрішнього ринку та збереженням принципу високого рівня захисту споживача, закріпленого у праві ЄС [3].

Директива (ЄС) 2019/771 закріплює модель повної гармонізації, відповідно до якої держави-члени не мають права встановлювати або зберігати положення, що забезпечують вищий рівень захисту споживачів, ніж передбачено директивою [1]. Такий підхід є принципово відмінним від попередньої моделі мінімальної гармонізації, яка дозволяла державам-членам розширювати обсяг прав споживача та формувати більш високі національні стандарти захисту.

Перехід до повної гармонізації пояснюється прагненням ЄС до усунення правової фрагментації внутрішнього ринку та забезпечення однакових умов для суб'єктів господарювання. Уніфікація правил розглядається як інструмент підвищення правової визначеності та зниження транзакційних витрат у транскордонній торгівлі [7]. Однак така модель одночасно обмежує нормативну автономію держав-членів у сфері споживчого права.

У державах із високим рівнем захисту споживачів, таких як Німеччина, Франція або Нідерланди, традиційно сформувалися розширені механізми гарантування прав споживача, зокрема щодо гарантій якості товару, строків пред'явлення вимог та обсягу відповідальності продавця. Запровадження єдиного мінімального стандарту може призводити до необхідності «вирівнювання вниз», коли національні правопорядки змушені зменшувати обсяг раніше встановлених гарантій [2].

У науковій доктрині зазначається, що повна гармонізація змінює баланс між економічною та соціальною функцією права ЄС. Якщо раніше споживче

право виконувало функцію підвищеного соціального захисту, то сучасна модель дедалі більше орієнтується на ринкову ефективність та уніфікацію правил [8]. Це викликає дискусію щодо доцільності обмеження принципу субсидіарності у сфері приватного права.

Особливої уваги потребує питання співвідношення повної гармонізації та принципу високого рівня захисту споживача, закріпленого у статті 38 Хартії основних прав ЄС. Формально цей принцип зберігається, однак його практична реалізація може бути обмежена у зв'язку з жорсткими рамками директиви [4].

Судова практика Суду Європейського Союзу свідчить, що принцип ефективності захисту споживача (principle of effectiveness) застосовується у межах гармонізованих норм, однак не завжди гарантує можливість застосування більш сприятливих національних положень [4]. Це означає, що рівень захисту визначається не національними традиціями, а уніфікованими європейськими стандартами.

З позиції порівняльного аналізу, запровадження повної гармонізації може мати як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних належать підвищення правової визначеності, спрощення транскордонної торгівлі та зменшення витрат бізнесу. Водночас негативними наслідками є потенційне зниження рівня захисту споживачів, втрата регуляторної гнучкості держав та обмеження розвитку національних моделей соціального права [6].

У контексті України як держави-кандидата на вступ до ЄС особливо важливим є питання адаптації національного законодавства до директиви 2019/771. Імплементація повної гармонізації потребує ретельного аналізу того, чи не призведе вона до зменшення вже існуючих гарантій, передбачених Законом України «Про захист прав споживачів» [2].

Сучасна модель гармонізації у праві ЄС відображає складний компроміс між економічною інтеграцією та соціальною справедливістю, який не завжди є рівноважним.

Перехід від мінімальної до повної гармонізації у сфері споживчого права, закріплений у Директиві (ЄС) 2019/771, є важливим етапом розвитку європейського приватного права, спрямованим на уніфікацію правового регулювання та забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку [10].

Водночас аналіз показує, що така модель містить ризики зниження рівня захисту споживачів у державах-членах із високими стандартами правового регулювання, оскільки обмежує їхню можливість встановлювати більш сприятливі умови для споживачів [9].

Отже, ефективність повної гармонізації залежить від здатності правової системи ЄС забезпечити баланс між економічною інтеграцією та збереженням високого рівня соціального захисту, що залишається ключовим викликом сучасного етапу розвитку європейського приватного права.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019.
2. Закон України «Про захист прав споживачів» (ред. 2023–2025 рр.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3153-20
3. Міністерство економіки України. Аналітичний звіт щодо гармонізації законодавства з ЄС, 2024.
4. Суд Європейського Союзу. Офіційна база справ CURIA.
5. Верховна Рада України. Законодавство ЄС-імплементації. URL: https://zakon.rada.gov.ua
6. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Звіт 2024.
7. Howells G., Weatherill S. Consumer Protection Law in the EU. Oxford University Press, 2022.
8. Micklitz H.-W. European Consumer Law in Transition. Cambridge University Press, 2023.
9. Науково-практичний журнал «Право України». 2023–2025.
10. Міністерство юстиції України. Реформа споживчого права в контексті ЄС, 2025.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE MECHANISM FOR RESOLVING DISPUTES AND CONFLICTS : CHALLENGES IN DEFINING TERMINOLOGY IN THE EU AND UKRAINE

Karpenko Roman Valeriiovych,
associate Professor at the department
of civil law disciplines,
candidate of legal sciences, docent
Dnipro State University of Internal Affairs

Mediation plays a crucial role in reducing the workload of judges, saving financial resources, and improving the quality of justice. It is not just a societal need or a natural step forward but also a pragmatic and effective approach to tackling the issues faced by present-day communities. However, mediation is not a substitute for a judicial system that is efficient, fair, and accessible to everyone. Rather, it serves as a complementary tool within the existing mechanisms for resolving labor disputes [1;2]. Considering the positive results achieved in countries where mediation has been adopted, it is clear that this practice offers substantial potential as an important component of modern conflict resolution strategies.

Disputes and conflicts have become an undeniable feature of both private and public spheres of life. These disagreements take various paths toward resolution, ranging from court adjudication to negotiation, mediation, arbitration, and other alternative methods. With each passing year, civil dispute resolution mechanisms face growing pressure, highlighting the need for innovative approaches. Private disputes, as experienced in individual lives, are complex legal phenomena that require examination from diverse angles within legal science. Creating an efficient framework for resolving such disputes is essential for mitigating societal tensions during judicial proceedings and upholding citizens' constitutional rights to legal protection. In Ukraine, Article 3 of the Law "On Mediation" provides a regulatory foundation for mediation, stating it can be utilized before court proceedings commence, during litigation, or even at the enforcement stage of a court's decision. This clearly positions mediation as an alternative method of resolving disputes, applicable to general and civil cases alike. Moreover, part seven of Article 49 of the Civil Procedure Code (CPC) of Ukraine permits parties involved in litigation to pursue reconciliation, including through mediation, at any stage of the proceedings. A closer analysis of these provisions reveals that mediation operates as a structured negotiation process guided by the principles outlined in both the Law "On Mediation" and the CPC. However, fully integrating mediation into Ukraine's civil justice system remains an area that demands further research and development. Tackling these gaps is crucial for ensuring broader acceptance and enhancing the effectiveness of mediation as a viable alternative for resolving disputes within the national legal framework [3;4].

The Code of Civil Procedure incorporates alternative means for protecting citizens' rights. Article 4 stipulates that civil disputes arising from legal relations may be resolved through arbitration courts, provided both parties mutually agree, except in instances explicitly restricted by law. As a result, Ukrainian legislation ensures the availability of both judicial and extrajudicial mechanisms for safeguarding civil rights. Mediation, as a formal legal institution, emerged in the early 20th century to facilitate negotiations, initially between employers and employees. The concept of mediation—rooted in the Latin term "mediatio," meaning "intervention"—began to take shape in its modern form within Anglo-Saxon legal systems around 1976. This evolution was significantly influenced by the Pound Conference, a landmark gathering of judges, lawyers, legal scholars, and other professionals. The conference catalyzed the development of two key branches of mediation: the establishment of "neighborhood justice centers" and the integration of alternative dispute resolution mechanisms, such as mediation, into state judicial systems. The use of mediation as a means to achieve mutually agreed-upon solutions through efficient and cooperative processes is explicitly referenced in the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the European Atomic Energy Community, and their Member States. Ratified by the Law of Ukraine No. 1678-VII on September 19, 2014, this agreement underscores mediation's importance. Ukraine’s commitment to this process was further solidified with its signing of the UN Convention on International Agreements on the Settlement of Disputes by Mediation on August 7, 2019. This move significantly advanced the institutionalization of mediation within Ukrainian law and legal practice.

Under the ongoing martial law in Ukraine, scholars emphasize mediation's effectiveness as an independent extrajudicial procedure or as an integral element in civil, commercial, administrative, and criminal proceedings [5;6]. The ongoing conflict has intensified pre-existing challenges within the justice system while introducing new obstacles directly linked to armed aggression from the Russian Federation. In contrast, mediation, as a non-judicial method of dispute resolution, remains resilient in the face of these adversities. It offers disputing parties the autonomy to identify mutually beneficial and effective solutions. Mediation has proven to be a vital auxiliary tool within Ukraine's legal framework. By addressing conflicts constructively, it contributes to bolstering the rule of law and advancing the overarching objective of ensuring justice for society at large [7].

The concept of alternative forms of conflict or dispute resolution continues to spark debate. However, the argument put forth by R. Hanik-Pospolitak and V. Pospolitak is difficult to contest: the word "alternative" implies the pursuit of a mechanism that settles disputes based on their merits without resorting to the court system. This often involves both parties engaging an impartial third party to resolve the issue. Fundamentally, the terms "alternative" and "extrajudicial" dispute resolution are nearly interchangeable. Yet, in practice—whether in legal scholarship or the laws of various countries—the notion of alternative dispute resolution frequently adopts more nuanced interpretations.

References:

1.Kirdan O. The concept of “mediation” and approaches to its interpretation in contemporary scientific discourse. Pedagogical Journal of Volhynia. 2019. No. 2(13). Pp. 12–20.

2. Alternative methods of resolving civil disputes under Ukrainian law: a study guide / O. Verba-Sydor, U. Vorobel, N. Hrabar, A. Dutko, Y. Yur.

3. Alternative methods of resolving civil disputes under Ukrainian law: a textbook / O. Verba-Sidor, U. Vorobel, N. Hrabar, A. Dutko, Y. Yurkevych; edited by O. Verba-Sidor. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2021. 416 pp.

4.Alternative dispute resolution: textbook / edited by Yu. D. Prytyka. Kyiv: Dakor Publishing House, 2021. p. 102.

5. Piddubny D. I. Development of the institution of mediation under martial law in Ukraine. Juris Europensis Scientia. 2022. Issue 3. Pp. 130–134.

6. Khanik-Pospolitak R., Pospolitak V. “Pre-trial,” “alternative,” and “extrajudicial” settlement/resolution of private law disputes: correlation of concepts. Enterprise, Economy, and Law. 2019. No. 1. Pp. 38–44.

7. Karmaza O. O. Mediation and negotiation as alternative methods of dispute resolution. Enterprise, Economy and Law. 2020. No. 5. Pp. 13–18

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В ДОГОВОРАХ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄС

Касєєв Олександр Андрійович
студент 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0009-0000-3177-527X

Актуальність теми. У контексті європейської інтеграції України особливої гостроти набуває питання адаптації фінансового законодавства до стандартів ЄС. Банківський сектор характеризується концентрацією «асиметричної інформації». Асиметри́чна інформа́ція — ситуація, коли має місце нерівномірний розподіл інформації про товар або послуги між покупцем та продавцем. Тобто окремі учасники володіють важливою інформацією, що має безпосереднє відношення до предмета договору, угоди, якою не володіють інші учасники [1].

З огляду на те, що споживачам, як правило, бракує достатніх економічних, фінансових та юридичних знань, які б забезпечили рівність між клієнтом та фінансовою установою, захист їх прав набуває особливого значення . Тобто діяльність держави спрямована на захист прав споживачів фінансових послуг повинна за допомогою комплексу заходів ліквідувати зазначену нерівність. Захист прав споживачів фінансових послуг – це система законодавчих та регуляторних норм, які захищають споживача на всіх етапах його відносин з фінансовою установою [2, с. 233-234]. Як зазначає Гришко У. П. , розвиток законодавства ЄС щодо захисту прав споживачів характеризується поступовим розробленням заходів державами-членами, які спрямовувались на захист конкретних інтересів споживачів, які відігравали важливу роль у суспільстві. Так, першооснови законодавчої бази щодо захисту прав споживачів у ЄС були закладені ще у 1970-х роках. В умовах сьогодення програма ЄС щодо законодавчого захисту прав споживачів базується на Новому порядку денному щодо споживачів, ухваленому 13 листопада 2020 року. Так, цей порядок представляє забезпечення захисту прав споживачів ЄС на період з 2020 по 2025 роки під заголовком «Зміцнення стійкості споживачів для сталого розвитку» [3, с. 103].

Вступ. Аналіз європейського законодавства, яке визначає засади функціонування елементів системи захисту прав споживачів фінансових послуг ЄС, дозволяє стверджувати, що вона функціонує досить ефективно, реагує на нові виклики та постійно удосконалюється. Хоча деякі особливості цієї системи пов’язані із організацією внутрішнього ринку в ЄС та наданням транскордонних послуг, Україні можна орієнтуватися на в цілому позитивний досвід при

формуванні власної системи захисту прав споживачів фінансових послуг [2, с. 235].

Метою європейського регулювання, закріпленого у ст. 169 ДФЄС (Захист прав споживачів) [7], є не лише економічний захист, а й забезпечення права споживача на інформацію для захисту своїх інтересів, що дозволяє йому бути більш обізнаним і свідомим учасником ринку. Такий підхід вимагає від банку діяти не лише в межах закону, а й відповідно до принципу добросовісності, що є загальноправовим принципом поведінки.

Основна частина. Глибокий аналіз європейського *acquis* дозволяє виокремити декілька фундаментальних проблемних блоків у регулюванні банківських договорів.

Згідно з Директивою 93/13/ЄЕС [4], несправедливими визнаються умови, що не обговорювалися індивідуально та створюють значний дисбаланс прав на шкоду споживачу. У банківській практиці це часто виявляється у праві банку на односторонню зміну відсоткової ставки або тарифів. Проте Суд ЄС у рішенні по справі *Árpád Kásler* (C-26/13) [5] встановив «золотий стандарт» прозорості: банк зобов'язаний викласти умови так, щоб пересічний споживач міг не просто зрозуміти їх лінгвістично, а оцінити реальні економічні наслідки, які вони матимуть для його бюджету в майбутньому.

Директиви 2008/48/ЄС (про споживчий кредит) та 2014/17/ЄС (про іпотеку) [4] запровадили обов’язкові стандартизовані форми розкриття інформації (ESIS та SECCI). Проблема полягає в тому, що надмірний обсяг технічної інформації часто призводить до інформаційного перевантаження споживача, що фактично нівелює захисну функцію розкриття. Для подолання проблеми інформаційного перевантаження європейський законодавець запровадив інститут «належних пояснень» (*adequate explanations*), закріплений у ст. 16 Директиви 2014/17/ЄС . Відповідно до ст. 16 Директиви 2014/17/ЄС під «належним поясненням» мається на увазі , що держави-члени забезпечують, щоб кредитори та, де це доречно, кредитні посередники або призначені представники, надавали споживачеві належні пояснення щодо пропонованих кредитних договорів та будь-яких додаткових послуг, щоб споживач міг оцінити, чи адаптовані пропоновані кредитні договори та додаткові послуги до його потреб та фінансового становища. Тобто, банк зобов’язаний роз’яснити споживачеві перед-контрактну інформацію таким чином, щоб останній міг оцінити відповідність кредитного продукту своїм потребам та фінансовому стану.

Директива 2014/17/ЄС покладає на банки жорсткий обов’язок оцінювати кредитоспроможність споживача на основі достатньої інформації.

Сучасне право ЄС активно реагує на перехід банків у онлайн. Закон про цифрові послуги (DSA) [4] та нові ініціативи щодо ШІ [4] встановлюють заборону на використання маніпулятивних інтерфейсів («темних патернів»), які схиляють споживача до невигідних банківських операцій одним кліком. Це створює нову площину захисту, де об’єктом регулювання стає не лише текст договору, а й архітектура мобільного додатку банку.

Найбільш гармонізованим елементом є система гарантування вкладів (Директива 2014/49/ЄС [4]), що забезпечує покриття у 100 000 євро. Як зазначає Н. Р. Галайко, у державах ЄС згідно з Директивою рівень відшкодування вкладів кожного вкладника становить 100 тис. євро. Відшкодування здійснюються на дану суму, незалежно від кількості рахунків у межах кредитної установи. Вклади перестають гарантуватись з моменту, коли згідно з договором їх можна зняти з рахунку. Загалом, термін гарантування вкладу триває не менше ніж 3 місяці і не довше ніж 12 місяців [6].

Висновок. Підсумовуючи проведене дослідження щодо правового регулювання ЄС у сфері захисту прав споживачів банківських послуг, можна стверджувати, що Європейська модель захисту еволюціонувала від формального розкриття інформації до забезпечення «змістовної прозорості». Згідно з практикою Суду ЄС (зокрема, у справі Árpád Kásler), банк зобов'язаний викладати умови договору таким чином, щоб споживач міг оцінити не лише лінгвістичний зміст, а й реальні економічні наслідки правочину. Впровадження стандартизованих форм розкриття (ESIS та SECCI) також є важливим етапом, проте саме обов’язок надання належних пояснень (adequate explanations), закріплений у Директиві 2014/17/ЄС, дозволяє перетворити обсяг технічних даних на свідомий вибір споживача. Банк фактично бере на себе роль консультанта, що сприяє дотриманню принципу добросовісності. Сучасне право ЄС виходить за межі регулювання виключно тексту договору, поширюючи захист на цифрову архітектуру банківських продуктів. Заборона «темних патернів» у межах Закону про цифрові послуги (DSA) свідчить про перехід до комплексного захисту споживача в онлайн-середовищі, де маніпулятивні інтерфейси визнаються недопустимими. Системи ж гарантування вкладів на рівні 100 000 євро (Директива 2014/49/ЄС) залишається фундаментом фінансової стабільності ЄС, забезпечуючи високий рівень довіри до банківської системи.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org .

2.Плотнікова М. В. Захист прав споживачів фінансових послуг: навч. посіб. / за ред. О. А. Швагер. Суми : СумДУ, 2023. 312 с. URL: https://kmeep.law.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/eufin_navchalnyj_posibnyk-1.pdf

3.Гришко У. П. Формування європейського законодавства у сфері захисту прав споживачів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 119–122. URL: https://lsej.org.ua/8_2023/21.pdf .

4.Access to European Union law. URL: https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html

5.Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 30 April 2014. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. Case C-26/13. *InfoCuria*. URL: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-26/13 .

6.Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки. Ефективна економіка № 5, 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4087

7.Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ МЕДІАЦІЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Клочко Ілля Олегович,
провідний спеціаліст відділу загальної середньої, позашкільної освіти та ліцензування освітньої діяльності управління освіти Департаменту освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації;
викладач кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», доктор філософії

Упродовж довгого часу розвиток медіації в Україні фактично тримався на ініціативі та зусиллях самих медіаторів-ентузіастів, які навіть без належної законодавчої бази активно сприяли її поширенню.

Медіація є одним із способів альтернативного врегулювання спорів, що передбачає участь нейтральної третьої сторони — медіатора, який допомагає учасникам конфлікту дійти взаємовигідного рішення. На відміну від судового процесу, вона ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності та орієнтації на взаєморозуміння і співпрацю. При цьому медіатор не ухвалює рішення замість сторін, а лише сприяє налагодженню діалогу та спільному пошуку виходу із ситуації. Серед основних переваг медіації — економія часу і ресурсів, збереження партнерських чи особистих відносин, а також гнучкість і можливість врахування індивідуальних інтересів кожної сторони. Цей підхід застосовується у різних сферах, зокрема у сімейних, трудових, комерційних і міжнародних спорах.

Хоча ще з 1990-х років медіацію в Україні підтримували американські донори та професійні спільноти, у середині 2010-х дедалі відчутнішим став вплив європейського підходу. Незважаючи на те, що для Європи медіація також є відносно новим явищем, українські медіатори, особливо після подій Майдану 2014 року, зробили акцент на європеїзації. Вони почали розглядати медіацію як невід'ємну складову європейської культури та важливу цінність, що відображена в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, а також у низці документів про співпрацю. [1, с.8]

У цьому контексті досвід запровадження медіації в Україні багато в чому нагадує шлях Нідерландів. Там майже чверть століття розвиток цієї практики залишався переважно в руках самих медіаторів. У перше десятиліття це були здебільшого піонери-ентузіасти: існували різні підходи, виникали дискусії, але водночас був простір для експериментів без надмірної уваги. Завдяки цьому медіація поступово «дорослішала» — через помилки, набуття досвіду та розвиток.

Сьогодні в Нідерландах налічується понад 3 тисячі активних зареєстрованих медіаторів, близько 200 тисяч офіційно проведених медіацій і ще більше — неформальних. Приблизно 30 тисяч людей пройшли навчання з медіації та застосовують ці навички у своїй щоденній роботі — серед них судді, мери, HR-фахівці, фінансові аналітики та інші. У 1996 році в країні було створено Нідерландський інститут медіації як приватну ініціативу, і на той час питання законодавчого врегулювання навіть не стояло. Загальноєвропейське обговорення розпочалося близько 1998 року і завершилося ухваленням директиви про медіацію у 2009 році. Того ж року Нідерланди прийняли свій перший закон у цій сфері, який мав загальний характер і не встановлював обов'язковості медіації.

В Україні ж, попри активність громадських організацій, професійної спільноти та численні законодавчі ініціативи, Закон «Про медіацію» був ухвалений лише 16 листопада 2021 року, нарешті забезпечивши необхідну правову основу. Втім, практика показує, що одного лише прийняття спеціального закону недостатньо для ефективного впровадження медіації — про це свідчить досвід найдосвідченіших практикуючих медіаторів. [2]

Водночас результати опитування, проведеного у 2020–2021 роках у Бельгії, Італії та Франції, свідчать, що приблизно 75–85% справ, у яких застосовувалася медіація, завершувалися успішно. У Європі, окрім сімейних конфліктів, значну частку становлять також спори щодо захисту прав споживачів. Для врегулювання подібних міжнародних спорів на рівні Європейського Союзу була ухвалена Директива 2013/11/ЄС, яка передбачає альтернативні механізми розв'язання споживчих конфліктів. Окрім цього, під час пандемії COVID-19 медіація набула особливої популярності у справах, пов'язаних зі скасуванням поїздок і поверненням коштів за туристичні бронювання через обмеження на подорожі. Цей приклад наочно демонструє гнучкість медіації, її здатність пристосовуватися до нових видів спорів та універсальний характер.

У сучасному суспільстві медіація дедалі частіше сприймається не лише як спосіб альтернативного врегулювання конфліктів, а й як важливий інструмент захисту прав людини та підтримання соціальної стабільності. Нині як в Україні, так і у світі загалом зростає потреба в підходах до вирішення спорів, які допомагають зменшити рівень напруги, запобігти загостренню конфліктів і водночас забезпечити дотримання базових прав і свобод. Традиційна судова система нерідко перевантажена, а її рішення можуть бути надто формалізованими й не завжди враховують глибинні інтереси сторін. У цьому контексті медіація виступає дієвим механізмом, що поєднує правові, психологічні та соціальні підходи до врегулювання спорів.

Роль медіації особливо посилюється в умовах воєнного стану, коли суспільство стикається з низкою складних викликів — як правових, так і соціально-психологічних. Війна суттєво змінює характер суспільних відносин: зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, загострюються проблеми соціального захисту, частішають трудові й сімейні спори, а також підвищується ймовірність конфліктів між громадянами та державними інституціями. У таких обставинах медіація може слугувати ефективним інструментом оперативного реагування на конфлікти, водночас забезпечуючи збалансування інтересів усіх сторін. [3, С.130-134]

Зокрема, у діяльності гуманітарних організацій часто виникають конфлікти між внутрішньо переміщеними особами та органами місцевого самоврядування щодо забезпечення тимчасовим житлом чи розподілу матеріальної допомоги. Розгляд таких справ у суді може затягуватися на місяці, що лише підсилює напруження та формує недовіру до державних інституцій. Натомість застосування медіації дає змогу значно швидше знайти компроміс: сторони отримують можливість відкрито обговорити свої потреби, запропонувати прийнятні варіанти вирішення та досягти спільного рішення, яке враховує інтереси кожної з них. У підсумку це сприяє зниженню соціальної напруги, збереженню психологічної стабільності учасників і зміцненню довіри до влади. [4, С.41-46]

Суттєвим є й психологічний ефект медіації. У період воєнних дій значна частина населення перебуває під впливом стресу, тому будь-який конфлікт може швидко набувати емоційної гостроти. Традиційні правові механізми, що передбачають чітке розмежування «винного» і «правого», часто лише посилюють напруження. Натомість медіація базується на засадах діалогу, рівноправності сторін і добровільності, що дає учасникам змогу не тільки досягти взаємоприйнятного рішення, а й зберегти взаємини, відновити довіру та налагодити співпрацю. Саме завдяки цьому медіація набуває особливої значущості в умовах війни, коли суспільству необхідні єдність і взаємна підтримка.

Наочним свідченням результативності медіації в умовах збройних конфліктів є міжнародний досвід. У багатьох державах, що пережили внутрішні чи зовнішні війни, її застосовували не лише для врегулювання приватних спорів, а й як засіб налагодження суспільного діалогу. Зокрема, у країнах Балканського

регіону після воєн 1990-х років саме медіаційні підходи допомагали розв'язувати численні майнові, сімейні та трудові конфлікти, які виникали між різними групами населення. [5, С. 506-508]

Отже, медіація як інструмент врегулювання спорів демонструє високу ефективність, однак з точки зору законодавчого забезпечення її механізми все ще потребують доопрацювання. Недостатня наявність імперативних норм обмежує можливості сторін повноцінно вирішувати конфлікти за допомогою медіації, зважаючи на те, що більшість спорів виникає через брак комунікації, а саме її відновлення і є ключовим завданням медіаційного процесу.

Аналіз даних, отриманих у межах реалізації проєкту відновного правосуддя, свідчить, що наразі програма функціонує на прийнятному рівні. Водночас значна частина кримінальних проваджень не охоплюється її дією через недостатню обізнаність органів досудового розслідування щодо можливостей застосування цього інструменту. Це, своєю чергою, зумовлює потребу в оперативніших управлінських рішеннях з боку керівництва відповідних органів. Актуальним залишається і питання доступу до медіації, зокрема через необхідність належного інформування громадян про таку процедуру. Наразі в окремих судах та установах уже створено спеціальні кімнати медіації, де учасники можуть одразу скористатися цим механізмом і оцінити його переваги. Важливу просвітницьку роль у цьому процесі мають відігравати державні органи та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень. Подальший розвиток медіації та відновного правосуддя потребує комплексного підходу, належного фінансового забезпечення, а також змін у суспільному сприйнятті цього інституту.

Список використаних джерел:

1. Тетяна Кисельва. Програмний документ. Інтеграція медіації в судову систему України. У рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні». 2017 р. С.8. URL: https:// md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/KyselovaT.-Mediation-Integartion-UKR.pdf;

2. Професор Ян ван Звітен. Як зробити так, щоб медіація запрацювала? URL: https://www.hsa.org.ua/ blog/yak-zrobyty-tak-shhob-mediatsiya-pratsyuvala-profjan-van-zwieten-ri-ra-ro-netherlands (дата звернення 29.03.2024);

3. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. Juris Europensis Scientia. 2022. № 3. С. 130–134.

4. Кулініч О. О. Визначення поняття «внутрішньо переміщена особа»: теоретико-правовий дискурс. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 41–46.

5. Мельник Т. В. Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб захисту. Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 506–508.

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Княженцев Богдан Євгенович,
курсант 3-го курсу
факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Глобалізація цифрової економіки та стрімкий розвиток технології розподіленого реєстру (блокчейн) зумовили появу нових специфічних інструментів – віртуальних активів (криптоактивів). Досягнувши трильйонних показників капіталізації, цей ринок став невід'ємною частиною транскордонних цивільних та господарських відносин. Україна посідає одне з провідних місць у світі за рівнем залучення населення до криптоіндустрії. Особливість віртуальних активів полягає в їхній децентралізованій природі, відсутності фізичної форми та здатності швидко переміщуватися між різними юрисдикціями без територіальних обмежень. Це створює серйозні виклики для класичних інститутів міжнародного приватного права, насамперед щодо визначення речового статусу таких активів, встановлення компетентного правопорядку та застосування відповідних колізійних прив'язок.

У сучасній правовій доктрині та міжнародній практиці відсутній єдиний підхід до визначення юридичної природи віртуальних активів. Сформувалося кілька основних концепцій їх правового розуміння. Відповідно до концепції «цифрової речі» віртуальні активи розглядаються як особливий різновид майна, що існує виключно у цифровому середовищі [1, с.94]. Український законодавець, вносячи зміни до Цивільного кодексу України, закріпив поняття «цифрової речі» у статтях 177 та 179-1 ЦК України, визначивши її як благо, що створюється та існує лише у цифровому просторі та має майнову цінність [2]. Закон України «Про віртуальні активи» також характеризує віртуальний актив як нематеріальне благо. Такий підхід дозволяє застосовувати до цифрових активів окремі елементи класичного речового права [3].

Поряд із цим у правовій науці існує концепція майнового права, прихильники якої заперечують можливість прирівнювати криптоактиви до речей у традиційному розумінні. Вони наголошують, що володіння віртуальним активом визначається не фізичним контролем над річчю, а доступом до приватного криптографічного ключа. У зв'язку з цим віртуальні активи пропонується розглядати як особливий вид майнових прав або цифрових майнових благ [4, с.25].

Функціональний підхід найбільш характерний для права Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Регламент ЄС 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA) визначає криптоактив як цифрове представлення вартості

або прав, що може передаватися та зберігатися електронно з використанням технології розподіленого реєстру [5]. У США єдиної моделі регулювання не існує: Служба внутрішніх доходів (IRS) розглядає криптовалюту як майно, тоді як Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) застосовує тест Хоуі для визначення того, чи є певний токен інвестиційним контрактом і, відповідно, цінним папером [6, с.132].

Для міжнародного приватного права особливе значення має класифікація віртуальних активів, оскільки саме від неї залежить вибір колізійної норми та визначення правового режиму відповідних правовідносин. Регламент MiCA класифікує криптоактиви залежно від їх функціонального призначення. Зокрема, виділяються токени електронних грошей, вартість яких прив'язана до однієї офіційної валюти; токени з прив'язкою до активів, що забезпечуються кошиком валют, товарів чи інших майнових цінностей; а також утилітарні токени, які забезпечують доступ до певних товарів або послуг емітента. Водночас невзаємозамінні токени (NFT) через їх унікальність переважно виключаються зі сфери безпосереднього застосування MiCA.

Українське законодавство використовує інший критерій класифікації – наявність або відсутність майнового забезпечення. Закон України «Про віртуальні активи» поділяє їх на забезпечені та незабезпечені. Забезпечені віртуальні активи посвідчують певні майнові права щодо інших об'єктів цивільних прав, тоді як незабезпечені не підтверджують жодних вимог до інших осіб. Прикладом незабезпеченого віртуального активу є Bitcoin.

Однією з найбільш складних проблем міжнародного приватного права у сфері цифрових активів є визначення їх речового статусу. Традиційна колізійна прив'язка lex rei sitae (закон місцезнаходження речі) фактично втрачає ефективність щодо криптоактивів [7, с.8]. Блокчейн не має конкретної територіальної локалізації, а тому встановити фізичне місцезнаходження цифрового активу практично неможливо. Унаслідок цього виникає колізійний вакуум, який спонукає правову доктрину та міжнародну практику шукати альтернативні механізми визначення компетентного правопорядку.

Одним із таких механізмів є застосування права держави, де зареєстрований або ліцензований постачальник послуг, пов'язаних із обігом віртуальних активів, зокрема криптобіржа або кастодіан. За аналогією з дематеріалізованими цінними паперами місцезнаходження активу пропонується пов'язувати саме з юрисдикцією обслуговуючого провайдера. Іншим варіантом є використання особистого закону власника – права держави його громадянства, місця проживання або реєстрації.

Регулювання транскордонних договорів щодо віртуальних активів здебільшого здійснюється за загальними правилами міжнародного приватного права. Основною колізійною прив'язкою виступає принцип автономії волі сторін (lex voluntatis), відповідно до якого сторони мають право самостійно визначити застосовне право до договору купівлі-продажу чи обміну криптоактивів. Якщо ж право не обране, застосовується закон держави, де сторона, що здійснює характерне виконання договору, має постійне місцезнаходження.

Особливе місце у сфері цифрової економіки займають смарт-контракти – програмні алгоритми, які автоматично виконують визначені дії після настання передбачених умов. У міжнародному приватному праві смарт-контракт розглядається як особлива форма електронного правочину. Його головною перевагою є автоматичне виконання без необхідності звернення до суду чи органів примусового виконання. Водночас смарт-контракти породжують низку юридичних проблем. Через незмінність програмного коду після запуску складно застосовувати традиційні механізми зміни або визнання правочину недійсним. Крім того, автоматичне списання цифрових активів мінімізує роль державного примусу, що ставить питання про співвідношення технологічного та юридичного контролю.

Віртуальні активи також дедалі частіше стають об'єктами спадкових правовідносин із іноземним елементом. Загалом до них застосовуються традиційні правила спадкового права держави останнього місця проживання спадкодавця. Проте специфічною проблемою залишається передача спадкоємцям приватних ключів та паролів доступу, без яких реалізація спадкових прав є фактично неможливою.

Окрім приватноправових аспектів, обіг віртуальних активів тісно пов'язаний із питаннями фінансового моніторингу та міжнародної безпеки. Провідну роль у цій сфері відіграють рекомендації FATF щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Держави поступово імплементують ці стандарти у національне законодавство, запроваджуючи обов'язкові процедури AML/KYC для провайдерів криптовалютних послуг [8, с.695].

Таким чином, правове регулювання віртуальних активів у міжнародному приватному праві перебуває на етапі активного розвитку та трансформації. Традиційні підходи виявляються недостатньо ефективними для цифрового середовища, що не має чітких територіальних меж. Найбільш перспективним напрямом розвитку колізійного регулювання є застосування принципу найбільш тісного зв'язку та орієнтація на юрисдикцію постачальників криптопослуг. Подальший розвиток міжнародного співробітництва, гармонізація законодавства та інтеграція правових механізмів із блокчейн-технологіями стануть необхідними умовами забезпечення правової визначеності та ефективного захисту учасників цифрового ринку.

Список використаних джерел:

1. Савченко Є. Ю. Цифрові речі, цифрові активи, віртуальні активи та цифрові токени: розмежувати не можна консолідувати. *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 87-95. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2024.3.13.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 23.05.2026).

3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 23.05.2026).

4. Мічурін Є. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1, Issue 3. P. 22-29. DOI: https://doi.org/10.15804/CPLS.20223.03.

5. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng (дата звернення: 23.05.2026).

6. Легенько В. Ю. Порівняльна характеристика віртуальних активів та інших об'єктів приватноправових відносин. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 129-133. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.21.

7. Тищенко Ю., Коломієць К. Віртуальні активи крізь призму міжнародного приватного права. *Ius Modernum*. 2026. № 1. С. 4-12. DOI: https://doi.org/10.31617/3.2026(142)03.

8. Попов Р. В. Віртуальні активи: особливості державного механізму регулювання та міжнародний досвід. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 693-699. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.100.

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент К. Р. Резворович

ВІДЕНСЬКА КОНВЕНЦІЯ 1980 РОКУ ТА ПРОЦЕС ГАРМОНІЗАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УКРАЇНІ

Князєва Поліна Антонівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Договір міжнародної купівлі-продажу є найпоширенішою формою угоди в сфері інтернаціональної торгівлі, а Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (далі — Конвенція) – основним уніфікованим актом його регулювання, що наразі об'єднує понад 90 держав світу.

Україна є однією з цих держав ще з 1991 року, проте найактивніша фаза приведення законодавства України до стандартів європейського права припадає на останні декілька років і сьогодення, зумовлена виконанням Угоди про Асоціацію з ЄС. Спільні з більшістю країн норми полегшують взаємодію з іноземним продавцем та покупцем, що позитивно впливає на розвиток підприємництва та економіки держави. Норми, які гармонізовані в українське цивільне законодавство, вже використовуються у практиці судів та арбітражів, а інші – різняться підходом.

Конвенція охоплює широкий спектр питань у сфері комерційного обігу, зокрема визначає порядок укладення договорів між відсутніми сторонами, встановлює вимоги до форми договору, окреслює базовий зміст прав та обов'язків продавця і покупця, а також регулює відповідальність сторін у разі невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань. Сфера її застосування поширюється на договори купівлі-продажу товарів між сторонами, комерційні підприємства яких розташовані в різних державах, за умови, що ці держави є учасницями Конвенції або коли відповідно до норм міжнародного приватного права підлягає застосуванню право держави-учасниці [1]. Конвенція є вдалою спробою поєднати підходи континентальної та англосаксонської правових систем. Більшість положень Конвенції має диспозитивний характер. Проте, якщо сторони у договорі не погодили застосування до свого контракту будь-яких інших положень або щодо конкретного питання не домовилися про інше, тоді будуть застосовуватися положення цієї Конвенції [2, с. 181-182].

Вітчизняне цивільне законодавство належить до континентальної (романо-германської) правової традиції і в цілому керується загальною концепцією країн континентальної Євроми [3, с. 73]. Саме тому, під час розробки нового Цивільного Кодексу України 2003 року, у частині договору купівлі-продажу, активно використовувалися підходи та правові конструкції, закріплені у Віденській конвенції. Фактично тоді й відбулася ґрунтовна гармонізація норм міжнародної купівлі-продажу в Україні. Таким чином справедливо буде зазначити, що положення ЦКУ сформульовані відповідно до основних ідей та принципів цієї Конвенції [4, с. 29].

Українське законодавство перейняло чітку структуру стадій укладення договору, що відповідає положенням частини другої Конвенції, статтям 14-24. У частині першій ст. 14 закріплено наступне, щоб пропозиція про укладення договору вважалася офертою, вона має бути досить виразна й висловлювати намір оферента вважати себе зв'язаним у разі акцепту. Щоб бути достатньо виразною у ній має бути вказівка на товар і прямо чи опосередковано встановлюватися його кількість та вартість або спосіб їх обчислення [1]. Аналогічний підхід закріплено й в ч. 1 ст. 641 ЦКУ – ініціатива щодо укладення договору (оферта) може виходити від будь-якої сторони майбутнього договору. Така пропозиція повинна містити істотні умови договору та відображати намір особи, яка її подає, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття [5]. Істотними умовами договору вважаються його предмет (товар), кількість та вартість цього товару.

Момент укладення договору також відповідає концепту Конвенції, ч. 1 ст. 640 ЦКУ передбачає, що договір вважається укладеним у момент, коли особа, яка зробила оферту, отримує акцепт [5]. Аналогічне закріплено і в статті 23 Віденської конвенції, згідно з якою договір укладається в той момент, коли акцепт оферти набуває чинності відповідно до положень цієї Конвенції [1].

Серед підстав для зміни або розірвання договору виділяється істотне порушення умов договору однією зі сторін. Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦКУ істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим порушенням шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору [5]. Таке формулювання було прямо запозичене зі ст. 25 Конвенції, де істотне порушення визначається через критерій суттєвого позбавлення сторони того, на що вона має право розраховувати на підставі договору [1]. Український законодавець відтворив важливий елемент концепції істотного порушення, запровадженої Віденською конвенцією.

Деякі національні положення, які базуються на нормах Конвенції, змінені законодавцем у бік більшої свободи вибору та менших обмежень для покупця. Наприклад, розглянемо один із засобів правового захисту в разі порушення договору продавцем – заміну. Відповідно до ч. 2 ст. 678 ЦКУ, покупець має право вимагати заміни товару у разі істотного порушення вимог щодо якості, яке чітко визначається через конкретні критерії: неусувні недоліки, недоліки, усунення яких потребує непропорційних витрат чи часу, а також повторювані недоліки [5].

Натомість ч. 2 ст. 46 Конвенції дозволяє покупцеві вимагати заміни товару лише тоді, коли невідповідність становить істотне порушення договору (згадане вище), та за умови своєчасного заявлення такої вимоги - одночасно з повідомленням про невідповідність (ст. 39) або в розумний строк після нього [1].

Ще одним важливим напрямом гармонізації норм українського законодавства щодо купівлі-продажу з положеннями Віденської конвенції, беззаперечно, є регулювання форми договору. Стаття 11 Конвенції закріплює свободу форми договору та засобів його доведення [1]. Такий ліберальний підхід повністю відповідає сучасним потребам електронної торгівлі. І щоб не залишатися позаду стрімкого розвитку договірних відносин сьогодення, вітчизняному законодавству була необхідна відповідна гармонізація, що й була здійснена на підставі Закону України «Про електронну комерцію» (далі — Закон) ще у 2015 році.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 цього Закону, electronic договір визначається як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків, оформлена в електронній формі. Стаття 11 детально регулює порядок укладення електронного договору, закріплюючи вимоги до оферти, істотні умови для відповідного виду договору, особливості щодо різних предметів такого договору та інше. Стаття 12 цього ж Закону прирівнює електронний договір, підписаний кваліфікованим електронним підписом або електронним підписом з використанням одноразового ідентифікатора, до договору, укладеного у письмовій формі [6]. Крім того, ч. 2 ст. 639 ЦКУ прямо передбачає, що договір, укладений з використанням

інформаційно-комунікаційних систем за згодою сторін, вважається укладеним у письмовій формі. А ч. 1 цієї ж статті закріплює свободу вибору форми укладення договору, за винятком, коли вимоги щодо форми прямо передбачені законом [5].

Таким чином, перші прояви гармонізації національного законодавства з міжнародними універсальними стандартами відбулися ще за часів створення цивільного кодексу незалежної України. Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року була вагомим орієнтиром, і подібність, а подекуди повна відповідність національних норм положенням цієї конвенції є абсолютно явною. Це безумовно є позитивним для нашої держави, яка прагне бути активним гравцем у міжнародній торгівлі. Незважаючи на наявність вже вагомої кількості гармонізованих норм, цього все ще недостатньо, і процес повномірної гармонізації українського приватного права з європейським перебуває в його найактивнішій фазі зараз. Певна річ, в цьому процесі Конвенція продовжує виконувати роль концептуального орієнтира для рекодифікації Цивільного кодексу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року: документ № 995-003 від 01.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 15.04.2026).

2. Шацька З.Я., Альохіна В.І., Застосування Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів у бізнесі. *Дизайн, освіта, мистецтво, індустрія: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 2020 р.) КНУТД, 2020. С. 180–183. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15842/1/DOMIN2020_P180-183.pdf (дата звернення: 17.04.2026).

3. Олексин І. І., Кисіль Т. В. Окремі аспекти укладання договорів міжнародної купівлі-продажу. *Підприємництво і торгівля*. № 25 (Львів, 2019 р.) ЛТЕУ, 2019. С. 70–76. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2019-25-09.pdf (дата звернення: 17.04.2026).

4. Кот О. Порівняльний аналіз норм Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів і цивільного кодексу україни. *Юридичний журнал «Право України»*. 2016. № 5. С. 29–36. URL: https://surli.cc/fdggvd (дата звернення: 18.04.2026). 5. Цивільний кодекс України:

5. Закон України. Кодекс від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 15.04.2026).

6. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675- 19#Text (дата звернення: 17.04.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ГАРМОНІЗАЦІЯ ДОГОВІРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ

Коняєва Марія Дмитрівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Гармонізація договірного права України з правом Європейського Союзу набуває особливого значення в умовах європейської інтеграції, адже наближення до acquis ЄС стосується не лише окремих галузей публічного права, а й сфери приватноправових відносин. Угода про асоціацію між Україною та ЄС є основним нормативно правовим актом , який визначає рамки наближення українського законодавства до права Європейського Союзу [1]. Варто зазначити, що саме договірне право має практичне значення, оскільки договір в цілому є основною формою участі фізичних та юридичних осіб у цивільному обороті. Загальні засади договірного регулювання в Україні закріплені в першу чергу у Цивільному кодексі України, зокрема через положення про свободу договору, зобов'язання та відповідальність за їх порушення [2]. Через договори оформлюються майнові, підприємницькі, споживчі та цифрові відносини, тому якість договірного регулювання безпосередньо впливає на стабільність приватноправових зв'язків, передбачуваність поведінки сторін і рівень захисту учасників цивільних правовідносин. Отже, гармонізація договірного права України з правом ЄС є актуальною не лише як складова євроінтеграційного процесу, а й як частина модернізації національного приватного права.

Водночас гармонізація саме договірного права має певну складність. Договірне право в самому Європейському Союзі не є повністю уніфікованим, тобто держави-члени зберігають власні цивільні кодекси, національні правові

традиції, зокрема і підходи до регулювання договірних відносин. Тому Україна не може просто перенести єдину європейську модель договірного права, оскільки такої завершеної моделі у формі загального кодексу приватного права в ЄС не існує. Впровадження європейських норм у національне законодавство супроводжується труднощами через відмінності правових систем, можливу неоднозначність окремих європейських положень, прискорений темп гармонізації та потребу у значних змінах національного законодавства [7, с. 181–182]. Тому гармонізацію договірного права розглядають не як механічне копіювання норм ЄС, а як поступове наближення українського договірного права з ключовими європейськими підходами, зокрема щодо принципів добросовісності, прозорості договірних умов, особливо захисту слабшої сторони та ефективного правозастосування.

Сучасний стан гармонізації свідчить про те, що Україна вже зробила низку важливих кроків, але цей процес залишається незавершеним. Відповідно до Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік, загальний прогрес виконання Угоди за 2014–2024 роки зріс із 77 % у 2023 році до 81 % у 2024 році, а прогрес виконання завдань у 2024 році становив

70 % [3, с. 4]. Це підтверджує, що процес наближення українського законодавства до права ЄС є реальним і поступовим, але безумовно ще не є завершеним. Для договірного права особливе значення має те, що подальша гармонізація повинна охоплювати не лише загальне оновлення приватного права, а й конкретні сфери, де найбільш помітною є потреба у захисті слабшої сторони договору - споживача. Саме тому одним із центральних напрямів подальшої гармонізації має бути посилення захисту споживача як слабкої сторони договору, зокрема через оновлення законодавства про захист прав споживачів [4] та орієнтацію на європейські стандарти прозорості, переддоговірного інформування й недопущення несправедливих договірних умов [6].

Захист споживача як слабкої сторони договору є одним із найважливіших напрямів гармонізації договірного права України з правом ЄС. Формально сторони цивільного договору є рівними, однак у споживчих правовідносинах така рівність часто не відповідає фактичному становищу сторін. Підприємець, зазвичай, має більше інформації про товар або послугу, самостійно формує типові умови договору та займає сильнішу економічну позицію. В свою чергу, споживач здебільшого не бере участі у визначенні змісту договору, а лише

приєднується до вже існуючих умов. Саме тому європейський підхід до споживчих договорів спрямований на встановлення додаткових гарантій: прозорості договірних умов, обов'язку надання переддоговірної інформації, права на відмову від договору та захисту від несправедливих умов [6].

У даному питанні важливим кроком стало оновлення українського законодавства саме про захист прав споживачів. Закон України «Про захист прав споживачів» закріпив оновлений підхід до регулювання споживчих відносин, зокрема визначає права споживачів, обов'язки суб'єктів господарювання, вимоги до надання інформації про продукцію, механізми захисту порушених прав та особливості відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту прав споживачів [4]. Для договірного права це має особливе значення, оскільки споживчі договори є тією сферою, де необхідно поєднати принцип свободи договору з вимогою реального балансу інтересів сторін. Тобто, гармонізація у сфері захисту споживачів не зводиться лише до формального прийняття спеціального закону, а передбачає зміну підходу до оцінки договірних умов, особливо тоді, коли одна сторона фактично не має можливості впливати на їх зміст.

Окремого значення набуває захист споживача у цифровому середовищі. Сучасні договірні відносини виникають зокрема і щодо цифрового контенту та цифрових послуг наприклад: мобільних застосунків, онлайн-платформ, підписок, хмарних сервісів, доступу до електронних баз даних та інших ІТ-продуктів. Зрозуміло що і у таких відносинах споживач також перебуває у слабшому становищі, оскільки не може реально оцінити якість цифрової послуги, умови її оновлення, порядок припинення доступу або обсяг відповідальності виконавця. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» став прикладом наближення українського договірного права до

сучасних потреб цифрового ринку та встановлює спеціальне регулювання відносин між виконавцем і споживачем щодо цифрового контенту або цифрової послуги [5].

Варто зазначити, що попри наявність позитивних змін, гармонізація договірного права України з правом ЄС супроводжується низкою викликів. Передусім існує ризик фрагментарності правового регулювання. Прийняття окремих спеціальних законів у сфері захисту прав споживачів або цифрових послуг є необхідним, однак відокремлено воно не може забезпечувати повної системності. Такі закони мають бути узгоджені із загальними положеннями Цивільного кодексу України, інакше можуть виникати колізії між загальним

договірним регулюванням і спеціальними нормами, що призводить до правової невизначеності. Крім того, складним є питання практичного застосування європейських стандартів: гармонізація має оцінюватися не лише за кількістю прийнятих нормативно-правових актів, а й за тим, наскільки вони реально забезпечують захист прав сторін договору, насамперед споживача як слабкої сторони. У науковій літературі також звертається увага на те, що гармонізація договірного права потребує не тільки адаптації законодавства, а й подальшого узгодження національних підходів із правовими стандартами ЄС [7, с. 183–185].

Отже, гармонізація договірного права України з правом ЄС безумовно є необхідною умовою модернізації національного приватного права та подальшого наближення України до європейської правової системи. Сучасний стан цього процесу свідчить про наявність позитивних змін, зокрема у сфері захисту прав споживачів та регулювання цифрового контенту і цифрових послуг. Водночас основними викликами залишаються фрагментарність імплементації, необхідність узгодження спеціальних законів із положеннями Цивільного кодексу України, складність правового регулювання цифрових послуг та потреба у формуванні сталої судової практики відповідно до європейських підходів. Це означає, що подальша гармонізація не повинна зводитися до формального перенесення норм ЄС, а має передбачати оновлення договірного права з урахуванням національної правової традиції, принципів добросовісності, прозорості договірних умов і посиленого захисту споживача як слабкої сторони договору.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 15.04.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 15.04.2026).

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-Ugoda-pro-asotsiatsiyu-EN.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

4. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3153-20 (дата звернення: 15.04.2026).

5. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3321-20 (дата звернення: 15.04.2026).

6. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0083 (дата звернення: 15.04.2026).

7. Коваленко І. А. Аналіз гармонізації договірного права України до права Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 78, ч. 1. С. 181–185. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.29

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

АЛГОРИТМІЧНІ ДЕФЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОЛІ: ДЕКОНСТРУКЦІЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОКТРИНИ ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ ЗА РЕГЛАМЕНТОМ ПРО ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ (DSA)

Кравчук Віра Віталіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Сучасний етап розвитку цифрових технологій поступово змінює характер взаємодії між особою, інформаційним середовищем та правовими механізмами регулювання. Онлайн-платформи, використовуючи великі обсяги даних, алгоритми персоналізації та адаптивні інтерфейси, фактично виходять за межі нейтрального посередника інформації. У багатьох випадках вони вже не просто передають контент, а впливають на те, як саме користувач його сприймає і які рішення приймає. У цьому контексті варто звернути увагу на те, що формування волевиявлення дедалі частіше відбувається під впливом не лише внутрішніх переконань особи, а й зовнішньо організованого цифрового середовища. Це середовище задає певну структуру вибору — через порядок подачі інформації, рекомендаційні механізми та візуальне оформлення інтерфейсів.

Алгоритмічний вплив, як правило, є непрямим і не завжди усвідомлюється користувачем. Він проявляється у відборі контенту, визначенні пріоритетів відображення інформації та формуванні повторюваних сценаріїв поведінки. Хоча такий вплив не має прямого примусового характеру, його системність і тривалість можуть поступово змінювати поведінкові моделі особи.

Особливої уваги в цьому аспекті заслуговує явище так званих «темних патернів» (dark patterns). У науковій і практичній площині під ними розуміють дизайнерські рішення інтерфейсів, які використовують особливості людського сприйняття та когнітивні обмеження для впливу на поведінку користувача. Наприклад, це може проявлятися у складності відмови від послуги, навмисно заплутаних налаштуваннях або емоційно забарвлених повідомленнях, які підштовхують до певного вибору.

З точки зору цивільного права це ставить під сумнів традиційне розуміння автономії волі. Адже класична конструкція передбачає, що волевиявлення є вільним, усвідомленим і сформованим без зовнішнього тиску. У цифровому середовищі цей підхід потребує уточнення, оскільки межа між вільним вибором і опосередкованим впливом стає менш очевидною.

Нормативне регулювання на рівні Європейського Союзу вже частково реагує на ці виклики. Зокрема, стаття 25 Регламенту Digital Services Act (DSA) встановлює заборону використання інтерфейсів, які суттєво спотворюють або порушують здатність користувача приймати вільні та поінформовані рішення. Йдеться, зокрема, про навмисно маніпулятивні дизайнерські рішення.

У преамбулі DSA (пункти 67–68) більш детально пояснюється зміст таких підходів. Там наголошується, що маніпулятивні інтерфейси можуть впливати на когнітивне навантаження користувача, обмежувати його увагу або створювати ситуації, коли певні опції є непропорційно більш помітними.

У результаті поняття цифрової згоди поступово змінює свій зміст. Воно вже не завжди може розглядатися як одноразовий акт волевиявлення. У багатьох випадках це радше процес, який формується під впливом цифрової архітектури платформи. Це також ставить під сумнів традиційну презумпцію повністю поінформованого та раціонального користувача.

Окремою проблемою є доведення факту маніпулятивного впливу. Алгоритмічні системи часто є непрозорими для зовнішнього спостереження, що ускладнює класичні підходи до доказування.

У цьому контексті важливого значення набувають положення статті 40 DSA, яка передбачає доступ до даних для дослідження системних ризиків і створює передумови для незалежного аналізу платформ.

Взаємодія DSA із Загальним регламентом про захист даних (GDPR) формує більш комплексну модель захисту користувача[1]. Зокрема, стаття 5 GDPR закріплює принципи добросовісності, законності та прозорості обробки даних. У цифровому середовищі ці принципи набувають ширшого змісту і фактично включають вимогу недопущення прихованого або маніпулятивного впливу на користувача[2].

Додатково важливо враховувати підходи, закладені в Регламенті ЄС про штучний інтелект (AI Act). У статтях 13 та 14 передбачено вимоги до прозорості систем та необхідності людського контролю над їх функціонуванням. Це означає, що алгоритмічні системи не повинні повністю заміщувати процес прийняття рішень людиною[3].У випадках, коли користувач фактично позбавлений реальної можливості усвідомленого вибору, виникає питання про

якість його волевиявлення. У теоретичному плані це дозволяє говорити про формування нового різновиду дефекту волі, який умовно можна визначити як алгоритмічний або техногенний.

Окремо слід звернути увагу на положення Директиви 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики. Вона забороняє дії, що можуть істотно впливати на економічну поведінку споживача. У цифровому середовищі це часто проявляється через використання темних патернів, наприклад так званих «Roach Motel» або «Confirmshaming», коли користувача або ускладнюють у виході з сервісу, або психологічно підштовхують до згоди [4].

Загалом алгоритмічний вплив можна охарактеризувати як латентний, системний і повторюваний. Саме ці властивості ускладнюють його виявлення, але не зменшують його правове значення. У цьому зв'язку доцільно говорити про концепт техногенного викривлення волі як потенційний напрям розвитку доктрини дефектів волевиявлення.

Питання відповідальності цифрових платформ також набуває особливої ваги. У межах DSA платформи можуть нести відповідальність не лише за технічне функціонування системи, а й за дизайн інтерфейсів, якщо він створює ризики маніпулятивного впливу. Це поступово розширює традиційне розуміння відповідальності у цифрових правовідносинах.

У судовій практиці це ймовірно означатиме необхідність більш комплексної оцінки обставин формування згоди. Важливими будуть не лише формальні дії користувача, але й контекст: дизайн інтерфейсу, послідовність взаємодії, інформаційна асиметрія та наявність потенційно маніпулятивних елементів. У таких випадках значну роль може відігравати технічна експертиза.

Таким чином, цифрове середовище змінює характер волевиявлення, яке дедалі частіше формується у взаємодії особи з алгоритмічно організованими системами. Це обумовлює необхідність перегляду класичних підходів до автономії волі та посилення правових гарантій її захисту.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj (дата звернення: 10.04.2026).

2. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation, GDPR). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj (дата звернення: 10.04.2026).

3. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu (дата звернення: 10.04.2026).

4. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0029 (дата звернення: 10.04.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

АДАПТАЦІЯ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО НОРМ ПРАВА ЄС

Кулик Ельвіра Олегівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Європейська інтеграція України обумовлює не лише імплементацію acquis Європейського Союзу у формально-нормативному вимірі, але й структурну трансформацію національної правової системи відповідно до засадничих цінностей Союзу, серед яких принцип недискримінації посідає фундаментальне місце. У сучасній правовій доктрині антидискримінаційне регулювання розглядається не лише як складова системи захисту прав людини, а й як один із ключових індикаторів функціонування демократичної правової держави, заснованої на принципах рівності, людської гідності та верховенства права. У цьому контексті адаптація антидискримінаційного законодавства України до норм права Європейського Союзу виступає не техніко-юридичним процесом гармонізації окремих положень, а комплексною перебудовою концептуальних підходів до правового забезпечення рівності.

Особливість права Європейського Союзу у сфері недискримінації полягає у його багаторівневій природі, оскільки відповідні стандарти закріплені як у первинному праві Союзу, так і в численних актах вторинного законодавства. Відповідно до ст. 2 Договору про Європейський Союз, рівність є однією з фундаментальних цінностей Союзу, а статті 18, 19 Договору про функціонування Європейського Союзу формують нормативну основу боротьби з дискримінацією за ознаками статі, расового або етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку та сексуальної орієнтації [1]. При цьому Хартія основоположних прав Європейського Союзу у статтях 20-23 не лише закріплює загальний принцип рівності перед законом, але й розвиває матеріальний зміст заборони дискримінації, включаючи позитивні обов'язки держав щодо забезпечення фактичної рівності [2].

У доктринальному вимірі це засвідчує еволюцію від формальної моделі рівності до субстантивного розуміння недискримінації, де заборона нерівного поводження поєднується з обов'язком усунення структурної нерівності. Саме ця концептуальна зміна становить один із найбільш складних аспектів адаптації українського законодавства, оскільки національна правова традиція тривалий час орієнтувалася переважно на декларативне закріплення принципу рівності без достатнього нормативного опрацювання механізмів його реалізації.

Важливе місце у правовій архітектурі ЄС займають антидискримінаційні директиви, насамперед Директива 2000/43/ЄС про імплементацію принципу рівного ставлення незалежно від расового чи етнічного походження [3]. Її значення полягає не лише у визначенні заборонених форм дискримінації, але й у закріпленні розвиненого процесуального механізму захисту, включаючи зміщення тягаря доказування, судовий захист, санкційні механізми та спеціалізовані інституції рівності.

Українське законодавство у сфері протидії дискримінації зазнало суттєвої трансформації після прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» 2012 року, який заклав основу спеціального антидискримінаційного регулювання [4]. Разом з тим, наукова література слушно звертає увагу, що ухвалення спеціального закону не означало повноцінного відтворення стандартів acquis, оскільки низка категорій права ЄС була імплементована фрагментарно або концептуально неповно.

Передусім дискусійним залишається нормативне визначення непрямої дискримінації. Попри формальне відтворення цієї конструкції в українському законодавстві, практика її застосування демонструє істотний дефіцит доктринального та судового осмисления. На відміну від права ЄС, де непряма дискримінація розглядається через тест пропорційності та критерій об'єктивного виправдання, в національній практиці відповідний інструментарій використовується епізодично, що засвідчує, що проблема адаптації має не лише нормативний, а й методологічний характер.

Окремий вимір адаптації стосується інституту позитивних дій. У праві ЄС позитивні заходи не розглядаються як виняток із принципу рівності, а як допустимий засіб досягнення фактичної рівності, що випливає з практики Суду Європейського Союзу, до прикладу у справі Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen [5]. Натомість у національному дискурсі позитивні дії нерідко ототожнюються з порушенням принципу формальної рівності, що свідчить про недостатнє сприйняття субстантивного підходу до антидискримінаційного права.

У контексті євроінтеграційних зобов'язань особливе значення має Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, положення якої закладають нормативні орієнтири наближення національного законодавства до acquis у сфері рівності та недискримінації [6]. Водночас формальна транспозиція положень Угоди сама по собі не усуває проблему ефективної імплементації, оскільки остання передбачає приведення у відповідність не лише законодавчих текстів, а й адміністративної практики, судового тлумачення та правозастосування.

Суттєвою проблемою залишається адаптація галузевого законодавства. Попри існування загального антидискримінаційного закону, численні секторальні акти трудове та адміністративне законодавство не завжди містять системно узгоджені механізми реалізації принципу недискримінації. Особливо це стосується трудового права, де положення Кодексу законів про працю лише частково відображають стандарти Директиви 2000/78/ЄС щодо розумного

пристосування для осіб з інвалідністю, заборони прихованої дискримінації та ефективних засобів правового захисту.

Не менш складним є питання множинної та перехресної дискримінації. У праві ЄС ця концепція поступово набуває нормативного та судового визнання, тоді як в українському праві вона залишається радше доктринальною конструкцією, аніж повноцінним правовим інститутом. Це створює прогалини у захисті осіб, які зазнають дискримінації одночасно за кількома ознаками, що особливо актуально в контексті вразливих соціальних груп.

Окремого аналізу потребує співвідношення адаптації антидискримінаційного законодавства та принципу верховенства права. У сучасній європейській доктрині недискримінація дедалі більше розглядається не ізольовано, а як складова substantive rule of law, що передбачає змістовне обмеження державного свавілля через стандарти рівного ставлення [7]. З цього випливає, що адаптація у відповідній сфері не може зводитися до технічної рецепції директив, а повинна включати перегляд самих підходів до взаємодії держави й особи.

У науковому дискурсі обґрунтовано критикується тенденція зведення європейської інтеграції у сфері недискримінації до формального виконання критеріїв звітності. Такий підхід є редукціоністським, оскільки ігнорує аксіологічну природу acquis. Антидискримінаційне право ЄС має не лише регулятивний, але й ціннісний характер, спрямований на трансформацію соціальних практик нерівності. Відтак адаптація повинна оцінюватися не лише за критерієм законодавчої відповідності, а й через ефективність реального забезпечення рівності.

Особливої актуальності це набуває в умовах набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС. У межах переговорного процесу питання антидискримінаційного законодавства безпосередньо пов'язане з оцінкою відповідності Копенгагенським критеріям, насамперед щодо стабільності інституцій, які гарантують демократію, верховенство права та права людини [8]. Отже, йдеться не про вузькоспеціалізований сегмент реформ, а про елемент ширшої конституційно-правової трансформації.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що адаптація антидискримінаційного законодавства України до норм права Європейського Союзу має розглядатися не як завершений етап імплементації окремих директив, а як триваючий процес глибинної трансформації правової системи. На моє переконання, подальший розвиток цієї сфери має бути орієнтований на системну кодифікацію антидискримінаційних стандартів, посилення інституційного механізму захисту, впровадження європейських процесуальних гарантій та переосмислення ролі суду у забезпеченні фактичної рівності. Лише за таких умов адаптація перестане бути формою нормативного запозичення і набуде характеру реальної правової інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Consolidated Version of the Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 18.05.2026).
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal of the European Union. 2012. C 326/02. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_326_R_0391_01 (дата звернення: 18.05.2026).
3. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000; Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000; Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj/eng (дата звернення: 18.05.2026).
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 18.05.2026).
5. Judgment of the Court of 11 November 1997. Hellmut Marschall v Land Nordrhein-Westfalen. Case C-409/95. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61995CJ0409 (дата звернення: 18.05.2026).
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18.05.2026).
7. Craig P. Rule of Law, Equality and Fundamental Rights in the European Union // European Law Journal. 2021. Vol. 27. P. 135–154. DOI: https://doi.org/10.1111/eulj.12390 (дата звернення: 18.05.2026).
8. Ukraine 2024 Enlargement Report / European Commission. Brussels, 2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (дата звернення: 18.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Левченко Максим Сергійович,
курсант 3-го курсу
факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Залучення прямих іноземних інвестицій є одним із ключових факторів стабілізації, відновлення та модернізації економіки України в умовах повномасштабної війни. Іноземний капітал виступає не лише джерелом фінансових ресурсів, а й механізмом впровадження сучасних технологій, створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури та інтеграції України у світову економічну систему. Разом із тим військова агресія рф суттєво трансформувала інвестиційний клімат держави, оскільки високі безпекові ризики, руйнування інфраструктури, нестабільність ринків та загроза втрати активів істотно вплинули на обсяги іноземного інвестування. Якщо у 2021 році обсяг прямих іноземних інвестицій становив близько 3,9 млрд доларів США, то після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році спостерігалося різке скорочення інвестиційних потоків [1, с.7]. У таких умовах особливого значення набуває формування ефективного правового режиму іноземних інвестицій, який повинен поєднувати класичні правові гарантії захисту інвестора з новими механізмами мінімізації воєнно-політичних ризиків.

Правовий режим іноземних інвестицій в Україні ґрунтується на системі нормативно-правових актів різного рівня. Основу становлять положення Конституції України, відповідно до яких гарантується право приватної власності та судовий захист прав усіх суб'єктів господарювання, у тому числі іноземних інвесторів. Відповідно до ст. 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності допускається лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі закону та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. В умовах воєнного стану допускається наступне повне відшкодування вартості майна. Стаття 55 Конституції України гарантує право на судовий захист прав і свобод особи [2].

Важливе місце у правовому регулюванні займають міжнародно-правові акти. Україна уклала понад 70 двосторонніх угод про сприяння та взаємний захист інвестицій, які встановлюють міжнародні стандарти поводження з іноземними інвесторами, включаючи принцип справедливого та рівного режиму, захист від незаконної експропріації та право на міжнародний арбітраж. Крім того, важливе значення мають положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також норми Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод, зокрема ст. 1 Першого протоколу щодо захисту права власності [3; 4].

Спеціальне законодавство України у сфері інвестицій включає Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», а також положення Цивільного кодексу України. Закон України «Про режим іноземного інвестування» встановлює національний режим інвестиційної діяльності для іноземних інвесторів, тобто надає їм права та гарантії не менші, ніж для національних суб'єктів господарювання [5].

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває гарантія захисту від примусового вилучення майна. Іноземні інвестиції не підлягають націоналізації, а реквізиція допускається лише у виняткових випадках, зокрема в умовах воєнного стану, стихійного лиха чи надзвичайних ситуацій. Рішення про реквізицію приймається уповноваженими державними органами, а інвестору гарантується повне та адекватне відшкодування вартості вилученого майна, включаючи відшкодування збитків і упущеної вигоди [6, с.267].

Воєнний стан істотно трансформував механізми державної підтримки інвестиційної діяльності. У сучасних умовах традиційних правових гарантій уже недостатньо, тому держава змушена впроваджувати додаткові інструменти стимулювання та страхування інвестицій. Одним із найважливіших нововведень стало запровадження механізмів страхування воєнних ризиків. Після внесення змін до законодавства Експортно-кредитне агентство України отримало право страхувати інвестиції від воєнних та політичних ризиків. Таке страхування поширюється як на українських, так і на іноземних інвесторів, особливо у сферах переробної промисловості, інфраструктури та експорту [7, с.784].

Поряд із національними механізмами активно залучаються міжнародні інституції, зокрема Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій Світового банку (MIGA) та Міжнародна фінансова корпорація розвитку США (DFC), які забезпечують страхування від воєнних ризиків. Першим успішним прикладом застосування такого механізму стало страхування проєкту індустріального парку M10 Lviv Industrial Park на суму понад 9 млн доларів США [8, с.324].

Важливим елементом сучасного інвестиційного режиму є державна підтримка великих інвестиційних проєктів. Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» передбачає можливість надання податкових, митних та організаційних стимулів для інвесторів [9]. У період воєнного стану поріг входу для отримання державної підтримки був знижений до 12 млн євро, а загальний обсяг державної допомоги може становити до 30 % від обсягу інвестицій. Так званий механізм «інвестиційної няні» передбачає супровід інвестора уповноваженими державними органами та сприяння реалізації проєкту.

Водночас, попри активізацію державної політики у сфері підтримки інвестицій, в Україні продовжують існувати суттєві системні проблеми, які негативно впливають на інвестиційний клімат. Однією з головних перешкод

залишається високий рівень корупції та регуляторна нестабільність. Часті зміни законодавства, складність адміністративних процедур та ризики зловживань із боку контролюючих органів створюють значні труднощі для іноземного бізнесу.

Серйозною проблемою є також недостатня ефективність судової системи. Іноземні інвестори часто висловлюють недовіру до національних судів через тривалі строки розгляду справ, проблеми із забезпеченням незалежності суддів та труднощі з виконанням судових рішень. У зв'язку з цим багато інвесторів надають перевагу міжнародному комерційному арбітражу та механізмам інвестиційного арбітражу відповідно до міжнародних договорів.

Додатковим фактором ризику є масштабне руйнування інфраструктури та постійна загроза фізичного знищення активів унаслідок бойових дій. Пошкодження енергетичних об'єктів, транспортної інфраструктури та логістичних ланцюгів істотно ускладнює реалізацію інвестиційних проєктів та збільшує витрати бізнесу.

Для покращення інвестиційного клімату та забезпечення ефективного функціонування правового режиму іноземних інвестицій у період воєнного стану необхідним є проведення комплексних інституційних реформ. Одним із перспективних напрямів є створення спеціалізованого суду з питань іноземних інвестицій, який забезпечував би швидкий та професійний розгляд інвестиційних спорів відповідно до міжнародних стандартів. Важливого значення також набуває цифровізація державних послуг та впровадження системи «єдиного вікна» для реєстрації інвестиційних проєктів, отримання дозволів та ліцензій.

Отже, правовий режим іноземних інвестицій у період воєнного стану зазнає суттєвої трансформації та адаптації до нових безпекових реалій. Україна поступово переходить від формального декларування гарантій захисту інвестицій до практичного впровадження механізмів управління ризиками та державної підтримки інвесторів. Разом із тим успішне залучення іноземного капіталу залежить не лише від військово-політичної ситуації, а й від здатності держави забезпечити реальне верховенство права, ефективну боротьбу з корупцією, стабільність правового регулювання та функціонування незалежної судової системи. Саме поєднання безпекових гарантій та глибоких інституційних реформ створить передумови для масштабної післявоєнної відбудови та економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Котвицька Н. М., Денисюк О. В. Механізми стимулювання іноземного інвестування в Україні в контексті європейської інтеграції. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. № 20. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18929755.

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 23.05.2026).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 23.05.2026).

4. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 20.03.1952 : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 23.05.2026).

5. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР : станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text (дата звернення: 23.05.2026).

6. Чорна В. Г., Кожура Л. О., Омельченко А. В. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. Вип. 16. С. 264-268. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-264-268.

7. Луценко С. Ю. Правові засади захисту інвестицій в Україні у сучасних умовах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 782-785. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/187.

8. Пацкан В. В. Захист прав іноземних інвесторів під час дії воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 322-326. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.50.

9. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text (дата звернення: 23.05.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент К. Р. Резворович

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З АКТАМИ ЄС У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ[1]

Литвиненко Євгенія Віталіївна,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету,
доктор філософії з галузі знань 08 Право

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту актуалізував потребу в оновленні правового регулювання як у сфері безпечного використання AI-систем, так і у сфері охорони прав інтелектуальної власності на програмне забезпечення, створене або функціонально посилене такими технологіями. Для України ця проблематика має особливе значення в контексті євроінтеграційного курсу, оскільки адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу вже охоплює формування підходів до майбутнього регулювання штучного інтелекту за моделлю, наближеною до AI Act.

Регламент (ЄС) 2024/1689, відомий як AI Act [1], встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту в Європейському Союзі та спрямований на одночасне досягнення двох цілей: розвиток інновацій і забезпечення високого рівня захисту здоров'я, безпеки та основоположних прав людини. Особливістю цього акта є ризик-орієнтований підхід, відповідно до якого правові вимоги диференціюються залежно від рівня ризику, що його створює конкретна AI-система. Така конструкція є важливою для України, оскільки дозволяє відмовитися від надмірно загального чи фрагментарного регулювання й перейти до системної моделі, сумісної з правом ЄС.

Водночас питання правового режиму програмного забезпечення зі штучним інтелектом не зводиться лише до публічно-правового регулювання безпеки чи прозорості AI. Воно безпосередньо пов'язане з авторсько-правовою охороною комп'ютерних програм, яка в праві ЄС закріплена Директивою 2009/24/ЕС про правову охорону комп'ютерних програм. У межах цієї директиви охорона поширюється на форму вираження комп'ютерної програми, а ключовими елементами правового режиму є визначення об'єкта охорони, авторства, виключних прав, винятків і правил декомпіляції. Отже, для України гармонізація у сфері AI має враховувати не лише майбутнє впровадження підходів AI Act, а й узгодження їх із чинними та перспективними нормами про авторське право на програмне забезпечення.

На сучасному етапі Україна не запровадила окремий закон, аналогічний AI Act, однак Міністерство цифрової трансформації вже оприлюднило Білу книгу [2], яка визначає поетапну модель національного регулювання штучного

[1] Робота виконана в рамках гранту Президента України для молодих вчених та кандидатів наук (відповідно до Наказу Президента України «Про присудження грантів Президента України на підтримку наукових досліджень та розробок молодих вчених на 2026 рік» від 27 листопада 2025 року № 130/2025-рп).

інтелекту. Згідно з цим підходом, першочерговим етапом є формування інструментів «м'якого права» - рекомендацій, добровільних кодексів поведінки, механізмів маркування, оцінки впливу на права людини та інших засобів підготовки ринку до майбутніх обов'язкових правил. Наступним етапом має стати ухвалення українського законодавства, побудованого за моделлю, аналогічною європейському AI Act.

Такий підхід видається обґрунтованим, оскільки дає змогу врахувати одночасно інтереси держави, бізнесу, розробників програмного забезпечення та правовласників. Поступовість адаптації особливо важлива для сфери програмних продуктів із використанням штучного інтелекту, де поєднуються питання авторського права, відповідальності розробника, прозорості алгоритмічних рішень і відповідності європейським вимогам щодо ризиків. Крім того, для українських суб'єктів господарювання, орієнтованих на ринок ЄС, правова сумісність із європейськими стандартами стає умовою конкурентоспроможності.

У контексті дослідження захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом особливого значення набуває питання про те, що саме підлягає правовій охороні. Європейський підхід, закріплений у Директиві 2009/24/ЕС [3], традиційно виходить із охорони програми як результату творчої діяльності автора у формі вираження коду, структури та інших елементів, що становлять вираження програми, але не ідей і принципів як таких. Для програмного забезпечення, яке використовує або інтегрує AI-модулі, це означає необхідність чіткого розмежування між охороноздатними елементами програми та технічними чи функціональними рішеннями, які можуть регулюватися іншими правовими інститутами.

Саме тут виникає потреба в комплексній гармонізації українського законодавства. З одного боку, майбутні норми щодо штучного інтелекту мають імплементувати засади AI Act: класифікацію AI-систем за ступенем ризику, вимоги до прозорості, належного управління ризиками, а також запобіжники для захисту основоположних прав. З іншого боку, національне законодавство у сфері авторського права має зберегти чіткість у визначенні правового режиму комп'ютерних програм, включно з програмними продуктами, що працюють на основі AI або містять його компоненти.

У зв'язку з цим доцільно сформулювати кілька базових рекомендацій щодо гармонізації українського законодавства з правом ЄС. По-перше, слід закріпити на нормативному рівні уніфікований понятійний апарат у сфері штучного інтелекту, узгоджений із підходами AI Act, щоб уникнути колізій між технологічним, інформаційним і цивільним законодавством. По-друге, варто передбачити поетапну імплементацію обов'язкових вимог до AI-систем через модель, уже окреслену в українській Білій книзі: від саморегулювання та рекомендацій до спеціального закону. По-третє, необхідно забезпечити системний зв'язок між майбутнім AI-регулюванням і законодавством про авторське право, щоб правила щодо AI не розмивали правовий режим комп'ютерної програми як об'єкта авторського права.

Окремим напрямом має стати вироблення механізму правової кваліфікації програмного забезпечення зі штучним інтелектом у національному праві. Для практики правозастосування важливо розмежувати: програму як об'єкт авторського права; AI-модель або систему як об'єкт регуляторного контролю; результати функціонування AI як окрему правову проблему, що може вимагати спеціального підходу. Без такого розмежування існує ризик змішування різних правових режимів, що ускладнить як захист прав авторів і правовласників, так і виконання вимог щодо безпечного використання AI.

Крім того, для ефективної адаптації українського законодавства важливо закріпити інституційні механізми гармонізації. Йдеться про міжвідомчу координацію між органами, відповідальними за цифрову трансформацію, інтелектуальну власність, європейську інтеграцію та захист прав людини, а також про регулярний перегляд національних підходів відповідно до динаміки права ЄС. Українська модель, яка починається з soft law-інструментів, може бути ефективною лише за умови подальшого переходу до чітких і юридично обов'язкових приписів.

Отже, гармонізація українського законодавства з правом ЄС у сфері штучного інтелекту має здійснюватися як комплексний процес, що охоплює не лише технічне наближення до AI Act, а й узгодження з європейськими стандартами охорони комп'ютерних програм. Для тематики правового регулювання захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом це означає потребу в розробленні цілісної моделі, у якій публічно-правове регулювання AI та приватноправова охорона авторських прав не конкурують, а взаємодоповнюють одне одного. Саме такий підхід здатний забезпечити належний рівень правової визначеності, виконання євроінтеграційних зобов'язань України та створення передбачуваного правового середовища для інноваційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/d79f3e5d-41bc-11f0-b9f2-01aa75ed71a1/language-en (date of access: 31.05.2026)

2. Міністерство цифрової трансформації України. Центр відповідального. URL https://ai.thedigital.gov.ua/en/vision (дата звернення: 31.05.2026)

3. Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs URL: https://www.legislation.gov.uk/eudr/2009/24/resources (date of access: 31.05.2026)

ФОРС-МАЖОР У МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ДОГОВОРАХ: ПРИНЦИПИ UNIDROIT, ПРАКТИКА АРБІТРАЖУ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Лобачов Григорій Олександрович,
студент 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Правове регулювання виконання міжнародних комерційних договорів завжди мало статус важливого інструменту забезпечення прав та інтересів суб'єктів міжнародного приватного права. Я ж хочу розкрити одну з актуальних проблем даного регулювання, особливо в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України, – форс-мажор. Війна призвела до масштабного руйнування міжнародних економічних зв’язків і масового невиконання контрактних зобов’язань. Це створює гостру необхідність у науковому обґрунтуванні та формуванні єдиної судової практики щодо застосування підстав для звільнення від юридичної відповідальності.

Звичайно, почати треба із аналізу сутності поняття «форс-мажор» у системі міжнародного приватного права та комерційного договірного права. Зробимо ми це на прикладі Принципів UNIDROIT або УНІДРУА. Відповідно, стаття 7.1.7 надає нам такі характерні властивості даного явища:

Раптовість: «Невиконання стороною договору має виправдання, якщо ця сторона доведе, що таке невиконання було викликане перешкодою, яка виникла з причин, що не залежали від її волі, і що нерозумно очікувати від неї прийняття до уваги перешкоди під час укладення договору або ж уникнення чи подолання цієї перешкоди або її наслідків».

Не звільняє від виконання: «Якщо перешкода є тимчасовою, сторона звільняється від відповідальності на період часу, який вважається розумним, беручи до уваги вплив перешкоди на виконання договір»

Повідомлення іншої сторони: «Сторона, яка не може виконати договір, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду та про її вплив на здатність першої сторони виконати договір» [1].

При цьому пам’ятаємо, що Принципи УНІДРУА, не маючи статусу обов’язкових норм національного права, тим не менш, здійснюють помітний вплив на українську судову практику. Їх застосування вітчизняними судами для тлумачення та деталізації норм права є поширеним явищем, особливо коли це санкціоновано умовами договору або правилами міжнародного комерційного арбітражу.

Щодо колізійних проблем та вплив імперативних норм (Lois de Police) в умовах війни на договірні відносини в міжнародному приватному праві, то варто дослідити колізійні аспекти застосування форс-мажорних застережень, включаючи питання вибору застосовного права (lex contractus) та застосування імперативних норм (lois de police) в умовах війни, оскільки застосування форс-мажору в міжнародних контрактах в умовах війни є класичною колізійною

проблемою. Вирішальне значення має право, обране сторонами (lex contractus). Якщо контракт мовчить, застосовується колізійна норма, що визначає право, яке регулює форс-мажорне застереження [2].

Формулювання форс-мажорних застережень є одним із найважливіших етапів підготовки міжнародного контракту. У міжнародній практиці – це механізм захисту сторін та порядок визначення умов звільнення від відповідальності, що повинно виходити за рамки загальних формулювань і чітко перелічувати події, пов’язані з воєнними ризиками [2].

У більшості випадків колізійні норми, як в національному законодавстві так і в міжнародних договорах, надають сторонам право вільного вибору застосовного права (lex contractus). Таким чином застосовується фундаментальний принцип міжнародного приватного права – принцип автономії волі сторін, який надає можливість учасникам самостійно обирати право, що регулюватиме відносини. Зазначена свобода вибору закріплена в правилах провідних світових арбітражних установ, таких як Міжнародний торговий арбітражний суд та Лондонський міжнародний арбітражний суд, які дозволяють сторонам самим визначати, яке право буде застосовуватися до їхнього контракту. А також, дана колізійна норма закріплена у правових інструментах, таких як Регламент 593/2008/ЕС («Римський регламент») [3].

В умовах воєнного стану низка норм українського законодавства набуває статусу lois de police (імперативних норм). Ці норми мають настільки фундаментальне значення для захисту публічних інтересів, політичної та соціально-економічної організації держави, що застосовуються незалежно від обраного сторонами права контракту (lex contractus), обходячи загальні колізійні правила. Відповідно, іноземні суди можуть визнавати такі українські імперативні норми як легітимну підставу для призупинення або припинення виконання зобов'язань.

Для мінімізації колізійних ризиків, зумовлених дією lois de police, сторонам зовнішньоекономічних договорів необхідно приділяти особливу увагу вибору застосовного права та юрисдикції. Доцільно обирати правові системи з детально розробленими концепціями форс-мажору – наприклад, англійське чи німецьке право, положення Принципів УНІДРУА, або ж право, яке є нейтральним до поточного конфлікту.

Переходячи до практики, наразі релевантна міжнародна арбітражна практика щодо спорів, безпосередньо зумовлених повномасштабною війною в Україні, залишається обмеженою через об'єктивну тривалість арбітражних проваджень. Тим не менш, сформована судова практика вітчизняних судів вже сьогодні дозволяє проаналізувати ключові аргументи сторін та підходи до вирішення цієї категорії справ.

Аналізуючи вітчизняну практику застосування форс-мажору та пов'язані з цим виклики для міжнародного арбітражу, доцільно звернути увагу на лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 р. Він зазначає: ТПП України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та

об’єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов’язанням/обов’язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [4]. Але, підставою для звільнення сторони від відповідальності є надання індивідуального сертифіката Торгово-промислової палати (або її регіонального представництва). Цей документ має засвідчувати наявність прямого зв'язку між настанням вказаних обставин та об'єктивною неможливістю виконати конкретне договірне зобов'язання. Тобто, ТПП залишає за собою право відмовитись у видачі позитивного висновку, якщо вважатиме так.

Отже, підсумовуючи у висновку можна зазначити, що повномасштабна війна формує безпрецедентний виклик, що зумовлює необхідність перегляду усталених концепцій міжнародного приватного права. Це об'єктивно стимулює еволюцію правової доктрини в частині юридичної кваліфікації збройних конфліктів та комплексної оцінки їхніх тривалих економічних наслідків. Вказана проблема активно досліджується в Україні, особливо після 2022 року, і вчені-юристи приділяють особливу увагу правовим наслідкам воєнного стану для договірної відповідальності, форс-мажору та міжнародного комерційного арбітражу.

Було зазначено, що хоча засвідчення факту збройної агресії Торгово-промисловою палатою України відіграє вагому роль, воно не є безумовною підставою для уникнення юридичної відповідальності. Як свідчить стала судова практика, на сторону покладається тягар індивідуального доведення прямого причинно-наслідкового зв'язку між обставинами війни та об'єктивною неможливістю або надмірною обтяжливістю виконання конкретного контракту.

Напрацювання стабільної міжнародної арбітражної практики у справах, зумовлених війною в Україні, відіграє ключову роль у гарантуванні правової визначеності та мінімізації ризиків для інвесторів. Водночас підготовка чітких практичних настанов для бізнесу щодо конструювання форс-мажорних застережень (зокрема з огляду на дію lois de police) постає невід'ємною передумовою успішної повоєнної відбудови економіки та покращення інвестиційного клімату держави.

Список використаних джерел:

1. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2010. URL: https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Ukranian-bl.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

2. Ходак С. М. Вплив воєнних дій на виконання міжнародних комерційних контрактів (форс-мажор, істотна зміна обставин) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 1, № 92. С. 581.

3. Марченко Д. В. Теоретичний аналіз колізійних норм у міжнародному приватному праві як механізм регулювання договору // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2025. Т. 36 (75), № 2. С. 185.
4. Щодо форс-мажору : Лист ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УКРАЇНІ З ACQUIS ЄС ЯК ГАРАНТІЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Ломака Ольга Юріївна,
студентка 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права,
Державного торговельно-економічного університету

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність адаптації національного процесуального законодавства до стандартів acquis ЄС та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Одним із важливих напрямів такої гармонізації є забезпечення ефективного доступу до правосуддя, що передбачає не лише формальне закріплення права на судовий захист, а й створення реальних процесуальних механізмів його реалізації. Проте реалізація цього права не є абсолютною і обмежена певними часовими рамками — процесуальними строками. Встановлення строків спрямоване на забезпечення правової визначеності та оперативності судочинства. Водночас, надмірно жорстке застосування цих обмежень може перетворитися на непереборну перешкоду для доступу до правосуддя. У цьому контексті особливого значення набуває інститут поновлення процесуальних строків, який покликаний запобігати надмірному формалізму та гарантувати особі можливість реалізувати право на справедливий судовий розгляд.

Право на доступ до суду є складовою права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 55 Конституції України [1; 2]. Водночас acquis ЄС у сфері правосуддя ґрунтується на принципах верховенства права, ефективного судового захисту, пропорційності та правової визначеності. Відповідно, процесуальні норми держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу мають забезпечувати баланс між дотриманням процесуальної дисципліни та реальним доступом особи до суду.

Процесуальні строки є важливим елементом судочинства, це визначені законом або судом проміжки часу, у межах яких учасники судового процесу мають право або зобов'язані вчиняти певні процесуальні дії. Основною метою процесуальних строків є забезпечення своєчасного, ефективного та справедливого розгляду справи. У науковій літературі зазначається, що процесуальні строки забезпечують стабільність і визначеність процесуальних правовідносин [3, с. 169]. Проте надмірно суворе застосування строків може призводити до обмеження права особи на ефективний судовий захист. Саме тому інститут поновлення процесуальних строків виступає важливою гарантією реалізації права на доступ до правосуддя відповідно до європейських стандартів.

Відповідно до ст. 127 Цивільного процесуального кодексу України, суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, якщо визнає причини його пропуску поважними [4]. Аналогічні положення закріплені у ст. 119 Господарського процесуального кодексу України та ст. 121 Кодексу адміністративного судочинства України [5; 6]. Таке нормативне регулювання загалом відповідає європейському підходу щодо забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що право на суд має бути практичним та ефективним, а не теоретичним або ілюзорним. У справі «Kreuz v. Poland» ЄСПЛ зазначив, що обмеження права на доступ до суду допускаються лише за умови їх пропорційності та наявності легітимної мети [7]. Отже, застосування процесуальних строків не повинно перетворюватися на надмірний формалізм, який фактично позбавляє особу можливості захистити свої права.

Важливим аспектом гармонізації процесуального законодавства України з acquis ЄС є забезпечення єдиних підходів до оцінки поважності причин пропуску процесуальних строків. На сьогодні законодавство України не містить вичерпного переліку таких причин, що залишає значний простір для судової дискреції. Верховний Суд у своїй практиці виходить із необхідності врахування принципів справедливості, добросовісності та пропорційності при вирішенні питання щодо поновлення строків.

Зокрема, у постанові КАС ВС від 30 вересня 2021 року у справі №320/3307/21 зазначено, що причина пропуску строку звернення до суду може вважатися поважною, якщо вона відповідає одночасно усім таким умовам: 1) це обставина або кілька обставин, яка безпосередньо унеможливлює або ускладнює можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк; 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк; 3) ця причина виникла протягом строку, який пропущено; 4) ця обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування.

Крім того, у постанові Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 суд підкреслив, що запровадження воєнного стану саме по собі не є автоматичною підставою для поновлення строку, однак відповідні обмеження можуть визнаватися поважними причинами за наявності причинно-наслідкового

зв’язку між такими обставинами та неможливістю своєчасного звернення до суду [9].

Попри позитивні тенденції адаптації процесуального законодавства України до європейських стандартів, на практиці все ще існують певні проблеми. Насамперед йдеться про відсутність чітких критеріїв оцінки поважності причин пропуску строків, що інколи призводить до неоднакової судової практики. Крім того, окремі суди продовжують застосовувати надмірно формальний підхід, який не повною мірою відповідає принципам ефективного доступу до правосуддя, закріпленим у практиці ЄСПЛ та acquis ЄС.

Підсумовуючи вищевикладене, можна визначати, що інститут поновлення процесуальних строків є фундаментальною процесуальною гарантією, яка забезпечує реальність права на доступ до суду в умовах демократичної держави та невід’ємним елементом гармонізації процесуального законодавства України з acquis ЄС. Аналіз положень процесуального законодавства України та практики Європейського суду з прав людини свідчить про те, що право на доступ до суду повинно бути реальним і ефективним, а не формальним чи декларативним. Важливого значення набуває судова оцінка поважності причин пропуску строку, яка має здійснюватися з урахуванням принципів справедливості, добросовісності, пропорційності та верховенства права. Практика Верховного Суду підтверджує, що питання поновлення процесуальних строків повинно вирішуватися індивідуально з урахуванням конкретних обставин справи, особливо актуальним це стало в умовах воєнного стану. Водночас наявність дискреційних повноважень суду щодо оцінки поважності причин пропуску строку зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правозастосовної практики. Таким чином, ефективне функціонування механізму поновлення процесуальних строків є невід’ємною складовою гарантування права на справедливий суд та важливим елементом утвердження принципу верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.05.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 28.05.2026).

3. Бортнік О. Г., Зайцев О. Л., Кройтор В. А. та ін. Цивільний процес : навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2022. 304 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Tsyvilnyi-protses_navchalnyi-posibnyk_2022.pdf (дата звернення: 28.05.2026).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9697 (дата звернення: 28.05.2026).

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 28.05.2026).
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 28.05.2026).
7. Справа «Креуз проти Польщі» (CASE OF KREUZ v. POLAND) : рішення Європейського суду з прав людини від 19.06.2001 р., заява № 28249/95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення: 28.05.2026).
8. Постанова Верховного Суду від 30.09.2021 р. у справі № 320/3307/21. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/100010779 (дата звернення: 28.05.2026).
9. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 р. у справі № 500/1912/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406 (дата звернення: 28.05.2026).

Науковий керівник: старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету О.В. Лішук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ РОБОТОЮ ТА ПРИВАТНИМ ЖИТТЯМ: ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄС У ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Максимук Мар'яна Григорівна,
студентка 2 курсу Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Україна зобов'язалась інтегрувати своє трудове законодавство у відповідність до європейських стандартів у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та отриманням статусу кандидата на членство у червні 2022 року [1]. Умови воєнного стану та масова дистанційна робота зробили це питання цілком практичним. Мільйони людей щодня відчувають на собі наслідки того, що закон не встигає за нашою реальністю.

Чинний Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП), ухвалений 1971 року, зазнав чисельних змін, однак у питанні права на баланс між роботою та сімейним життям суттєво відстає від європейських стандартів [2].

Директива 2019/1158 Європейського парламенту і Ради про баланс між роботою та приватним життям для батьків і осіб, що здійснюють догляд є центральним актом ЄС у цій сфері [3]. Вона базується на Європейській соціальній хартії (переглянутій), що ухвалена Радою Європи у 1996 році та ратифікована Україною у 2006 році. Стаття 27 цієї Хартії покладає на держави зобов'язання забезпечити працівникам із сімейними обов'язками рівні

можливості та рівне ставлення шляхом надання відпусток і гнучких умов праці [8].

Нова директива 2019/1158 прийшла на зміну старій від 2010 року і значно розширила підходи - тепер є чотири основні інструменти. Перший – батьківська відпустка (parental leave). Йдеться про принаймні чотири місяці для кожного з батьків, причому два місяці є невідчужуваними, тобто не можуть бути передані іншому з батьків, і підлягають оплаті на рівні, а це стимулює фактичне використання [3, ст. 5]. Така норма спрямована безпосередньо на подолання дискримінації жінок, які традиційно беруть на себе основний тягар догляду за дітьми. Наступний момент – відпустка для догляду за близькими (carer's leave). Вона передбачає п'ять робочих днів на рік для догляду за членом сім'ї або особою, яка проживає спільно з працівником [3, ст. 6]. Третім інструментом є відпустка у зв'язку з форс-мажорними сімейними обставинами (force majeure leave), тобто право на негайну відсутність у якихось невідкладних ситуаціях без попереднього погодження [3, ст. 7]. Й останній – гнучкі умови праці (flexible working arrangements), йдеться про право звертатися до роботодавця з запитом щодо зміни режиму, місця або тривалості роботи для батьків дітей до восьми років і осіб, що здійснюють догляд [3, ст. 9].

Директива доповнює загальну Директиву 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці [4], яка вимагає, зокрема, письмово інформувати працівника про всі суттєві умови зайнятості включно з режимом роботи.

Певний прогрес в Україні є. Стаття 179 КЗпП гарантує відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70+56 календарних днів. Стаття 181 КЗпП дозволяє будь-кому з батьків, а також бабусі, дідусеві чи іншій особі взяти відпустку для догляду за дитиною до трьох років [2]. З 2019 року діє стаття 182-1 КЗпП (введена Законом № 2629-VIII), яка надає батькові 14 календарних днів «відпустки тата» після народження дитини [5].

Проте прогалини все ж є. Інститут відпустки для догляду за дорослим членом сім'ї у КЗпП відсутній як самостійна норма. Також проблемою є те, що невідчужувана частина батьківської відпустки для другого з батьків не забезпечена рівнем оплати, що стимулює її фактичне використання. Тому чоловіки рідко беруть навіть ті 14 днів, що їм гарантовані. А стаття 60 КЗпП закріплює можливість гнучкого графіку лише у загальному вигляді [2]. Нарешті, КЗпП не містить антидискримінаційного застереження, яке Директива 2019/1158 вважає обов'язковим: будь-яке погіршення умов праці або звільнення внаслідок використання сімейних відпусток має тягнути правові наслідки [3, ст. 11]. Наявна в КЗпП можливість взяття відпустки без збереження заробітної плати не може вважатися адекватною імплементацією, оскільки європейський стандарт передбачає саме соціальну підтримку осіб, що виконують функцію догляду.

Закон України № 1213-IX 2021 року запровадив статтю 60-2 КЗпП, що визначає дистанційну роботу як таку, що виконується поза робочим місцем роботодавця із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій [6]. Це відповідає вимогам Директиви 2019/1152 щодо прозорості умов зайнятості. Водночас стаття 60-2 не вирішує ключової проблеми дистанційної роботи в

контексті work-life balance, тобто розмитості межі між робочим і особистим часом.

«Право на офлайн» (right to disconnect) – принцип, за яким працівник не зобов'язаний відповідати на повідомлення роботодавця поза робочим часом. Він закріплений у Резолюції Європейського парламенту від 21 січня 2021 року [7] і вже імплементований у національному законодавстві Франції, Іспанії та Ірландії. В Україні це поки ніяк нормативно не закріплено. Сотням тисяч дистанційних працівників загрожує хронічний переробіток через фактичну відсутність захисту.

Отже, необхідними є деякі зміни в законодавстві. Варто запровадити у КЗпП окрему норму про відпустку по догляду (carer's leave): п'ять оплачуваних або частково компенсованих за рахунок Фонду соціального страхування робочих днів на рік для догляду за членом сім'ї. Це буквально відтворює статтю 6 Директиви 2019/1158 [3]. Важливо закріпити невідчужувані два місяці батьківської відпустки для другого з батьків з рівнем оплати не менш ніж 70% середньої заробітної плати, адже як показує практика, саме такий рівень оплати мотивує чоловіків брати відпустку. Хорошим кроком було б доповнити статтю 60 КЗпП наступним – роботодавець зобов'язаний розглянути запит на гнучкі умови праці та надати письмову вмотивовану відповідь протягом 30 днів. Якщо відмовляють без пояснень - це вже порушення. Також доцільно встановити «право на офлайн» як обов'язковий елемент трудового договору про дистанційну роботу, саме фіксувати часові межі, за якими роботодавець не вправі вимагати комунікації.

Ну й звичайно потрібно внести до КЗпП антидискримінаційне застереження, відповідно до якого будь-яке погіршення умов праці або звільнення в межах або після використання відпустки у сімейних цілях вважається незаконним і тягне відновлення на роботі та відшкодування матеріальної і моральної шкоди.

Баланс між роботою та приватним життям це те, до чого Україна має прагнути згідно з взятими на себе зобов'язаннями. Директива 2019/1158 є чітким орієнтиром із конкретними інструментами. Нинішній КЗпП відстає за кількома принциповими параметрами. Реформа у цій сфері є одночасно євроінтеграційним зобов'язанням і відповіддю на реальні потреби українського суспільства в умовах воєнного часу та демографічної кризи.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

3. Директива про збалансованість службових та сімейних обов’язків для батьків і опікунів (2019/1158) https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1158/oj/eng

4. Директива про прозорі та передбачувані умови праці (2019/1152) https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1152/oj/eng

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відпустки у зв'язку з усиновленням дитини» від 03.07.2018 № 2629-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи» від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20

7. Резолюція Європейського парламенту про право на відключення https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8315c0ef-41cb-11ec-89db-01aa75ed71a1/language-en

8. Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

Науковий керівник: Чернецька Олена Василівна, к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Державного податкового університету

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ НАТО У НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Морквін Дмитро Анатолійович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України, доктор філософії

Федоров Михайло Володимирович, старший викладач кафедри оперативної підготовки навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України

Впровадження стандартів військової освіти країн-членів НАТО у Національній гвардії України набуває великого значення саме у період повномасштабного вторгнення агресора до нашої держави. Саме Національна гвардія України, разом з іншими складовими сектору безпеки та оборони, дає гідну відсіч агресору і підготовка висококваліфікованого офіцерського та сержантського складу має пріоритетне значення для командування та командирів бойових підрозділів НГУ.

Одним із пріоритетних напрямів впровадження стандартів є гармонізація нормативно-правової бази військової освіти з підходами та рекомендаціями НАТО. Це передбачає оновлення освітніх програм, професійних стандартів, навчально-методичного забезпечення та системи оцінювання результатів навчання.

Заклади військової освіти НАТО прагнуть надати найякісніші знання шляхом постійного підвищення якості ресурсів, що надаються, а також впровадити процеси та процедури для забезпечення максимально можливого рівня якості своєї продукції та послуг для країн-спонсорів НАТО, а також для партнерів НАТО, Співтовариства інтересів військових підрозділів НАТО (Community Of Interest) (COI) [1].

Основу стандартів забезпечення якості (Quality Assurance, QA) професійної військової освіти в Альянсі визначає Директива стратегічних командувань НАТО Bi-SC E&ITD 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка». Цей документ встановлює єдину освітню архітектуру для всіх навчальних закладів НАТО (ETFs) та країн-партнерів [2].

Ключовими принципами системи забезпечення якості повинно бути:

- навчання через результати (Performance-based learning);
- системний підхід до підготовки (System Approach to Training – SAT);
- сертифікація курсів (NATO-Approved або NATO-Selected);
- глобальне програмування (Global Programming).

Зазначимо, що підготовка офіцерів НГУ вже перейшла на багаторівневу систему курсів професійної військової освіти (L-курси) за зразком країн-членів НАТО: L-1 (Тактичний рівень), L-2 (Командно-штабний курс тактичного рівня) та L-3 (Оперативний рівень).

Обов'язковим елементом підготовки офіцерів та сержантів НГУ є вивчення англійської мови за стандартом STANAG 6001 [3] (визначає рівні володіння мовою від базового до професійного), а саме: Level 0 – No proficiency (без практичних навичок), Level 1 – Survival (рівень виживання), Level 2 – Functional (функціональний рівень), Level 3 – Professional (професійний рівень), Level 4 – Expert (експертний рівень), Level 5 – Highly-articulate native (досконалий).

Важливим елементом підготовки військових фахівців є також впровадження на всіх рівнях військової освіти сучасних інттегрованих інструментів підготовки воєнних дій відповідно до стандартів НАТО. Основними інструментами є Військовий процес ухвалення рішень (Military Decision-Making Process – MDMP) для органів управління зі штабами та Процедури планування бою (Troop Leading Procedures – TLP) для тактичної ланки (взвод-рота).

Впровадження MDMP та TLP в Україні регламентується низкою міжнародних угод про стандартизацію (STANAG) та багатонаціональними доктринами: STANAG 2143 (Corporate Tactical Doctrine) визначає загальні підходи до тактичного планування та розвідки на полі бою. Allied Tactical Publication (ATP) / Allied Joint Publication (AJP): базові доктрини планування спільних операцій та всебічного забезпечення підрозділів.FM 6-0 (Commander

and Staff Organization and Operations): польовий статут армії США, який слугує основним практичним посібником для деталізації кроків MDMP та TLP, адаптованим у доктринальних документах ЗСУ.

Таким чином, можна вважати, що впровадження стандартів військової освіти країн-членів НАТО у Національній гвардії України та у інших складових сектору оборони відбулося. Це впровадження стане важливим елементом для інтеграції наших військових формувань до спільноти Північноатлантичного альянсу (НАТО).

Список використаних джерел:

1. Вавілова Н. Стандарти якості професійної військової освіти в закладах військової освіти НАТО *Збірник наукових праць «Військова освіта»* № 5 (190) 2023. С. 19-25.

2. A. MC 0458/4 (Final), NATO Education, Training, Exercise and Evaluation (ETEE) Policy, dated 03 January 2023. B. SH/SDP/J7/FPR/TRR/AP/22-010631, Revision to Bi- Strategic Command 75 Series Directives, dated 31 March 2022. C. SH/ACO/PLANS/23-011422, Bi-SC Command Directive 075-002, NATO Education and Training (E&T) Directive, dated 12 June 2023

3. STANAG 6001. NATO Standardization Office (NSO). Language Proficiency Levels. Edition 5. Brussels, 2014. 56 p.

4. Гусак Ю. А., Павловський П. В. Аналіз основних методів планування воєнних дій, прийнятих у НАТО. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки і оборони. 2023. № 1(46). С. 15-22.

МЕЖІ СТ. 114 ДФЄС ЯК ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ДЛЯ УНІФІКАЦІЇ ДОГОВІРНОГО ПРАВА: ЧИ НЕ ЗЛОВЖИВАЄ ЄС СВОЄЮ КОМПЕТЕНЦІЄЮ ЩОДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ?

Москаленко Михайло Георгійович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Стаття 114 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі — ДФЄС) виступає ключовою універсальною правовою підставою для здійснення гармонізації законодавства держав-членів у межах функціонування внутрішнього ринку. Актуальність дослідження меж її застосування обумовлена як динамікою розвитку права Європейського Союзу, так і процесами правової адаптації України до acquis ЄС, що передбачає імплементацію значного масиву норм, у тому числі у сфері договірного права. У цьому контексті особливої наукової значущості набуває проблема визначення допустимих меж використання ст. 114 ДФЄС як правової основи для уніфікації приватноправових відносин, а також питання можливого виходу інституцій ЄС за межі наданої їм компетенції.

Відповідно до загальних положень права Європейського Союзу, гармонізація законодавства держав-членів повинна здійснюватися виключно в межах компетенції, делегованої Союзу установчими договорами. Стаття 114 ДФЄС передбачає можливість прийняття заходів щодо наближення законодавства з метою встановлення та функціонування внутрішнього ринку, що зумовлює її широке застосування у різних сферах правового регулювання. Водночас у науковій доктрині обґрунтовано підкреслюється, що первісне функціональне призначення цієї норми полягало у забезпеченні усунення технічних бар'єрів торгівлі, тоді як у сучасних умовах вона трансформувалася у комплексний інструмент регуляторного впливу на національні правові системи [1, с. 97].

Зазначена трансформація значною мірою зумовлена еволюцією практики інституцій ЄС, що сприяло формуванню розширювального підходу до тлумачення умов застосування ст. 114 ДФЄС. Унаслідок цього зазначена норма фактично набула універсального характеру та використовується не лише для усунення наявних перешкод функціонуванню внутрішнього ринку, але й для запобігання потенційним ризикам їх виникнення. Такий підхід об'єктивно розширює сферу втручання ЄС у національні правові системи та створює передумови для поступового посилення наднаціонального регулювання.

Особливо дискусійним є застосування ст. 114 ДФЄС у сфері договірного права, яке традиційно належить до компетенції держав-членів. Незважаючи на це, Європейський Союз активно впливає на зазначену сферу через прийняття нормативно-правових актів, що встановлюють єдині стандарти регулювання договірних відносин, насамперед у сфері захисту прав споживачів. Як справедливо зазначається у вітчизняній правовій доктрині, такі акти формують європейський стандарт договірного права, що підлягає імплементації у національні правові системи держав-членів та країн-кандидатів [2, с. 78].

При цьому аналіз змісту відповідних актів свідчить про те, що вони виходять за межі класичного розуміння гармонізації як процесу наближення законодавства. Фактично має місце встановлення детально регламентованих правових конструкцій, що обмежує дискрецію держав-членів у регулюванні договірних відносин. У цьому аспекті доцільно констатувати наявність тенденції до уніфікації, яка здійснюється під формою гармонізації. Як зазначається у науковій літературі, така трансформація може розглядатися як прояв системного впливу права ЄС на національні правові системи, що призводить до їх поступової конвергенції [1, с. 101].

У цьому контексті особливого значення набуває принцип наданої компетенції, відповідно до якого Європейський Союз може діяти лише в межах повноважень, переданих йому державами-членами. Водночас широке тлумачення ст. 114 ДФЄС сприяє формуванню явища, яке у науковій доктрині визначається як «функціональне розширення компетенції», тобто поступове розширення сфер впливу ЄС без внесення змін до установчих договорів [3]. Зазначене явище характеризується тим, що гармонізаційні заходи

застосовуються у сферах, де зв'язок із функціонуванням внутрішнього ринку є опосередкованим або недостатньо обґрунтованим.

Критичний аналіз сучасної практики свідчить про те, що не всі відмінності у національному договірному праві створюють реальні перешкоди для функціонування внутрішнього ринку. У багатьох випадках гармонізаційні заходи мають соціальну спрямованість і спрямовані на підвищення рівня захисту прав споживачів, що виходить за межі суто економічної інтеграції [2, с. 82]. Така зміна функціонального призначення правового регулювання свідчить про розширення предметної сфери діяльності ЄС.

Додаткового наукового осмислення потребує проблема розмежування гармонізації та уніфікації. Гармонізація передбачає збереження нормативної автономії держав-членів за умови досягнення певного рівня узгодженості правового регулювання. Натомість уніфікація спрямована на встановлення єдиних правових норм. У сучасній практиці ЄС ці процеси фактично зближуються, що створює передумови для формування єдиного правового простору у сфері договірного права. Як підкреслюється у вітчизняній науковій літературі, така тенденція може розглядатися як прихована кодифікація європейського приватного права [1, с. 102].

Важливим елементом механізму обмеження компетенції ЄС є принципи субсидіарності та пропорційності. Принцип субсидіарності передбачає, що ЄС повинен здійснювати регуляторний вплив лише у випадках, коли держави-члени не можуть самостійно досягти поставлених цілей. Принцип пропорційності, у свою чергу, вимагає, щоб заходи ЄС не перевищували меж, необхідних для досягнення визначених цілей. Водночас у науковій доктрині обґрунтовано зазначається, що ефективність зазначених принципів як стримуючих механізмів є обмеженою, оскільки їх застосування значною мірою залежить від дискреції інституцій ЄС [3].

У контексті євроінтеграційних процесів України проблема меж застосування ст. 114 ДФЄС набуває особливого практичного значення. Імплементація норм права ЄС у сфері договірного права повинна здійснюватися із урахуванням національних правових традицій, системності законодавства та необхідності забезпечення його внутрішньої узгодженості. У вітчизняній правовій науці підкреслюється, що некритичне запозичення правових моделей ЄС може призвести до виникнення колізій та зниження ефективності правового регулювання [1, с. 103].

Отже, системний аналіз положень ст. 114 ДФЄС та практики її застосування дозволяє дійти висновку, що зазначена норма зазнала суттєвої функціональної трансформації. Вона перестала бути виключно інструментом усунення торговельних бар'єрів і перетворилася на універсальний механізм гармонізації правового регулювання. Така еволюція, з одного боку, сприяє поглибленню інтеграційних процесів та формуванню єдиного внутрішнього ринку, а з іншого — створює ризики виходу ЄС за межі наданої компетенції.

На думку автора, сучасна практика застосування ст. 114 ДФЄС не свідчить про пряме зловживання компетенцією з боку Європейського Союзу, однак

підтверджує наявність стійкої тенденції до її функціонального розширення. У зв'язку з цим необхідним є подальше доктринальне осмислення меж застосування цієї норми, а також посилення ролі принципів субсидіарності та пропорційності як ефективних інструментів забезпечення балансу між наднаціональним та національним рівнями правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. В. Європейська інтеграція та трансформація приватного права України // Право України. 2022. № 11. С. 95–105.
2. Кібенко О. Р. Гармонізація договірного права ЄС та її вплив на правову систему України // Юридичний журнал. 2023. № 2. С. 75–85.
3. Дослідження принципу субсидіарності в діяльності інституцій ЄС та його практичного застосування, зокрема у сфері розподілу повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89.*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

ТЛУМАЧЕННЯ ДОГОВОРІВ У СВІТЛІ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ: ЧИ ІСНУЄ АВТОНОМНЕ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКЕ РОЗУМІННЯ GOOD FAITH ПОЗА МЕЖАМИ СПОЖИВЧОГО ПРАВА?

Найдьон Дмитро Олексійович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Актуальність теми. У сучасних умовах євроінтеграції України та поступового наближення національного приватного права до acquis (або ж повна назва – Acquis communautaire) ЄС особливого значення набуває питання тлумачення договорів крізь призму принципу добросовісності (good faith). Цей принцип достатньо часто використовується як інструмент забезпечення балансу інтересів сторін та коригування формально законних, але несправедливих для сторін, умов договору. Водночас у праві Європейського Союзу відсутнє чітке універсальне визначення good faith (з англ. – "добра воля", "сумлінність", "чесні наміри"), що породжує дискусію про існування автономного загальноєвропейського підходу до його розуміння поза межами споживчого права. Україна відчуває цю проблему не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору, оскільки імплементація європейських стандартів неможлива без розуміння їхньої змістовної суті.

Принцип добросовісності історично є фундаментальною категорією континентальної правової традиції, однак у праві ЄС він не набув форми чітко

кодифікованої загальної норми договірного права. Закріплення цього принципу має фрагментарний характер і здійснюється переважно через акти вторинного права. Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах, наприклад, прямо вводить критерій добросовісності як основу для оцінки договірних положень, визначаючи, що умова вважається несправедливою, якщо вона, суперечачи вимозі добросовісності, спричиняє значний дисбаланс прав та обов'язків сторін [1; ст.3].

Важливим кроком на шляху до автономного загальноєвропейського розуміння принципу добросовісності стало рішення Суду ЄС у справі Aziz (C-415/11). Справа розглядалася в межах Директиви 93/13 про несправедливі умови в споживчих договорах – суд запропонував універсальний критерій оцінки поведінки сторін. Зокрема, було встановлено, що оцінка добросовісності має ґрунтуватися на питанні: чи міг би професійний продавець або постачальник, діючи справедливо та рівноправно, об'єктивно розраховувати на те, що інша сторона погодилася б на відповідну умову договору в процесі індивідуальних переговорів. Такий підхід фактично трансформує суб'єктивну категорію добросовісності в об'єктивний стандарт "розумних очікувань". Це дозволяє розглядати принцип good faith не лише як інструмент захисту вразливої сторони, а й як загальний стандарт тлумачення змісту договірного зобов'язання, що вимагає врахування легітимних інтересів контрагента [2].

Подальший розвиток автономного загальноєвропейського розуміння добросовісності відбувся у рішенні у справі Kásler (C-26/13), де Суд ЄС інтегрував у цей принцип вимогу прозорості. Суд встановив, що вимога "викладення умови договору зрозумілою та чіткою мовою" не обмежується лише граматичною чи лінгвістичною зрозумілістю. У контексті добросовісності це означає, що споживач повинен мати можливість оцінити економічні наслідки умови, ґрунтуючись на чітких і зрозумілих критеріях. Суд ЄС де-факто визначив, що порушення прозорості (приховування справжнього фінансового навантаження через різницю валютних курсів) є несумісним із принципом добросовісності. Цей висновок має фундаментальне значення для загального контрактного права: автономне розуміння good faith в Європі тепер включає обов'язок сторони, що розробляє умови договору, забезпечити такий рівень інтелектуальної прозорості, який дозволяє контрагенту ухвалити усвідомлене рішення. Це виводить принцип добросовісності за межі лише захисту споживачів, перетворюючи його на стандарт чесного ділового обігу (fair dealing) в межах усього європейського приватного права [3].

Сучасний етап розвитку європейського приватного права характеризується поступовим відходом від суто національних інтерпретацій good faith на користь автономного загальноєвропейського концепту. Ключову роль у цьому процесі відіграють Принципи європейського договірного права (PECL), де добросовісність та чесна ділова практика (ст. 1:201) розглядаються як імперативні стандарти, які не можуть бути виключені чи обмежені договором. Добросовісність трансформується у наднаціональний стандарт, який забезпечує

передбачуваність правового регулювання та стабільність внутрішнього ринку ЄС, виходячи за вузькі рамки захисту окремих категорій суб'єктів [4, с. 77].

У контексті формування загальноєвропейського стандарту добросовісності слід приділити увагу його ролі в подоланні ринкової неефективності та збоїв на ринку (market failures). Дослідники аргументують, що нормативна невизначеність принципу good faith у Директиві 93/13 є не недоліком законодавчої техніки, а стратегічним механізмом перенесення відповідальності на судову владу для індивідуалізованого вирішення проблем нерівної переговорної сили. З цієї точки зору добросовісність виступає як гнучкий інструмент судового втручання, що дозволяє коригувати умови договорів приєднання, коли традиційні ринкові стимули не забезпечують справедливості. Такий підхід трансформує добросовісність із абстрактної етичної категорії в прагматичний регуляторний механізм, який через судову практику забезпечує баланс інтересів сторін у ситуаціях, коли ринкові механізми виявляються неспроможними захистити слабшу сторону [5, с. 39].

Подальше підтвердження формування автономного загальноєвропейського підходу до принципу добросовісності поза межами споживчого права простежується у практиці Суду ЄС у сфері B2B відносин, зокрема у справі Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli AG v Franz Hauswirth GmbH (C-529/07). Суд підкреслив, що наявність недобросовісності під час подання заявки на торговельну марку не може визначатися лише фактом знання про використання аналогічного позначення конкурентом, а потребує комплексної оцінки всіх обставин справи. Важливо розуміти, що ключовими критеріями є намір заявника перешкодити діяльності конкурента, ступінь правового захисту відповідного позначення, а також відповідність поведінки заявника усталеним принципам чесної комерційної практики. Такий підхід свідчить про те, що принцип добросовісності у праві ЄС функціонує як об'єктивний стандарт оцінки поведінки учасників ринку, незалежно від наявності споживача як слабкої сторони, що підтверджує його поступове перетворення на універсальний інструмент регулювання договірних та квазідоговірних відносин у межах внутрішнього ринку ЄС [6].

На нашу думку, наведена інформація дає підстави зробити висновок, що в праві Європейського Союзу поступово формується автономне загальноєвропейське розуміння принципу добросовісності, яке вже виходить за межі споживчого права, хоча цей процес ще не завершено. Судова практика Суду ЄС, зокрема у справах Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya (C-415/11), Kásler and Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt (C-26/13) та Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli AG v Franz Hauswirth GmbH (C-529/07), демонструє трансформацію good faith із суто оціночної категорії у об'єктивний стандарт поведінки, що ґрунтується на концепції розумних очікувань, вимозі прозорості та відповідності чесній комерційній практиці. Ми вважаємо, що саме ця еволюція дозволяє розглядати принцип добросовісності як універсальний інструмент тлумачення договорів, який застосовується як у відносинах зі споживачами, так і у сфері B2B, забезпечуючи баланс інтересів сторін і передбачуваність правового

регулювання. Водночас відсутність єдиної кодифікованої норми свідчить про те, що автономний характер good faith у праві ЄС формується переважно через судову практику та доктринальні підходи, що залишає простір для подальшого розвитку й уточнення його змісту.

Список використаних джерел:

1. ДИРЕКТИВА РАДИ 93/13/ЄЕС від 05 квітня 1993 року про несправедливі умови споживчих договорів у редакції від 07.01.2020 // База даних "Законодавство України" // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93

2. Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa) : Judgment of the Court (First Chamber) of 14 March 2013. Case C-415/11. ECLI:EU:C:2013:164. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CJ0415

3. Kásler and Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt : Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 30 April 2014. Case C-26/13. ECLI:EU:C:2014:282. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&docid=151524&doclang=EN

4. Заклівенець М. О. Принцип добросовісності в договірному праві Європейського Союзу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 76–79. URL: https://lsej.org.ua/5_2023/16.pdf

5. Zhang Ruichen, Bi Qianyun. Approaching the European Union Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts Through the Lens of the Principle of Good Faith. Proceedings of the International Conference on Global Politics and Socio-Humanities. 2023. Vol. 23. P. 33–40. URL: https://lnep.ewapub.com/article/view/6649?utm_source=chatgpt.com

6. Chocoladefabriken Lindt & Sprüngli AG v Franz Hauswirth GmbH : Judgment of the Court (First Chamber) of 11 June 2009. Case C-529/07. ECLI:EU:C:2009:361. URL: https://ipcuria.eu/case?reference=C-529/07

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Нестеренко Роман Васильович, заступник начальника інституту з наукової роботи – начальник науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ, навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України, кандидат економічних наук, доцент

Гох Ірина Миколаївна, науковий співробітник, науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ, навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України

Чала Юлія Валеріївна, молодший науковий співробітник, науково-дослідної лабораторії євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення службово-бойової діяльності НГУ, навчально-наукового інституту професійної освіти Національної академії Національної гвардії України

Рух до європейської інтеграції України відбуваються вже тривалий час, через правові інструменти проходить і поступова інтеграція правової системи України до правового простору Європейського Союзу (далі – ЄС). Динаміка розвитку правових засад європейської інтеграції України прослідковується від підписання: Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом у 1994 році [1], через реалізацію стратегічного документу План дій «Україна – Європейський Союз» у 2005 році [2] до Закон України «Про внесення змін в Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору)» у 2019 році [3]. Кожний з цих етапів відіграв суттєву роль в поглибленні відносин між Україною та ЄС, визначенні стратегічного курсу держави та євроінтеграційним процесам в ній. У червні 2022 року, незважаючи на всю складну суспільно-політичну ситуацію в країні, що була спричинена повномасштабною війною, Україна набула історичного статусу держави-кандидата на вступ в ЄС.

На сьогодні, в умовах агресивної війни рф проти України євроінтеграційний курс набув особливого значення і виступає як фактор

зміцнення державності, демократичних інститутів та обороноздатності. Сам процес наближення правової системи України з правом Європейського Союзу (acquis communautaire), що включає імплементацію норм, стандартів і принципів є не лише зовнішньополітичним орієнтиром, а й внутрішньою трансформаційною стратегію держави, яка охоплює всі сфери життя суспільства включаючи сектор безпеки та оборони. Конституційно-правові засади виступають фундаментом в реалізації курсу євроінтеграції України та визначають стратегічні орієнтири, принципи та самі механізми інтеграції до європейського правового простору.

Можна сказати, що процес євроінтеграції України в ЄС це є системний процес, який передбачає трансформацію всієї правової системи держави.

На сучасному етапі Україна здійснює масштабну адаптацію свого законодавства до acquis ЄС. Значна увага приділена для реформування судової системи, забезпеченню незалежності антикорупційних органів, децентралізації влади та вдосконаленню механізмам захисту прав і свобод громадян, адже одним з основних принципів європейської інтеграції є принцип верховенства права.

Однак, незважаючи на досягнення у сфері європейської інтеграції, існує низка проблем, які ускладнюють реалізацію конституційно-правового механізму інтеграції. З основних проблем слід виділити недостатню ефективність механізму імплементації норм права ЄС у правову систему України. Часто прийняття нормативно-правових актів має декларативний характер і відсутній належний механізм практичного застосування.

Також, важливим викликом залишається проблема корупції та недостатнього рівня довіри суспільства до судової системи. Європейська інтеграція потребує не лише формального оновлення законодавства, а й реального забезпечення функціонування демократичних інститутів та принципу правової держави.

Додатковим фактором, що впливає на процес євроінтеграції, є збройна агресія рф проти України. В умовах воєнного стану держава змушена поєднувати реалізацію оборонної політики із проведенням системних реформ необхідних для вступу в ЄС.

Подальші перспективи європейської інтеграції України безпосередньо пов’язані з реформуванням конституційної системи та вдосконаленням механізмів державного управління.

Одним із пріоритетних напрямків є забезпечення стабільності конституційного ладу та вдосконалення механізму взаємодії органів державної влади. Також, важливе значення має подальша гармонізація українського законодавства із правом ЄС у сферах безпеки, правосуддя, економіки та цифрового розвитку.

Перспективним напрямком є розвиток парламентського контролю за реалізацією євроінтеграційної політики та посилення ролі громадського суспільства у процесі прийняття державних рішень. Забезпечення ефективної антикорупційної політики та формування професійної системи публічного управління є важливою умовою успішної європейської інтеграції України.

Слід сказати, що інтеграція України має не лише політичне чи економічне значення, а й виступає важливим фактором зміцнення демократичних інститутів, прав людини та національної безпеки держави.

Отже, конституційно - правові засади євроінтеграції України становлять комплекс взаємопов'язаних конституційних принципів, нормативно-правових механізмів та інституційних гарантій, що спрямовані на реалізацію стратегічного курсу держави на членство в ЄС.

Сучасний етап розвитку України характеризується активним реформуванням правової системи відповідно до європейських стандартів. Водночас ефективність євроінтеграційних процесів залежить від реального забезпечення верховенства права, незалежності судової влади, боротьби з корупцією та стабільності конституційного механізму державного управління.

Перспективи подальшої інтеграції України до європейського правового простору пов'язані з поглибленням конституційних реформ, гармонізацією законодавства та забезпеченням ефективного функціонування демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014р., (ратифіковано Угоду із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 11.05.2026).
2. План дій «Україна – Європейський Союз» 21.02.2005 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text (дата звернення: 11.05.2026).
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text (дата звернення 11.05.2026)

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ АРБІТРАЖНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ 1958 РОКУ ТА СТАНДАРТІВ ЄС

Ніколаєнко Еліна Сергіївна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Визнання та виконання іноземних арбітражних рішень має статус важливого інструменту забезпечення прав та інтересів суб'єктів приватного права. У даній роботі я розкрию один з актуальних аспектів цього механізму – його реалізацію в Україні у світлі Нью-Йоркської конвенції 1958 року та стандартів ЄС. «Остаточність і виконуваність арбітражних рішень, крім іншого, зумовило всесвітнє визнання та розвиток міжнародного арбітражу, який станом

на сьогодні є найбільш успішним та уживаним альтернативним способом розв'язання спорів у світі. Такий успіх міжнародного арбітражу забезпечується, зокрема, і державою шляхом прийняття проарбітражного законодавчого регулювання, і відповідними державними судовими органами шляхом сприяння міжнародному арбітражу в межах, встановлених законодавством України» [1].

З огляду на зростаючу роль міжнародного комерційного арбітражу, Нью-Йоркська конвенція 1958 року, розроблена державами-членами ООН, стала фундаментальною основою глобальної системи визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Вона забезпечила єдині законодавчі стандарти та гарантувала дієвість і автономію цього способу вирішення спорів.

«Відповідно, ратифікація Нью-Йоркської Конвенції у 1960 році стала одним з найбільш важливих кроків України у напрямку створення відповідної системи виконання іноземних арбітражних рішень та міжнародної правової співпраці у сфері примусового виконання арбітражних рішень. Водночас, Нью-Йоркська Конвенція встановлює основи системи визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, а також виключний перелік підстав для відмови у такому визнанні та виконанні, однак не містить детальної процедури, відповідно до якої уповноважені органи країн-учасниць Конвенції вчиняють дії по визнанню та виконанню арбітражних рішень. Натомість, статтею 2 Нью-Йоркської Конвенції визначено, що процедура визнання і виконання арбітражних рішень врегульована процесуальними нормами тієї держави, на території якої визнається рішення іноземного арбітражного суду. Таким чином, для того, щоб визнати та виконати іноземне арбітражне рішення на території України у доповнення до Нью-Йоркської Конвенції необхідно застосовувати положення відповідного українського законодавства: Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (далі – «Закон про МКА») та Цивільного процесуального кодексу України» [2].

Загальне правило, викладене у ст. 474 Цивільного процесуального кодексу України, передбачає, що міжнародне комерційне арбітражне рішення, ухвалене трибуналом за межами України, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається та виконується в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності [3].

Реалізація механізму визнання та виконання іноземних арбітражних рішень починається з інстанційної підсудності. Справи про визнання та виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в Україні розглядаються апеляційним загальним судом за місцезнаходженням арбітражу або Київським апеляційним судом – пункт 3 статті 23 ЦПК України [3].

Процесуальне законодавство висуває чіткі вимоги до змісту заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в Україні. Особа, яка ініціює цей процес, зобов'язана зазначити найменування суду звернення, назву та склад арбітражного трибуналу, а також детальні відомості про учасників справи та їхніх представників (імена, найменування, адреси). Крім того, документ має містити інформацію про час і

місце ухвалення рішення, дату його отримання заявником та безпосередньо саму клопотання про видачу виконавчого документа для примусового стягнення.

«У ст. V Конвенції розмежовані підстави, коли суд за проханням сторони та за власною ініціативою може відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. Адвокатам і суддям слід звернути особливу увагу на ті підстави, при наявності яких суд самостійно відмовляє у визнанні та виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу. До таких підстав, зокрема, належать неарбітрабельність спору (відповідно до закону спір, з огляду на його предмет, не може бути переданий на вирішення міжнародного комерційного арбітражу) та суперечність арбітражного рішення публічному порядку України» [2].

«Міжнародний комітет з комерційного арбітражу у своїх рекомендаціях суддя наголошує на тому, що з метою охорони публічних інтересів держави суди можуть використовувати наведені вище підстави за власною ініціативною, ex officio, для відмови у задоволенні заяви про визнання і приведення у виконання арбітражного рішення» [4]. Тобто, Суди фактично зобов'язані здійснювати перевірку того, чи призведе до порушення публічного порядку України визнання і звернення до виконання арбітражного рішення. При цьому, з огляду на відсутність законодавчого визначення «публічного порядку України» судам слід звертатися до судової практики.

Тепер, коли нам зрозуміла правова природа Конвенції, можна зазначити актуальні проблеми її практичної реалізації в дійсності. Протягом тривалого часу вітчизняна практика визнання та виконання іноземних арбітражних рішень стикалася з фундаментальною проблемою – ігноруванням судами положень Нью-Йоркської конвенції. Як зазначала ще у 2015 році суддя ВССУ О. І. Євтушенко, судді часто керувалися виключно звичними нормами ЦПК України, залишаючи поза увагою міжнародний договір прямої дії через брак обізнаності [5]. Ця тенденція яскраво ілюструє концептуальну проблему: формальна наявність закону чи міжнародного договору не перетворює його автоматично на дієвий механізм. Ефективне та органічне правозастосування стає можливим лише тоді, коли уповноважені органи глибоко розуміють мету, функції та природу нормативно-правового акту.

До того ж, незважаючи на те, що українська нормативно-правова база у сфері визнання та виконання іноземних арбітражних рішень загалом гармонізована з міжнародними стандартами, фактичний стан справ свідчить про наявність глибинних перепон. У практичній площині заінтересовані сторони нерідко стикаються з викликами позапроцесуального характеру: від надмірно звуженого тлумачення арбітражних угод національними судами до застосування застереження про публічний порядок чи врахування складних геополітичних реалій. У сукупності ці фактори здатні заблокувати виконання будь-якого арбітражного рішення.

Підсумовуючи, слід ще раз зазначити, що інститут визнання та виконання іноземних арбітражних рішень залишається критично важливим елементом забезпечення стабільності міжнародного комерційного обороту та захисту прав

іноземних інвесторів. Ефективна реалізація Нью-Йоркської конвенції, яка є фундаментом цього механізму в Україні, неможлива без органічної взаємодії з національним процесуальним законодавством, насамперед нормами Цивільного процесуального кодексу та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

У контексті європейської інтеграції та наближення до правових стандартів ЄС, вітчизняна нормативно-правова база загалом демонструє високий рівень гармонізації з передовими міжнародними практиками. Проте фундаментальним викликом залишається перехід від формальної законодавчої імплементації до ефективного правозастосування. Як свідчить аналіз, українська практика тривалий час стикалася з проблемою недостатнього усвідомлення судами природи міжнародних договорів як норм прямої дії, що призводило до підміни положень Конвенції звичними внутрішніми процесуальними інструментами.

Для повноцінного утвердження стандартів ЄС у сфері міжнародного комерційного арбітражу Україні необхідно змінювати підхід судової влади. Забезпечення дієвості Нью-Йоркської конвенції вимагає подолання правового формалізму, глибокого розуміння уповноваженими органами мети міжнародних норм та формування стабільної практики, яка б перетворила міжнародне право на дієве «живе право». Лише за таких умов механізм примусового виконання рішень функціонуватиме безперебійно, зміцнюючи статус України як надійної та прогнозованої юрисдикції на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Бєлоусов П. І. Межі дозволеного втручання державного суду в міжнародний арбітраж в Україні: огляд законодавства та судової практики // Альтернативне Вирішення Спорів. 2013. № 1. С. 15–16.

2. Бєлоусов П., Гришин-Грищук Р. Визнання та виконання іноземних арбітражних рішень в Україні: новий етап в історії українського цивільного судочинства // Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Київ, 2019. С. 67, 74.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 18.05.2026).

4. Посібник МСКА з тлумачення Нью-Йоркської конвенції 1958 р. : посібник для суддів / Міжнародна рада з комерційного арбітражу. Москва : Інфотропік Медіа, 2012. С. 156.

5. «Судді не зазначають Нью-Йоркську Конвенцію, бо не знають про неї» : інтерв'ю // Юридична газета. 2015. 13 листоп. URL: https://yur-gazeta.com/interview/suddi-ne-zaznachayut-nyuyorksku-konvenciyu-bo-neznayut-pro-neyi.html

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ВИБІР ЗАСТОСОВНОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ: РЕГЛАМЕНТ РИМ І ТА АРБІТРАЖНА ПРАКТИКА.

Носатенко Анастасія Вікторівна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

В умовах різноманітності правових систем саме практика арбітражних трибуналів сприяє виробленню гнучких та ефективних механізмів визначення застосовного права.

У цьому контексті враховується значення Регламент (ЄС) № 593/2008 (Рим І) як орієнтиру для визначення права, що застосовується до договірних зобов'язань.

Поняття механізму правозастосування в МКА як сукупності правових засобів, що використовуються складом арбітражу як суб'єктом правозастосування в рамках визначеної стадійної процедури, спираючись на встановлені фактичні обставини та обране застосовуване право в арбітражі, що дає змогу складу арбітражу здійснити кваліфікацію спірних відносин та постановити арбітражне рішення по суті спору, яке має обов'язковий характер для сторін [1, ст. 257].

Особливістю правозастосування в МКА є значний рівень свободи сторін при визначенні застосовного до суті спору права – від вибору національного права однієї зі сторін до застосування поза національних регуляторів (lex mercatoria) і вирішення спору на основі принципів «добра і справедливості» (ex aequo et bono) чи як «дружнього посередника» (amiable compositeur) [1, ст. 279].

Механізм правозастосування в МКА відображає діалектичний, динамічний зв'язок між правовим засобом та відповідною йому стадією правозастосування, за рахунок чого зберігається сама логіка правозастосовної діяльності та досягається її мета – ухвалення складом арбітражу справедливого та виконуваного арбітражного рішення [1, ст. 248].

Правозастосування в МКА є багатоаспектним та потребує дослідження у взаємозв'язку таких складових елементів проблематики:

1) категорій спорів, що за законодавствами окремих держав визначаються як арбітрабільні та/або неарбітрабільні;

2) аспектів визначення застосовного до арбітрабільності права;

3) встановлення суб'єктів, компетентних вирішувати питання арбітрабільності на різних стадіях арбітражного розгляду, під час визнання та приведення до виконання арбітражного рішення [1, ст. 192].

На сьогодні саме Регламент «Рим І» виступає основним актом права ЄС щодо уніфікації колізійних норм у сфері договірних зобов'язань [2, ст. 4.41].

Цей Регламент (ч. 1 ст. 1) застосовується у ситуаціях, що містять конфлікт законів, до договірних зобов'язань у цивільній та торговій сфері, і не застосовується, зокрема, до податкової, митної та адміністративної сфер.

У ст. 8 охоплюється вибір права для трудового договору та застосування права країни роботи або іншої тісно пов'язаної країни за відсутності вибору.

Із сфери застосування Регламенту виключаються правовідносини, визначені в ч. 2 ст. 1, зокрема питання особистого статусу, сімейні та спадкові зобов'язання, зобов'язання щодо цінних паперів, арбітражні угоди та інші спеціальні види відносин [3].

При цьому Регламент «Рим І» передбачає широку диспозитивність щодо вибору права, оскільки:

Право, зазначене цим Регламентом, застосовується навіть у тому випадку, якщо воно не є правом однієї з держав-членів (ст.2);

Сторони можуть самі обрати право, що регулює договір, повністю або частково, прямо або шляхом випливу з умов договору (ч. 1 ст. 3);

Сторони можуть змінити право, що регулює договір, але це не впливає на його формальну чинність і не зачіпає прав третіх осіб (ч. 2 ст. 3).

Під арбітражною практикою розуміють різновид юридичної практики, що полягає у правозастосовній, інтерпретаційній та правотворчій діяльності арбітражів та втілюється в певних видах юридичних актів. Непевне чи неповне закріплення колізійних норм у законодавстві і міжнародних договорах спонукає суддів звертатися до судової чи арбітражної практики, звичаєвого права або доктрини.

Особливу увагу вивченню і використанню арбітражної практики в правозастосовній діяльності приділено в країнах з англосаксонською системою права, де основним джерелом права є судовий прецедент.

В Україні судова і арбітражна практика офіційно не визнається ні правовою формою, ні джерелом права, однак її вплив на розвиток МІ 111, тлумачення його норм є безспірним. Особливе значення мають постанови пленумів Верховного Суду та Вищого господарського суду, що узагальнюють судову практику і роз'яснюють чинне законодавство [5].

Формування арбітражної практики в Україні та світі відбувалося під впливом різноманітних чинників, включаючи досвід практикуючих країн та історичні особливості. Історики зазначають, що арбітраж як явище незалежного судочинства виник ще на початку зародження перших цивілізацій світу та передував виникненню державних судів.

В сучасній українській арбітражній практиці важливою є справа «Руслан Яковенко проти України», остаточне рішення щодо якої було винесене в Страсбурзькому суді 04.06.2015 р. Договір про створення підприємства між Фондом державного майна України та компанією з Кіпру передбачав арбітражне застереження. Комерційний спір, який виник з приводу майна кіпрської компанії, був вирішений на її користь. Справа «Руслан Яковенко проти України» стала прецедентом для виконання рішення проти України в тій країні, де

розташоване майно українських державних підприємств, а також накладання арешту на майно в тій державі [4].

Позитивна тенденція розвитку і популяризація арбітражу у світі та навіть в Україні дає надію, що альтернативний метод вирішення спорів може врегулювати політичні та інвестиційні питання, з якими не можуть впоратися державні суди. Сьогодні компетентність та ефективність арбітражу тільки зростає з багажем світового досвіду і різноманітністю актуальних спорів.

Список використаних джерел:

1. Нагнибіда В. І. Механізм правозастосування при вирішенні спорів у міжнародному комерційному арбітражі / за наук. ред. О. Д. Крупчана. Київ, 2020. 492 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1014/Nahnybida_Mono_Print_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.05.2026).
2. Мироненко І. В. Уніфікація правового регулювання договірних зобов’язань у праві ЄС.
3. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). URL: https://zakononline.ua/documents/show/287485___287550 (дата звернення: 18.05.2026).
4. Шаблій В. Арбітражні рішення, які змінили світ // Юридична газета : вебсайт. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/arbitrazhni-rishennya-yaki-zminili-svit.html (дата звернення: 18.05.2026).
5. Судова та арбітражна практика окремих країн як джерело міжнародного приватного права : вебсторінка. URL: http://4ua.co.ua/pravo/mizhnarodne/sudova-arbitrazhna-praktika-okremih-krayin-dzherelo-mizhnarodnogo-privatnogo-prava.html (дата звернення: 18.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ованесян Роберт Робертович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах розвитку європейського права важливе значення має принцип добросовісності, який виступає одним із ключових принципів регулювання договірних відносин Європейського Союзу. У національному законодавстві принцип добросовісності закріплений у Цивільному кодексі

України [1], де він визначається як одна із загальних засад цивільного законодавства. Цей принцип закріплений також у низці міжнародних актів у Principles of European Contract Law [2] та Draft Common Frame of Reference [3], а це означає, що він є одним із основних елементів, відповідно до якого мають бути адаптовані норми договірного права України. Одним із важливих напрямів такого зближення є гармонізація українського договірного законодавства із нормами європейського договірного права. Однак, в юридичній доктрині та судовій практиці України та в доктрині та судовій практиці ЄС розуміння даного принципу різняться, що може створити ускладнення в процесі адаптації та гармонізації законодавства України до законодавства ЄС.

Під час дослідження особливостей адаптації та гармонізації українського договірного права до права ЄС було проаналізовано принцип добросовісності як матеріальну та процесуальну основу для наближення вказаних законодавств. Висновки даного дослідження сформульовані в тезах та викладені нижче.

1.Принцип добросовісності та зловживання правом. Традиційно вважається, що добросовісність (bona fides) як важливий орієнтир бере свій початок ще з римського приватного права. Варто зазначити, що добросовісність (п. 6 ст. 3 ЦК України) [1] - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Включення до поняття сумлінності так званого об'єктивного критерію незнання певних фактів дає підстави вважати, що вона не є тотожною категорії моральності. Інший підхід до визначення змісту сумлінності в цивільному праві України полягає у її розгляді через об'єктивні критерії, які пов'язані з нормами моралі та моральності. Третій підхід розглядає сумлінність як один із принципів права [4, с. 12]. У такому розумінні вона виступає загальним орієнтиром поведінки учасників цивільних правовідносин. Як загальний принцип цивільного права добросовісність означає, що сторони повинні діяти відповідно до вимог чесності та справедливості.

У ЦК України [1] добросовісність залишається здебільшого абстрактним, морально-етичним орієнтиром. Натомість у європейському праві це зокрема PECL та DCFR це чіткий, вимірюваний правовий інструмент. Запропонованим новим підходом може стати концепція балансу між співвідношенням принципу добросовісності та заборони зловживання правом (ст.3, ст.13 ЦК України) [1]. Це підводить до необхідності формування чітких критеріїв добросовісності при застосуванні даного принципу в Україні, оскільки як показує судова практика, суди в Україні виходячи із вітчизняної юридичної доктрини принципу добросовісності як чесної і прозорої поведінки, розуміють її виходячи із західної юридичної концепції в ракурсі venire contra factum proprium, тобто сприймають принцип добросовісності як поведінку, що «не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони» [5]. Але в судових рішеннях не говориться про співвідношення неможливості зміни поведінки та заборону зловживання правом. Останнє необхідно для вирішення питання, яке на сьогодні залишається без відповіді – чи сприйматиметься зміна поведінки як недобросовісна, якщо така

зміна була викликана необхідністю захисту від зловживань правами іншої сторони.

2. Принцип добросовісності в процесуальному аспекті. У сучасному публічному праві принцип добросовісності трансформується з суто етичної категорії у повноцінний юридичний стандарт, причому він встановлюється як щодо матеріального, так і процесуального права. Це знаходить своє відображення, в тому, що принцип добросовісності закріплений у нормах первинного та вторинного права. Зокрема, принцип добросовісності у нормах первинного права зафіксовано у статті 4 п.3 Договору про Європейський Союз [6] і передбачено, що держави-члени та інституції ЄС повинні діяти добросовісно під час виконання зобов'язань, які випливають із установчих договорів. Саме виходячи із встановлення в даному акті можна говорити про сприйняття принципу добросовісності як основи для проведення адаптації та гармонізації національних законодавств до права ЄС з процесуальної точки зору. У системі публічно-правового регулювання та під час вирішення спорів добросовісність виконує подвійну функцію: оцінююча, вона слугує обов'язковим критерієм оцінки правомірності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень. Процесуальна, виступає процесуальною передумовою справедливого розгляду, запобігаючи зловживанню правами й надмірному формалізму з боку органів влади [7, с.28-29].

З точки зору матеріального права, принцип добросовісності зазначається у нормах вторинного права Європейського Союзу, а саме у законодавстві Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів. Вимога дотримання добросовісності у міжнародній торгівлі також закріплена у Принципах УНІДРУА [8]. Згідно зі статтею 1:105 кожна сторона договору повинна діяти відповідно до принципу добросовісності та чесності, і цей обов'язок також не може бути обмежений сторонами.

Висновок. Таким чином, принцип добросовісності є одним із ключових елементів сучасного договірного права. Принцип добросовісності має сприйматись не тільки як один із основних елементів договірного законодавства України та ЄС основи як матеріального права, але і як процесуальна основа для проведення адаптації та гармонізації українського права до права ЄС. З матеріальної точки зору розуміння принципу добросовісності має бути співвіднесене із забороною зловживання своїми правами. З процесуальної точки зору, принцип добросовісності має впливати на процес зближення українського договірного права з правом ЄС, що вимагає діяти добросовісно як від інституцій ЄС, так і від державних органів України, що відповідають за адаптацію законодавства України. Подальше сприйняття принципу добросовісності з такої позиції сприятиме створенню більш справедливого, передбачуваного та конкурентоспроможного договірного середовища, а також і більш ефективній в змістовному, і в процедурному аспекті адаптації договірного законодавства України до норм права ЄС.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Principles of European Contract Law - PECL. Trans-Lex.org. URL: https://www.trans-lex.org/400200
3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition / Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) ; ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke. Munich : sellier. european law publishers, 2009. URL: https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf
4. Валігура К. Принцип добросовісності як категорія цивільного права. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 12. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.02
5. Огляд судової практики Верховного Суду щодо застосування принципу доброї совісті та доктрини venire contra factum proprium у цивільних спорах. Рішення, внесені до ЄДРСР за 2018–2023 роки. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KCS_dobra_sovist.pdf
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. Офіційний вісник. 2012. № С.326/01. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT
7. Діхтієвський П., Герасименко Є., Соломаха А. Принцип добросовісності як принцип розгляду та вирішення публічно-правових спорів. Law. State. Technology. 2025. № 4. С. 28-29. DOI: https://doi.org/10.32782/LST/2025-4-4
8. Принципи УНІДРУА 2016 // UNIDROIT.
URL: https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

Осадча Олександра Ігорівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Сучасний етап розвитку європейського та національного приватного права характеризується глибокими трансформаційними процесами, що зумовлені

стрімкою цифровізацією економіки, розвитком транскордонної електронної комерції та необхідністю забезпечення високого рівня захисту прав споживачів у межах єдиного ринку. Для України, яка закріпила свій євроінтеграційний вектор та набула статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу, імплементація норм європейського договірного права у національне законодавство є не просто політичним зобов'язанням, що випливає з Угоди про асоціацію, а нагальною потребою для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Договірне право будь-якої країни базується на системі фундаментальних принципів, які визначають вектор правового регулювання та межі автономії волі учасників цивільного обігу. В українському законодавстві принцип свободи договору закріплений як одна із загальних засад цивільного законодавства у статті 3 ЦК України [1] та деталізований у статті 627 ЦК України [1], яка проголошує, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору. Водночас ця свобода не є абсолютною і обмежується вимогами розумності, справедливості та нормами актів цивільного законодавства.

У праві Європейського Союзу концепція свободи договору має дещо іншу траєкторію еволюції. Європейське приватне право, яке формувалося здебільшого через інструменти повної або мінімальної гармонізації у сфері захисту прав споживачів, характеризується значним ступенем імперативності. Європейський законодавець виходить із презумпції інформаційної та економічної асиметрії між професійним продавцем та споживачем. Ця асиметрія долається шляхом жорсткого обмеження свободи продавця нав'язувати власні умови. Фундаментальним актом у цій сфері є Директива Ради 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах [2], яка встановлює, що договірна умова, яка не була індивідуально узгоджена, вважається несправедливою, якщо всупереч вимозі добросовісності вона створює значний дисбаланс у правах та обов'язках сторін на шкоду споживачеві.

На рівні наднаціонального «м'якого права» свобода договору визнається як базова цінність, проте вона завжди супроводжується корегуючими механізмами добросовісності. Практика Суду ЄС послідовно розширює доктрину контролю за договірною справедливістю. Наприклад, у серії нещодавніх рішень Суд ЄС наголосив на проактивній ролі національних судів, які зобов'язані самостійно оцінювати прозорість та справедливість договірних умов, навіть якщо споживач прямо не заявляє про їх несправедливість [3].

В Україні імплементація цих стандартів відбулася частково. Стаття 18 Закону України «Про захист прав споживачів» містить перелік несправедливих умов договору та закріплює можливість визнання їх недійсними, проте судова практика тривалий час залишалася консервативною, віддаючи перевагу принципу pacta sunt servanda над оцінкою внутрішньої справедливості правочину [4]. Новий Закон № 3153-IX розширює регулювання електронної комерції та дистанційних договорів, наближаючи українську систему до європейського балансу між договірною свободою та патерналізмом держави.

Стаття 655 ЦК України пропонує універсальне визначення: за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [1]. Ця універсальність означає, що норми загальної частини купівлі-продажу застосовуються як до B2B, так і до B2C та C2C відносин, охоплюючи широкий спектр об'єктів - від нерухомості та майнових прав до цінних паперів.

Право ЄС, навпаки, не має єдиного цивільного кодексу і регулює договірні відносини фрагментарно, фокусуючись передусім на B2C секторі з метою усунення бар'єрів для єдиного ринку. Директива 2019/771 визначає «договір купівлі-продажу» як будь-який договір, згідно з яким продавець передає або зобов'язується передати право власності на товар споживачеві, а споживач сплачує або зобов'язується сплатити його ціну [5]. При цьому Директива чітко окреслює предмет регулювання [5]: вона стосується лише рухомих матеріальних речей, включаючи товари із цифровими елементами, але виключає нерухомість, фінансові послуги, живу худобу (на розсуд держав-членів) та цифрові послуги як такі.

Аналіз показує, що європейська правова модель розвивається шляхом вузькоспеціалізованої регламентації, яка забезпечує високий рівень правової визначеності для споживачів, але створює «клаптикове» регулювання. Українська модель є більш системною з точки зору класичної цивілістики, проте вона не завжди здатна адекватно реагувати на специфічні виклики сучасного ринку, такі як цифровізація чи сталий розвиток, що змушує законодавця перевантажувати спеціальні закони нормами, які дублюють або суперечать ЦК України.

Найглибший вододіл між українським цивільним правом та європейським договірним правом полягає у визначенні того, що становить належне виконання обов'язку продавця щодо самого об'єкта продажу.

Цивільний кодекс України зберігає розщеплену систему вимог до товару. Зобов'язання продавця розпадаються на кілька самостійних категорій, кожна з яких має власне нормативне регулювання та специфічні правові наслідки у разі їх порушення: 1. Якість (ст. 673 ЦК України [1]). Продавець повинен передати товар, якість якого відповідає умовам договору, а за їх відсутності - придатний для мети, з якою товар такого роду звичайно використовується. 2. Асортимент (ст. 671 ЦК України [1]). Товар має бути переданий у співвідношенні за видами, моделями, розмірами, кольорами тощо. Порушення асортименту дає покупцю право відмовитися від прийняття та оплати товару. 3. Комплектність (ст. 682, 683 ЦК України [1]). Обов'язок передати товар з усіма його складовими частинами як єдине ціле. У разі недоукомплектування покупець може вимагати заміни некомплектного товару на комплектний або відмовитися від договору.

Такий фрагментований підхід, як зазначають провідні українські та європейські науковці, створює термінологічне та практичне обтяження правозастосування. Визначення того, чи є невідповідність кольору товару

порушенням «якості» чи «асортименту», може кардинально змінити набір засобів захисту, доступних покупцеві.

На противагу цьому, право ЄС, наслідуючи підходи Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, використовує єдину, всеосяжну категорію «відповідності товару». Згідно з Директивою 2019/771, будь-який дефект, недолік, помилка в кількості, неправильне пакування, неправильне встановлення або невідповідність маркетинговим обіцянкам розглядається як єдине порушення - «невідповідність».

Концепція відповідності є значно ширшою за українське розуміння «якості», оскільки вона ґрунтується на загальному вченні про порушення зобов'язання, а не лише на фізико-хімічних властивостях речі. Директива 2019/771 встановлює кумулятивні (суб'єктивні та об'єктивні) вимоги до відповідності, виконання яких є обов'язком продавця.

Суб'єктивні критерії відображають автономію волі сторін і базуються на тому, про що сторони безпосередньо домовилися. Навіть якщо договір мовчить щодо певних характеристик, європейське право накладає на продавця потужні об'єктивні стандарти. Ключовою інновацією об'єктивних критеріїв є те, що при визначенні очікувань споживача враховуються публічні заяви, зроблені продавцем або іншими особами на попередніх етапах ланцюга постачання (наприклад, виробником), зокрема в рекламі чи на етикетках (ст. 7(1)(d) Директиви 2019/771). Продавець може уникнути відповідальності за такі заяви лише якщо доведе, що не знав і не міг розумно знати про них, або що заява була виправлена до укладення договору, або що вона не могла вплинути на рішення про купівлю.

Дослідження еволюції та поточного стану правового регулювання зобов'язань сторін договору купівлі-продажу в Україні та Європейському Союзі свідчить про наявність глибоких концептуальних, термінологічних та практичних розбіжностей. Законодавство ЄС, модернізоване цифровим пакетом директив (зокрема 2019/771 та 2019/770), перейшло на вищий рівень розвитку договірного права, який характеризується інтегрованим підходом до «відповідності товару», потужним патерналізмом у захисті слабшої сторони, екологічною відповідальністю та адаптацією до потреб єдиного цифрового ринку.

Українське цивільне законодавство, попри свою фундаментальність та системність, багато в чому залишається в полоні фрагментованих понять традиційної матеріальної економіки. Ухвалення нових спеціальних законів є позитивним кроком, проте воно не вирішує проблеми доктринальної єдності приватного права. Без системної рекодифікації Цивільного кодексу України, яка імплементує європейську філософію договірних зобов'язань, правозастосовна практика продовжуватиме стикатися з правовим дуалізмом та колізіями. Європеїзація інституту купівлі-продажу є необхідною передумовою для повноцінної інтеграції України у внутрішній ринок ЄС, забезпечення правової визначеності для бізнесу та високого стандарту захисту прав громадян у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Директива Ради № 93/13/ЄЕС від 05 квітня 1993 року про несправедливі умови споживчих договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-93#Text
3. Overview of Key CJEU Rulings on EU Consumer Protection Law of June 2025. Covington. 2025. URL: https://surl.li/fghnms
4. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text
5. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC (Text with EEA relevance.) European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ДИХОТОМІЯ СПОЖИВЧИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАЛОСТІ: ОЦІНКА СУМІСНОСТІ ІЄРАРХІЇ ВИМОГ ДИРЕКТИВИ 2019/771 ІЗ ЗАСАДАМИ ДИРЕКТИВИ ПРО «ПРАВО НА РЕМОНТ» (2024/1799)

Остапенко Микита Євгенович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією підходів Європейського Союзу до регулювання споживчих прав у контексті реалізації екологічної політики та переходу до моделі сталого розвитку. Прийняття Directive (EU) 2019/771 закріпило традиційну ієрархію засобів захисту прав споживача, відповідно до якої першочерговими є ремонт або заміна товару, а у разі їх неефективності — розірвання договору або зменшення ціни [1, ст. 13]. Водночас новітня Directive (EU) 2024/1799 відображає зміну регуляторної парадигми, спрямовану на стимулювання ремонту як пріоритетного способу відновлення споживчих прав, з метою продовження життєвого циклу продукції та зменшення негативного впливу на довкілля [2, ст. 1, 5]. Така еволюція законодавства ЄС відображає прагнення до реалізації цілей, закріплених у Treaty

on the Functioning of the European Union, зокрема щодо забезпечення високого рівня захисту споживачів та охорони довкілля [3, ст. 169, 191]. Водночас це породжує дихотомію між ефективністю та оперативністю захисту індивідуальних прав споживача і необхідністю досягнення довгострокових екологічних цілей. Зазначена проблема набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграції України та необхідності імплементації acquis ЄС у національне законодавство, що зумовлює потребу в комплексному аналізі узгодженості відповідних правових підходів.

Сучасний розвиток права Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів характеризується поступовим переходом від виключно економічно орієнтованої моделі до інтегрованого підходу, що поєднує забезпечення прав споживачів із досягненням екологічних цілей. У цьому контексті особливого значення набуває співвідношення традиційних споживчих засобів захисту, закріплених у Directive (EU) 2019/771, із новітніми механізмами, передбаченими Directive (EU) 2024/1799, які спрямовані на стимулювання ремонту товарів як пріоритетного способу відновлення їх функціональності [1, ст. 13; 2, ст. 5].

Такий підхід відображає загальну тенденцію до імплементації принципів циркулярної економіки, що передбачає мінімізацію відходів та раціональне використання ресурсів, і безпосередньо корелює з цілями екологічної політики ЄС, закріпленими у Treaty on the Functioning of the European Union [3, ст. 191].

Водночас зазначені нормативні акти демонструють різні регуляторні пріоритети: якщо Directive (EU) 2019/771 орієнтована на оперативне та ефективне відновлення прав споживача, включаючи можливість заміни товару як рівноцінного засобу захисту, то Directive (EU) 2024/1799 спрямована на формування обов'язку або стимулу до ремонту навіть у випадках, коли заміна могла б бути більш зручною для споживача [1, ст. 13; 2, ст. 6]. Це зумовлює наявність потенційного нормативного конфлікту між забезпеченням високого рівня захисту прав споживачів і досягненням екологічної сталості, що є складовою ширшої правової проблеми узгодженості різних політик ЄС.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері захисту прав споживачів у Європейському Союзі в умовах екологізації правового регулювання. Предметом дослідження є норми права ЄС, що регулюють ієрархію засобів захисту прав споживачів та механізми реалізації "права на ремонт", а також проблеми їх узгодженості. Метою дослідження є аналіз сумісності ієрархії засобів захисту, передбаченої Directive (EU) 2019/771, із засадами, закріпленими у Directive (EU) 2024/1799, а також виявлення основних проблем їх гармонізації та формулювання пропозицій щодо їх вирішення. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань: дослідити зміст ієрархії засобів захисту прав споживачів, проаналізувати правову природу "права на ремонт", визначити наявні суперечності між зазначеними підходами та оцінити їхній вплив на ефективність правового регулювання.

Ієрархія засобів захисту прав споживачів, закріплена у Directive (EU) 2019/771, ґрунтується на концепції забезпечення належного виконання договірного зобов'язання як первинної мети правового регулювання, що

проявляється у пріоритетності приведення товару у відповідність шляхом ремонту або заміни [1, ст. 13]. Відповідно до положень цієї директиви, споживач має право вимагати ремонт або заміну товару, якщо він є невідповідним умовам договору, за винятком випадків, коли обраний засіб є неможливим або непропорційним, зокрема з урахуванням вартості товару та значущості дефекту [1, ст. 13(2)]. Такий підхід формально закріплює альтернативність зазначених засобів захисту, що створює ситуацію, в якій заміна товару фактично конкурує з ремонтом як рівнозначним механізмом відновлення порушених прав споживача. Разом із тим, аналіз положень Directive (EU) 2019/771 свідчить про відсутність чітко вираженого пріоритету ремонту над заміною, що підтверджується також роз'ясненнями European Commission щодо застосування споживчого законодавства, в яких наголошується на необхідності забезпечення ефективного та швидкого відновлення прав споживача без надмірних незручностей [4]. У практичному вимірі це призводить до переважання заміни товару як більш швидкого та економічно вигідного для продавця способу вирішення спору, що, однак, не враховує екологічних наслідків такого підходу, зокрема збільшення обсягів відходів і передчасного вибуття продукції з обігу.

Вторинні засоби захисту, такі як зменшення ціни або розірвання договору, застосовуються лише у випадках, коли первинні засоби не можуть бути реалізовані або не були здійснені у розумний строк чи без значних незручностей для споживача [1, ст. 13 (4–5)]. При цьому категорія "значних незручностей" має оціночний характер, що створює простір для різного тлумачення на рівні держав-членів ЄС та ускладнює уніфіковане застосування відповідних норм [5]. Така правова невизначеність додатково стимулює суб'єктів господарювання обирати заміну товару як більш передбачуваний варіант виконання зобов'язань.

Важливою характеристикою Directive (EU) 2019/771 є відсутність інтеграції екологічних критеріїв у механізм вибору засобу захисту, що свідчить про домінування економічного підходу у відповідному правовому регулюванні. Такий підхід частково суперечить загальним цілям Європейського Союзу, закріпленим у Treaty on the Functioning of the European Union, відповідно до яких вимоги охорони довкілля мають інтегруватися у формування та реалізацію політик Союзу [3, ст. 11, 191]. У зв'язку з цим у сучасних аналітичних документах ЄС наголошується на необхідності переорієнтації споживчого законодавства на підтримку моделі циркулярної економіки, зокрема шляхом стимулювання ремонту та повторного використання товарів [6].

Таким чином, ієрархія засобів захисту, передбачена Directive (EU) 2019/771, забезпечує ефективний механізм відновлення прав споживачів, однак водночас не враховує екологічний вимір споживчих відносин, що створює передумови для конфлікту з новітніми підходами, закріпленими у Directive (EU) 2024/1799.

Прийняття Directive (EU) 2024/1799 знаменує собою суттєву трансформацію підходів Європейського Союзу до регулювання споживчих відносин, оскільки вперше на нормативному рівні закріплюється пріоритет

продовження життєвого циклу товарів як самостійна ціль правового регулювання.

На відміну від класичної моделі, орієнтованої на швидке відновлення прав споживача, дана директива спрямована на стимулювання ремонту як основного способу усунення недоліків продукції, що прямо випливає з її мети — сприяння сталому споживанню та зменшенню відходів [2, ст. 1]. Відповідно до положень директиви, держави-члени зобов'язані забезпечити умови, за яких споживачі матимуть реальну можливість здійснювати ремонт товарів, зокрема шляхом покладення на виробників обов'язку здійснювати ремонт у розумний строк та за справедливою ціною [2, ст. 5].

Ключовою новелою Directive (EU) 2024/1799 є встановлення обов'язку виробника здійснювати ремонт товарів навіть після закінчення гарантійного строку у випадках, передбачених законодавством ЄС, що істотно змінює баланс прав та обов'язків сторін у споживчих правовідносинах [2, ст. 5(1)]. Крім того, директива передбачає забезпечення доступу до запасних частин, інструментів та технічної інформації, необхідної для ремонту, що має усунути структурні бар'єри для розвитку ринку ремонтних послуг [2, ст. 6]. Такий підхід узгоджується із загальною політикою ЄС щодо розвитку циркулярної економіки, відповідно до якої товари повинні бути більш довговічними, придатними до ремонту та повторного використання, що закріплено у стратегічних документах European Commission [6].

Водночас аналіз положень Directive (EU) 2024/1799 свідчить про те, що так зване "право на ремонт" має складну правову природу і не є виключно суб'єктивним правом споживача, а поєднує у собі елементи права та обов'язку, оскільки фактично спрямоване на стимулювання вибору ремонту навіть у тих випадках, коли заміна товару могла б бути більш зручною або швидкою альтернативою. Це підтверджується положеннями директиви, які зобов'язують держави-члени впроваджувати механізми заохочення ремонту, зокрема інформаційні інструменти, стандартизовані форми пропозицій ремонту та онлайн-платформи для пошуку ремонтних послуг [2, ст. 7–8]. Таким чином, відбувається поступове зміщення акценту з автономії волі споживача на досягнення публічних інтересів, пов'язаних із захистом довкілля.

Особливого значення набуває також взаємозв'язок Directive (EU) 2024/1799 із цілями екологічної політики ЄС, закріпленими у Treaty on the Functioning of the European Union, зокрема щодо раціонального використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля [3, ст. 191]. У відповідних аналітичних документах ЄС наголошується, що продовження строку служби продукції є одним із ключових інструментів досягнення кліматичних цілей та зниження рівня викидів парникових газів, що додатково обґрунтовує необхідність впровадження механізмів, передбачених директивою [6].

Разом із тим, така екологізація споживчого права створює ризик обмеження ефективності традиційних засобів захисту прав споживачів, зокрема у випадках, коли ремонт є економічно або часово менш вигідним.

Таким чином, Directive (EU) 2024/1799 формує нову модель правового регулювання, в якій пріоритет надається не лише захисту прав споживача, але й досягненню екологічних цілей, що обумовлює необхідність переосмислення традиційної ієрархії засобів захисту та створює передумови для нормативного конфлікту із положеннями Directive (EU) 2019/771.

Аналіз співвідношення Directive (EU) 2019/771 та Directive (EU) 2024/1799 дозволяє констатувати наявність системної нормативної дихотомії у праві Європейського Союзу, яка проявляється у співіснуванні двох різних за функціональним призначенням моделей регулювання споживчих відносин. Перша з них, закріплена у Директиві 2019/771, ґрунтується на класичному приватноправовому підході, відповідно до якого основною метою є оперативне та ефективне відновлення порушеного балансу між сторонами договору шляхом застосування таких засобів захисту, як ремонт або заміна товару, які мають альтернативний характер і застосовуються з урахуванням критеріїв пропорційності та зручності для споживача [1, ст. 13]. Такий підхід забезпечує високий рівень індивідуального захисту, однак не враховує ширших публічних інтересів, зокрема екологічних.

Натомість Директива 2024/1799 формує іншу, змішану модель правового регулювання, у межах якої споживче право починає виконувати не лише захисну, а й екологічну функцію. Відповідно до її положень, держави-члени зобов'язані створювати умови для стимулювання ремонту товарів як пріоритетного способу усунення їхніх недоліків, що зумовлено необхідністю зменшення обсягів відходів і продовження життєвого циклу продукції [2, ст. 1, 5]. У такому підході ремонт перестає бути лише одним із варіантів захисту і трансформується в інструмент реалізації екологічної політики ЄС.

Зазначена трансформація прямо пов'язана із закріпленим у Treaty on the Functioning of the European Union принципом інтеграції екологічних вимог у всі політики Союзу, відповідно до якого охорона довкілля має враховуватися під час формування та реалізації внутрішнього ринку та політики захисту споживачів [3, ст. 11, 191]. Реалізація цього принципу відображається у стратегічних документах ЄС, зокрема у Плані дій щодо циркулярної економіки, який визначає ремонт і повторне використання товарів як ключові механізми досягнення сталого розвитку та ресурсоефективності [4].

У результаті формується нормативна колізія, яка полягає в розбіжності між критеріями визначення належного способу захисту прав споживача: якщо у межах Директиви 2019/771 такими критеріями є ефективність і швидкість відновлення порушеного права, то в Директиві 2024/1799 — екологічна доцільність і довгострокова сталість. Це створює ризик неоднакового застосування норм на національному рівні, а також ставить під сумнів абсолютність принципу автономії волі споживача у виборі засобу захисту.

Таким чином, сучасне споживче право Європейського Союзу перебуває на етапі трансформації, у межах якої відбувається поступове зміщення акценту з виключно приватноправового захисту інтересів споживача на інтегровану модель, що поєднує захист прав особи із досягненням екологічних цілей.

Водночас відсутність повної узгодженості між відповідними директивами свідчить про необхідність подальшої гармонізації правового регулювання, що має стати предметом як законодавчого вдосконалення, так і наукового осмислення.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj
2. Directive (EU) 2024/1799 of the European Parliament and of the Council on common rules promoting the repair of goods (Right to Repair Directive). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1799/oj
3. Treaty on the Functioning of the European Union (consolidated version). URL:https://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT
4. uropean Commission – Consumer law overview URL:https://commission.europa.eu/law/law-topic/consumer-protection-law_en
5. European Commission, Guidance on the interpretation of consumer law URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021XC1229(04)
6. European Commission – Circular Economy Action Plan URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ПРАВОМ ЄС: ІНФОРМАЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЯК ПЕРЕДУМОВА ДІЙСНОСТІ ДОГОВОРУ

Полупаненко Діана Костянтинівна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Принцип транспарентності є одним із фундаментальних принципів правового порядку Європейського Союзу, що пронизує публічно-правову, та приватно-правову сферу регулювання. Сам термін «транспарентність» відомий з давніх-давен, має витоки в різних мовах. З англійської «transparency» перекладається як «прозорий», але загальноприйнятим вважається єдине походження відповідного поняття з латини, де «transparere» дослівно

перекладається як «щось прозоре та зрозуміле» [1].

У договірних відносинах принцип транспарентності проявляється насамперед через систему інформаційних обов'язків сторін, покликаних забезпечити усвідомлений, вільний і рівноправний характер договірного волевиявлення. Дослідження цього принципу набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграційних процесів України, оскільки гармонізація вітчизняного законодавства з європейським, вимагає належного розуміння концептуальних засад регулювання інформаційних відносин у договірному праві ЄС.

Теоретичне підґрунтя принципу транспарентності у приватному праві ЄС закладено у багатьох доктринальних дослідженнях провідних науковців. Зокрема, відомі німецькі правознавці Ганс-Вольфганг Міклітц та Норберт Райх, які зробили фундаментальний внесок у розробку принципу прозорості (transparency principle) в контексті права споживачів ЄС трактують, що «принцип прозорості у споживчому праві ЄС діє як метанорма, що обумовлює дійсність договірних умов, вимагаючи не лише формального розкриття, а й справжньої зрозумілості для пересічного споживача» [2]. Це твердження розкриває сутнісну відмінність між формальним розкриттям інформації та її справжньою зрозумілістю для адресата, що є ключовою вимогою принципу прозорості.

Нормативною основою принципу транспарентності в договірному праві ЄС є Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року про несправедливі умови в споживчих договорах [3]. В п’ятій статті її встановлено вимогу чіткості та зрозумілості письмових договірних умов. Так суд справедливості ЄС у справі C-26/13 «Арпад Каслер і Гайналка Каслерне Рабай проти OTP Mortgage Bank Zrt» (Спеціалізований угорський іпотечний банк) роз'яснив, що вимога прозорості передбачає не лише граматичну зрозумілість, але й те, щоб споживач міг оцінити економічні наслідки умови [4]. Зі змісту рішення вбачається, що суд трактує прозорість як "substantive transparency", тобто змістовну, а не лише формальну відповідність.

У сфері дистанційної торгівлі та електронної комерції інформаційні обов'язки сторін регламентуються Директивою 2011/83/ЄС «Про права споживачів» [5]. Як зазначає відомий британський правознавець К. Твігг-Флеснер: «Директива про права споживачів встановлює комплексний режим переддоговірної інформації, що робить належне розкриття інформації попередньою умовою для формування обов'язкових договірних зобов'язань у дистанційних договорах» [6]. Отже, ненадання обов'язкової інформації, за цією Директивою, тягне конкретні правові наслідки: продовження строку охолодження або недійсність обтяжливих умов.

Особливої уваги, в зв’язку з бурхливим розвитком цифрової економіки, зокрема електронної комерції та цифрових послуг, заслуговує питання про транспарентність у контексті цифрового середовища та алгоритмічних договорів. Регламент ЄС 2022/2065 (Акт про цифрові послуги) та Регламент ЄС 2022/1925 (Акт про цифрові ринки) суттєво розширили інформаційні обов'язки цифрових платформ щодо умов надання послуг, алгоритмів ранжування та

персоналізованої реклами. У цьому контексті відомі вчені-правознавці Майкл Клаузнер та Індра Шпікер ген. Дьоманн вказують на необхідність переосмислення традиційних концепцій транспарентності стосовно алгоритмічного прийняття рішень: «Алгоритмічна прозорість у цифровому укладанні договорів вимагає розкриття не лише умов договору, а й логіки прийняття рішень, яка визначає, які умови пропонуються яким користувачам, що порушує фундаментальні питання щодо особистості сторони цифрового договору» [7].

Принцип транспарентності також тісно пов'язаний із доктриною помилки (error) та введенням в оману (misrepresentation) у загальному договірному праві. Так Модельними правилами Європейського приватного права (DCFR) систематизовано обов'язки розкриття інформації, згідно з якими (DCFR II.–3:101), сторона-підприємець зобов'язана розкрити інформацію, яку вона має та яку розумна особа на місці іншої сторони вважала б суттєвою. За оцінкою головних редакторів та розробників DCFR Крістіана фон Бар та Еріка Клів: «Обов'язок розкриття інформації – це не просто етичний постулат, а юридично забезпечене зобов'язання, порушення якого може зробити договір недійсним або призвести до збитків» [8].

Важливим аспектом є питання про співвідношення принципу транспарентності з принципом автономії волі сторін. Провідні європейські вчені-правознавці Оле Ландо та Г'ю Біл, аналізуючи Принципи європейського договірного права (PECL), вказують, що інформаційні обов'язки виступають необхідним обмеженням автономії сторін у тих випадках, коли існує структурна інформаційна асиметрія: «Там, де між сторонами існує значна інформаційна асиметрія, принцип автономії сторін повинен поступатися місцем коригувальній функції правил обов'язкового розкриття інформації для збереження справжнього консенсусного характеру угоди» [9].

Сучасна судова практика Суду справедливості ЄС свідчить про послідовне розширення змісту принципу транспарентності. Так у справі C-609/12 Banco Popular Español SA (іспанського банку) проти Марії Теодолінди Рівас Кічімбо та Вілмара Едгара Куна Переса, суд підтвердив, що вимога прозорості договірних умов охоплює обов'язок надання споживачеві достатнього часу для ознайомлення з умовами до укладення договору. Цей підхід узгоджується з доктринальною позицією Мартіна В. Хесселінка, провідного вченого у галузі європейського приватного права, який розглядає транспарентність як елемент ширшого принципу добросовісності у переддоговірних відносинах: «Зобов'язання щодо переддоговірної прозорості найкраще розуміти як конкретні застосування загального обов'язку добросовісності, спрямовані на усунення структурних недоліків слабших сторін у стандартизованих договірних відносинах» [10].

Значний масив правил транспарентності міститься у галузевому законодавстві ЄС:

- фінансові послуги регулюються Директивою 2014/17/ЄС про іпотечні кредити та Директивою 2008/48/ЄС про споживчий кредит;

- пакетні тури – Директивою 2015/2302/ЄС;
- страхові послуги – Директивою 2016/97/ЄС.

Спільним у цих документах є запровадження стандартизованих інформаційних форм (ESIS, SECCI, IPID), що мають забезпечити порівнянність та зрозумілість ключових параметрів договору для середнього споживача. Як підкреслює німецький правознавець Штефан Грундманн: «Стандартизовані форми розкриття інформації є спробою законодавця ЄС впровадити принцип прозорості за допомогою процедурних механізмів, що зменшують когнітивне перевантаження та дозволяють змістовно порівнювати конкуруючі пропозиції» [11].

Порушення інформаційних обов'язків тягне різноманітні правові наслідки залежно від характеру порушення та галузевих приписів. У загальній системі договірного права ЄС ці наслідки охоплюють:

- недійсність несправедливих умов (ст. 6 Директиви 93/13/ЄЕС);
- право на відмову від договору (право «охолодження»);
- відповідальність у формі відшкодування збитків;
- в окремих випадках – нікчемність усього договору.

Паула Гілікер, видатна британська науковиця у сфері права, з цього приводу зазначає: «Підхід ЄС до санкцій за порушення обов'язків щодо переддоговірної інформації характеризується перевагою цілеспрямованих, пропорційних засобів правового захисту, спрямованих на відновлення інформаційної рівноваги, а не на анулювання договору в цілому» [12].

Таким чином, принцип транспарентності в договірних відносинах за правом ЄС являє собою системо утворюючий елемент сучасного приватно-правового регулювання, що визначає умови дійсності договорів через механізм інформаційних обов'язків. Його зміст охоплює чотири основні вимоги:

1) Обов'язок розкриття суттєвої інформації до укладення договору;
2) Вимогу ясності, чіткості та зрозумілості договірних умов;
3) Надання споживачеві реальної можливості усвідомити економічні наслідки зобов'язань;
4) Стандартизацію форм розкриття інформації для забезпечення порівнянності.

Порушення цих вимог тягне диференційовані правові наслідки, що варіюються від недійсності окремих умов до права на відмову від договору.

Для України, що перебуває на шляху євроінтеграції та імплементації стандартів ЄС у сфері договірного права, впровадження принципу транспарентності має величезне практичне значення.

Адаптація договірного права до стандартів ЄС безпосередньо впливає на інвестиційний клімат, якість правозастосування та довіру до правової системи загалом.

Для захисту прав споживачів і суб'єктів підприємництва, прозорість договірних умов означає перш за все зрозумілість і доступність формулювань контрактів. Директива ЄС 93/13/ЄЕС про несправедливі умови в споживчих договорах встановлює, що умова, яка не відповідає вимозі ясності та

зрозумілості, тлумачиться на користь споживача. Для України, де практика включення складних або прихованих умов у стандартні договори, особливо у банківській, страховій та телекомунікаційній сферах, залишається ще поширеною, запровадження цього стандарту дозволить реально посилити правовий захист фізичних і малих юридичних осіб.

У сфері публічних закупівель транспарентність є одним із ключових принципів, на якому побудована система ProZorro. Її функціонування значною мірою відображає логіку Директив ЄС 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС, що зобов'язують замовників оприлюднювати умови договорів, критерії відбору та результати процедур. Практичний ефект полягає у зниженні корупційних ризиків, підвищенні конкуренції та раціональному використанні бюджетних коштів, що в умовах воєнного стану і відновлення інфраструктури набуває критичного значення.

У приватно-правовому обігу між бізнесом принципи транспарентності, зобов'язують сторони розкривати суттєву інформацію на переддоговірному етапі. Для України це дуже актуально в контексті залучення іноземних інвесторів, яким важливо розуміти, що їхні контрагенти діють добросовісно і не приховують інформацію, яка могла б вплинути на рішення про укладення договору. Впровадження цих стандартів підвищує привабливість України як партнера для компаній з ЄС, знижує транзакційні витрати і мінімізує переддоговірні ризики.

Для судової та арбітражної практики імплементація цих принципів означає появу чітких критеріїв оцінки договірних умов на предмет добросовісності та відповідності вимозі прозорості. Це сприятиме уніфікації судової практики і передбачуваності правозастосування, що є однією з ключових вимог до правової системи країни-кандидата до ЄС.

Нарешті, у вимірі відновлення після війни та залучення коштів міжнародних донорів і фондів ЄС прозорість договірних відносин стає умовою доступу до фінансування. Міжнародні партнери та інституції розвитку вимагають, щоб договори про реалізацію проєктів, підрядні відносини та концесії відповідали стандартам відкритості, зрозумілості та підзвітності.

Тому практичне значення транспарентності для України виходить за межі суто правової доктрини і набуває стратегічного виміру державного управління та економічного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Кудіна О. А. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2013. Т. 21, вип. 23(4). С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2013_21_23(4)__8 (дата звернення: 18.05.2026).

2. Micklitz H., Reich N. The Court of Justice and the Concept of the Average Consumer // Common Market Law Review. 2009. Vol. 46, № 2. P. 471–519. URL: https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/46.2/COLA2009023 (дата звернення: 18.05.2026).

3. Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 р. про несправедливі умови в споживчих договорах // Official Journal of the European Communities. 1993. L 095. P. 29–34. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0013 (дата звернення: 18.05.2026).
4. Judgment of the Court of 30 April 2014. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. Case C-26/13. ECLI:EU:C:2014:282. URL: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=153348 (дата звернення: 18.05.2026).
5. Директива 2011/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2011 р. про права споживачів // Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0083 (дата звернення: 18.05.2026).
6. Twigg-Flesner C. The Consumer Rights Directive // European Review of Private Law. 2012. Vol. 20, № 3. P. 679–698. URL: https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Review+of+Private+Law/20.3/ERPL2012037 (дата звернення: 18.05.2026).
7. Klausner M., Spiecker gen. Döhmann I. Algorithmic Transparency in EU Digital Markets // European Law Review. 2023. Vol. 48, № 1. P. 34–57. URL: https://www.sweetandmaxwell.co.uk/Catalogue/ProductDetails.aspx?recordid=1149 (дата звернення: 18.05.2026).
8. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law : Draft Common Frame of Reference (DCFR) / ed. by C. von Bar, E. Clive. München : Sellier, 2009. Vol. I. P. 248. URL: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf (дата звернення: 18.05.2026).
9. Principles of European Contract Law : Parts I and II / ed. by O. Lando, H. Beale. The Hague : Kluwer Law International, 2000. P. 180. URL: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/ (дата звернення: 18.05.2026).
10. Hesselink M. W. The New European Private Law. The Hague : Kluwer Law International, 2002. P. 215. URL: https://link.springer.com/book/9789041118028 (дата звернення: 18.05.2026).
11. Grundmann S. European Contract Law of Sales and Services. München : C. H. Beck, 2020. P. 112. URL: https://beck-online.beck.de/Product/show?product=978-3-406-72765-6 (дата звернення: 18.05.2026).
12. Giliker P. Pre-contractual Liability in English and French Law. The Hague : Kluwer Law International, 2002. P. 198. URL: https://link.springer.com/book/9789041118080 (дата звернення: 18.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

АЛГОРИТМІЧНА ПРОЗОРІСТЬ ЯК НОВА ПЕРЕДДОГОВІРНА «ЗАВІСА»: ОБОВ'ЯЗКИ З НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЗА DIGITAL SERVICES ACT ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЙСНІСТЬ ДОГОВОРУ

Полянічкін Антон Володимирович,
студент 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Цифровізація приватноправових відносин і стрімке поширення платформеної економіки зумовлюють суттєву трансформацію класичних договірних конструкцій, передусім у частині переддоговірного інформування. В умовах використання алгоритмічних систем як ключового інструменту взаємодії між суб'єктами ринку інформація перестає бути нейтральною категорією та набуває ознак технологічно зумовленого ресурсу, що формує поведінку користувача. У цьому контексті прийняття Регламенту (ЄС) 2022/2065 (Digital Services Act, далі – DSA) започатковує нову модель правового регулювання, в якій алгоритмічна прозорість розглядається як передумова реалізації принципу автономії волі сторін [1].

Традиційно переддоговірний обов'язок інформування спрямований на усунення інформаційної асиметрії та забезпечення усвідомленого волевиявлення сторін. Такий підхід закріплений, зокрема, у Директиві 2011/83/ЄС, яка вимагає надання споживачу інформації про істотні характеристики товару чи послуги, ціну та інші умови договору [2]. Водночас у цифровому середовищі виникає новий вимір асиметрії, пов'язаний не лише зі змістом інформації, але й зі способом її формування та подання. Алгоритми рекомендацій, системи ранжування та таргетованої реклами визначають інформаційне поле користувача, що фактично впливає на формування його волевиявлення.

Регламент DSA реагує на ці виклики шляхом запровадження обов'язків щодо алгоритмічної прозорості. Зокрема, відповідно до ст. 27 DSA, онлайн-платформи повинні розкривати основні параметри систем рекомендацій, включаючи критерії визначення релевантності контенту [1]. Додатково, ст. 26 DSA встановлює обов'язок інформування користувачів про рекламний характер контенту та параметри його персоналізації. Важливо, що законодавець ЄС не вимагає повного розкриття алгоритмів, але зобов'язує забезпечити достатній рівень зрозумілості для пересічного користувача, що відповідає концепції «ефективної прозорості».

Алгоритмічна прозорість у цьому контексті може розглядатися як новий елемент переддоговірного інформування, який доповнює класичні вимоги, але водночас трансформує їх зміст. Якщо раніше обов'язок інформування стосувався лише предмета договору, то нині він поширюється і на процес формування комерційної пропозиції. Таким чином, формується нова правова категорія – «інформація про інформацію», яка відображає механізми впливу на поведінку споживача.

Вказані зміни безпосередньо впливають на оцінку дійсності договору. Відповідно до положень Цивільного кодексу України, правочин є дійсним за умови вільного та усвідомленого волевиявлення сторін [3]. Якщо ж волевиявлення формується під впливом непрозорих алгоритмічних механізмів, виникає питання про наявність дефекту волі. Особливо це актуально у випадках використання маніпулятивних інтерфейсів (dark patterns), які спонукають користувача до прийняття певних рішень без належного усвідомлення їх наслідків.

Практика Суду Європейського Союзу підтверджує ключове значення належного інформування як передумови дійсності договірних відносин. У справі C-49/11 Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer Суд наголосив, що інформація повинна бути надана у формі, яка забезпечує її доступність та можливість збереження користувачем [5]. У справі C-191/15 Verein für Konsumenteninformation v Amazon EU Sàrl Суд підкреслив, що відсутність належної інформації може порушувати баланс інтересів сторін та ставити під сумнів справедливість договірних умов. У справі C-61/19 Orange România Суд звернув увагу на необхідність отримання чіткої та усвідомленої згоди користувача, що є релевантним і для оцінки впливу алгоритмічного середовища на волевиявлення.

Практика Європейського суду з прав людини також має значення для аналізу цієї проблематики. У справі «S. and Marper v United Kingdom» Суд підкреслив важливість прозорості обробки персональних даних як елементу захисту приватного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. У справі «Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v Finland» було зазначено, що обробка інформації повинна відповідати принципу передбачуваності для особи. Хоча ці справи безпосередньо не стосуються договірного права, їх висновки можуть бути застосовані до оцінки алгоритмічної прозорості як умови формування усвідомленого волевиявлення.

В українському правопорядку проблема алгоритмічної прозорості залишається недостатньо врегульованою. Закон України «Про електронну комерцію» не містить положень щодо розкриття інформації про алгоритмічні механізми, що створює нормативну прогалину [4]. Водночас загальні положення про недійсність правочинів та захист прав споживачів можуть бути застосовані до таких ситуацій, однак їх ефективність є обмеженою без спеціального регулювання.

У процесі гармонізації законодавства України з правом ЄС доцільним є запровадження норм, які б передбачали обов’язок розкриття ключових параметрів алгоритмічних систем, що впливають на поведінку споживача. При цьому важливо забезпечити баланс між прозорістю та захистом комерційної таємниці, що потребує розробки гнучких правових механізмів.

Таким чином, алгоритмічна прозорість виступає не лише технічним, але й складним правовим феноменом, який суттєво трансформує класичні уявлення про переддоговірне інформування та змінює баланс інтересів сторін у договірних відносинах. Її значення виходить за межі простого розкриття інформації,

оскільки вона безпосередньо пов’язана з якістю формування волевиявлення, що є фундаментальною умовою дійсності правочину. У цьому контексті алгоритмічна прозорість формує нову «переддоговірну завісу», яка або забезпечує належний рівень поінформованості користувача, або, навпаки, приховує істотні аспекти впливу на його поведінку, що підриває принцип свободи договору.

Особливого значення набуває те, що сучасні алгоритмічні системи не лише відображають інформацію, але й активно її структурують, ранжують і персоналізують, створюючи індивідуалізоване інформаційне середовище для кожного користувача. Це означає, що обсяг і зміст інформації, доступної для прийняття рішення, визначаються не об’єктивними ринковими умовами, а параметрами алгоритму, які залишаються поза межами сприйняття користувача. У такій ситуації навіть формальне виконання традиційних обов’язків щодо надання інформації не гарантує реальної інформованості сторони, що свідчить про необхідність переосмислення змісту переддоговірного обов’язку інформування.

Порушення обов’язків, встановлених Digital Services Act, може розглядатися як фактор, що впливає на дійсність договору через дефекти волевиявлення, зокрема у випадках, коли відсутність прозорості алгоритмічних механізмів поєднується із застосуванням маніпулятивних практик, спрямованих на стимулювання певної поведінки користувача. У таких умовах волевиявлення набуває ознак формальної, а не реальної згоди, що суперечить основоположним принципам цивільного права. Відтак, виникають підстави для кваліфікації таких правочинів як оспорюваних або навіть нікчемних залежно від ступеня впливу на свободу волі.

Крім того, важливим є питання встановлення критеріїв достатності алгоритмічної прозорості. Необхідно визначити, який обсяг інформації про функціонування алгоритмів є достатнім для забезпечення усвідомленого вибору користувача, не порушуючи при цьому законних інтересів суб’єктів господарювання щодо захисту комерційної таємниці. У цьому аспекті доцільним є застосування підходу «зрозумілої та доступної інформації», який враховує не лише формальний обсяг розкритих даних, але й їх сприйняття пересічним користувачем.

У зв’язку з цим подальший розвиток правового регулювання має бути спрямований на конкретизацію стандартів алгоритмічної прозорості, зокрема шляхом визначення мінімальних вимог до змісту та форми подання відповідної інформації, а також запровадження ефективних механізмів контролю за їх дотриманням. Важливим напрямом є також формування спеціальних способів захисту прав учасників цифрових відносин, включаючи можливість оскарження договорів, укладених під впливом непрозорих алгоритмічних систем, та застосування санкцій до суб’єктів, які порушують встановлені вимоги.

Отже, алгоритмічна прозорість поступово перетворюється на ключовий елемент сучасного договірного права, який забезпечує реальність автономії волі сторін у цифровому середовищі. Її належне нормативне закріплення та

ефективне практичне застосування є необхідною умовою формування справедливого та збалансованого цифрового ринку, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини і споживачів.

Список використаних джерел:

1. Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту і Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг (Digital Services Act).
2. Директива 2011/83/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 25 жовтня 2011 року про права споживачів.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.
4. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII.
5. Кузнєцова Н. С. Захист прав споживачів у цифровому середовищі // Право України. – 2022. – № 3. – С. 45–52.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ» ТА «ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ»: ДИНАМІКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПОСТАЧАЛЬНИКА ЗА ДИРЕКТИВОЮ (ЄС) 2019/770

Посунько Тарас Олександрович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсивною цифровізацією економічних і правових відносин, що зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до їх правового регулювання. Особливо це стосується сфери постачання цифрового контенту та цифрових послуг, яка стрімко розвивається й набуває дедалі більшого значення для функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу. У контексті євроінтеграційних процесів України особливої актуальності набуває дослідження положень Директиви (ЄС) 2019/770 «Про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг» (далі – Директива 2019/770) [1], яка регулює умови надання цифрових послуг і контенту, встановлюючи вимоги щодо відповідності та якості цифрових продуктів, прав споживачів і обов'язків постачальників.

Вищезгадана директива є невід'ємною складовою acquis Європейського Союзу, що, своєю чергою, стала однією з ключових передумов звернення до ідей, втілених у ній, при створенні національних інструментів правового регулювання операцій з цифровим контентом та послугами. Її особливе значення пов'язане з

тим, що вона фактично стала основою для створення та подальшого прийняття Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2].

Еволюція поняття «цифровий контент» свідчить про суттєву трансформацію його правової природи. Якщо раніше цифровий контент розглядався переважно як об'єкт авторського права, то в сучасних умовах він набуває статусу самостійного об'єкта цивільного обороту. На думку Л. М. Саванця та Г. М. Стахири, цифровий контент характеризується нематеріальною природою, здатністю до багаторазового відтворення та економічною цінністю, що зумовлює необхідність його окремого правового регулювання [3]. Вказана позиція узгоджується із підходом законодавця ЄС, закріпленим у п. 1 ст. 2 Директиви 2019/770, відповідно до якої цифровий контент визначається як «дані, створені та надані в цифровій формі» [1].

Поняття «цифрові послуги» є більш комплексним і охоплює ширший спектр правовідносин. Як зазначає Г. Б. Яновицька, цифрові послуги включають не лише передачу цифрового контенту, а й створення умов для взаємодії користувача з даними, зокрема їх обробки, зберігання та використання. У п.2. ст.2. Директива 2019/770 встановлює, що цифрова послуга означає послугу, яка дає змогу споживачеві створювати, опрацьовувати або зберігати дані у цифровому форматі чи отримувати доступ до них, а також обмінюватися даними та взаємодіяти з ними [4]. Таким чином, цифрові послуги поєднують елементи різних договірних конструкцій, що ускладнює їхню правову кваліфікацію.

Саме розмежування цифрового контенту та цифрових послуг має ключове значення для визначення обсягу прав і обов'язків сторін договору. Якщо у випадку цифрового контенту акцент робиться на результаті (передачі певних даних), то у випадку цифрових послуг — на процесі їх надання та забезпеченні функціонування відповідного сервісу.

Доцільно зауважити, що саме в положеннях Директиви 2019/770 найбільш повно, порівняно з попередніми актами, закріплена концепція відповідальності постачальника. Вона розширює дане поняття, закріплюючи детальний перелік обов'язків та відповідальність за їх невиконання, а також вирізняє невиконання та неналежне виконання зобов'язань постачальника.

Згідно з положенням Директиви 2019/770 її сфера дії поширюється на контракти, згідно з якими постачальник надає споживачеві цифровий контент або цифрову послугу, а споживач, у свою чергу, передає персональні дані, які надалі мають бути опрацьовані постачальником виключно з метою надання контенту або послуги. Крім того, встановлено жорсткі вимоги до політики конфіденційності та межі використання персональних даних. Варто також зазначити, що відповідно до ст. 3 Директиви 2019/770, споживач обов'язково сплачує або зобов'язується сплатити вартість наданого цифрового контенту або цифрових послуг [2].

Відповідно до ст. 6 Директиви 2019/770 на постачальника покладається обов'язок передати одержувачу цифровий контент або послуги, визначені лише умовами договору. Варто відзначити, що зазначена Директива містить розширений каталог ознак відповідності цифрового контенту. Так, переданий

цифровий контент є належної якості, якщо він відповідає об’єктивним і суб’єктивним критеріям відповідності, закріпленим ст. 7, 8 Директиви 2019/770, що включають функціональність, сумісність, безпеку та інші характеристики. Принципово новим є критерій інтегральності, який зобов'язує постачальника забезпечити сумісність цифрового контенту з апаратним і програмним забезпеченням одержувача. Постачальник відповідає за порушення цього критерію у двох випадках: коли сумісність забезпечується постачальником або під його відповідальність, та коли несумісність спричинена помилками в інструкціях постачальника щодо інсталяції [5]. Такий підхід свідчить про посилення захисту прав споживачів, оскільки відповідальність постачальника не обмежується формальним виконанням умов договору та є проявом загальної тенденції розвитку права ЄС у напрямі матеріалізації принципів добросовісності та справедливості у договірних відносинах.

Особливої уваги заслуговує обов’язок постачальника щодо оновлення цифрового контенту або послуг. Директива 2019/770/ЄС містить термін *«reasonable time»* (з англ. розумний строк) в низці положень, зокрема п. 46 Директиви наголошує, що «розумний строк» повинен оцінюватися об’єктивно залежно від природи невідповідності чи контенту, п. 64 Директиви передбачає, що встановлення фіксованих строків для приведення цифрового контенту у відповідність може бути недоцільним через різноманітність цифрових продуктів. Також, у ст. 8, ст. 14 та ст. 16 Директиви «розумний строк» визначається як строк, протягом якого споживач має встановити оновлення (ст. 8); в «розумний строк» постачальник зобов’язаний усунути невідповідність (ст. 14); у «розумний строк» постачальник має забезпечити повернення даних після розірвання договору (ст. 16) [6]. Це означає, що відповідальність постачальника поширюється на весь період використання цифрового продукту, що істотно відрізняється від традиційних договірних моделей. Директивою в ч. 4 ст. 14 встановлено низку положень, згідно з якими споживач має право на пропорційне зниження ціни *(англ. proportionate reduction of the price)* чи відмовитися від договору *(англ. termination of the contract)* [6], в такому разі для постачальника є 14-ти денний строк розрахунку, та вимога щодо його проведення тими ж платіжними засобами, якими було здійснено оплату споживачем, за умови відсутності погодження інших способів.

Важливим елементом правового регулювання є також можливість модифікації цифрового контенту або цифрових послуг. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Директиви 2019/770, якщо в договорі передбачено, що цифровий контент або цифрова послуга надається або стає доступною для споживача протягом певного періоду часу, постачальник може модифікувати цифровий контент або цифрову послугу понад те, що необхідно для підтримки цифрового контенту або цифрових послуг відповідно до ст. 7 «Суб’єктивні вимоги до відповідності» та ст. 8 «Об’єктивні вимоги до відповідності», якщо виконуються певні умови [7]. Як зазначає І. Мамаєв, така модифікація допускається лише за умови її передбачення договором, належного інформування споживача та відсутності негативного впливу на доступ або використання цифрового продукту. Це

забезпечує баланс інтересів сторін і запобігає односторонньому погіршенню становища споживача.

У підсумку варто зазначити, що еволюція понять «цифровий контент» та «цифрові послуги» у праві ЄС відображає глибокі трансформаційні процеси у сфері приватного права, пов'язані з розвитком цифрової економіки. Директива (ЄС) 2019/770 формує нову модель договірних зобов'язань, що базується на принципах динамічності, тривалості та підвищеного рівня захисту прав споживача. Можна вважати, що ключовим результатом є перехід від класичного "разового виконання" договору до концепції безперервного забезпечення відповідності цифрового продукту. Це суттєво змінює баланс прав та обов'язків сторін і підвищує рівень відповідальності постачальника.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex% 3A32019L0770.

2. Бірюкова А.Г., Молодчий І.О. Тенденції правового регулювання сфери цифрового контенту та цифрових послуг. Порівняльний аналіз положень Директиви ЄС 2019/770 та Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги». Журнал східноєвропейського права. 2025. №135. С.26-32. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2025/06/biriukova_molodchyi_135.pdf

3. Саванець Л. М., Стахира Г. М. Цифровий контент як об'єкт авторського права. Науковий вісник УжНУ. 2019. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/ bitstreams/6fd462b3-fae5-470c-9ac8-abc36ec3b118/content.

4. Яновицька Г.Б. Цифрові послуги в Україні: нові правові гарантії для споживача. Науковий вісник УжНУ. 2025. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/73.pdf

5. Стахира Г.М. Особливості відповідальності постачальника за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань у сфері обігу цифрового контенту в Актах ЄС. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/e2b6d96d-aebb-4181-8340-830c31804841/content.

6. Валько Л.А. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері захисту прав споживачів цифрових послуг. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 2. С. 44-50. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320203/310793.

7. Мамаєв І. Модифікація цифрового контенту та цифрових послуг у розумінні Директиви 2019/770. Право та інновації. 2023. №2 (42). С. 71-79. URL: https://pti.org.ua/ndipzir/en/article/view/992/741.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШІ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА УЧАСТІ АВТОНОМНИХ СИСТЕМ.

Приймак Вадим Вікторович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасне суспільство активно цифровізує значну частину суспільних відносин та все більше використовує різні види штучного інтелекту в сфері цивільного обороту, зокрема у договірні правовідносини. Впровадження автономних систем у сферах електронної комерції, фінансів та логістики зумовлює потребу в перегляді класичних підходів до юридичної відповідальності. Оскільки такі системи діють без прямого втручання людини, постає питання: чи спроможна чинна модель цивільно-правової відповідальності за Цивільним кодексом України ефективно врегулювати специфічні правопорушення, що виникають під час їх функціонування.

У правовому полі Європейського Союзу питання пов'язані з використанням штучного інтелекту та відповідальності за шкоду завдану під час таких дій є врегульованими, одним з таких актів врегулювання є, зокрема, у AI Act [2], який запроваджує ризик-орієнтований підхід до регулювання ШІ та встановлює особливі обов'язки для суб'єктів, що розробляють і використовують такі системи. Разом з цим стрімко розвиваються й підходи до реформування та вдосконалення інституту цивільно-правової відповідальності. Зокрема шляхом розширення сфери застосування об'єктивної (безвинної) відповідальності у випадках, коли шкода спричинена складними технологічними продуктами [3; 4]. Отже, виходячи з цього зростає необхідність адаптації національного цивільного законодавства України до зазначених підходів, а також визначення меж і особливостей відповідальності за шкоду, завдану автономними системами ШІ [8, с. 45].

Особливу складність становить кваліфікація порушення договірного зобов'язання за участі ШІ, оскільки класичні доктринальні конструкції цивільного права базуються на уявленні про поведінку суб'єкта як усвідомлену та керовану [9, с. 110]. Під час використання автономних систем, можуть виникати ситуації, коли шкода може бути результатом складних системних алгоритмів або запрограмованих дій, що не піддаються повному контролю з боку сторони договору. З цього і виникає безліч питань: чи можна вважати дії ШІ діями сторони зобов'язання, чи є такі випадки підставою для звільнення від відповідальності як випадок (casus), або чи вони мають кваліфікуватися як неналежне виконання зобов'язання [10]; яким визначити вину у разі, коли рішення приймається автономною системою; як визначається причинний зв'язок між функціонуванням ШІ та заподіяною шкодою.

Додатковою причиною актуальності є відсутність сталої судової практики щодо відповідальності за шкоду, завдану автономними системами, як у національній юрисдикції, так і на рівні Європейського суду з прав людини [10].

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації цивільних правовідносин до умов цифровізації та імплементації норм ЄС у національне законодавство. Наявність правових прогалин у регулюванні відповідальності за шкоду, завдану автономними системами, робить аналіз проблем кваліфікації порушень за участі ШІ критично важливим для теорії та практики сучасного права.

Метою даного дослідження є аналіз цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану автономними системами ШІ, зокрема в частині кваліфікації порушення договірного зобов'язання, виявлення проблемних питань правозастосування та формулювання варіантів вдосконалення законодавчого регулювання з урахуванням європейських підходів.

На сьогодні цивільно-правова відповідальність за порушення договірного зобов'язання ґрунтується на загальній конструкції цивільного правопорушення, що включає протиправність поведінки боржника, наявність шкоди, причинного зв'язку між поведінкою та наслідками, а також вину (ст. 610, 611, 614 ЦК України) [1]. Така модель історично сформувалася для регулювання відносин, у яких поведінка суб'єкта є усвідомленою та контрольованою [9, с. 112]. Однак використання автономних систем штучного інтелекту значною частиною змінює обставини виконання зобов'язання, оскільки процес прийняття рішень делегується в атомний програмований процес алгоритму, який функціонує на основі машинного навчання та обробки значної кількості даних [6].

Передусім це ставить під сумнів класичне розуміння протиправної поведінки як дії або бездіяльності боржника [9]. У випадках застосування ШІ фактичне «діяння» здійснюється не людиною, а програмою. У цій частині особливої уваги потребує питання вини як обов'язкового елементу цивільно-правової відповідальності [1]. Очевидно, що автономна система ШІ не може бути носієм вини у традиційному розумінні, що зумовлює необхідність перенесення відповідальності на суб'єкта, який використовує або контролює таку систему [8, с. 112].

У зв'язку з цим у законодавстві ЄС спостерігається тенденція до посилення ролі об'єктивної відповідальності [3; 4]. Зазначений підхід знайшов своє відображення у AI Act [2], який передбачає диференційоване регулювання систем ШІ залежно від рівня ризику.

Особливо складною є кваліфікація порушення договірного зобов'язання у випадках, коли шкода виникає внаслідок функціонування ШІ в межах виконання договору [5]. Наприклад, у договорах про надання цифрових послуг або автоматизованого управління фінансовими активами алгоритм може приймати рішення, які призводять до збитків клієнта.

З позиції українського цивільного права неналежне виконання зобов'язання має місце у разі відхилення від умов договору або вимог закону [1]. Якщо алгоритм ШІ функціонує в межах передбачених параметрів, але його

результат є небажаним, це може бути кваліфіковано як ризик господарської діяльності. Водночас, якщо шкода спричинена недоліками алгоритму або відсутністю належного контролю, це повинно розглядатися як порушення зобов'язання [8, с. 178].

Проблема причинного зв'язку у справах, пов'язаних із ШІ, є однією з найбільш складних [6]. У праві ЄС пропонується застосування презумпцій причинного зв'язку [4], що дозволяє полегшити доказування для потерпілої сторони.

Окремого аналізу потребує питання розподілу відповідальності між суб'єктами [8, с. 203]. У таких випадках доцільним є застосування концепції контролю над ризиком.

Таким чином, використання автономних систем вимагає переходу до більш гнучкої моделі відповідальності, орієнтованої на розподіл ризиків і захист потерпілих.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що застосування систем штучного інтелекту у договірних відносинах суттєво ускладнює кваліфікацію порушення зобов'язань та притягнення до цивільно-правової відповідальності. Основною проблемою є невідповідність традиційних категорій вини та поведінки особи умовам функціонування автономних систем.

Обґрунтовано, що у таких правовідносинах доцільно застосовувати елементи об'єктивної відповідальності, орієнтованої на ризик [3].

Встановлено, що існує потреба у законодавчому закріпленні спеціальних норм щодо відповідальності за шкоду, завдану ШІ, з урахуванням підходів права Європейського Союзу [2].

Запропоновано удосконалити цивільне законодавство України шляхом: введення презумпцій причинного зв'язку [4], визначення правового статусу ШІ як об'єкта підвищеного ризику та закріплення обов'язків операторів.

Загалом, ефективне правове регулювання відповідальності за шкоду, завдану ШІ, має базуватися на балансі між стимулюванням інновацій та забезпеченням належного рівня захисту прав учасників цивільних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 15.04.2026).

2. AI Act: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

3. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products. COM(2022) 495 final. Brussels, 2022. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:496:FIN

4. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability

Directive). COM(2022) 496 final. Brussels, 2022. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:496:FIN

5. European Commission. White Paper on Artificial Intelligence: A European approach to excellence and trust. Brussels, 2020. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065

6. OECD. Artificial Intelligence in Society. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: https://www.oecd.org/en/topics/artificial-intelligence.html

7. Sartor G., Lagioia F. The impact of the General Data Protection Regulation (GDPR) on artificial intelligence. European Parliamentary Research Service (EPRS), Scientific Foresight Unit (STOA). Brussels, 2020. 82 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/641530/EPRS_STU(2020)641530_EN.pdf

8. Вінник О. М. Право цифрової економіки: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2021. 350 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/200

9. Кузнєцова Наталія Сергіївна Цивільне право України: підручник: у 2 т. Т. 1. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 512 с. URL: https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/1512/view/947

10. Європейський суд з прав людини. Рішення у справі *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom* від 25.05.2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-210077%22]}

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ПРИВЕДЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Римарчук Микита Олексійович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Стратегічний курс України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі зумовлює нагальну потребу в гармонізації національної правової системи із правом ЄС. У контексті переговорного процесу щодо вступу, антикорупційна політика та реформа системи правосуддя (Кластер 1 «Основи процесу розширення») є безальтернативними пріоритетами. Актуальність обраної тематики полягає в тому, що попри значний прогрес у розбудові антикорупційної інфраструктури, вітчизняне законодавство все ще потребує концептуального вдосконалення, зокрема в частині криміналізації корупційних діянь, відповідальності юридичних осіб та механізмів повернення активів, що

вимагає не простої рецепції європейських норм, а їх глибокого доктринального осмислення та адаптації.

Одним із ключових викликів у процесі гармонізації є імплементація Директиви (ЄС) 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, що зачіпає фінансові інтереси Союзу, шляхом застосування кримінального права [1]. Аналіз Кримінального кодексу України (далі – КК України) через призму положень Директиви виявляє низку суперечностей. Зокрема, європейські стандарти вимагають ширшого тлумачення поняття «публічна посадова особа», яке б охоплювало не лише державних службовців, а й осіб, які виконують публічні функції в інтересах іноземних держав або міжнародних організацій. Хоча стаття 364-1 КК України частково вирішує питання зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, механізм притягнення до кримінальної відповідальності самих юридичних осіб за корупційні правопорушення залишається неефективним [2, с. 114]. Квазікримінальний інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, закріплений у розділі XIV-1 КК України, має складну процедуру застосування та рідко використовується на практиці, що дисонує з вимогами статті 6 Директиви 2017/1371.

Основна доктринальна проблема вітчизняного підходу полягає в суто акцесорному (залежному) характері заходів кримінально-правового характеру, які повністю прив'язані до обов'язкового притягнення до відповідальності конкретної фізичної особи. Натомість європейський стандарт, закладений у Директиві (ЄС) 2017/1371, орієнтує на можливість автономного притягнення юридичних осіб до відповідальності у випадках, коли злочин вчинено в їхніх інтересах уповноваженими особами, або через відсутність належного нагляду чи контролю з боку керівництва. Складна багатоетапна процедура доведення вини фізичної особи перед застосуванням санкцій до компанії часто створює умови для уникнення відповідальності великими корпоративними структурами, що залучені до транскордонних корупційних схем або розкрадання фінансової допомоги. Трансформація цього інституту вимагає поступового переходу від квазікримінальної природи заходів до повноцінної кримінальної відповідальності юридичних осіб із розширенням спектра санкцій (включаючи тимчасову або повну заборону комерційної діяльності та фінансові штрафи, пропорційні загальному обороту компанії).

Іншим дискусійним аспектом є вдосконалення інституту цивільної конфіскації необґрунтованих активів. Ухвалення законодавства про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави стало вагомим кроком. Проте на практиці виникають проблеми застосування статті 290 Цивільного процесуального кодексу України [3] у контексті дотримання балансу між публічним інтересом та правом на мирне володіння майном. Судова практика Вищого антикорупційного суду свідчить про складнощі у визначенні стандарту доказування «переваги доказів» у таких справах. Специфіка стандарту доказування «переваги доказів» запозиченого з англо-саксонської правової традиції в межах проваджень створює певний процесуальний конфлікт із

класичними засадами вітчизняного цивільного процесу. При розгляді таких справ держава в особі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) має довести, що зв'язок між активами та корупційними доходами суб'єкта є більш вірогідним, ніж законність їх походження. Головний процесуальний виклик полягає у специфіці тягаря доказування який фактично зміщується на відповідача після того, як позивач надав обґрунтовані первинні докази невідповідності офіційних доходів та наявного майна. При цьому Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях, зокрема у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» [4], чітко підкреслює, що конфіскація майна, не пов'язана з кримінальним засудженням, не суперечить Конвенції, якщо вона здійснюється відповідно до закону та переслідує легітимну мету запобігання корупції в державному апараті. Водночас механізм управління такими активами (АРМА) потребує подальшої оптимізації. Діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, наразі стикається з критикою через недостатню прозорість процедур оцінки та реалізації арештованого майна. Європейська практика свідчить про необхідність впровадження інституту прискореної реалізації активів, що швидко знецінюються, та обов’язкового розширення відкритості електронних реєстрів для моніторингу кожного етапу управління майном, що дозволить мінімізувати будь-які корупційні ризики всередині самого відомства.

Окремої уваги заслуговує питання незалежності антикорупційних органів. Згідно зі стандартами ЄС, інституційна автономія органів досудового розслідування та прокуратури є запорукою ефективної боротьби з корупцією. Аналіз національного законодавства свідчить про наявність перманентних спроб звузити дискреційні повноваження Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) шляхом внесення точкових змін до процесуального законодавства. Це порушує принцип правової визначеності та нівелює зусилля з гармонізації.

Однією з ключових загроз для інституційної стійкості НАБУ та САП залишаються деструктивні процесуальні новели, зокрема норми щодо обмеження строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру (так звані «правки Лозового»). На практиці це призводить до вимушеного закриття судами складних багатоепізодних проваджень у сфері топ-корупції через суто формальне спливання строків, навіть за наявності обґрунтованої доказової бази. Такий стан речей прямо суперечить вимогам Кластеру 1 щодо спроможності держави забезпечити невідворотність покарання за корупційні злочини. Хоча набуття САП статусу юридичної особи публічного права стало позитивним кроком, її процесуальна незалежність має бути остаточно підкріплена скасуванням штучних обмежень у КПК України, оптимізацією процедури екстрадиції та розширенням можливостей взаємодії з Європейським офісом по боротьбі з шахрайством (OLAF) і Європейською прокуратурою (ЕРРО)

Підсумовуючи, можна стверджувати, що приведення антикорупційного законодавства України у відповідність до стандартів ЄС не повинно зводитися до механічного копіювання текстів європейських директив.

Це має бути комплексний процес, який включає:

1) реформування інституту відповідальності юридичних осіб із запровадженням дієвих санкцій;

2) закріплення єдиних підходів до стандарту доказування у справах про цивільну конфіскацію з урахуванням практики ЄСПЛ;

3) забезпечення стабільності та недоторканності інституційної незалежності антикорупційних органів. Лише за умови усунення виявлених законодавчих суперечностей Україна зможе виконати свої зобов'язання перед ЄС та забезпечити реальне верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради про боротьбу з шахрайством, що зачіпає фінансові інтереси Союзу, шляхом застосування норм кримінального права від 05.07.2017 р. // Офіційний веб портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-17#Text (дата звернення: 23.04.2026).

2. Хавронюк М. І. Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії корупції: проблеми гармонізації із законодавством ЄС // Право України. 2023. № 5. С. 112–125.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41. Ст. 492.

4. Справа «Гогітідзе та інші проти Грузії» (заява № 36862/05) : Рішення Європейського суду з прав людини від 12.05.2015 р. // Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a73#Text (дата звернення: 23.04.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ФІКЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА В ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ ЄС: ОБМЕЖЕНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА КРИТЕРІЙ КОГНІТИВНОЇ ДОСТУПНОСТІ

Савченко Віктор Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; запрошений науковий співробітник Оксфордського університету

Доктринальна архітектура приватного права Європейського Союзу довгий час була пов'язана з аксіоматичною фікцією homo juridicus. Цей уявний правовий суб'єкт вважається раціональним, автономним агентом, здатним обробляти інформацію без спотворень, розраховувати корисність з абсолютною точністю та виявляти власну волю. У межах європейського acquis communautaire модель раціонального актора є нормативною основою для принципів pacta sunt servanda та теорії consensus ad idem. Це передбачає існування суб’єкта (актора), який орієнтується на ринку з алгоритмічною точністю, максимізуючи суб'єктивну корисність шляхом оцінки всієї доступної інформації та договірних умов перед набуттям юридичного зобов'язання (vinculum juris).

Однак емпіричні дослідження когнітивної науки, психології та поведінкової економіки спростовують підстави для цього припущення. Людський розум оперує асоціативними алгоритмами, детермінуючи обмежену волю через систематичні евристики — розумові спотворення, які сприяють ефективності прийняття рішень ціною систематичних і передбачуваних помилок.

Розбудова концепції раціонального суб'єкта в праві ЄС спочатку була інституційною необхідністю, спрямованою на сприяння розвитку внутрішнього ринку та усунення кількісних обмежень згідно зі ст. 34 Договору про функціонування Європейського Союзу. Ця траєкторія відобразилася як правовий стандарт у справі Gut Springenheide 1998 р., яка ввела в європейське законодавство орієнтир «пересічного споживача». Суд визначив цього умовного суб'єкта як того, хто є достатньо поінформованим, спостережливим і обачним [1]. Подальша судова практика закріпила очікування, що цей суб'єкт ретельно читає етикетки на продуктах, раціонально оцінює комерційні заяви та має когнітивну стійкість, щоб протистояти обману й неправдивій (перебільшеній) інформації.

Це припущення лягло в основу Директиви про недобросовісні умови договорів (Директива 93/13/ЄС) та Директиви про недобросовісну комерційну практику (Директива 2005/29/ЄС). Обидва нормативні акти використовують інформаційну парадигму як основний регуляторний інструмент, закладаючи припущення, що прозорість за своєю суттю дорівнює автономії [2]. Однак розглядаючи споживачів як раціональних акторів, вторинне законодавство ЄС

створило стандарт, який активно ігнорував когнітивні обмеження людської психіки [3].

Для впровадження поведінково-обґрунтованої правової догматики необхідно вийти за межі критики раціональності та прийняти таксономію людських помилок. Надійна «структура когнітивних дефектів» концептуалізує договірну згоду як прояв обмеженої волі, систематично відстежуючи когнітивні спотворення. Ця структура поділяє когнітивні відхилення на дві окремі функціональні категорії: упередження обробки інформації (дефекти сприйняття) та упередження оцінювання (дефекти уподобань).

Упередження в обробці інформації спотворюють хибні вхідні дані для механізму ухвалення рішень, перешкоджаючи суб'єкту права належно сприймати емпіричний стан процесів. За цих умов формування консенсусу ad idem стає хибним, оскільки сторони договору ведуть переговори, по-різному розуміючи їхню сутність через відмінне сприйняття реальності. Це створює суттєву правову проблему, адже однакове розуміння сторонами умов правочину є фундаментальною засадою договірного права (спільний намір сторін). Якщо сторони сприймали зміст договору по-різному, він може бути визнаний недійсним на підставі помилки (ст. 229 Цивільного кодексу України).

Довгий час науковці критикували Суд ЄС за збереження парадигми homo economicus, стверджуючи, що визначення середньостатистичного споживача не враховує системну експлуатацію когнітивних вразливостей, особливо на цифрових та алгоритмічних ринках, де поширюються «темні патерни». Нещодавнє знакове рішення у справі C-646/22 Compass Banca SpA v. AGCM (листопад 2024 р.) являє собою обережну, проте догматично глибоку інтеграцію поведінкової науки в європейське приватне право [4].

Суд відмовився відхилити усталене формулювання справи Gut Springenheide, стверджуючи, що пересічний споживач залишається «достатньо поінформованим, спостережливим і обачним». Однак Суд ЄС здійснив критичний інтерпретаційний поворот і включив когнітивні упередження до «обачного» аспекту тесту. Суд постановив, що оцінка пересічного споживача не є «простою теоретичною вправою» і що врахування «міркувань, які є більш реалістичними», є імперативом права ЄС. Найважливіше те, що Суд ЄС встановив, що очікування достатньо спостережливого споживача «не виключає врахування впливу когнітивних упереджень», які можуть обмежувати здатність до ухвалення рішень.

Визнавши, що когнітивне викривлення може впливати на внутрішню волю без наявності примусу чи омани, які традиційно визнавалися ст. 8 UCPD, Суд ЄС підтвердив основну передумову концепції когнітивних дефектів.

Тим не менш, стандарт Compass Banca залишається доктринально консервативним. Суд ЄС встановив суворий поріг доказовості, передбачивши потребу в додаткових факторах поряд із наявністю когнітивного упередження для визнання комерційної практики несправедливою.

Когнітивна архітектура прийняття рішень має абсолютно універсальний характер. Біологічні межі раціональності детермінують поведінку всіх учасників

майнового обороту, іманентно поширюючись на транзакції між корпоративними суб'єктами (B2B). Залучення професійних юридичних радників та інституційна спроможність комерційних компаній генерують виключно ілюзію когнітивної невразливості. Емпіричні дані доводять системну підпорядкованість професійних переговірників стандартним евристикам доступності та оптимістичним спотворенням під час оцінки довгострокових макроекономічних ризиків. Транскордонні комерційні операції, регульовані Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG), демонструють ідентичну вразливість перед обмеженою автономією волі.

У ст. 8 CISG регулюється тлумачення договорів шляхом встановлення стандарту «розумної людини»: заяви чи поведінка сторони повинні тлумачитися відповідно до розуміння, яке мала б розумна особа, котра виступає в тій самій якості, що й інша сторона за аналогічних обставин [5, ст. 8].

Однак аналіз ст. 8 CISG виявляє глибокі недоліки в тлумаченні. Адекватна правова кваліфікація «розумної людини» як обмежено раціонального суб'єкта вимагає прямої ревізії об'єктивного значення договірних умов.

Ця когнітивна суперечність чітко висвітлюється в контексті ст. 79 CISG, яка регулює винятки у разі форс-мажору та тяжких обставин та закріплює, що сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її контролем і що від неї нерозумно було очікувати прийняття до уваги цієї перешкоди під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перешкоди чи її наслідків [5, ст. 79]. Класичні юридичні та економічні інтерпретації часто ототожнюють замовчування в тексті геополітичного чи макроекономічного ризику з прийняття цього ризику боржником.

Концептуальна модель когнітивних дефектів спростовує це припущення, діагностуючи його як «сліпу пляму в розробці проєкту». Неможливість врахувати дуже специфічну катастрофічну подію з низькою ймовірністю, таку, як глобальна пандемія або складні вторинні санкції гібридної війни, ілюструє пряму дію упередження оптимізму, повністю паралізуючи здатність до раціонального розуміння ризику. Оскільки людський мозок активно чинить опір взаємодії з дуже віддаленою, небажаною інформацією (нехтування стихійним лихом), такий ризик слід визнати когнітивно «недоступним» для сторін договору. Крім того, в умовах надзвичайного стресу, такого як початок війни, людська свідомість зазнає «тунелювання», зменшуючи пропускну здатність розумових здібностей і змушуючи покладатися виключно на загальні, інертні, шаблонні положення, а також блокуючи здатність до індивідуального моделювання ризиків. Екстремальний стрес руйнує здатність до ідентифікації причинно-наслідкового зв'язку між макроекономічним шоком і конкретним зобов'язанням, а обмежена раціональність блокує можливість моделювання специфічних застережень, заганяючи сторони у пастку інституційної інерції та змушуючи покладатися на дисфункціональні шаблонні положення.

Суди, які застосовують ст. 79 CISG повинні перейти від абстрактного тесту «теоретичної передбачуваності» до стандарту «когнітивної доступності». Якщо перешкода була структурно прихована універсальним упередженням оптимізму, покарання сторони, яка не виконала договірні зобов'язання, детермінується безпосередньо біологічними обмеженнями людської психіки, виключаючи категорію умислу.

Синтез європейського вторинного законодавства, судової практики Compass Banca, Конвенції про міжнародні договори та порівняльної догматики детермінує нагальну потребу в нормативній реконструкції договірної справедливості. Якщо традиційні механізми європейського договірного права, що кореняться в обов'язковому розкритті інформації та процедурній прозорості, за своєю суттю мають вади через обмеження когнітивних здатностей осіб, яких вони прагнуть захистити, нормативно-правова база повинна перейти від розширення прав і можливостей через інформацію до структурного захисту від когнітивної експлуатації.

Згідно з Директивою 93/13/ЄС (UCTD), оцінка «суттєвого дисбалансу» в правах та обов'язках сторін повинна чітко включати поведінкові показники. Умову слід вважати суттєво незбалансованою, якщо її прийняття споживачем є очевидним результатом гіперболічного дисконтування або інформаційного перевантаження, незалежно від того, наскільки прозоро вона була сформульована.

У випадках договірних прогалин у комерційних угодах сувору текстуалістичну «презумпцію імпліцитної (мовчазної) алокації ризику» слід відкинути на користь тесту на «когнітивну доступність». Ставлячи питання, про що б сторони об'єктивно домовилися, якби їх не стримували оптимістичні упередження та когнітивне тунелювання, судова влада функціонує виключно як об'єктивний відновлювальний механізм, що повертає договір до справжнього консенсусу ad idem та нейтралізує будь-які звинувачення у патерналізмі.

Список використаних джерел:

1. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 16 July 1998. Gut Springenheide GmbH and Rudolf Tusky v Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt - Amt für Lebensmittelüberwachung. Case C-210/96. *European Court Reports*. 1998. P. I-04657. ECLI:EU:C:1998:369.

2. Mak V. Contract and consumer law. *Research handbook in data science and law*. Ed. by V. Mak, E. Tjong Tjin Tai, A. Berlee. Cheltenham, UK ; Northampton, MA, USA : Edward Elgar, 2018. P. 17–38. URL: https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/230e1c60-2bb1-44ea-86eb-b0df9f365bd7 (дата звернення: 05.05.2026).

3. Jabłonowska A., Tagiuri G. Rescuing transparency in the digital economy: in search of a common notion in EU consumer and data protection law. *Yearbook of European Law*. 2023. Vol. 42. P. 347–387. DOI: https://doi.org/10.1093/yel/yead005 (дата звернення: 05.05.2026).

4. Hinrichs O., Hert P. D. Case C-646/22 Compass Banca – Consumer Rationality and Cognitive Biases: A Cautious Update of the Average Consumer Benchmark. *European Journal of Risk Regulation*. 2026. Vol. 17, Iss. 1. P. 350–356. DOI: https://doi.org/10.1017/err.2025.10071 (date of access: 05.05.2026).

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів : від 11 квіт. 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 05.05.2026).

ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ В ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ ЄС

Самойленко Катерина Юріївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У контексті набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу гармонізація вітчизняного договірного права з acquis communautaire набуває особливої практичної значущості. Інститут відмови від договору є одним із ключових механізмів захисту прав сторін у договірних правовідносинах, що отримав детальну регламентацію в праві ЄС. Виявлення прогалин і суперечностей у процесі адаптації цього інституту є актуальним завданням для вітчизняної правової науки.

У договірному праві ЄС поняття «відмова від договору» охоплює щонайменше дві самостійні правові конструкції. По-перше, це право на відкликання (right of withdrawal) — одностороннє право сторони (переважно споживача) розірвати договір упродовж установленого «охолоджувального» строку без зазначення підстав. По-друге, це право на розірвання договору внаслідок істотного порушення зобов’язання (termination for non-performance), що застосовується незалежно від суб’єктного складу договору. Розмежування цих конструкцій є принциповим, оскільки вони мають різну правову природу, різні умови застосування та різні правові наслідки для сторін [3; 4].

Основу правового регулювання права на відкликання в праві ЄС становить Директива 2011/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради про права споживачів [1]. Стаття 9(1) Директиви закріплює чотирнадцятиденний строк відкликання для дистанційних договорів і договорів, укладених поза торговельними приміщеннями, протягом якого споживач вправі відмовитися від договору без пояснення причин та без додаткових витрат. Зазначений строк є уніфікованим стандартом-мінімумом: держави-члени можуть його подовжити, але не скоротити (ст. 4 Директиви 2011/83/ЄС [1]). Саме в цій асиметрії криється системна проблема — Директива уніфікує лише строк і процедуру, тоді як правові наслідки відкликання (зокрема порядок відшкодування витрат на

доставлення) залишаються предметом різних підходів у державах-членах, що породжує правову невизначеність у транскордонних відносинах.

Директива 2019/770/ЄС про певні аспекти договорів про надання цифрового контенту та цифрових послуг [2] розширила сферу застосування права на відкликання на договори, де зустрічним наданням з боку споживача є особисті дані, а не грошові кошти. Стаття 16 зазначеної Директиви закріплює право споживача на відмову від договору у разі невідповідності цифрового контенту або послуги договірним умовам [2, ст. 16]. При цьому виникає доктринальна колізія: традиційне договірне право виходить з принципу еквівалентності обміну, тоді як визнання особистих даних «платіжним засобом» деформує класичну модель зустрічного надання (consideration) — усталену конструкцію як у системах загального права, так і в континентальній традиції.

Принципи Європейського договірного права (PECL) регулюють відмову від договору внаслідок порушення зобов'язання у статтях 9:301–9:309 [3]. Відповідно до ст. 9:301 PECL, кредитор вправі розірвати договір у разі його істотного невиконання боржником. Критерій «істотності» порушення конкретизовано у ст. 8:103 PECL: порушення вважається істотним, якщо воно суттєво позбавляє кредитора того, на що він мав право розраховувати за договором, або якщо боржник навмисно відступив від нього [3]. Аналіз судової практики Суду ЄС свідчить, що визначення «істотності» порушення здійснюється на основі телеологічного тлумачення з урахуванням мети договору, а не лише формального змісту порушеного зобов'язання [5]. Це надає правозастосуванню гнучкість, однак знижує правову передбачуваність для сторін, що суперечить принципу юридичної визначеності (legal certainty), який є одним з основоположних принципів правової системи ЄС.

Законодавство України щодо відмови від договору ґрунтується передусім на нормах Цивільного кодексу України [6]. Стаття 651 ЦК України допускає розірвання договору за ініціативою однієї сторони у судовому порядку — у разі істотного порушення договору другою стороною, або в позасудовому — якщо це передбачено законом або договором [6]. Закон України «Про захист прав споживачів» [7] закріплює право споживача на відмову від дистанційного договору упродовж чотирнадцяти календарних днів, що формально узгоджується з Директивою 2011/83/ЄС [1, ст. 9]. Утім, порівняльний аналіз виявляє суттєву розбіжність: у вітчизняному законодавстві відсутній механізм автоматичного продовження строку відкликання на дванадцять місяців у разі неналежного інформування споживача, передбачений ст. 10 Директиви 2011/83/ЄС [1]. Ця прогалина є прикладом «дефекту транспозиції», який послаблює реальний захист прав споживачів порівняно з євростандартом.

Прецедентна практика Суду ЄС ілюструє динамічний розвиток тлумачення інституту відмови від договору. У рішенні у справі Wathelet v Garage Bietheres & Fils SPRL (C-149/15) Суд ЄС визначив коло суб'єктів, наділених правом відмови від договору у сфері продажу товарів споживачам, застосувавши телеологічне тлумачення поняття «продавець» [5]. Рішення ухвалено в контексті чинної на той момент Директиви 1999/44/ЄС, яка втратила чинність з 1 січня

2022 року та була замінена Директивою 2019/771/ЄС [8]. Підхід Суду є показовим: право ЄС формує автономну систему договірних концептів, яка не завжди збігається з традиційними категоріями національного приватного права [4].

Таким чином, інститут відмови від договору в договірному праві ЄС є багатошаровою правовою конструкцією, що охоплює як суб'єктивне право на відкликання у споживчих договорах, так і право на розірвання у разі порушення зобов'язання [3, ст. 9:301; 1, ст. 9]. На підставі проведеного аналізу можна зробити такі висновки. По-перше, вітчизняне законодавство містить дефект транспозиції щодо механізму автоматичного продовження строку відкликання, передбаченого ст. 10 Директиви 2011/83/ЄС [1], що унеможливлює повноцінний захист споживача. По-друге, відсутність чіткого строку для повернення коштів підприємцем суперечить принципу ефективного захисту прав споживачів, закріпленому в праві ЄС. По-третє, необхідне законодавче закріплення в ЦК України критерію «істотності» порушення, узгодженого з підходом PECL [3], що забезпечить уніфікацію судової практики та підвищить правову передбачуваність.

Список використаних джерел:

1. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. Official Journal of the European Union. L 304. 22.11.2011. P. 64–88. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0083 (дата звернення: 12.04.2026).

2. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Official Journal of the European Union. L 136. 22.05.2019. P. 1–27. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0770 (дата звернення: 12.04.2026).

3. Принципи європейського договірного права. Коментарі та рекомендації / Пер. з англійської ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД». Київ: Асоціація «ЗЕД», 2013. 304 с. URL: https://www.zed.ua/images/files/PECL_short.pdf (дата звернення: 12.04.2026).

4. Ханик-Посполітак Р. Ю. Принципи свободи договору в європейському праві. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2006. С. 128–130. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f8a7a1b-1b8c-4aae-9c38-261e44ed3730/content (дата звернення: 12.04.2026).

5. Judgment of the Court of Justice of the EU of 16 June 2016, Case C-149/15, Wathelet v Garage Bietheres & Fils SPRL. ECLI:EU:C:2016:450. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0149 (дата звернення: 12.04.2026).

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 12.04.2026).

7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (дата звернення: 12.04.2026).

8. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, repealing Directive 1999/44/EC. Official Journal of the European Union. L 136. 22.05.2019. P. 28–50. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0771 (дата звернення: 12.04.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ФОРМИ ДОГОВОРУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Саніна Валерія Віталіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Європейські стандарти щодо форми договору базуються на фундаментальному принципі свободи форми, що відображено у таких джерелах «м'якого права», як Принципи європейського договірного права (ПЄДП), Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція) [7, с.104]. Згідно зі ст. 2:101 ПЄДП та п. 1.2 Принципів УНІДРУА, для укладення договору не вимагається письмова або будь-яка інша спеціальна форма [8,9]. Договір вважається укладеним, якщо виконуються дві умови: намір бути юридично зобов'язаними і достатня визначеність згоди [7, с.104]. Більше того, європейське право дозволяє підтверджувати факт укладення договору будь-якими засобами, включаючи покази свідків.

В Україні спостерігається певний дисонанс між європейським вектором та правозастосовною практикою. Хоча ст. 205 ЦК України передбачає можливість усного укладення правочинів, на практиці відсутність письмового документа часто стає перешкодою для захисту прав [6].

Ключовою проблемою є положення ст. 218 в ч. 1 передбачає негативні правові наслідки, які настають для сторін правочину в разі недотримання ними такої форми, якщо вона прямо встановлена законом: «Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, віде- озапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків» [6].

Причому ця норма, виходячи із судової практики, тлумачиться таким чином: «Не може доводитися свідченням свідків не лише заперечення факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин, а й факт його вчинення, а також виконання зобов'язань, що виникли з правочину» (п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 р. No 9) [4, 7]. Це застарілий підхід. Європейський стандарт дозволяє підтверджувати угоду будь-якими засобами доказування - письмовими, усними, електронними, технічними. Такий підхід відповідає сучасним реаліям, де значна частина правовідносин здійснюється в електронному середовищі, а свідчення очевидців можуть бути важливим елементом доказової бази. Нам варто пом'якшити українське право, яке забороняє свідкам підтверджувати договір, якщо він не був укладений письмово. Варто зауважити, що випадки, коли свідчення свідків допускаються як засіб доказування факту вчинення правочину, вже прямо визначені в діючому Цивільному кодексі України. Зокрема, це передбачено ч. 2 ст. 937 та ч. 3 ст. 949 ЦК України. Більше того, п. 12 Постанови Пленуму ВСУ № 9 від 06.11.2009 р., чітко розмежовує заборону на доказування власне факту правочину свідками та можливість підтвердження ними інших обставин виконання зобов'язань. Таким чином, розширення цього переліку є лише наступним логічним кроком до європейських стандартів

Також, іншим аспектом, що потребує гармонізації, є порядок зміни умов договору. Ст. 654 ЦК встановлює правило: зміна договору вчиняється у такій самій формі, що й договір, який змінюється. [6]. В ЄС усе простіше: якщо ви не прописали в контракті, що зміни - тільки письмові, то можете змінити умови навіть усно чи в месенджері [8,9]. Імплементація цього стандарту в Україні дозволить компаніям бути гнучкішими: якщо партнери підтвердили нові умови в листуванні або по телефону, закон має це визнавати, а не вимагати нових паперових додаткових угод.

Часто трапляється, що під час підписання договорів у тексті містяться посилання на так звані "загальні умови", розміщені десь на сайті, з якими ми фактично ніколи не ознайомлювалися. В цьому ж випадку європейське право каже, що якщо сторона не зробила все можливе, щоб ви дійсно прочитали ці умови до підписання, вона не має права на них посилатися. Простого підпису під фразою «з умовами ознайомлений» у Європі недостатньо - і нам потрібно впровадити таку ж вимогу для захисту слабкої сторони [7, с.108].

У межах гармонізації електронна форма договору вже прирівнюється до письмової. Перспективним напрямом є визнання смарт-контракти (код, який сам виконує умови договору) повноцінною формою правочину. Це не фантастика, а вимога часу для гармонізації з цифровим ринком ЄС [3, с.90]. Європейський підхід розглядає програмний код як форму вираження волі. Імплементація таких норм дозволить українському ІТ-сектору та інвесторам працювати в зрозумілому правовому полі без страху, що їхні цифрові активи не визнає суд.

Таким чином, імплементація європейських стандартів - це не просто «копіювання законів ЄС». це не механічне копіювання норм, а зміна філософії

договірного права: від формальної перевірки документів до захисту реальної волі та домовленості сторін. Це дозволить усунути зайву бюрократію, підвищити рівень довіри між партнерами та зробити українську юрисдикцію привабливою для іноземних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Коваленко І. А. Аналіз гармонізації договірного права України до права Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78, ч. 1. С. 181–185. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/31-1.pdf
2. Коваленко І. А. Вплив європейського права на національне законодавство та необхідність гармонізації договірного права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78, ч. 1. С. 186–191. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24505/1/20230907_304.pdf
3. Майданик Р. А. Договори щодо криптоактивів. Впровадження кращої практики ЄС у право України. Гармонізація договірного законодавства України з правом Європейського Союзу : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 травня 2024 р.) / за заг. ред. В. М. Коссака. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. С. 86-91. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zbirnyk-tez-konferentsii-2024.pdf
4. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 р. No 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text
5. Сьох К. Я. Імплементація нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 82–84. URL: https://www.lsej.org.ua/6_2022/18.pdf
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
7. Яримович У. В. Форма та порядок укладення договору в праві ЄС і в праві України : порівняльний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 42. С. 103–108. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a20cc5b-f06e-438d-b615-d1e7e8a00a89/content
8. The Principles of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III). URL: http://www.internationalcontracts.net/international-law-documents/Principles-of-European-Contract-Law.pdf
9. The Principles of International Commercial Contracts (PICC) (The UNIDROIT Principles) of 2010. URL: https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

КОЛЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ (DIRECTIVE 2020/1828): ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА НОВЕЛА ЗМІНЮЄ СТРАТЕГІЮ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАТЬ ВЕЛИКИМ БІЗНЕСОМ

Селюкова Віолетта Сергіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Актуальність досліджуваної теми зумовлена інтенсивними процесами гармонізації українського законодавства із правом Європейського Союзу в умовах набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Особливого значення набуває адаптація механізмів захисту прав споживачів, зокрема впровадження інституту колективного судового захисту, передбаченого Директивою (ЄС) 2020/1828 про представницькі позови для захисту колективних інтересів споживачів. У сучасних умовах масового споживання та домінування великих корпорацій проблема ефективного захисту прав споживачів виходить за межі індивідуального правозастосування та потребує інструментів, здатних забезпечити системний вплив на ринок [1]. Саме тому дослідження впливу зазначеної процесуальної новели на стратегії виконання договірних зобов'язань великим бізнесом є своєчасним та практично значущим.

Колективний захист прав споживачів у праві Європейського Союзу розглядається як особливий інститут процесуального права, що забезпечує можливість консолідації однорідних вимог значної кількості осіб у межах одного провадження. Директива (ЄС) 2020/1828 запроваджує механізм представницьких позовів, який передбачає право спеціально уповноважених організацій, так званих кваліфікованих суб'єктів, звертатися до суду в інтересах споживачів. Вказаний механізм поєднує у собі елементи приватноправового та публічно-правового захисту, оскільки, з одного боку, спрямований на відновлення порушених прав конкретних осіб, а з іншого — виконує превентивну функцію, впливаючи на поведінку суб'єктів господарювання. На відміну від традиційної моделі індивідуального позову, представницькі позови істотно знижують процесуальні бар'єри доступу до правосуддя, що, у свою чергу, підвищує рівень юридичної відповідальності великого бізнесу за порушення договірних зобов'язань.

Запровадження механізму колективного захисту спричиняє трансформацію договірної поведінки великих суб'єктів господарювання. У класичній моделі договірних відносин ризик відповідальності за порушення зобов'язань був розпорошеним і залежав від активності окремих споживачів, що часто призводило до ситуації так званого економічно доцільного порушення,

коли суб'єкт господарювання свідомо допускав невиконання або неналежне виконання зобов'язання, розраховуючи на низьку ймовірність індивідуальних позовів. Натомість у сучасних умовах ризик набуває кумулятивного характеру, оскільки навіть незначне порушення, що зачіпає широку групу споживачів, може стати підставою для масштабного судового провадження з істотними фінансовими та репутаційними наслідками.

У зв'язку з цим відбувається поступовий перехід від реактивної до превентивної моделі поведінки великого бізнесу. Суб'єкти господарювання змушені впроваджувати комплексні системи правового комплаєнсу, спрямовані на забезпечення відповідності договірних умов вимогам законодавства про захист прав споживачів, а також на мінімізацію ризиків масових порушень. Особливої уваги набуває перегляд стандартних договорів приєднання, які традиційно використовуються у відносинах із споживачами, з метою усунення потенційно несправедливих умов. Відповідно до підходів, сформованих у праві ЄС, несправедливі умови договору можуть стати підставою для визнання їх недійсними, що в умовах колективного позову здатне спричинити значні фінансові втрати для компанії [3,с.101].

Крім того, суттєво зростає значення внутрішнього контролю якості товарів і послуг. В умовах функціонування механізму представницьких позовів будь-який системний дефект продукції або послуги може призвести до масових вимог про відшкодування шкоди. Це стимулює великий бізнес інвестувати у вдосконалення виробничих процесів, систем управління якістю та механізмів зворотного зв'язку зі споживачами. Водночас не менш важливим є фактор репутаційного ризику, оскільки колективні позови, як правило, супроводжуються значним суспільним резонансом, що може негативно вплинути на конкурентоспроможність компанії.

Окремої уваги потребують проблеми імплементації положень Директиви (ЄС) 2020/1828 у національне законодавство України. На сьогодні інститут колективного позову в українському цивільному процесі перебуває на стадії становлення і не забезпечує повною мірою ефективного захисту колективних інтересів споживачів. Відсутність чітко визначеного статусу представницьких організацій, процедур їх акредитації та контролю діяльності створює ризики як недостатньої ефективності захисту, так і можливих зловживань процесуальними правами. У цьому контексті особливо важливим є забезпечення балансу між інтересами споживачів і суб'єктів господарювання, що відповідає загальним принципам справедливості та пропорційності у праві Європейського Союзу.

Процесуальна новела, закріплена у Директиві (ЄС) 2020/1828, має безпосередній вплив на стратегії виконання договірних зобов'язань великим бізнесом, змінюючи не лише юридичні, але й економічні параметри договірних відносин. У нових умовах суб'єкти господарювання змушені відмовлятися від практик, що базуються на недобросовісному використанні своєї ринкової позиції, та переходити до моделей управління ризиками, орієнтованих на довгострокову стабільність і відповідність правовим стандартам. Зростає роль прозорості у відносинах зі споживачами, а також використання альтернативних

способів вирішення спорів, які дозволяють мінімізувати витрати та уникнути негативних наслідків судових проваджень.

Таким чином, можна дійти висновку, що Директива (ЄС) 2020/1828 формує нову парадигму правового регулювання у сфері захисту прав споживачів, у межах якої колективні позови виступають ефективним інструментом впливу на поведінку великого бізнесу. Запровадження цього механізму сприяє посиленню договірної дисципліни, підвищенню рівня захисту прав споживачів та формуванню більш справедливого ринкового середовища. Водночас ефективність його функціонування в Україні залежатиме від комплексності законодавчих змін та здатності національної правової системи забезпечити належний баланс між інтересами всіх учасників правовідносин [2]. Авторська позиція полягає в тому, що імплементація інституту представницьких позовів має супроводжуватися не лише формальним закріпленням відповідних норм, але й створенням ефективних інституційних механізмів їх реалізації, що дозволить уникнути як декларативності правових приписів, так і їх потенційного зловживання.

Список використаних джерел:

1. Директива (ЄС) 2020/1828 Європейського Парламенту і Ради від 25 листопада 2020 року про представницькі дії для захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС // URL: https://zakon.rada.gov.ua/

2. Directive 2020/1828 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers: an overview // *Journal of European Consumer and Market Law*. 2021. Vol. 10, No. 2. P. 127-142. URL: https://www.researchgate.net/publication/368439369_Directive_20201828_on_representative_actions_for_the_protection_of_the_collective_interests_of_consumers_an_overview

3. Scientific opinions about law and history / International Science Group; I. Kuzmenko, O. Koropatov, V. Liubchyk та ін. Київ: International Science Group, 2022. С. 89–101. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Scientific_opinions_about_law_and_histor/tN-iEAAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ОБМЕЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАХИСТ СЛАБКОЇ СТОРОНИ ТА СВОБОДА ДОГОВОРУ В КОМЕРЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ (B2B)

Середа Семен Ігорович,
студент 3 курсу юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

У сучасному праві Європейського Союзу свобода договору традиційно розглядається як один із важливих принципів відносин у межах внутрішнього ринку, встановленого ст. 26 Договору про функціонування Європейського Союзу [3]. Водночас розвиток комерції, зокрема у сфері business-to-business (B2B), продемонстрував, що формальна рівність сторін не завжди забезпечує фактичну справедливість, чим і зумовлюється необхідність втручання з метою захисту слабшої сторони. При цьому набуває значення принцип пропорційності як критерій допустимого обмеження свободи договору, особливо у питанні звуження відповідальності якоїсь зі сторін. Актуальність дослідження також пов’язана з гармонізаційними процесами в ЄС та орієнтацією України на імплементацію відповідних ефективних підходів.

Загалом, пропорційність є універсальним принципом права ЄС, який визначає, серед іншого, межі втручання у свободу економічної діяльності. Він закріплений у ст. 5 Договору про Європейський Союз і вимагає, щоб будь-які обмеження були належними, необхідними та співмірними поставленій меті [2]. Стосовно сфери договірного права це означає, що навіть у відносинах між підприємцями свобода визначення умов договору не є абсолютною і може підлягати звуженню у випадках істотного дисбалансу між сторонами. Такий підхід присутній також у вторинному праві ЄС та доктринальних джерелах.

Особливе значення при цьому має Директива 2011/7/ЄС, яка спрямована на усунення практик, що ставлять кредитора у невигідне становище у комерційних відносинах. Стаття 7 Директиви передбачає, що умови договору, які є грубо несправедливими щодо кредитора (зокрема з приводу строків платежу чи відповідальності за прострочення), мають бути визнані недійсними та не підлягати подальшому застосуванню [1]. Таким чином, законодавець ЄС прямо втручається у сферу договірної автономії, використовуючи критерій справедливості, який по суті є проявом принципу пропорційності.

У науковій доктрині підкреслюється, що обмеження відповідальності є звичайною практикою при укладенні комерційних договорів, однак воно повинно відповідати певним межам, зумовленим необхідністю забезпечення балансу інтересів сторін. Отже, повне виключення відповідальності або її надмірне звуження може суперечити фундаментальним принципам європейського договірного права [6, с. 215]. Водночас питання полягає не у забороні таких застережень, а у визначенні критеріїв їх допустимості.

При цьому саме пропорційність виступає інструментом оцінки такої допустимості. Передбачається, що обмеження повинні бути співмірними ризикам, які сторони беруть на себе, а також враховувати їхню переговорну позицію. Навіть у B2B-відносинах, де презюмується рівність сторін, можливе втручання у випадку очевидного домінування однієї з них над іншою [4, с. 134].

Предметом аналізу стають й інші несправедливі умови у зазначених B2B-договорах. Хоча традиційно контроль за ними асоціюється із захистом споживачів, сучасні дослідження закликають поширити подібні механізми і на комерційні відносини між підприємцями [5, с. 585]. Це також зумовлено можливістю існування суттєвої економічної нерівності між сторонами.

Крім того, зазначається, що формальна свобода договору у сфері B2B не гарантує справедливості, оскільки одна сторона може нав'язувати стандартні умови без реальної можливості їх обговорення. У таких випадках втручання через механізми контролю несправедливих умов є виправданим і необхідним для забезпечення балансу інтересів.

Водночас таке втручання має здійснюватися обережно, щоб не підірвати передбачуваність комерційних відносин. Ось чому пропорційність відіграє ключову роль, дозволяючи знайти рівновагу між захистом слабшої сторони та збереженням свободи договору [4, с. 140].

У працях європейських дослідників також наголошується на необхідності використання ще деяких загальних принципів права для оцінки договірних умов. Так, добросовісність та розумність виступають додатковими критеріями, які дозволяють точніше визначити допустимість обмеження відповідальності. Вони тісно пов'язані з принципом пропорційності та фактично конкретизують його зміст у договірному праві.

Застосування цих принципів дозволяє враховувати окремі практичні обставини справи, такі як характер договору, співвідношення економічних сил сторін та їх ризики. Це забезпечує гнучкість правового регулювання та сприяє уникненню надмірного формалізму [5, с. 583]. У свою чергу, відсутність чітких критеріїв може призводити до правової невизначеності, що є суттєвим викликом для комерційного обороту.

Значну роль у формуванні підходів до звуження відповідальності відіграє і вже згадана Директива 2011/7/ЄС, оскільки вона встановлює мінімальні стандарти захисту кредиторів у комерційних операціях, що обмежує можливості сильнішої сторони відступати від них на шкоду слабшій. Наведена вище стаття 7 Директиви до того ж передбачає, що держави-члени повинні гарантувати ефективні засоби захисту від явно несправедливих умов, у тому числі шляхом забезпечення наявності адекватних та ефективних засобів для запобігання їх подальшому використанню (можливість звернення до суду чи до компетентного адміністративного органу, тощо) [1].

Отже, принцип пропорційності у праві ЄС виступає ключовим інструментом балансування між свободою договору та необхідністю захисту слабшої сторони навіть у B2B-відносинах. Його застосування дозволяє обмежувати договірну автономію у випадках істотної нерівності сторін, зокрема

через контроль за звуженням відповідальності та іншими несправедливими умовами.

Аналіз первинного та вторинного права ЄС, а також доктринальних підходів свідчить про формування комплексної моделі, в якій свобода договору не є абсолютною, а підлягає корекції відповідно до вимог справедливості, добросовісності та розумності.

Наукова новизна такого підходу полягає у розгляді пропорційності не лише як загального принципу права ЄС, але і як конкретного критерію оцінки допустимості певних умов комерційних договорів та особливо – обмеження відповідальності. Це дозволяє забезпечити більш гнучке та об'єктивне регулювання B2B-відносин.

Список використаних джерел:

1. Директива 2011/7/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 2011 року про боротьбу із затримками платежів у комерційних операціях (перероблена) URL: http://data.europa.eu/eli/dir/2011/7/oj

2. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1993 року (в редакції Лісабонського договору від 13 грудня 2007 року) URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj

3. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25 березня 1957 року (в редакції Лісабонського договору від 13 грудня 2007 року) URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj

4. Hesselink M. W. Unfair Terms in Contracts between Businesses. Towards a European Contract Law / J. Stuyck, R. Schulze (eds.). Sellier European Law Publishers, 2011. P. 131-148.

5. Patti S. Unfair Terms Control in Business-to-Business Contracts. The Italian Law Journal. 2019. Vol. 5. No. 2. P. 581-611.

6. Zimmermann R. Limitation of Liability for Damages in European Contract Law. Revista de Direito Civil Contemporâneo. 2015. № 2. Vol. 3. P. 215-248.

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В.О. Савченко

ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ: ПІДХОДИ ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Спірідонова Тетяна Михайлівна,
студентка 3 курсу юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

У контексті сучасних євроінтеграційних процесів Україна активно адаптує національне законодавство до стандартів Європейського Союзу, що зумовлює необхідність переосмислення базових принципів приватного права.

Одним із ключових інструментів забезпечення справедливості у договірних відносинах є принцип заборони зловживання правом, який виступає важливим інструментом обмеження формально правомірної, але недобросовісної поведінки учасників договірних відносин и активно застосовується в праві ЄС та практиці Суду Європейського Союзу. В умовах розвитку ринкової економіки та ускладнення договірних конструкцій зростає кількість випадків використання суб'єктивних прав не з метою їх реалізації, а для отримання неправомірних переваг. У праві ЄС цей принцип отримав глибоке доктринальне та практичне обґрунтування, він розглядається як один із ключових інструментів забезпечення балансу інтересів сторін, тоді як в Україні цей принцип закріплений на рівні загальних положень цивільного законодавства, однак практика його застосування залишається неоднорідною. Це обумовлює актуальність дослідження європейських підходів та визначення перспектив їх імплементації в українське право.

Принцип заборони зловживання правом є загальновизнаним у європейській правовій традиції та виступає складовою ширшого принципу добросовісності (good faith). У праві Європейського Союзу він сформувався переважно через практику Суду ЄС і визнається загальним принципом права Союзу. У праві ЄС він не завжди прямо кодифікований, але випливає з установчих договорів та усталеної судової практики. Зокрема, Суд ЄС неодноразово наголошував, що суб'єкти права не можуть посилатися на норми права ЄС з метою досягнення результатів, які суперечать цілям цих норм.

Одним із ключових рішень, яке заклало підвалини сучасного розуміння зловживання правом, є справа Halifax plc v Customs and Excise Commissioners, у якій Суд ЄС сформулював двоелементний тест зловживання правом. Відповідно до цього підходу, для встановлення факту зловживання необхідна наявність: по-перше, об'єктивного елементу — формального дотримання правових норм при досягненні результату, що суперечить їх меті; по-друге, суб'єктивного елементу - наміру отримати неправомірну вигоду [1, с. 45]. Цей тест застосовується і в інших сферах права ЄС, зокрема податковому, митному та корпоративному праві. Такий підхід став базовим для подальшої практики.

Подальший розвиток цей принцип отримав у рішеннях Суду ЄС у справах Cadbury Schweppes plc, Kofoed, де було уточнено, що зловживання правом має місце навіть за відсутності прямого порушення норм, якщо правова конструкція

використовується штучно для обходу законодавства [2, с. 63]. Таким чином, у праві ЄС переважає функціональний підхід, орієнтований на досягнення цілей правового регулювання.

Крім того, принцип заборони зловживання правом відображений у вторинному праві ЄС, зокрема у директивах щодо захисту прав споживачів та недобросовісних комерційних практик. Наприклад, Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах передбачає, що умови, які створюють істотний дисбаланс прав та обов'язків сторін на шкоду споживача, визнаються недійсними [3, с. 12]. Це фактично є проявом заборони зловживання договірною свободою. У практиці Суду ЄС (справи Aziz, Kásler) цей підхід отримав подальший розвиток, що свідчить про високий рівень захисту слабкої сторони договору.

У сфері договірного права принцип заборони зловживання правом тісно пов'язаний із концепцією добросовісності. У Принципах європейського договірного права (PECL) та DCFR закріплено, що сторони повинні діяти добросовісно як на стадії укладення, так і виконання договору [4, с. 112]. Недобросовісна поведінка, навіть якщо вона формально відповідає умовам договору, може бути визнана зловживанням правом, що тягне за собою відповідні правові наслідки, включаючи відшкодування збитків або визнання умов договору недійсними.

На відміну від права ЄС, у національному праві України принцип заборони зловживання правом закріплений на загальному рівні. Зокрема, стаття 13 Цивільного кодексу України встановлює, що не допускаються дії особи, спрямовані на шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Крім того, стаття 3 ЦК України визначає добросовісність, розумність і справедливість як загальні засади цивільного законодавства [5].

Незважаючи на нормативне закріплення, застосування цього принципу в Україні стикається з низкою проблем. По-перше, законодавство не містить чітких критеріїв визначення зловживання правом, що призводить до різного тлумачення судами. По-друге, судова практика не є достатньо усталеною та послідовною.

Аналіз судової практики свідчить, що українські суди здебільшого застосовують принцип заборони зловживання правом у випадках очевидної недобросовісності, однак у складніших ситуаціях, пов'язаних із формально правомірною поведінкою, але з неправомірною метою, цей принцип використовується недостатньо активно [6, с. 78].

Зокрема, Верховний Суд застосовує принцип добросовісності як критерій оцінки поведінки сторін договору, визнаючи недійсними правочини, спрямовані на уникнення виконання зобов'язань або порушення прав інших осіб [7, с. 89]. На відміну від підходу ЄС, де враховується економічна сутність правовідносин, в Україні переважає формальний підхід.

Окремою проблемою є співвідношення принципу заборони зловживання правом із принципом свободи договору. У вітчизняній правовій доктрині традиційно домінує підхід, згідно з яким автономія волі сторін має пріоритетне

значення. Проте такий підхід не завжди відповідає сучасним європейським тенденціям, де свобода договору обмежується вимогами добросовісності та справедливості [8, с. 102]. В Україні ж традиційно надається пріоритет автономії волі сторін, що іноді призводить до легалізації несправедливих умов договору.

Важливим є також питання доказування зловживання правом. У праві ЄС використовується комплексний підхід, який передбачає аналіз як формальних, так і економічних аспектів правовідносин. В Україні ж суди переважно обмежуються формальним аналізом, що знижує ефективність застосування цього принципу.

Перспективи імплементації європейських підходів полягають у необхідності: по-перше, конкретизації критеріїв зловживання правом на законодавчому рівні; по-друге, активізації ролі судової практики у формуванні єдиних підходів; по-третє, врахування економічного змісту правовідносин при їх оцінці, що дозволить виявляти приховані форми зловживання; по-четверте, посилення значення принципу добросовісності як основи договірного права, розвиток судової практики шляхом активнішого застосування цього принципу. Особливу увагу слід приділити сфері споживчих договорів, де ризик зловживань є найбільш високим. Також слід приділити увагу гармонізації українського законодавства з актами ЄС у сфері захисту споживачів, де принцип заборони зловживання правом реалізується найбільш ефективно. З урахуванням курсу України на вступ до Європейського Союзу, імплементація зазначених підходів є не лише бажаною, але й необхідною умовою гармонізації правової системи.

Принцип заборони зловживання правом є невід'ємним елементом сучасного договірного права, який забезпечує баланс між свободою договору та необхідністю захисту прав і законних інтересів сторін. У праві ЄС цей принцип має розвинену доктринальну та практичну базу, що забезпечує його ефективне застосування.

В Україні цей принцип закріплений на нормативному рівні, однак потребує подальшого розвитку через уточнення критеріїв його застосування та формування сталої судової практики. Імплементація підходів ЄС, зокрема двоелементної конструкції зловживання правом та акценту на економічній сутності правовідносин, сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання в Україні. Водночас важливим є збереження балансу між запозиченням європейського досвіду та врахуванням національних особливостей правової системи.

Досвід Європейського Союзу свідчить про ефективність комплексного підходу до реалізації цього принципу, що має бути враховано у процесі реформування законодавства України. Подальший розвиток цього інституту сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності договірних відносин в Україні.

Список використаних джерел:

1. Judgment of the Court of 21 February 2006. Halifax plc v Customs and Excise Commissioners. Case C-255/02 // European Court Reports. 2006. P. I-1609. URL:

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CC0277 (дата звернення: 18.05.2026).

2. Judgment of the Court of 12 September 2006. Cadbury Schweppes plc v Commissioners of Inland Revenue. Case C-196/04 // European Court Reports. 2006. P. I-07995. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:62004CJ0196 (дата звернення: 18.05.2026).

3. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj/eng (дата звернення: 18.05.2026).

4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law : Draft Common Frame of Reference (DCFR). 2009. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-*Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR*.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 18.05.2026).

6. Постанови Верховного Суду України з питань застосування принципу добросовісності та заборони зловживання правом : презентація. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_prun_dobrosov.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

7. Постанова Верховного Суду від 10.04.2019 у справі № 910/8472/17. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=80471996 (дата звернення: 18.05.2026).

8. Коссак В. М. Цивільне право України : Загальна частина. Київ : Юрінком Інтер, 2018. URL: http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

9. Дзера О. В. Проблеми застосування принципу добросовісності у цивільному праві України // Юридична наука. 2020. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_947_69687759.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

КОНЦЕПЦІЯ «ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ПОРУШЕННЯ» ДОГОВОРУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ CISG ТА ПРИНЦИПІВ PECL У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ АРБІТРАЖІВ

Строган Станіслав Миколайович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

В умовах поглиблення євроінтеграційного курсу України та поступової адаптації національного контрактного права до стандартів acquis ЄС особливого значення набуває аналіз механізмів правового регулювання наслідків порушення договірних зобов'язань у міжнародній торгівлі. Концепція «фундаментального порушення» (fundamental breach) є одним із центральних інститутів міжнародного комерційного права, оскільки саме від її кваліфікації залежить доступ сторони до таких засобів захисту, як розірвання договору та вимога про заміну товару. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG) та Принципи європейського договірного права (PECL) закріплюють концептуально відмінні підходи до визначення цього поняття, що породжує суперечності у практиці міжнародних арбітражів, зокрема в Європі. Для України, яка є учасницею CISG та орієнтується на правові стандарти ЄС, вирішення цієї колізії є практично необхідним завданням.

Стаття 25 CISG визначає порушення фундаментальним, якщо воно «тягне за собою таку шкоду для іншої сторони, що остання значною мірою позбавляється того, на що вона була вправі розраховувати на підставі договору, крім випадків, коли сторона, що порушила договір, не передбачала такого результату і розумна особа в аналогічних обставинах не передбачила б його» [1]. Така дефініція є навмисно абстрактною: законодавець відмовився від казуїстичного переліку обставин фундаментального порушення, перекладаючи відповідальність за кваліфікацію на суди та арбітражі. Р. Кох характеризує цю конструкцію як таку, що поєднує об'єктивний критерій (суттєве позбавлення очікуваного результату) із суб'єктивним елементом передбачуваності шкоди, наголошуючи на відсутності в ній будь-якого ієрархічного зв'язку між цими компонентами [2].

Натомість стаття 8:103 PECL встановлює три самостійні альтернативні підстави визнання порушення фундаментальним: 1) суттєвість зобов'язання для договору в цілому; 2) умисне невиконання, що позбавляє кредитора права розраховувати на майбутнє виконання; 3) неспроможність боржника виконати зобов'язання в розумний строк після попередження [5, с. 379]. На відміну від CISG, PECL застосовує структурований підхід із чіткими альтернативними критеріями, що підвищує передбачуваність. Лю Ченвей у порівняльному дослідженні CISG, UNIDROIT Principles та PECL констатує, що спільна функціональна мета обох інструментів реалізується принципово відмінними нормотехнічними методами [3].

Центральна аналітична проблема у застосуванні ст. 25 CISG — трактування критерію «суттєвого позбавлення» (substantial deprivation). Доктрина виробила два конкуруючі підходи: «тест мети договору» (purpose-of-the-contract test), який запитує, чи порушення унеможливлює досягнення господарської мети угоди, та «тест розумних очікувань» (reasonable expectations test), заснований на об’єктивних очікуваннях сторони на момент укладення договору [2, с. 332]. Р. Кох демонструє, що одночасне застосування обох тестів може призводити до суперечливих результатів, що підриває принцип одноманітного застосування Конвенції, закріплений у ст. 7(1) CISG.

А. Ріццо де Баррос, аналізуючи новітню судову практику щодо ст. 25 CISG встановлює, що суди системно застосовують двоступеневу перевірку: спочатку оцінюють об'єктивний ступінь шкоди для кредитора, і лише після цього — передбачуваність цієї шкоди боржником [4]. Такий підхід фактично трансформує суб'єктивний елемент передбачуваності з рівноправного критерію на «рятувальний клапан» для боржника, що суттєво звужує його роль порівняно з буквальним текстом статті. Це розходження між текстуальним і телеологічним тлумаченням є одним із ключових джерел непередбачуваності у практиці арбітражу.

Особливо гострою є колізія підходів у питанні права на розірвання договору за неналежну якість товару. CISG у ст. 49 та 51 пов'язує право покупця на розірвання виключно з наявністю фундаментального порушення, водночас надаючи продавцеві право на виправлення недоліку (cure) за ст. 48. Натомість PECL у ст. 9:301 допускає розірвання також у разі передбачуваного невиконання (anticipated non-performance). Bundesgerichtshof у рішенні від 3 квітня 1996 року розширив поняття фундаментального порушення шляхом телеологічного тлумачення, фактично наближаючи стандарт CISG до більш гнучкої моделі PECL [6]. Це свідчить про тенденцію до конвергенції обох підходів на рівні судової практики, що, однак, не знімає проблеми системної непослідовності.

Гармонізаційний потенціал PECL щодо CISG визначається тим, що обидва інструменти поділяють базову цінність збереження договірного зв'язку (favor contractus), а розірвання допускається лише як крайній захід [5, с. 395]. Лю Ченвей обґрунтовує, що звернення до PECL як до допоміжного тлумачного ресурсу є допустимим лише тоді, коли відповідний принцип PECL може бути ідентифікований як «загальний принцип» у розумінні ст. 7(2) CISG, а не застосований через пряму аналогію поза межами Конвенції [3]. Ця позиція, однак, залишається дискусійною та не підтверджена усталеним консенсусом арбітражної практики.

На нашу думку, порівняльний аналіз концепції «фундаментального порушення» у CISG та PECL виявляє три рівні розходжень: 1) нормотехнічний — відкрита дефініція CISG проти структурованого переліку PECL; 2) суб'єктивний елемент — наявність застереження про передбачуваність у CISG та його відсутність у PECL; 3) методологічний — відмінні стандарти тлумачення в арбітражній практиці.

Звернення до PECL як до допоміжного інтерпретаційного інструменту є виправданим лише тоді, коли конкретний принцип PECL може бути ідентифікований як «загальний принцип» CISG у розумінні ст. 7(2), але не через пряму аналогію. Визначення чіткої ієрархії між цими інструментами у практиці арбітражу є нагальним завданням для забезпечення однаковості та передбачуваності міжнародного комерційного права, що безпосередньо стосується правозастосовчої практики України в умовах наближення до правових стандартів ЄС.

Список використаних джерел:

1. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), Vienna, 11 April 1980. UNCITRAL. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/salegoods/conventions/sale_of_goods/cisg

2. Koch R. The Concept of Fundamental Breach of Contract under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1998. Kluwer Law International, 1999. P. 177–354. URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/koch.html

3. Liu Chengwei. Remedies for Non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles & PECL. September 2003. URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/chengwei.html

4. Rizzo de Barros A. P. S. C. Definition of Fundamental Breach under CISG's Art. 25 and Analysis of Recent Case Law. Wake Forest University School of Law, 2017. URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/bibliography/full_text.pdf

5. Lando O., Beale H. (eds.) Principles of European Contract Law. Parts I and II. The Hague : Kluwer Law International, 2000. 561 p.

6. Bundesgerichtshof [BGH], 3 April 1996 (Germany). VIII ZR 51/95. CISG-online Case No. 135. URL: https://cisgw3.law.pace.edu/cases/960403g1.html

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В.О. Савченко

МІЖНАРОДНО-ПРИВАТНОПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИПТОБІРЖ

Таран Наталія Валентинівна,
курсант 3-го курсу
факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Сучасний етап розвитку глобальної фінансової системи характеризується активною інтеграцією інформаційних технологій та переходом до цифрової економіки. Віртуальні активи і криптовалюти вже давно перестали бути виключно спекулятивними інструментами, перетворившись на повноцінний елемент міжнародного комерційного обігу. Центральне місце у цій системі займають криптовалютні біржі, які забезпечують купівлю, продаж, обмін, зберігання та транскордонний рух цифрових активів. Водночас децентралізований характер блокчейн-технологій, відсутність єдиного центру управління та глобальність цифрового середовища створюють нові виклики для міжнародного приватного права. Оскільки правовідносини на криптобіржах виникають між суб'єктами з різних держав, особливої актуальності набувають питання визначення правового статусу криптобірж, застосовного права, юрисдикції, відповідальності та захисту прав учасників транскордонного цифрового обігу.

У науковій доктрині криптобіржі розглядаються як специфічні цифрові платформи, що поєднують ознаки фінансових посередників, технологічних сервісів та об'єктів інформаційної інфраструктури. У широкому розумінні криптобіржа є комплексною платформою, яка виконує торговельні, кастодіальні, аналітичні та інвестиційні функції. У вузькому значенні – це лише технологічний майданчик для взаємодії продавців і покупців цифрових активів [1, с.140]. Для міжнародного приватного права особливе значення має класифікація криптобірж залежно від моделі функціонування. Централізовані біржі (CEX) функціонують через конкретну юридичну особу, яка здійснює контроль за транзакціями, проводить ідентифікацію користувачів та забезпечує зберігання приватних ключів. Саме тому у таких правовідносинах існує чітко визначений суб'єкт відповідальності. До найбільш відомих централізованих бірж належать Binance, Kraken та WhiteBIT. Натомість децентралізовані біржі (DEX) працюють через смарт-контракти та блокчейн без участі централізованого адміністратора. Угоди укладаються безпосередньо між користувачами, а відповідальність фактично розмивається між розробниками протоколу, валідаторами та самими учасниками мережі. Прикладами таких платформ є Uniswap, SushiSwap та PancakeSwap.

Окремо виділяють гібридні моделі (HEX), які поєднують централізовану обробку ордерів із децентралізованим зберіганням активів [2, с.145-146].

Однією з ключових проблем міжнародного приватного права у сфері діяльності криптобірж є визначення застосовного права та юрисдикції при вирішенні транскордонних спорів. У випадку централізованих платформ правовідносини зазвичай регулюються користувацькими угодами (Terms of Service), у яких реалізується принцип lex voluntatis – автономії волі сторін. Біржі самостійно визначають право держави своєї реєстрації як застосовне право, а також включають арбітражні або судові застереження щодо вирішення спорів. Проте у випадку децентралізованих бірж традиційні колізійні прив'язки фактично втрачають ефективність. Такі класичні принципи міжнародного приватного права, як lex loci celebrationis (право місця укладення договору), lex loci solutionis (право місця виконання зобов'язання) чи lex rei sitae (право місця знаходження речі), стають складними або неможливими для застосування до цифрових активів, які існують виключно у формі записів у розподіленому реєстрі блокчейну [1, с.143]. Віртуальні активи не мають фізичної локалізації, а блокчейн одночасно підтримується вузлами мережі в різних державах світу. У зв'язку з цим у сучасній доктрині активно обговорюється концепція Lex Cryptographia – своєрідного «саморегулювання кодом», відповідно до якого саме смарт-контракт визначає правила взаємодії сторін [1, с.142]. Проте така концепція викликає серйозні дискусії, оскільки у випадку технічних збоїв, шахрайства або хакерських атак користувачі можуть залишитися без ефективного механізму судового захисту.

Для мінімізації правової фрагментації та забезпечення міжнародного контролю над ринком віртуальних активів міжнародні організації поступово формують уніфіковані стандарти регулювання. Провідну роль у цьому процесі відіграє Financial Action Task Force, яка розробила рекомендації щодо діяльності постачальників послуг віртуальних активів (VASP) [3, с.40]. Одним із найважливіших механізмів став так званий Travel Rule – правило, яке зобов'язує криптобіржі передавати ідентифікаційні дані відправника та отримувача при здійсненні транскордонних операцій із цифровими активами понад визначений фінансовий поріг. Такий підхід спрямований на боротьбу з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та іншими формами транскордонної фінансової злочинності. Водночас у світі спостерігається тенденція до регіональної уніфікації криптовалютного законодавства. Особливе значення має Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets), ухвалений у European Union [4]. Він передбачає ліцензування криптобірж, встановлює вимоги до капіталу, захисту прав споживачів, прозорості діяльності та кібербезпеки. У США правове регулювання залишається фрагментарним через конкуренцію між U.S. Securities and Exchange Commission та Commodity Futures Trading Commission щодо визначення правової природи криптоактивів. Натомість такі держави, як Japan та Singapore, демонструють більш збалансовані моделі регулювання із поєднанням державного контролю та підтримки інновацій.

Окрему складність у міжнародному приватному праві становлять майново-правові та виконавчі аспекти діяльності криптобірж. Судові та виконавчі органи багатьох держав стикаються з проблемою примусового стягнення криптовалюти, оскільки цифрові активи не мають матеріальної форми та існують лише у вигляді криптографічних записів. Попри це криптовалюта має економічну цінність і фактично виступає об'єктом цивільного обороту, а тому повинна бути доступною для задоволення вимог кредиторів. У міжнародній практиці механізм захисту прав інвесторів та виконання судових рішень переважно реалізується через ліцензовані централізовані біржі. Якщо активи боржника розміщені на кастодіальному рахунку криптобіржі, суд або виконавчий орган може направити офіційний запит щодо блокування рахунків чи замороження активів. У випадку децентралізованих бірж такий механізм практично неможливий, оскільки платформа не має доступу до приватних ключів користувачів. Саме тому у світовій практиці дедалі частіше застосовуються непрямі механізми контролю – зокрема, відстеження руху коштів через централізовані платформи, фіатні шлюзи та P2P-сервіси.

Для України питання правового регулювання криптобірж має особливе значення у контексті цифровізації економіки, розвитку IT-сектору та інтеграції до європейського правового простору. Україна тривалий час посідає провідні позиції за рівнем використання криптовалют населенням, проте вітчизняний ринок цифрових активів досі перебуває у стані неповного нормативного врегулювання. Закон України «Про віртуальні активи» заклав основу для легалізації крипторинку, однак його повноцінне введення в дію відкладене до внесення змін до податкового законодавства [5]. Наразі в Україні триває дискусія щодо моделей оподаткування цифрових активів, ліцензування криптобірж та розмежування повноважень регуляторів. У перспективі Україна повинна гармонізувати національне законодавство із європейським Регламентом MiCA, запровадити ефективне колізійне регулювання правовідносин із цифровими активами та забезпечити баланс між державним контролем і розвитком інноваційних технологій. Саме формування чіткої та передбачуваної системи міжнародно-приватноправового регулювання криптобірж стане важливим чинником інтеграції України до глобального цифрового ринку та гарантією захисту прав учасників транскордонних фінансових відносин.

Список використаних джерел:

1. Товкун Л. Криптобіржі як об'єкт правового регулювання: види, механізми трейдингу та сучасні виклики. *Юридичний вісник*. 2025. № 3. С. 139-146. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2025.16.

2. Нікончук А. М., Бец О. І. Правові засади діяльності криптовалютних бірж. *Наукові записки. Серія: Право*. 2025. Вип. 18. С. 143-148. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2025-18-143-148.

3. Левицький В. О., Радинський С. В., Радинська С. С. Нормативно-правове регулювання ринку криптовалют та діяльності криптобірж в Україні

та світі. *Інноваційна економіка*. 2023. № 3 (95). С. 38-43. DOI: https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.3.4.

4. Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 і (ЄС) № 1095/2010 та Директив 2013/36/ЄС і (ЄС) 2019/1937 / Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets... *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng.

5. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 27.05.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент К. Р. Резворович

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ПРАВОМ ЄС

Ткаченко Віолетта Сергіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах євроінтеграційного курсу України питання гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу набуває ключового значення. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС процес адаптації законодавства перетворився на системний і багаторівневий механізм, що охоплює як нормотворчу діяльність, так і інституційне забезпечення її реалізації. Водночас ефективність гармонізації значною мірою залежить не лише від змісту правових норм, а й від функціонування відповідних інституцій, які забезпечують імплементацію acquis communautaire.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення ролі та взаємодії державних органів, а також оцінки ефективності існуючих інституційних механізмів у процесі наближення законодавства України до стандартів ЄС.

Гармонізація законодавства України із правом Європейського Союзу здійснюється через складну систему інституцій, які забезпечують як розробку, так і реалізацію відповідних реформ. Центральне місце в цьому процесі займає Верховна Рада України, яка здійснює законодавче забезпечення адаптації права. Важливу роль відіграють профільні парламентські комітети, зокрема Комітет з

питань інтеграції України до ЄС, який проводить експертизу законопроєктів на відповідність праву ЄС. [1]

Кабінет Міністрів України виступає ключовим органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної політики у сфері євроінтеграції. У його структурі функціонують спеціалізовані підрозділи, що координують процес адаптації законодавства та забезпечують виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію. Зокрема, Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції забезпечує моніторинг виконання відповідних заходів.

Особливе значення має також участь Президента України, який визначає стратегічний курс держави та забезпечує політичну підтримку реформ у сфері євроінтеграції.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС виступає основним правовим та інституційним інструментом гармонізації законодавства. Вона передбачає створення спільних органів, таких як Рада асоціації, Комітет асоціації та відповідні підкомітети, які здійснюють контроль за виконанням зобов'язань сторонами.

Ці інституції забезпечують регулярний діалог між Україною та ЄС, сприяють координації реформ і дозволяють оцінювати прогрес у наближенні законодавства. Важливою функцією таких органів є також надання рекомендацій щодо подальшого вдосконалення правової системи України.

Процес гармонізації передбачає не лише прийняття нових нормативно-правових актів, але й створення ефективних процедур їх впровадження. До таких механізмів належать:

- проведення правової експертизи законопроєктів на
- відповідність acquis ЄС;
- переклад та аналіз актів права ЄС;
- підготовка планів імплементації директив та регламентів;
- моніторинг виконання зобов'язань.

Важливу роль у цьому процесі відіграють міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які відповідають за імплементацію європейських норм у відповідних сферах (економіка, енергетика, екологія тощо).

Крім того, значення має розвиток адміністративної спроможності державних органів, що включає підготовку кадрів, підвищення кваліфікації державних службовців та впровадження сучасних управлінських практик

.[2]

Окрему роль у процесі гармонізації законодавства відіграє судова влада. Українські суди поступово інтегрують практику Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини у свою діяльність. Це сприяє формуванню єдиного правозастосовного підходу та забезпечує ефективне тлумачення норм, гармонізованих із правом ЄС.

Важливим аспектом є також розвиток принципу верховенства права, який є фундаментальним для правової системи ЄС. Судова практика виступає інструментом забезпечення реальної імплементації європейських стандартів, а не лише їх формального закріплення в законодавстві.[3] Незважаючи на значний

прогрес, процес гармонізації законодавства України із правом ЄС стикається з рядом проблем. Серед них можна виділити:

- фрагментарність імплементації норм ЄС;
- недостатню координацію між державними органами; • обмеженість ресурсів та адміністративної спроможності;
- складність адаптації окремих галузей права.

Крім того, важливою проблемою є формальний підхід до гармонізації, коли норми ЄС імплементуються без належного врахування національного контексту, що знижує ефективність їх застосування.

Таким чином, інституційні механізми гармонізації законодавства України із правом Європейського Союзу є комплексною системою, що включає законодавчі, виконавчі та судові органи, а також спеціалізовані інституції, створені в межах Угоди про асоціацію.

Ефективність цього процесу залежить від узгодженої діяльності всіх суб'єктів, належного рівня координації та розвитку інституційної спроможності держави. Подальше вдосконалення механізмів гармонізації має бути спрямоване на забезпечення не лише формального наближення законодавства, а й реального впровадження європейських стандартів у правову систему України.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. // База даних «Законодавство України». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15

3. Судова влада в Україні [Електронний ресурс] // Судові та правоохоронні органи України : навч. матеріали. — Режим доступу: https://arm.navs.edu.ua/books/spou_2019/info/lec2.html

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В.О. Савченко

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЯК СКЛАДНИК ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

Удовика Лариса Григорівна,
доктор юридичних наук, професор,
Запорізький національний університет,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9260-4474

Важливими завданнями для Української держави є формування та реалізації оптимальної моделі перехідного правосуддя, яка враховує міжнародні та європейські стандарти правосуддя. Стандарти перехідного правосуддя Європейського Союзу ґрунтується на п'яти основних «стовпах», визначених ООН, які були адаптовані до правового простору ЄС, а саме: 1) встановлення істини / право на правду, (комісії правди, документування злочинів, розшук осіб, зниклих безвісти); 2) право на правосуддя / кримінальна відповідальність (трибунали, національні суди); 3) репарації (компенсації, відшкодування); 4) гарантії неповторення (реформи сектору безпеки, люстрація, зміцнення органів державної влади); 5) меморіалізація (вшанування пам'яті постраждалих, створення музеїв, освітніх програм). Зазначені «стовпи» (компоненти) перехідного правосуддя є результатом складної й наполегливої роботи експертів із перехідного правосуддя та тривалого теоретичного пошуку вченими моделей перехідного правосуддя, який триває і донині.

Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на одному із ключових компонентів перехідного правосуддя, а саме - притягненні до відповідальності (кримінальне переслідування Criminal Prosecution) осіб, яке має на меті забезпечення невідворотності покарання для осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності й геноциду. Здійснення кримінального переслідування може бути покладено як на національні суди, так і на міжнародні (МКС) або гібридні трибунали.

Зарубіжні вчені й експерти з питань перехідного правосуддя, які досліджують зазначений складник перехідного правосуддя, акцентують увагу на важливості виважених юридичних механізмів відповідальності й проблемах амністії (М.Фрімен); обґрунтовують положення, що індивідуальна кримінальна відповідальність лідерів держав – це світовий тренд (К. Сіккінк); наголошують на обов'язку держави розслідувати злочини, переслідувати винних у воєнних злочинах та злочинах проти людяності та критикують практику широких амністій (М. Шеріф-Бассіунії); аналізують трансформацію права у перехідний період та обґрунтовують важливу роль судових переслідувань у легітимації нового режиму (Р. Тейтель). Крім того, американська науковця, професорка Гарвардської юридичної школи Марта Міноу у фундаментальній книзі «Між помстою та прощенням: зіткнення з історією після геноциду та масових насильств» [1, p.12-15], обґрунтовує правову та психологічну концепцію «судового процесу як терапії» (therapeutic jurisprudence) для жертв масових порушень прав людини. У подальшому ця концепція знайшла поширення серед

учених, які поділяють думку, що публічний судовий процес трансформує приватний білль у суспільне визнання факту злочину.

Українські вчені й експерти, предметом осмислення яких є кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні злочинів, основну увагу зосереджують на адаптації міжнародних стандартів до реалій російсько-української війни, ролі міжнародних інституцій (МКС) та спеціальних трибуналів у відповідальності за агресію (М.Гнатовський, А. Кориневич, Т.Короткий, О.Плотніков), гармонізації українського КК із Римським статутом (О.Сенаторова), питаннях колабораційної діяльності та амністії в контексті перехідного правосуддя (М. Хавронюк). Так А.Кориневич і Т.Короткий, характеризуючи основні події та факти щодо створення Спеціального трибуналу, доводять «відсутність протиріччя між провадженнями у Міжнародному кримінальному суді за воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин геноциду, та можливості створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України з юрисдикцією тільки щодо злочину агресії» [2, с. 33].

Спільною для вітчизняних і зарубіжних учених є думка, що міжнародне кримінальне правосуддя не може бути вичерпним замінником для внутрішньодержавних зусиль, але воно встановлює стандарт, нижче якого національні системи не мають права опускатися. Кримінальне переслідування найвищих посадових осіб — це сигнал суспільству про те, що ера безкарності завершена, що є критично важливим для соціально-психологічної реабілітації нації. Йдеться про те, що для жертв конфлікту кримінальний процес має важливе терапевтичне значення. Визнання особи винною у судовому порядку є формою сатисфакції, яка дозволяє постраждалим перейти від стану «об’єкта агресії» до статусу «суб’єкта, чиї права захищені законом». Це ключовий компонент подолання колективної травми».

Соціально-психологічний аспект притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів для українців має особливе значення і полягає, насамперед, у підтвердженні невідворотності покарання за міжнародні злочини без строків давності та задовольняє запит, потребу українського народу в безпеці через закон та досягнення миру, адже без правосуддя неможливий сталий мир. Притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів тісно пов’язане з психологічними особливостями правової свідомості українців, які значною мірою укорінені в історії та архетипах та, водночас, по-різному впливають на цей процес. Йдеться про низку основних архетипів українців, насамперед таких як: «Жертви», «Кордоцентризму», «Патрона», «Громади». Так архетип «Жертви», страждання відображає історичні травми та значною мірою сформував у суспільній свідомості українців сприйняття права не як засобу захисту, а як форми насильства з боку держави та її інститутів. Цей архетип пов'язаний із образом «невинно страждаючого», сформував в українців їх специфічну «тривожність», емоційність та здатний створити певний дисбаланс у кримінальному процесі. Крізь призму архетипу «жертви» свідчення потерпілих можуть наділятися «абсолютною істинністю»; існують ризики помилкових

вироків через недостатню критичність до доказової бази, що побудована на домінуванні емоційно забарвлених показів свідків та жертв.

До уваги необхідно взяти й те, що у правовому менталітеті українців наявний досвід несправедливості, феномен правової травматизації, зумовлений зокрема корупцією, безкарністю владних еліт і вибірковим застосуванням закону. Психологічними наслідками такої травматизації стали знижена внутрішня мотивація дотримання закону і права, домінування зовнішньої мотивації, зневіра в правосудді, розвиток правового нігілізму аж до правового цинізму, сприйняття права і закону як формальності, а не як цінності. Правова травматизація може спонукати до радикалізації суспільства, нехтування стандартами прав людини, обумовити делігітимацію судових рішень, якщо вирок не відповідає радикальним суспільним очікуванням українців, здається занадто м'яким. Саме тому притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів від рядового до керівництва та винесення справедливих вироків здатне позитивно вплинути на рівень довіри як до судової влади, так і до держави та права в цілому.

Для правової самосвідомості українців вкрай важливим є підтримання переконання, віри та врешті – легітимних очікувань, що всі винні у вчинені злочинів будуть притягнені до відповідальності, закон буде рівним для всіх – від рядового до керівництва країни агресора. І в цьому сенсі обов'язком, імперативом держави є розслідування серйозних порушень міжнародного гуманітарного права та притягнення винних до відповідальності. Відмова від переслідування за воєнні злочини під приводом «досягнення миру» створює ілюзію стабільності, яка в майбутньому стає підґрунтям для нових конфліктів.

Як слушно наголошує експерт з перехідного правосуддя Фабіана Сальвіолі: «Юридичне зобов'язання переслідувати в судовому порядку та карати за порушення, одночасно усуваючи перешкоди, які заважали б виконанню цього зобов'язання, є «головним вираженням обов'язку забезпечення притягнення до відповідальності»; потреба в такому правосудді має бути ефективно задоволена для досягнення справедливого та тривалого примирення. Держави зобов'язані забезпечити, щоб особи, винні у порушеннях прав людини та міжнародного гуманітарного права, були притягнуті до кримінальної відповідальності, постали перед судом і понесли належне покарання. Судове переслідування має бути невідкладним і досягати бажаного чи очікуваного ефекту. Непроведення судового переслідування та покарання призводить до безкарності та порушує зобов'язання Держави щодо забезпечення правового захисту потерпілих і переслідування злочинів за міжнародним правом. Порушення цих зобов'язань не може бути виправдане посиланням на положення внутрішнього права» [3, p.9].

Поширеною серед учених і експертів є думка, що перехідне правосуддя – це явище, яке зорієнтоване на жертв конфліктів, насильства і війн, які фактично превалюють у відправленні правосуддя та відновленні порушених прав. Важливо, що норма фокусування на жертвах конфлікту підтримана резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.2005 року №60/147 [4], де було вказано основні принципи та керівні засади щодо права на правовий захист жертв,

зокрема ними стали: фундаментальні принципи поваги, забезпечення та сприяння правам жертв насильства, зобов'язання держав щодо їхніх прав на правду, справедливість і відшкодування, матеріальна компенсація, реабілітація, сатисфакція та гарантія неповернення до конфліктного минулого. Водночас, така зорієнтованість приховує певні загрози та проблеми, що може вплинути як на зміст, так і на результати перехідного правосуддя, спричинити суспільне невдоволення.

Таким чином, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів різною мірою відображає низку архетипів і психологічних особливостей правової самосвідомості українців, які глибоко укорінені в минулому та, водночас, спрямоване у майбутнє, у формування емоційно позитивного сприйняття і ставлення до перехідного правосуддя, відновлення довіри до правових інститутів, держави, їх легітимації.

Список використаних джерел:

1. Minow M. Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence. Boston : Beacon Press, 1998. 224 p.

2. Кориневич А., Короткий Т. Р. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: realpolitik проти невідворотності покарання за злочин агресії. *Український часопис міжнародного права*. 2022. № 2. С. 33-42. URL: https://jusintergentes.com.ua/images/2022/2/Korynevych.pdf

3. Fabián Salvioli. International legal standards underpinning the pillars of transitional justice. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence. *Human Rights Council.* Fifty-fourth session 11 September–6 October 2023 Agenda item 3. URL: https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&me&p1=Salvioli%2C%20Fabi%C3%A1n&c=Authorities&ln=

4. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005 [on the report of the Third Committee (A/60/509/Add.1)] 60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf

МЕДІАЦІЯ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТРУМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ушаков Нікіта Ігорович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Медіація посідає особливе місце серед механізмів альтернативного врегулювання спорів як один із найбільш ефективних, гуманних і прогресивних інструментів забезпечення реального доступу до правосуддя, суттєвого розвантаження судової системи та зміцнення принципів верховенства права в сучасних демократичних правових системах. Локальний, національний і транскордонний рівні відіграють у цьому процесі визначальну роль: саме на цих рівнях формуються практичні рішення, які безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян, підприємницьку діяльність, сімейні відносини та функціонування державних інституцій.

Європейський Союз понад два десятиліття системно просуває медіацію як пріоритетний інструмент альтернативного врегулювання спорів через спеціальні директиви, рекомендації Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ) та інші акти [1; 7]. Для України цей інститут набуває особливої актуальності в контексті європейської інтеграції, глибокої судової реформи, необхідності зменшення критичного судового навантаження, а також адаптації правової системи до викликів повномасштабного воєнного стану та майбутнього повоєнного відновлення.

Роль медіації в забезпеченні демократичного, ефективного й справедливого врегулювання спорів є визначальною. Вона виступає не лише альтернативою традиційному судовому процесу, а й потужним засобом збереження партнерських відносин між сторонами, економії часу, фінансових і емоційних ресурсів, а також підвищення довіри суспільства до правової системи загалом. Медіація сприяє формуванню культури мирного діалогу, відновного правосуддя та deliberative justice, що повністю відповідає фундаментальним європейським цінностям – верховенству права, захисту прав людини та соціальній згуртованості.

Водночас в українських реаліях реалізація цієї ролі стикається з низкою системних викликів. Після ухвалення Закону України «Про медіацію» у 2021 році практичне застосування інституту залишається на низькому рівні. Основні причини – недостатня поінформованість населення, юристів і суддів щодо переваг і процедур медіації, стійкі культурні стереотипи, які ототожнюють судовий розгляд із єдиним легітимним способом вирішення спорів, а також складні економічні та соціальні умови воєнного часу. Проблеми імплементації посилюються відсутністю дієвих фінансових і процесуальних стимулів, недосконалістю механізмів визнання та примусового виконання медіаційних угод, колізіями з нормами процесуального законодавства (зокрема щодо гарантій

конфіденційності), недостатньою кількістю та якістю підготовки медіаторів. Крім того, залишаються актуальними слабка інтеграція медіації в судову практику, обмежена інклюзивність процедур для вразливих категорій (внутрішньо переміщені особи, учасники сімейних спорів у воєнний період, малі підприємці), а також складнощі застосування медіації в публічно-правовій сфері без порушення конституційного права на судовий захист [5; 6, с. 12–28; 10, с. 50–55, 69–75].

Європейський Союз сформував чіткі, всебічні та обов'язкові для держав-членів правові рамки розвитку медіації. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації в цивільних і комерційних справах закріплює ключові принципи проведення процедури в транскордонних спорах: добровільність, конфіденційність, нейтральність і неупередженість медіатора, а також механізми швидкого визнання й виконання медіаційних угод [1]. Цей акт доповнюється Директивою 2013/11/ЄС щодо альтернативного врегулювання споживчих спорів, яка встановлює високі стандарти якості та доступності альтернативних механізмів у сфері захисту прав споживачів [7]. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом прямо зобов'язує Україну гармонізувати національне законодавство з acquis communautaire у сфері правосуддя, зокрема активно розвивати альтернативні механізми врегулювання спорів як невід'ємний елемент судової реформи [2].

Важливим орієнтиром слугує European Code of Conduct for Mediators, який встановлює високі етичні стандарти компетентності, незалежності та професійної поведінки медіаторів [3]. Згідно з CEPEJ Evaluation Report 2024, court-related mediation існує в усіх державах-членах Ради Європи та спостерігаючих державах. Середній показник акредитованих медіаторів на 100 000 населення з 2012 по 2022 рік зріс більш ніж удвічі. Медіація є обов'язковою (у формі інформаційних сесій або безпосередньої участі) приблизно в половині держав, переважно в сімейних, трудових, спадкових та дрібних цивільних спорах. У багатьох країнах витрати на медіацію покриває legal aid, що суттєво підвищує її доступність. Водночас звіт констатує, що court-related mediation залишається недостатньо використовуваною в чверті держав, які надали дані [4, с. 98–99, 117; 11, с. 4–5].

Національним фундаментом розвитку медіації в Україні став Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. Він визначає правові засади інституту, закріплює основні принципи (добровільність, конфіденційність, нейтральність, рівність сторін), статус медіатора, вимоги до його підготовки та порядок укладення медіаційної угоди [5]. Закон вніс відповідні зміни до Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства, передбачивши можливість застосування медіації на будь-якій стадії судового провадження та механізми примусового виконання медіаційних угод [5].

Особливий потенціал медіація демонструє на локальному рівні, де вона дозволяє тестувати інноваційні моделі відновного правосуддя та спеціалізованих

процедур (сімейної, трудової, корпоративної, земельної, спорів за участю ВПО). Медіаційні центри при судах, громадські організації та університетські ініціативи, зокрема Українська академія медіації та Національна асоціація медіаторів України, виступають піонерами таких практик. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо медіації в кримінальних справах [8] та в цивільних справах [9], а також багаторічний досвід країн ЄС доводять, що ефективна інтеграція медіації забезпечує не лише процесуальну ефективність, а й соціальну гармонію, зниження рівня конфліктності та підвищення якості життя.

Незалежний контроль і критичний аналіз практики здійснюють професійні асоціації медіаторів. Звіт «Медіація в Україні у воєнний та повоєнний час» (2023) містить детальний аналіз потреб, статистики зростання запитів на медіацію під час війни (особливо сімейних, земельних, трудових та спорів з ВПО) та конкретні рекомендації [6, с. 12–28]. Серед ключових пропозицій – створення національної системи підготовки та сертифікації медіаторів відповідно до європейських стандартів; запровадження обов'язкових інформаційних сесій у судах; розвиток онлайн-медіації та цифрових платформ; інтеграція медіації в роботу центрів надання адміністративних послуг і органів місцевого самоврядування; розробка програм для роботи з травмованими сторонами (ВПО, учасники бойових дій); державне фінансування медіаційних послуг для вразливих груп; проведення масштабних просвітницьких кампаній серед населення, юристів і суддів [6, с. 12–28; 10, с. 50–55, 69–75].

Європейський досвід, задокументований у регулярних звітах Європейської комісії щодо імплементації Директиви 2008/52/ЄС та CEPEJ Evaluation Report 2024, підкреслює значення фінансових стимулів, судового сприяння медіації, збору статистичних даних і оцінки її реальної ефективності [4, с. 98–99, 117; 11, с. 4–5]. Звіт CEPEJ відзначає, що реформи в Україні (зокрема Закон 2021 року) спрямовані на розвиток альтернативного врегулювання спорів, проте повномасштабна війна негативно вплинула на темпи впровадження, значно збільшивши навантаження на адміністративні та кримінальні справи [4, с. 98–99, 117; 11, с. 4–5].

Практика європейських країн підтверджує високу ефективність медіації: скорочення строків розгляду справ, зниження витрат сторін і судової системи, підвищення рівня добровільного виконання угод та формування суспільного консенсусу щодо складних конфліктів. У багатьох державах-членах ЄС медіація успішно застосовується в цивільних, комерційних, сімейних, трудових і навіть адміністративних спорах, доповнюючи, а в окремих випадках – частково замінюючи традиційне судочинство [4, с. 98–99, 117; 11, с. 4–5].

Таким чином, медіація є необхідним елементом європейського інструментарію альтернативного врегулювання спорів в Україні. Вона забезпечує процесуальну ефективність, реальну доступність правосуддя, збереження соціальних відносин і соціальну згуртованість відповідно до рамок Директиви 2008/52/ЄС, Директиви 2013/11/ЄС, Угоди про асоціацію з ЄС, Закону України «Про медіацію», European Code of Conduct for Mediators,

Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи та фундаментальних принципів європейського правосуддя.

Медіація не лише компенсує брак судових ресурсів і знижує критичне навантаження на судову систему, а й запобігає ескалації конфліктів, формує нову правову культуру та прискорює європейську інтеграцію. Лише за умови справжнього рівноправного партнерства між державними інституціями, судовою владою, професійними медіаторами та громадянським суспільством Україна зможе повноцінно імплементувати європейські стандарти медіації та суттєво зміцнити свою правову систему. Для подальшого розвитку інституту важливо розширювати інклюзивні механізми підготовки та сертифікації медіаторів, забезпечувати стабільну фінансову та інституційну підтримку локальних медіаційних центрів, системно інтегрувати результати медіації в національне процесуальне законодавство та проводити цілеспрямовану інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, юристів і суддів з урахуванням рекомендацій європейських інституцій та національних аналітичних звітів.

Список використаних джерел:

1. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng (дата звернення: 18.04.2026).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18.04.2026).
3. European Code of Conduct for Mediators. URL: https://e-justice.europa.eu/sites/default/files/2020-12/Code_of_conduct_EU_EN.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
4. CEPEJ (2024). European judicial systems – CEPEJ Evaluation Report (Part 1). General analyses. URL: https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac (дата звернення: 18.04.2026).
5. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 18.04.2026).
6. Медіація в Україні у воєнний та повоєнний час. Звіт за результатами оцінювання потреб із рекомендаціями (2023). URL: https://www.mediation-help.com/wp-content/uploads/2024/06/2.-j4a_post_war_mediation_needs_assessment_report_ukr.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
7. Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_041-13 (дата звернення: 18.04.2026).

8. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member states concerning mediation in penal matters (15 September 1999). URL: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059 (дата звернення: 18.04.2026).

9. Recommendation Rec (2002) 10 of the Committee of Ministers to member states on mediation in civil matters (18 September 2002). URL: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401 (дата звернення: 18.04.2026).

10. Кулініч О. О. та ін. Медіація в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2025. 92 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/16694/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D1%80.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

11. CEPEJ (2024). Trends and conclusions from the 2024 Evaluation Report (2022 data). URL: https://rm.coe.int/trends-and-conclusions-2024-cepej-evaluation-report-2022-data-/1680b1fa00 (дата звернення: 18.04.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ПРАВОМ ЄС

Харченко Вікторія Сергіївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Одним із ключових обов’язків держави є забезпечення належного захисту прав та інтересів дитини, зокрема шляхом формування ефективних правових механізмів гарантування її належного розвитку та можливості проживання в родині. Водночас значна кількість дітей залишається позбавленою можливості виховуватися у сімейному середовищі. З метою створення належних умов влаштування дитини у сім’ю як пріоритетну форму перебування дитини, держава поряд із національним вводить допоміжний інститут – міжнародне усиновлення, тобто, усиновлення українських дітей іноземцями.

Вчені наголошують, що міждержавне усиновлення – це підстава виникнення сімейних відносин як юридичного акту за участю іноземного громадянина [1, с. 312].

Відповідно до ст. 283 Сімейного кодексу України усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних

підставах, встановлених главою 18 цього Кодексу (однак із особливостями, передбаченими цією статтею, яка передбачає зокрема річний термін перебування дитини на обліку у Державній службі України у справах дітей, досягнення дитиною п'ятирічного віку, відсутність ініціативи на усиновлення дитини з боку громадян України, подальше здійснення нагляду за усиновленою дитиною до досягнення нею повноліття, а також окремі особливості, пов'язані із незастосуванням принципу таємниці усиновлення [2, с.68]. Процес усиновлення регулюється не тільки Сімейним кодексом, але й іншими нормативно-правовими актами, такими як Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та інші Закони, що забезпечують соціальний захист дітей. Наприклад, Закони «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та «Про охорону дитинства» спрямовані на захист прав дітей та надання підтримки сім'ям. Крім того, існують спеціальні постанови Кабінету Міністрів, що встановлюють порядок здійснення усиновлення і нагляду щодо дотримання прав усиновлених дітей. Ці документи спрямовані на забезпечення прозорості процесу усиновлення та надання дітям найкращих можливих умов для розвитку в сімейному середовищі [1, с. 312].

Складність міжнародного усиновлення зумовлена необхідністю дотримання як національного законодавства, так і міжнародних та міждержавних нормативно-правових актів. Ці норми встановлюють правила, які мають на меті забезпечити дотримання прав дитини та усунення можливостей для зловживань у процесі усиновлення. Основними документами, які регулюють міжнародне усиновлення, є Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництва в галузі міжнародного усиновлення [3], Європейська конвенція з усиновлення дітей, ратифікована Україною із застереженням [4], Конвенція ООН про права дитини [5] та інші.

У контексті євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває гармонізація національного законодавства у сфері міжнародного усиновлення із міжнародними та європейськими стандартами захисту прав дитини. Хоча право Європейського Союзу не містить уніфікованого механізму регулювання усиновлення, держави-члени ЄС та Ради Європи орієнтуються на принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, прозорість процедур усиновлення та ефективний контроль за дотриманням прав усиновлених дітей. У зв'язку з цим для нашої держави актуальним залишається питання імплементації міжнародних стандартів у національне сімейне законодавство та усунення наявних колізій у сфері міждержавного усиновлення.

Окремі вчені підкреслюють, що Гаазька конвенція досі не ратифікована Україною, а це суттєво ускладнює регулювання процесу адаптації в Україні. [6, с. 115].

Гаазька конвенція 1993 року є базовим міжнародно-правовим актом у сфері міждержавного усиновлення, який встановлює уніфіковані стандарти захисту прав дитини та механізми міжнародного співробітництва держав.. Основні принципи, закріплені у ній, базуються на Конвенції ООН про права дитини, яка акцентує пріоритет інтересів дитини в усіх питаннях, що її стосуються. Водночас Гаазька конвенція запроваджує додаткові правила, серед

яких: визнання усиновлення та його правових наслідків; співвідношення міжнародного та національного законодавства; заборона матеріальної вигоди. [1, с.315]

Як наголошують окремі вчені, положеннями Гаазької конвенції чітко прослідковується три етапи здійснення процедури усиновлення: перший передбачає визначення можливостей бути усиновителями; другий – являє собою дослідження можливостей бути усиновленим; третій – співставлення характеристик усиновителів та особи, яка може бути усиновленою, задля того, аби обрати найбільш підходящу пару для адаптації. Щодо причини того, чому Гаазька конвенція досі не ратифікована Україною, то, на думку науковців, основною перешкодою є наявність колізії між нормами цього нормативно-правового акту та національного законодавства. Міжнародні агентства, діяльність яких закріплюється Конвенцією, суперечить чинному сімейному законодавству України, яке забороняє будь-яку посередницьку та комерційну діяльність [7]. Така заборона наявна і в ст.169 Кримінального кодексу України [8], [9, с. 411]

Як вказують дослідники, основні суперечки, які виникли під час обговорення законопроекту «Про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення», точилися саме щодо діяльності вказаних агентств із міжнародного усиновлення. Відповідно до ст. 22 Конвенції, приватні іноземні посередницькі організації й навіть окремі особи після їх акредитації можуть отримувати функції центрального органу, перебираючи на себе роль державних органів України в процесі підбору дітей-сиріт і їх усиновлення іноземцями. У науковій літературі висловлюються застереження щодо потенційних ризиків для забезпечення найкращих інтересів дитини у випадку делегування окремих функцій приватним посередницьким організаціям. Але водночас такі організації отримують повноваження від іноземних усиновлювачів. Так, із п. 2 ст. 19 Конвенції випливає можливість необов'язкової участі усиновлювача в процесі всиновлення (що суперечить українському законодавству), передання та вивезення дітей-сиріт за межі України посередниками. Згідно зі ст. 216 Сімейного кодексу України, будь-яка посередницька та комерційна діяльність у галузі усиновлення дітей заборонена, що не узгоджується зі ст. 32 Гаазької конвенції, де передбачено розмір винагороди, отримуваної в процесі всиновлення. Водночас, згідно з ч. 10 ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства», заборонена не будь-яка посередницька, а лише посередницька комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передання їх під опіку (піклування) або на виховання в сім'ю громадян України чи громадян інших держав. Для усунення майбутньої колізії науковці пропонують на рівні законодавства розмежувати посередницьку, комерційну діяльність і діяльність, пов'язану з наданням послуг усиновлення (забезпечення представництва інтересів усиновлювачів перед державними органами, надання перекладацьких і юридичних послуг). Ефективність діяльності таких агентств має бути забезпечена як професіональним і досвідченим персоналом, так і відповідним контролем з боку держави та її компетентних органів. Для цього

варто розробити програму співпраці держави з міжнародними агентствами стосовно допомоги в національному усиновленні. Міжнародні організації мають інвестувати свій досвід у створення та розвиток таких програм, що позитивно позначатиметься на забезпеченні прав і законних інтересів дітей, усиновлюваних іноземцями [10].

Як наголошують дослідники, важливе значення також має Європейська Конвенція Ради Європи про усиновлення дітей, яка була ратифікована Україною 15.02.2011 р. Європейська Конвенція у ст. 5 закріплює обов'язкову згоду матері й батька; або в разі відсутності й батька, й матері – особи чи установи, які вповноважені надати таку згоду замість них; згоду дитини, яка відповідно до закону вважається такою, що має достатній рівень розуміння; згоду другого з подружжя чи зареєстрованого партнера усиновлювача [4]. Ст. 7 Конвенції визначає, що усиновителем дитини можуть бути дві особи різної статі, які перебувають у шлюбі між собою або у зареєстрованому партнерстві, та одна особа. Але Конвенція поширює свою дію й на одностатеві пари, що одружені або перебувають у партнерстві. Останнє положення стосується тільки тих держав-учасниць, законодавство яких дозволяє укладати одностатеві шлюби, тобто Конвенція не вимагає від держав-учасниць впровадження інституту одностатевого шлюбу чи партнерства [11, с.106-107]. Тут можемо зазначити існування колізії із Сімейним кодексом України, який у ст. 211 містить пряму заборону щодо даного виду усиновлення [7].

Таким чином, процес гармонізації законодавства України у сфері міжнародного усиновлення із правом ЄС та міжнародними стандартами потребує комплексного перегляду окремих положень сімейного законодавства. Попри наявність розвиненої нормативної бази, чинне правове регулювання все ще містить колізії щодо діяльності посередницьких організацій, порядку здійснення міждержавного усиновлення та імплементації окремих положень міжнародних конвенцій. В умовах євроінтеграції України подальше реформування законодавства у сфері міжнародного усиновлення має здійснюватися з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини, міжнародних зобов'язань держави та необхідності забезпечення ефективного механізму міждержавного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Чорнописька В., Яровик Д. Міжнародне усиновлення: сучасні аспекти правового регулювання // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2024. Т. 11, № 4 (44). С. 311–317. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/nov/36823/44.pdf

2.Галаш А. О. Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями: дис. … д-ра філософії : 081 Право. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. URL: https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88/diss%20%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88.pdf

3. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення: Конвенція від 29.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text

4. Європейська конвенція про усиновлення дітей: Конвенція Ради Європи від 24.04.1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_306#Text

5. Конвенція ООН про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

6. Глиняна К. М. Проблеми правового регулювання усиновлення дітей іноземними громадянами в сучасних умовах // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2019. Вип. 2. С. 112–124. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2019/13.pdf

7. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

9. Орлова Т. Б. Міжнародно-правове регулювання інституту усиновлення // 75-а річниця ООН – сучасний стан та розвиток міжнародного права: зб. матеріалів Всеукр. наук. студент. конф. (м. Одеса, 30 листоп. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. С. 411–415. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/739d9e78-57b7-45c0-b3a5-a79d0ec96dd5/content

10. Розгон О. В. Роль конвенцій у регулюванні міжнародного усиновлення // Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 3. С. 132–135. URL: https://pjv.nuoua.od.ua/v3_2016/30.pdf

11. Шнайдерман М. Ю. Інститут усиновлення в міжнародному приватному праві: міжнародно-правова уніфікація // Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 76-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (Одеса, 22–24 квіт. 2020 р.). Одеса: Фенікс, 2020. С. 104–107. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad425dc7-f03a-49aa-b23c-7bb793d1ff0e/content

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

РАМКОВІ ДОГОВОРИ В ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ ЄС

Хорошун Євгенія Вікторівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Сучасні глобалізаційні процеси зумовлюють стрімке зростання обсягів транскордонної взаємодії між суб'єктами економічної діяльності. Зазначена тенденція набуває особливої виразності в межах взаємодії із країнами ЄС, оскільки інтеграційні механізми та єдиний внутрішній ринок стимулюють тісну співпрацю підприємств держав-членів та третіх країн, яка в свою чергу призводить до активного використання правових інструментів, здатних ефективно регулювати серійні комерційні відносини. Рамкові договори, як один із інструментів, що оптимізують договірні процеси, забезпечують стандартизацію умов для повторюваних угод, мінімізуючи ризики та підвищуючи передбачуваність правовідносин. Водночас використання таких договорів потребує ретельного врахування специфіки правової системи та правового регулювання договірних відносин у ЄС.

Рамковий договір є угодою між двома або більше сторонами, яка врегульовує будь-який договір, що в подальшому укладається між цими ж сторонами протягом строку її дії. [7]

Важливим буде окремо зазначити, що незважаючи на те, що рамкові договори використовуються у рамках ЄС як в сфері публічних закупівель так і у приватноправових відносинах, їх слід відмежовувати одне від одного з огляду на специфіку відносин, що вони врегульовують. Так, перші, укладаються між державною установою або установою ЄС та приватною компанією чи підприємством і метою їх застосування є забезпечення ефективності державних закупівель. Регулюються такі угоди правовими актами публічного права ЄС, зокрема Директивою 2014/24 ЄС, процедура їх укладення зазвичай передбачає проведення публічного тендеру, а строк дії не може перевищувати чотирьох років, за винятком належно обгрунтованих випадків. [Ст. 33, 2][3] Другі ж, укладаються між приватними компаніями або підприємствами, регулюються особистими законами сторін договору та спеціалізованими актами “м’якого права”, процедура їх укладення базується на принципі диспозитивності та свободи договору, а строк дії визначається сторонами. Під рамковими договорами приватного права ЄС розуміються саме останні.

Рамкові договори відносять до організаційних, оскільки вони не фіксують усіх істотних умов майбутніх договорів, узгоджуючи лише найважливіші умови загального характеру й спрямовані на організацію подальших відносин учасників майбутніх договорів. Специфічною метою їх укладення є створення та функціонування стійкого правового зв’язку, загальних правил співробітництва, яким надалі повинні відповідати правочини, що укладатимуться сторонами. [1]

Рамкові договори є ефективним інструментом регулювання B2B-відносин, зокрема в сферах з високою інтенсивністю повторюваних замовлень [7], а тому

можна стверджувати, що практична доцільність їх застосування є особливою у сферах ІТ-, телекомунікаційних, інженерних, консалтингових і науково-технічних послуг.

З огляду на відсутність повної гармонізації приватного права ЄС, вимоги щодо змісту рамкового договору не є єдино визначеними та регулюються законодавствами держав-членів. Зазвичай такі угоди містять детальну інформацію щодо сторін, строку дії, предмета угоди, умов, що застосовуватимуться до договорів, які укладатимуться в рамках цієї угоди та загального порядку їх укладення. [4] Договори, що базуються на рамковій угоді, не можуть істотно змінювати умови, встановлені нею, незалежно від обставин. [1]

Згідно зі ст. 3 Регламенту Рим-І (593/2008), сторони договорів, зокрема і рамкових, мають право вільно обирати застосовне право, що може включати як законодавство конкретної держави-члена ЄС, так і Принципи європейського договірного права (PECL) як загальну договірну базу. При цьому, згідно зі ст. 1:103 PECL такий вибір не обмежує і не скасовує дію імперативних норм національного, наднаціонального законодавства та міжнародного права, що застосовуються незалежно від права, що регулює договір. Для забезпечення ефективного правового регулювання рамковий договір може передбачати застосування PECL як до самої рамкової угоди, так і до окремих договорів, що укладаються в її межах. Оскільки PECL не є обов'язковим актом права ЄС, а функціонують як інструмент «м'якого права», їх інкорпорація до договору через пряме посилання набуває ключового значення, забезпечуючи уніфікований підхід до визначення моменту виникнення зобов’язань, тлумачення умов, визначення відповідальності сторін, а також умов вирішення потенційних спорів. [5][6]

У контексті рамкових договорів фундаментальне значення має також дотримання принципів добросовісності та чесної ділової практики, закріплені у ст. ст. 1:201 та 1:202 PECL, що вимагають від сторін прозорого визначення умов співпраці, відкритого механізму укладання окремих угод та заборони на односторонню зміну умов без об'єктивного обґрунтування. [5] Обов’язок співпраці, що випливає з цих принципів, зобов'язує сторони своєчасно і відкрито обмінюватися інформацією що стосується виконання договірних зобов’язань, оперативно реагувати на зміни зовнішніх обставин та утримуватися від зловживання формальними правами на розірвання чи модифікацію договору, що є критично важливим для стабільності повторюваних замовлень у межах рамкової угоди.

Крім того, застосування принципів PECL суттєво впливає на тлумачення договірних відносин. Так, ст. 5:101 надає пріоритет спільному наміру сторін над буквальним значенням слів у тексті договору [7], тож якщо договір регулюється PECL, суди та арбітри можуть виходити за межі формальних формулювань для встановлення дійсного обсягу прав та обов’язків сторін, а також забезпечувати відповідність конкретних окремих угод загальному змісту рамкової угоди. З метою уникнення невизначеності щодо меж договірних зобов'язань, як у самому

рамковому договорі, так і в усіх контрактах, що укладаються на його основі, сторонам слід чітко формулювати свої наміри на етапі укладення рамкового договору, навіть за умов його регулювання принципами PECL.

Отже, рамкові договори виступають оптимальним інструментом для регулювання серійних B2B-відносин у ЄС, забезпечуючи стандартизацію умов подальших договорів, укладених між сторонами та передбачуваність правовідносин. Ефективне використання цього правового інструменту потребує ретельного врахування специфіки договірного права ЄС та принципів добросовісності й чесної ділової практики.

Список використаних джерел:

1. Зайцев В. Б. , Кудрявцева В.В. , Путєвська К.Ю., РАМКОВІ УГОДИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 213–216. URL: https://www.lsej.org.ua/10_2021/55.pdf (дата звернення: 19.04.2026).

2. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC , URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/24/oj/eng (date of access : 20.04.2026)

3. Explanatory note – framework agreements – classic directive. European Commission, Directorate General Internal Market and Services, Ref. Ares(2016)810203, 16.02.2016

4. OECD. Framework Agreements (Procurement Brief No. 19). Paris: OECD Publishing, 2011. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2011/09/framework-agreements_g17a25f5/5js4vmnmnhf7-en.pdf (date of access : 18.04.2026)

5. Principles of European Contract Law - PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200 (date of access : 19.04.2026)

6. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj/eng (date of access : 20.04.2026)

7. World Bank. Guidance on Framework Agreements: An overview of how to design, establish and operate a Framework Agreement in Investment Project Financing: Procurement Guidance. Washington, DC: World Bank, June 2018. URL: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/965231529950446871-0290022018/original/GuidanceFrameworkAgreementsJune252018.pdf (date of access : 20.04.2026)

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

НОРМАТИВНА ЕКСПРОПРІАЦІЯ ДОГОВІРНОЇ АВТОНОМІЇ: АНАЛІЗ ПРИМУСОВИХ УМОВ ОБМІНУ ДАНИМИ ЗА РЕГЛАМЕНТОМ (ЄС) 2023/2854 (DATA ACT)

Чеканова Вікторія Олександрівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

З набуттям чинності 12 вересня 2025 року Регламентом (ЄС) 2023/2854 (Data Act) запроваджено нову модель регуляторного втручання у договірні відносини у сфері обміну даними. Вперше в праві ЄС нормативний акт горизонтального застосування безпосередньо зобов'язує приватних суб'єктів укладати договори на умовах, визначених публічним регулятором. Зокрема, такі умови мають відповідати стандарту FRAND (fair, reasonable and non-discriminatory), тобто принципам справедливості, розумності та недискримінаційності, а також виключати несправедливі положення.

Це порушує фундаментальне питання: чи є такий підхід правомірним обмеженням свободи договору в цифровій економіці, чи він фактично становить нормативну експропріацію договірної автономії приватних осіб? Для України, яка в процесі євроінтеграції поступово імплементує цифрове законодавство ЄС, відповідь на це питання має як теоретичне, так і пряме практичне значення для реформування контрактного права.

Стаття 1(1) Data Act визначає його предметом встановлення «гармонізованих правил щодо справедливого доступу до даних та їх використання», що фактично свідчить про орієнтацію регламенту на коригування договірних умов, які склалися на ринку, без встановлення індивідуального доказового стандарту їхньої несправедливості [1]. Такий підхід відрізняється від класичної моделі, закріпленої у Директиві 93/13/ЄЕС, відповідно до якої несправедливість умов у відносинах між підприємцем і споживачем підлягає оцінці in casu – з урахуванням усіх обставин конкретної угоди [6]. Відтак, на відміну від Директиви 93/13/ЄЕС, Data Act запроваджує статусний, а не контекстуальний підхід до контролю договірних умов, поширюючи його також на відносини між суб'єктами господарювання (B2B), де принцип свободи договору традиційно реалізується у найбільш широкому обсязі.

Ключовим механізмом нормативного обмеження договірної автономії є ст. 13 Data Act, яка закріплює перелік умов, що вважаються несправедливими у B2B-договорах про обмін даними та є незобов'язуючими для сторін, якщо були нав'язані в односторонньому порядку [1]. Нав'язаність умов презюмується, а тягар спростування цієї презумпції покладається на сторону, яка виступає утримувачем даних. Пояснювальна записка до Комісійної пропозиції прямо вказує, що ця конструкція покликана адаптувати норми договірного права для усунення «структурних дисбалансів» на ринках цифрових даних [2]. Втім,

розподіл тягаря доведення на шкоду утримувачу даних є проблематичним з точки зору принципу рівності сторін (equality of arms), що лежить в основі приватного права ЄС.

Статті 3-5 Data Act встановлюють обов'язок утримувача даних надати користувачу доступ до даних, що генеруються підключеними продуктами або пов'язаними послугами, а ст. 8 надає право передавати ці дані третім особам — на умовах FRAND [1]. Стандарт FRAND, запозичений із законодавства про стандартно-необхідні патенти, у контексті Data Act постає принципово інакше: якщо у патентному праві FRAND регулює умови ліцензування прав, що вже існують, то тут він регулює передачу доступу до даних, щодо яких утримувач взагалі не обов'язково володіє виключними правами. А. Метцгер наголошує на цій концептуальній невідповідності, зазначаючи, що застосування FRAND-логіки до даних ігнорує відсутність у Data Act нормативного визначення самого поняття «справедливих умов», що породжує правову невизначеність [3, с. 1344].

Центральна теоретична проблема полягає у співвідношенні примусових умов обміну даними з принципом свободи договору як складовою свободи підприємницької діяльності в праві ЄС. Будь-яке обмеження договірної автономії має відповідати вимогам пропорційності, передбаченим ст. 52(1) Хартії ЄС про основоположні права. У контексті Data Act у науковій літературі відзначається наявність напруження між обов'язками щодо надання доступу до даних і необхідністю їх захисту, зокрема у вигляді заборони використання та розкриття інформації, що може призводити до суперечливих підходів у регулюванні інформаційних відносин [4, с. 987].

Главою 5 Data Act (ст. 14–20) запроваджено механізм B2G — обов'язкового надання даних органам публічної влади в умовах «виняткової необхідності» [1]. Попри формальне зарахування цього режиму до сфери публічного інтересу, за своєю правовою природою він є найбільш радикальним проявом нормативної експропріації договірної автономії: утримувач даних зобов'язаний укласти договір на визначених регуляторних умовах (ст. 18), а відмова можлива лише у виняткових випадках. Така конструкція структурно нагадує інститут публічного договору в континентальному праві, однак розширює коло суб'єктів публічного примусу до рівня, що не має прецедентів у традиційному контрактному праві ЄС [2].

Data Act функціонує у нормативному ланцюжку поряд із Регламентом (ЄС) 2022/868 (Data Governance Act), Загальним регламентом про захист даних (GDPR) та Директивою про торговельні таємниці (2016/943). Відповідно до ст. 9 Data Act, регламент не впливає на право інтелектуальної власності та охорону торговельних таємниць [1]. Разом з тим ст. 4(6) Data Act лише надає утримувачу даних право вживати «пропорційних технічних та організаційних заходів» для захисту конфіденційності, не встановлюючи при цьому жодного пріоритету між режимом охорони торговельних таємниць та обов'язком надання доступу. Data Governance Act, зі свого боку, будується на засаді добровільного обміну даними та довіри, що перебуває у системній суперечності з примусовою моделлю Data

Act і формує колізію, яка залишається невирішеною на рівні первинного регулювання [5].

На нашу думку, Регламент (ЄС) 2023/2854 (Data Act) формує новий тип нормативного втручання у договірну сферу, який не може бути повністю віднесений до жодної з традиційних категорій, зокрема захисту прав споживачів, антимонопольного регулювання чи класичного контролю несправедливих умов. Запроваджена ним модель поєднує презумпцію несправедливості умов, встановлених утримувачем даних, статусний (а не контекстуальний) підхід до оцінки договірних положень у B2B-відносинах, а також примусову стандартизацію умов обміну даними через стандарт FRAND. У сукупності це формує режим, який може бути охарактеризований як нормативна експропріація договірної автономії.

Зазначені механізми породжують системні колізії з принципом свободи договору як загальним принципом права ЄС, а також з режимом охорони торговельних таємниць і добровільною моделлю обміну даними, закріпленою в Data Governance Act. Такі суперечності потребують вирішення шляхом уточнювального тлумачення Судом ЄС у межах застосування тесту пропорційності відповідно до ст. 52(1) Хартії ЄС про основоположні права або через подальше вдосконалення законодавства. Це особливо актуально для України в умовах адаптації цифрового законодавства до стандартів acquis ЄС.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2023/2854 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act) // Official Journal of the European Union. 2023. L 2854. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2854/oj (дата звернення: 01.05.2026).

2. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act) : COM(2022) 68 final, 23.02.2022 // European Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0068 (дата звернення: 01.05.2026).

3. Metzger A. FRAND Access to Data: Perspectives from the FRAND Licensing of Standard-Essential Patents for the Data Act Proposal and the Digital Markets Act // IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2022. Vol. 53. P. 1343–1372. URL: https://doi.org/10.1007/s40319-022-01255-x (дата звернення: 01.05.2026).

4. Wienroeder K. Data Secrets: The Data Act's New Trade Secrets Framework // IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2025. URL: https://doi.org/10.1007/s40319-025-01601-9 (дата звернення: 01.05.2026).

5. Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance (Data Governance Act) // Official Journal of the European Union. 2022. L 152. P. 1–44. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj (дата звернення: 01.05.2026).

6. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: http://data.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj (дата звернення: 01.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент В. О. Савченко

HARMONISATION OF PERSONAL DATA PROTECTION LEGISLATION WITH THE GDPR: CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR UKRAINE

ÇİFTÇİOĞLU Halil,
4th-year Student, School of Law
V. N. Karazin Kharkiv
National University

The harmonisation of national legislation with European Union law constitutes one of the core dimensions of the European integration process. In this framework, personal data protection has emerged as a particularly dynamic and evolving field, especially following the adoption of Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation – GDPR), which established a comprehensive and uniform legal regime within the European Union [1].

In the digital era, the large-scale processing and cross-border transfer of personal data have significantly increased the risks to fundamental rights and freedoms, particularly the right to privacy. Therefore, ensuring an adequate level of data protection is not only a legal necessity but also a prerequisite for participation in the European digital market. For Ukraine, the harmonisation of its data protection legislation with the GDPR constitutes both an obligation arising from the EU–Ukraine Association Agreement and a strategic objective aimed at strengthening its integration into the European legal order.

The current legal framework in Ukraine is primarily based on the Law of Ukraine "On Personal Data Protection" of 2010 [2]. Although this law incorporates certain elements of European data protection standards, it does not fully meet the requirements of the GDPR. In particular, significant deficiencies can be observed in relation to the principles of data processing, the scope of data subject rights, and the mechanisms of enforcement and supervision.

According to Article 5 of the GDPR, personal data must be processed in accordance with fundamental principles such as lawfulness, fairness, transparency, purpose limitation, data minimisation, accuracy, storage limitation, integrity and confidentiality, and accountability. While Ukrainian legislation recognises some of these principles, it lacks a systematic and detailed regulation comparable to the GDPR framework, particularly with regard to the principle of accountability.

The principle of accountability represents one of the key innovations of the GDPR, requiring data controllers not only to comply with data protection rules but also

to be able to demonstrate such compliance. This includes the implementation of appropriate technical and organisational measures, the conduct of data protection impact assessments, and the application of the concepts of “data protection by design” and “by default” [3]. Ukrainian legislation does not sufficiently regulate these obligations, which weakens its practical effectiveness.

Furthermore, the GDPR provides for an extensive catalogue of data subject rights, including the right of access, rectification, erasure (right to be forgotten), restriction of processing, and data portability. Although similar rights exist under Ukrainian law, their practical implementation remains limited due to the lack of procedural clarity and effective enforcement mechanisms.

Another crucial aspect of harmonisation concerns the establishment of independent and effective supervisory authorities. Under the GDPR, supervisory authorities must act with complete independence and be equipped with sufficient powers to monitor and enforce compliance. In Ukraine, however, the institutional framework is characterised by limited independence and insufficient resources, which significantly undermines the effectiveness of supervision.

In addition, the system of sanctions under Ukrainian law does not meet the deterrent standards established by the GDPR. The latter introduces substantial administrative fines, which play a crucial role in ensuring compliance. By contrast, the relatively low level of penalties in Ukraine fails to create effective incentives for data controllers to comply with legal requirements.

Despite these shortcomings, Ukraine has taken important steps towards aligning its legislation with EU standards. Recent legislative initiatives aim to strengthen data subject rights, introduce accountability mechanisms, and enhance the role of supervisory authorities. However, the success of these reforms depends not only on legislative amendments but also on their effective implementation and the development of institutional capacity.

From a comparative perspective, the experience of EU Member States demonstrates that the effective implementation of the GDPR requires not only formal legal alignment but also a high level of legal culture, administrative capacity, and awareness among stakeholders [4]. Therefore, Ukraine must adopt a comprehensive approach that goes beyond legislative reforms and includes practical measures aimed at ensuring compliance in real-life situations.

Moreover, achieving a level of data protection equivalent to that of the European Union has significant economic implications. It facilitates cross-border data flows, increases trust in digital services, and enhances the attractiveness of the country for foreign investment. Consequently, the harmonisation process should be regarded not only as a legal obligation but also as an opportunity for economic and technological development.

In conclusion, the harmonisation of Ukrainian personal data protection legislation with the GDPR is a complex and multi-dimensional process. While Ukraine has made considerable progress, substantial challenges remain in achieving full compliance with EU standards. Addressing these challenges requires a combination of legislative reform, institutional strengthening, and effective enforcement. Ultimately,

successful harmonisation will contribute to the protection of fundamental rights, the development of the digital economy, and the advancement of Ukraine's European integration process.

References:

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) // *Official Journal of the European Union*. 2016. Vol. L 119. P. 1–88.
2. On Personal Data Protection : Law of Ukraine of 01.06.2010 No. 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 15.06.2026).
3. Voigt P., von dem Bussche A. The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Practical Guide. Cham : Springer, 2017. 383 p.
4. Kuner C. European Data Protection Law: Corporate Compliance and Regulation. Oxford : Oxford University Press, 2020. 528 p.
5. Bygrave L. A. Data Protection Law: Approaching Its Rationale, Logic and Limits. The Hague : Kluwer Law International, 2002. 448 p.
6. Data Protection in the EU / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection_en (дата звернення: 15.06.2026).

Scientific Supervisor: Associate Professor of the Civil Law Disciplines Department, School of Law, V. N. Karazin Kharkiv National University, PhD in Law, Associate Professor K. Voronov

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПОВНИХ КОНТРАКТІВ ЗА ПРАВОМ ЄС

Чувашова Катерина Денисівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах розвитку договірного права Європейського Союзу особливого значення набуває тема неповних контрактів, що обумовлено ускладненням економічних відносин різних сфер. Неповнота контракту є об'єктивним явищем, пов'язаним із доктриною обмеженої раціональності сторін та їхньою неспроможністю передбачити всі можливі майбутні обставини виконання договору. У межах економічної теорії контрактів підкреслюється, що реальні договори неминуче містять прогалини, а ключовим питанням є визначення суб'єкта, який має повноваження вирішувати неврегульовані аспекти. Як зазначає О. Гарт, такі повноваження становлять «залишкові

контрольні права» (residual control rights), які визначають розподіл влади між сторонами договору [1, с. 373].

У праві ЄС неповнота договору не розглядається як дефект, а навпаки – як його функціональна характеристика, що компенсується через застосування диспозитивних норм, принципу добросовісності та механізмів тлумачення. Зокрема, відповідно до ст. II.–9:101 Draft Common Frame of Reference, умови договору можуть випливати не лише з прямо вираженої волі сторін, але й із звичаїв, практики та норм права, а у разі неврегульованості певного питання суд може імпліцитно включити додаткові умови з урахуванням природи договору, обставин його укладення та вимог добросовісності [3, с. 219].Аналогічна концепція закріплена у Principles of European Contract Law. Це свідчить про відхід від формалізованої моделі договору та утвердження концепції його гнучкості.

При активній гармонізації законодавства України до acquis ЄС, дослідження механізмів регулювання неповних контрактів є особливо актуальним, оскільки відповідно до ст. 638 Цивільного кодексу України договір вважається укладеним лише за умови погодження всіх істотних умов, що відображає формалізований підхід до розуміння договору [8]. Водночас положення ст. 213 ЦК України щодо тлумачення правочину створюють передумови для поступової імплементації європейських підходів до заповнення прогалин у договірних відносинах [8].

У ході дослідження неповних контрактів у праві Європейського Союзу було проаналізовано їх правову природу, особливості заповнення прогалин та співвідношення з підходом українського законодавства. Отримані результати узагальнено у таких тезах:

1. Реляційна природа неповних контрактів як механізм саморегулювання у праві ЄС. Згідно з теорією Дж. Бейкера, Р. Гіббонса та К. Мерфі, неповність контракту є об'єктивним наслідком обмеженості судової системи: існують аспекти співпраці, які сторони бачать самі, але ніколи не зможуть довести судді [4]. У контексті права ЄС характеристика неповних контрактів має враховувати їхню реляційну складову — неформальні механізми, що заповнюють юридичні прогалини. Автори доводять, що ефективність неповного контракту залежить не від точності тексту, а від цінності майбутньої співпраці, яка утримує сторони від порушення зобов'язань. Важливо визнати, що договір є не лише юридичним документом, а "живим" інструментом управління відносинами, де неповність правових норм компенсується взаємною вигодою сторін від продовження партнерства [4, 39-42].

2. Процедурна функціональність неповних контрактів. Як зазначають Е. Маскін та Ж. Тіроль, неповнота контракту та неможливість передбачити конкретні обставини (unforeseen contingencies) не є перешкодою для правової дійсності угоди, якщо сторони здатні визначити майбутні економічні вигоди від співпраці [5, 83-84]. У контексті права ЄС це теоретично обґрунтовує допустимість укладення договорів без попереднього узгодження всіх істотних умов, оскільки правова визначеність забезпечується не повнотою тексту, а

наявністю чіткої методології подолання невизначеності [2]. Також автори доводять, що критичним елементом неповного контракту є наявність чіткого алгоритму його перегляду, що запобігає деструктивному хаосу у відносинах [5, 106-107]. Це створює фундаментальне підґрунтя для європейської концепції суттєвої зміни обставин, закріпленої у ст. III.–1:110 DCFR, яка перетворює право на перегляд контракту з чинника нестабільності на впорядкований інструмент збереження договірного балансу [3].

3. Теоретичне переосмислення ролі неповних контрактів у сучасному договірному праві. Грунтуючись на підході В. Н. Епштейн, сучасне право має відмовитися від "жаху перед неповнотою", на користь сприйняття її, як інструмент адаптивності та кооперації у довгострокових договірних відносинах [6, 298]. Авторка доводить, що надмірна деталізація умов здатна знижувати ефективність контракту, пригнічуючи інноваційність та внутрішню мотивацію сторін, тоді як свідоме залишення прогалин сприяє концентрації на загальній меті договору та формуванню довіри між контрагентами. У контексті договірних стандартів ЄС характеристика неповного контракту має базуватися на визнанні його здатності стимулювати довіру та довгострокову співпрацю: сторони свідомо залишають умови відкритими, щоб дозволити проекту адаптуватися до змін [6, 314]. Вона підкреслює, що ефективність такого контракту залежить від переходу судів до динамічного тлумачення —правопорядок повинен підтримувати еволюцію домовленостей, забезпечуючи захист спільної мети сторін, а не лише оцінювати буквальний зміст умов на момент укладення, як сухого тексту документа [6, 335-340].

4. Стратегічна неоднозначність як інструмент подолання формальних обмежень у договірному праві. Виходячи із досліджень С. Санги, неповність контракту є результатом свідомого вибору сторін на користь "стратегічної неоднозначності" в умовах, коли жорстка фіксація умов унеможливлює ефективну співпрацю. Санга доводить, що фірми використовують неповні контракти, щоб обійти закони, які забороняють певні умови. Наприклад, якщо закон забороняє певний вид обмежень, сторони залишають це питання «неоднозначним», створюючи систему неформальних стимулів [7, 650-651]. У контексті гармонізації ЦК України з правом ЄС це показує, що надмірний формалізм лише змушує бізнес переходити в зону неформальних, юридично незахищених домовленостей. Відповідно автор доводить, що неповність контракту дозволяє суб'єктам адаптуватися до жорстких правових рамок, забезпечуючи життєздатність угоди навіть тоді, коли пряме формулювання умов могло б призвести до юридичної недійсності або надмірних трансакційних витрат [7, 679].

Висновок. Проведене дослідження правової природи та механізмів регулювання неповних контрактів у праві Європейського Союзу дозволяє зробити такі теоретичні та практичні висновки: з’ясовано, що в умовах сучасності неповність контракту трансформувалася з «юридичного дефекту» у стратегію управління ризиками. Встановлено, що сторони свідомо залишають умови відкритими для збереження інноваційного потенціалу та гнучкості

відносин. Це зумовлює перехід від формалістичного підходу (зосередженого на повноті тексту) до контекстуального та динамічного тлумачення правочину. Розглянуто, що стійкість неповних контрактів у ЄС забезпечується не статичною фіксацією зобов'язань, а розвиненими процесуальними механізмами: алгоритмами перегляду умов, процедурами адаптації при суттєвій зміні обставин. Процес гармонізації українського законодавства з acquis ЄС відкриває нові горизонти для еволюції вітчизняного договірного права. Спадкоємність європейських підходів дозволяє плавно збагатити положення ЦК України сучасним розумінням гнучкості договору. Такий крок не лише зміцнить юридичний фундамент для динамічного бізнесу, а й надасть судам дієві інструменти для підтримки стабільності цивільного обороту, забезпечуючи пріоритет збереження волі сторін над формальними процедурами.

Список використаних джерел:

1. Hart O. Incomplete Contracts and Control. Nobel Prize Lecture, December 8, 2016. Stockholm: Stockholm University, 2016. 32 p. URL: https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/hart-lecture.pdf

2. Principles of European Contract Law - PECL. Trans-Lex.org. URL: https://www.trans-lex.org/400200

3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition / Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) ; ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke. Munich : sellier. european law publishers, 2009. URL: https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf

4. Baker G., Gibbons R., Murphy K. J. Relational Contracts and the Theory of the Firm. Quarterly Journal of Economics. 2001. June. 44 p. URL: https://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/baliga/ftp/Papers/bgm2RelConWP.pdf

5. Maskin E., Tirole J. Unforeseen Contingencies and Incomplete Contracts. Review of Economic Studies. 1999. Vol. 66. P. 83–114. URL: https://maskin.scholars.harvard.edu/sites/g/files/omnuum10606/files/maskin/files/unforeseen_contingencies_and_incomplete_contracts.pdf

6. Epstein W. N. Facilitating Incomplete Contracts. *Case Western Reserve Law Review*. 2014. Vol. 65, Iss. 2. P. 297–342. URL: https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=caselrev

7. Sanga S. Incomplete Contracts: An Empirical Approach. The Journal of Law, Economics, & Organization. 2018. Vol. 34, No. 4. P. 650–679. URL: https://www.jstor.org/stable/48554833

8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (редакція від 01.02.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ (GOOD FAITH) В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ: ЗМІСТ, МЕЖІ, ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Чумаченко Каріна Ігорівна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Євроінтеграційні процеси, до яких так наполегливо прямує Україна зумовлюють потребу узгодження національного законодавства із правовими нормами Європейського Союзу, особливо в галузі приватного та договірного права. У цьому контексті принцип добросовісності набуває особливого значення, адже він є основою європейського правового регулювання та визначає напрямок розвитку правових систем. Правові принципи виступають фундаментальними орієнтирами, які впливають на зміст і розвиток правової системи загалом, їх правильне тлумачення та впровадження стають особливо важливими в умовах глобалізації та євроінтеграції [1].

Принцип добросовісності, традиційно вважається однією з фундаментальних засад цивільного права, що вимагає чесної, розумної та сумлінної поведінки учасників правовідносин під час здійснення ними своїх прав і виконання обов'язків. Зокрема, принцип відображений у статті 1:102 Принципах європейського договірного права, які визначають зобов'язанням сторін діяти згідно з добросовісністю та загально визнаною чесною діловою практикою, та імперативних норм які встановлені в цих Принципах [4].

У праві Європейського Союзу принцип добросовісності відіграє важливу роль як універсальний інструмент для оцінки поведінки сторін у договірних відносинах. Також його сутність знаходить відображення як у нормативно-правових актах ЄС, так і в джерелах так званого "м'якого права" (soft law). Згідно зі статтею 3 Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах, договірна умова вважається несправедливою, якщо вона суперечить принципу добросовісності та спричиняє істотний дисбаланс між правами й обов'язками сторін , завдаючи шкоди споживачеві [3].

А застосування принципу добросовісності має особливе значення вже на етапі переговорів. Відповідно до статті 2:301 Принципах європейського договірного права, сторона не несе відповідальності за те, що згоди не було досягнуто, однак її може бути притягнуто до відповідальності у випадках, коли переговори ведуться або припиняються з порушенням вимог добросовісності [4]. Принцип добросовісності охоплює не лише виконання договору, але й етап переддоговірних відносин.

Попри фундаментальну роль принципу у договірному праві Європейського Союзу, його використання має певні межі, що робить необхідним встановлення чітких рамок для його реалізації. Це, зокрема пов'язано, з його оціночним характером, адже конкретний зміст добросовісності не закріплений вичерпно на нормативному рівні і значною мірою формується через

доктринальні підходи та судову практику [2]. Це вимагає обачного підходу до її використання, щоб запобігти її довільного тлумачення.

Та згідно вже зі згаданою статтею 1:102 Принципах європейського договірного права, сторони мають право вільно укладати договір та визначати його зміст [4]. Проте ця свобода реалізується з урахуванням принципів добросовісності, чесної ділової практики, та дотримання імперативних норм. Це свідчить, що принцип добросовісності слугує певним обмеженням автономії волі сторін , не повністю скасовуючи її, а лише коригуючи спосіб її реалізації.

Також свобода укладання договорів у рамках права Європейського Союзу включає можливість вибору форми договору, про що йдеться у статті 2:101 Принципах європейського договірного права [4]. Водночас ця свобода не є абсолютною, оскільки вона підпорядковується загальним вимогам добросовісності. Це додатково підтверджує , що автономія сторін має певні межі.

Та з огляду на зміст і межі принципу добросовісності в європейському договірному праві, його впровадження в Україні здійснюється не через пряме запозичення, а шляхом поступової адаптації та розвитку національного цивільного законодавства і судової практики.

У законодавстві України принцип добросовісності закріплений у пункті 6 частини 1 статті 3 Цивільного кодексу України, добросовісність разом із справедливістю та розумністю визначає загальні орієнтири функціонування всієї приватноправової системи [5].

Розвиток цього принципу знаходить відображення у чіткішому визначенні меж здійснення цивільних прав, згідно з частиною 2 , 3 та 6 статті 13 Цивільного кодексу України, особа повинна утримуватись від дій, які можуть порушити права інших осіб, а зловживання правом заборонене [5]. Звідси, добросовісність переходить від загального принципу до конкретного механізму регулювання поведінки учасників цивільних правовідносин.

Разом із тим сучасний розвиток цивільного законодавства України демонструє зростання ролі принципу добросовісності. У Концепції оновлення цивільного законодавства пропонується уточнити положення щодо загальних засад цивільного права і посилити їх значення фундаментальних основ приватноправової системи, а не лише окремих нормативних приписів. Окрім того, Концепція акцентує увагу на вдосконалені підходів до визначення меж здійснення цивільних прав, включно з недопустимістю зловживання правом, що прямо пов’язано з розвитком принципу добросовісності [8]. Це свідчить про прагнення до впровадження європейського підходу, який розглядає добросовісність як універсальний регулятор приватноправових відносин.

Принцип добросовісності має особливе значення для правозастосовної практики. У постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14 було наголошено на необхідності забезпечення захисту інтересів добросовісного іпотекодержателя, який діяв на основі інформації в державному реєстрі [6]. Та у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 1 березня 2023 року у справі

№442/3663/20 наголошено на недопустимість створення видимості добросовісності з метою обходу закону, що класифікується як форма зловживання правом [7]. Звідси, можна зробити висновок, що принцип добросовісності в Україні продовжує свій розвиток у рамках модернізації цивільного законодавства.

Отже, принцип добросовісності є одним із фундаментальних елементів європейського договірного права, який встановлює стандарти поведінки сторін на всіх етапах договірних відносин . Його зміст ґрунтується на вимогах чесності, сумлінності та врахуванні інтересів іншої сторони, що сприяє збереженню справедливого балансу прав і обов'язків між учасниками угоди.

Водночас цей принцип не є абсолютним, оскільки його застосування обмежується необхідністю дотримання правової визначеності, співвідношенням із принципом свободи договору та залежністю від судового тлумачення .

Запровадження принципу добросовісності в Україні свідчитиме про поступову гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами. Інтеграція цього принципу до законодавства України та його закріплення у судовій практиці відображають адаптацію європейських стандартів до тлумачення добросовісності як універсального підходу поведінки.

Список використаних джерел:

1. Удовика Л. Г. Принцип добросовісності в умовах глобалізації та євроінтеграції. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 69–73. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3fd5eb0-dea4-48c8-9abb-c8050c2f1f8d/content (дата звернення: 18.05.2026).

2. Васильєва В., Зеліско А. Принципи європейського договірного права // Збірник наукових статей. С. 173–178. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/8040/8170 (дата звернення: 18.05.2026).

3. Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal of the European Communities. 1993. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31993L0013 (дата звернення: 18.05.2026).

4. Guiding Principles of European Contract Law. URL: https://www.legiscompare.fr/site-web/IMG/pdf/19._Guiding_Principles.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 18.05.2026).

6. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16.05.2018 у справі № 449/1154/14. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/74536892 (дата звернення: 18.05.2026).

7. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 01.03.2023 у справі № 442/3663/20. URL:

https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_01_03_2023_roku_u_spravi_442_3663_20/ (дата звернення: 18.05.2026).

8. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76363.pdf (дата звернення: 18.05.2026).

Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент К. М. Воронов

ПРИНЦИП PACTA SUNT SERVANDA ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ПРАВОВА ПРИРОДА АВТОМАТИЧНОГО ЗМІНЕННЯ УМОВ У SMART-КОНТРАКТАХ

Ширшова Ірина Олександрівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах цифровізації економіки та стрімкого розвитку інформаційних технологій відбувається трансформація традиційних інститутів приватного права, зокрема договірного права. Одним із фундаментальних принципів останнього є принцип pacta sunt servanda, який передбачає обов'язковість виконання сторонами укладеного договору. Водночас поява новітніх технологічних рішень, таких як smart-контракти, зумовлює необхідність переосмислення класичних правових підходів до реалізації договірних зобов'язань. Особливої актуальності це питання набуває у контексті гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу, де цифрова трансформація активно впливає на розвиток правового регулювання.

Принцип pacta sunt servanda означає юридичний обов'язок сторін виконувати договір відповідно до його умов і вимог закону. У праві України цей принцип прямо закріплено у ст. 629 Цивільного кодексу України, яка встановлює, що договір є обов'язковим для виконання сторонами [1]. У праві Європейського Союзу аналогічний підхід реалізується через загальні принципи договірного права, зокрема принцип правової визначеності та обов'язковості зобов'язань, а також відображається у положеннях Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Rome I), який виходить із презумпції дійсності та обов'язковості договірних зобов'язань [2]. Таким чином, принцип pacta sunt servanda виступає не абстрактною декларацією, а конкретною юридичною вимогою, що забезпечує стабільність договірних відносин і неможливість односторонньої відмови від виконання договору без правових підстав.

Разом із тим, розвиток цифрових технологій сприяв появі нових форм реалізації договірних відносин, серед яких особливе місце займають smart-

контракти. У вітчизняній доктрині вони розглядаються як спосіб автоматизованого виконання договірних зобов'язань, що реалізується шляхом використання програмного коду та технології блокчейну. Зокрема, зазначається, що smart-контракти забезпечують виконання умов договору без участі сторін після його укладення [3, с. 16].

У зарубіжній юридичній літературі акцентується увага на тому, що smart-контракти не є самостійним видом договору, а є технічним механізмом його виконання. Вони поєднують правову та технологічну складову, що дає змогу автоматизувати реалізацію договірних умов без зміни їхньої правової природи [4].

Подальший розвиток цього підходу простежується у наукових дослідженнях, де smart-контракти визначаються як особлива форма електронних правочинів, що трансформує спосіб виконання зобов'язань, але не змінює сутності договірного зв'язку. Водночас підкреслюється, що їх використання не впливає на юридичну природу договору як на результат узгодженого волевиявлення сторін [5, с. 23].

Ключовою юридичною характеристикою smart-контрактів є автоматизоване виконання або модифікація умов договору без додаткового волевиявлення сторін після його укладення. Такий підхід відрізняється від класичної моделі зміни договірних умов, відповідно до якої будь-яка модифікація зобов'язання потребує взаємної згоди сторін.

Водночас у випадку smart-контрактів згода сторін на зміну умов фактично надається на етапі укладення договору шляхом погодження алгоритму його виконання. Таким чином, подальша зміна або виконання умов договору здійснюється відповідно до попередньо визначених параметрів, що виключає необхідність повторного волевиявлення сторін.

У цьому контексті постає питання щодо співвідношення автоматизованої зміни умов договору з принципом pacta sunt servanda. Згідно зі ст. 629 ЦК України, договір є обов'язковим для виконання сторонами, що виключає можливість односторонньої зміни його умов без правових підстав [1]. Разом із тим, враховуючи, що сторони заздалегідь погоджують механізм автоматизованого виконання договору, така форма реалізації зобов'язання не суперечить принципу pacta sunt servanda, а є його функціональною трансформацією у цифровому середовищі.

Водночас використання smart-контрактів породжує низку правових проблем, які потребують належного врегулювання. Зокрема, йдеться про можливі помилки у програмному коді, відсутність гнучкості у разі виникнення непередбачуваних обставин, а також складність забезпечення балансу інтересів сторін. У цьому аспекті важливого значення набувають загальні принципи цивільного права, зокрема добросовісність та справедливість, які можуть застосовуватися для коригування наслідків автоматизованого виконання зобов'язань.

Крім того, правове підґрунтя для використання електронних правочинів в Україні створює Закон України «Про електронну комерцію», який визнає

юридичну силу електронних договорів і закріплює можливість їх укладення в цифровому середовищі [6]. Це дозволяє розглядати smart-контракти як перспективний інструмент розвитку договірних відносин у контексті цифрової трансформації економіки.

На нашу думку, цифровізація договірного права не скасовує фундаментальні принципи, а сприяє їхній еволюції. Принцип pacta sunt servanda зберігає своє значення як базовий орієнтир договірних відносин, проте набуває нових форм реалізації через автоматизовані механізми виконання зобов'язань. У перспективі це зумовлює необхідність подальшого розвитку правового регулювання як на рівні Європейського Союзу, так і на національному рівні України з метою забезпечення балансу між інноваційністю та правовою визначеністю.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 1 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 30.04.2026).

2. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593 (дата звернення: 30.04.2026).

3. Верес І. Правова природа смарт-договору. *Entrepreneurship, economy and law*. 2020. № 9. С. 15–18. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.03 (дата звернення: 30.04.2026).

4. Werbach K., Cornell N. Contracts Ex Machina // SSRN Electronic Journal. 2017. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2936294 (дата звернення: 30.04.2026).

5. Zubkova L., Klimovskyi S. To the concept of the study of the legal nature of "smart contracts". *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. No. 1. P. 22–27. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.04 (дата звернення: 30.04.2026).

6. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text (дата звернення: 30.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

ПРАВО НА ВІДМОВУ ВІД ДОГОВОРУ (RIGHT OF WITHDRAWAL) В УМОВАХ «ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ»: ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ ЩОДО ВЖИВАНИХ ТА ВІДНОВЛЕНИХ ТОВАРІВ

Штанько Олександр Олегович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Право на відмову від договору, закріплене Директивою 2011/83/ЄС, і надалі є однією з ключових гарантій у праві споживачів Європейського Союзу, оскільки дає змогу оцінити товар уже після укладення договору та тим самим зменшує ризик імпульсивного або недостатньо поінформованого придбання [1]. Водночас сучасне регулювання ЄС усе виразніше показує, що цей інститут більше не може тлумачитися відокремлено від цілей зеленого переходу. Директива (ЄС) 2024/825 прямо посилила інформаційні обов'язки продавця, пов'язавши захист споживача з відомостями про довговічність і ремонтопридатність товару, а отже, зробивши вибір між новими, вживаними та відновленими речами не лише питанням ціни, а й питанням раціонального та сталого споживання [2]. Саме тому право на відмову від договору в умовах циркулярної економіки слід розглядати не як ізольований механізм виходу з угоди, а як елемент ширшої моделі, у межах якої автономія споживача має узгоджуватися з вимогами повторного використання, ремонту та продовження життєвого циклу товарів.

Право на відмову від договору за Директивою 2011/83/ЄС є не просто додатковою споживчою гарантією, а механізмом, який компенсує слабшу позицію покупця у дистанційних та поза торговельними приміщеннями договорах. Його зміст полягає в тому, що споживач має 14 днів, аби без пояснення причин відмовитися від договору, а якщо продавець не повідомив про це право належним чином, строк може бути продовжений до 12 місяців. Водночас це право не означає можливості безмежно користуватися товаром до остаточного рішення. Споживач відповідає лише за зменшення вартості речі, якщо поводився з нею більше, ніж це потрібно для звичайного огляду й перевірки її природи, характеристик і функціонування. Саме ця межа між допустимим оглядом і надмірним використанням є принципово важливою для подальшого аналізу вживаних і відновлених товарів, де попередній стан речі та її фактичний ресурс мають особливе значення [1].

Для вживаних товарів істотно те, що сама їхня попередня експлуатація не виводить споживача за межі захисту, передбаченого правом ЄС, а лише змінює міру очікуваної якості та межі договірної визначеності. Директива (ЄС) 2019/771 виходить із того, що у випадку вживаних товарів сторони можуть погодити коротший строк відповідальності або позовної давності, але такий строк не може бути меншим за один рік, а споживач має бути окремо поінформований і про вживаний характер товару, і про скорочення цього строку. Окремо ця директива

допускає, що держави-члени можуть виключати зі сфери її дії вживані товари, продані на публічному аукціоні, якщо інформація про незастосування відповідних прав є легко доступною для споживача. У системному вимірі це означає, що право на відмову не втрачає свого значення, але в сегменті вживаних речей воно має читатися крізь призму реального зносу товару, його фактичної вартості та підвищеної ролі переддоговірної інформації, без якої вибір споживача не може вважатися по-справжньому усвідомленим [3].

Відновлені товари у праві Європейського Союзу не слід сприймати як просто вживані речі з нижчою споживчою цінністю, бо їхня правова логіка полягає саме в ремонті, відновленні та повторному введенні в обіг. Директива (ЄС) 2024/1799 про спільні правила сприяння ремонту товарів прямо орієнтована на те, щоб зробити ремонт замість заміни більш доступним, прозорим і привабливим для споживача, а також запроваджує Європейську форму інформації про ремонт, яка має допомогти порівнювати ремонтні пропозиції та обирати їх більш усвідомлено. У такій моделі право на відмову від договору не втрачає значення, але воно вже не може тлумачитися відокремлено від переддоговірної інформації про те, що товар був відновлений, які саме ремонтні дії були виконані, який у нього очікуваний ресурс і наскільки він придатний до подальшого використання. Саме тому для відновлених товарів центральним стає не лише формальне право повернути товар, а й якість інформації, що передує укладенню договору, оскільки лише вона дозволяє споживачеві оцінити річ як елемент циркулярної економіки, а не як звичайний товар із вторинного ринку [4].

Масове використання права на відмову від договору в онлайн-торгівлі не слід сприймати як суто нейтральну реалізацію свободи споживача, адже повернення товару майже завжди означає повторне транспортування, додаткове пакування і ризик того, що річ втратить придатність до подальшого обігу. Важливо й те, що право на відмову в дистанційних договорах спочатку було покликане компенсувати інформаційну асиметрію між професіоналом і споживачем, а не створювати можливість для фактичного «тестування» товару з наступним безнаслідковим поверненням [5, с. 487-488]. У логіці циркулярної економіки це має ще більше значення, бо ремонт як спосіб усунення невідповідності товару є значно більш сталим рішенням, ніж його заміна новою річчю: він подовжує строк служби товару, зберігає його ресурсну цінність і дозволяє уникнути додаткового видобутку сировини, виробництва, транспортування та подальшого знищення заміненої речі. Водночас саме через те, що вартість заміни далеко не завжди відображає її екологічні наслідки, а ремонт у сучасній економіці часто залишається менш зручним і менш привабливим для споживача, право на відмову вже не може сприйматися як повністю нейтральний інструмент, відірваний від наслідків для життєвого циклу товару [6, с. 143-144].

Правильніше говорити не про звуження права на відмову, а про його більш точне узгодження з вимогами сталого споживання. У чинній моделі європейського споживчого права досі переважає підхід, за яким свобода індивідуального споживання має більшу вагу, ніж екологічні та соціальні

наслідки обігу товарів, а Директива 2019/771/ЄС лише частково зміщує цей баланс у бік циркулярної економіки [6, с. 136-137]. Саме тому право на відмову не варто обмежувати механічно. Воно має діяти разом із правилами, що заохочують довший життєвий цикл товарів, сталіші варіанти доставки і повернення та стримують практики, які підживлюють надмірне споживання і роблять повернення товарів надто легким і надто частим [7, с. 5-6].

Виходячи із викладеного, право на відмову від договору слід і надалі розглядати як базову гарантію захисту споживача, але вже не як самодостатній механізм, а як елемент ширшої моделі регулювання, орієнтованої на довговічність, ремонтопридатність і повторне використання товарів. Для вживаних речей принциповим є врахування їхнього попереднього стану та особливостей договірної відповідальності, а для відновлених — прозорість ремонту і повнота переддоговірної інформації, без яких вибір споживача втрачає ознаки справжньої усвідомленості. Тому завдання сучасного права полягає не в ослабленні права на відмову, а в його точному узгодженні з цілями зеленого переходу та сталого ринку, де захист споживача і циркулярна економіка мають працювати в одному напрямі.

Список використаних джерел:

1. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng

2. Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/825/oj/eng

3. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng

4. Directive (EU) 2024/1799 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on common rules promoting the repair of goods and amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directives (EU) 2019/771 and (EU) 2020/1828. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1799/oj/eng

5. Marino G. The Consumer's Right of Withdrawal at the Sustainability Crossroads: An 'Ecological Analysis' of European Consumer Law. *European Review of Contract Law*. 2025. Vol. 21, no. 4. P. 479–500. URL: https://doi.org/10.1515/ercl-2025-2020

6. Van Gool E., Michel A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: A Critical Analysis. EuCML. 2021. No. 4. P. 136–148. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.3732976

7. Keirsbilck B., Terryn E., Michel A., Alogna I. Sustainable Consumption and Consumer Protection Legislation: How can sustainable consumption and longer lifetime of products be promoted through consumer protection legislation? In-Depth Analysis for the Committee on Internal Market and Consumer Protection (IMCO), European Parliament. Luxembourg: European Parliament, 2020. 28 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/340488154_Sustainable_Consumption_and_Consumer_Protection_Legislation_How_can_sustainable_consumption_and_longer_lifetime_of_products_be_promoted_through_consumer_protection_legislation

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧА ПРИ РОЗІРВАННІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ДИРЕКТИВИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Шурдуба Вікторія Валеріївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Розвиток сучасних споживчих відносин, зокрема в умовах стрімкої цифровізації та поширення електронної комерції, обумовлює необхідність переосмислення підходів до захисту прав споживачів, особливо у випадках розірвання договору купівлі-продажу. Саме на цьому етапі правовідносин найбільш чітко проявляється дисбаланс між професійним продавцем і споживачем як слабшою стороною, що зумовлює потребу у встановленні ефективних гарантій відновлення порушених прав. Європейське право сформувало комплексний підхід до регулювання таких відносин, який базується на принципах належного інформування, добросовісності та реальної можливості відмови від договору без надмірних обмежень, тоді як українське законодавство перебуває у процесі поступової адаптації до цих стандартів.

Право на розірвання договору купівлі-продажу у праві Європейського Союзу розглядається як ключовий інструмент захисту споживача, спрямований на усунення негативних наслідків інформаційної асиметрії та імпульсивного прийняття рішень під час дистанційної торгівлі. Відповідно до Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів, споживач має право відмовитися від договору, укладеного на відстані або поза торговельними приміщеннями, протягом 14 днів без необхідності обґрунтування причин такого рішення [1]. При цьому законодавець ЄС покладає на продавця обов’язок надати вичерпну та зрозумілу інформацію про умови реалізації цього права ще до укладення договору, що є проявом принципу прозорості. Невиконання цього обов’язку має наслідком

суттєве продовження строку для відмови від договору, що фактично виступає санкцією за недобросовісну поведінку продавця та стимулює дотримання вимог законодавства.

В українському праві аналогічне право закріплене у ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів» [2], яка передбачає можливість відмови від договору, укладеного на відстані, протягом 14 днів. Однак, на відміну від права ЄС, національне регулювання не забезпечує належного рівня деталізації щодо змісту та форми інформування споживача, а також не встановлює достатньо чітких правових наслідків порушення цього обов'язку [3, с.110-111]. Як наслідок, у практиці виникають ситуації, коли споживач фактично позбавлений можливості реалізувати своє право через відсутність необхідної інформації або складність процедури повернення товару. Така ситуація свідчить про формальний характер імплементації окремих положень права ЄС без належного врахування їх функціонального призначення .

Окремої уваги заслуговує питання правового режиму повернення товару належної та неналежної якості. Відповідно до положень Цивільного кодексу України (зокрема ст. 675, 678), а також Закону України «Про захист прав споживачів», споживач має право вимагати зменшення ціни, безоплатного усунення недоліків або відшкодування витрат на їх усунення, а у разі істотних недоліків — розірвання договору та повернення сплаченої суми або заміни товару. При цьому законодавство передбачає, що обов'язок доведення відсутності недоліків покладається на продавця у межах гарантійного строку, що узгоджується з європейським підходом до розподілу доказового тягаря. Водночас перелік товарів належної якості, які не підлягають поверненню, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 172 від 19.03.1994 року, не завжди відповідає сучасним умовам ринку та потребує перегляду з урахуванням розвитку цифрових товарів і послуг.

Європейське право приділяє значну увагу саме цифровому середовищу, що знайшло своє відображення у ініціативі «New Deal for Consumers» [4], спрямованій на посилення відповідальності суб'єктів господарювання та підвищення рівня довіри до електронної комерції. Запровадження штрафів у розмірі до 4 % річного обороту за порушення прав споживачів свідчить про прагнення забезпечити реальну ефективність правових норм, а не їх декларативний характер. Українське законодавство у цій частині поки що не досягло аналогічного рівня, оскільки санкції, передбачені за порушення прав споживачів, не мають достатнього стримуючого ефекту, що негативно впливає на рівень правової дисципліни суб'єктів господарювання.

Проблемним залишається і питання правового статусу споживача у договорах подвійного призначення. Європейське право, зокрема положення Директиви 2013/11/ЄС [1], виходить із того, що фізична особа може визнаватися споживачем навіть у разі часткового використання товару у професійній діяльності, якщо така діяльність не має домінуючого характеру. В українському законодавстві подібний підхід прямо не закріплений, що створює труднощі у

правозастосуванні та може призводити до необґрунтованого обмеження прав фізичних осіб.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини дозволяє розширити розуміння захисту прав споживачів через призму гарантій, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. У рішенні у справі «Kreuz v. Poland» [5] Суд підкреслив, що фінансові перешкоди не повинні обмежувати доступ до суду, що є особливо актуальним для споживчих спорів із незначною ціною позову. У справі «Airey v. Ireland» [6] ЄСПЛ зазначив, що право на суд має бути практичним та ефективним, а не теоретичним і ілюзорним, що покладає на державу обов'язок створити належні умови для реалізації цього права. Вказані підходи мають враховуватися при формуванні національних механізмів захисту прав споживачів, зокрема щодо забезпечення доступності правосуддя та спрощення процедур розгляду спорів.

Важливим елементом підвищення ефективності захисту прав споживачів є розвиток механізмів позасудового та колективного захисту. У Європейському Союзі суттєве значення для забезпечення належного рівня захисту споживачів має Директива (ЄС) 2020/1828 Європейського Парламенту і Ради від 25 листопада 2020 року про представницькі дії щодо захисту колективних інтересів споживачів [7], яка передбачає можливість уповноваженим суб'єктам звертатися до судових та адміністративних органів в інтересах груп споживачів. Це сприяє підвищенню доступності правосуддя та ефективності захисту прав споживачів у випадках масових порушень. В Україні відповідні механізми колективного захисту та альтернативного вирішення спорів лише формуються, а їх практичне застосування залишається обмеженим. Закон України «Про медіацію» створює правову основу для позасудового врегулювання спорів, однак відсутність спеціалізованих інституцій у сфері захисту прав споживачів та недостатній розвиток механізмів колективного представництва знижують ефективність захисту прав споживачів.

Отже, аналіз європейських директив та українського законодавства свідчить про наявність спільних підходів до регулювання відносин у сфері розірвання договору купівлі-продажу, проте рівень їх реалізації суттєво відрізняється. Українська правова система потребує подальшої гармонізації з правом ЄС, що має полягати не лише у формальному відтворенні норм, але й у впровадженні ефективних механізмів їх реалізації. Особливу увагу слід приділити забезпеченню належного інформування споживачів, удосконаленню системи відповідальності суб'єктів господарювання, а також розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Лише комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить забезпечити реальний, а не декларативний захист прав споживачів у сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Directive 2011/83/EU. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng (дата звернення: 18.04.2026).

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12 (дата звернення: 18.04.2026).
3. Загоруй Л. М., Загоруй І. С. Захист прав споживачів в мережі інтернет: перспективи розвитку. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 2 (48). С. 99–111.
4. New Deal for Consumers. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_1755 (дата звернення: 18.04.2026).
5. Kreuz v. Poland, заява № 28249/95, рішення від 19.06.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення: 18.04.2026).
6. Airey v. Ireland, заява № 6289/73, рішення від 09.10.1979. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420 (дата звернення: 18.04.2026).
7. Директива (ЄС) 2020/1828 Європейського парламенту і Ради від 25 листопада 2020 року про представницькі дії щодо захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_032-20#Text (дата звернення: 18.04.2026).

Науковий керівник: завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., О. А. Устименко

МЕДІАЦІЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Щедров Олександр Ростиславович,
старший партнер, заступник Керуючого партнера, адвокат Адвокатського об'єднання «АСТРА ЛІБЕРТА»

Медіація та альтернативне вирішення спорів - тема, яка в українському правовому середовищі досі сприймається скоріше як перспектива, ніж як реальність. Між тим у країнах Європейського Союзу ці інструменти функціонують як повноцінний елемент правової системи вже не одне десятиліття.

Основоположним принципом є принцип доступу до правосуддя і, прагнучи покращити доступ до правосуддя Європейський Союз з початком 20 сторіччя поступово впроваджував механізми позасудових процедур.

Початковим ґрунтовним документом з медіаційних процедур є Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах, метою якої є спрощення

доступу до методів альтернативного врегулювання спорів і сприяння мирному вирішенню спорів через стимулювання використання медіації та забезпечення збалансованих взаємовідносин між медіацією й судовим провадженням [1].

Також слід виділити Директиву 2013/11/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про Міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська конвенція про медіацію) [2].

Центральним документом, як було зазначено, залишається Директива 2008/52/ЄС. Її мета - сприяти мирному врегулюванню спорів шляхом заохочення медіації та забезпечення збалансованого співвідношення між медіацією і судовим провадженням.

Важливою рисою Директиви 2008/52/ЄС є її принципова гнучкість щодо питання обов'язковості медіації. Директива 2008/52/ЄС прямо передбачає, що вона не перешкоджає національному законодавству, яке робить медіацію обов'язковою або встановлює стимули чи санкції щодо неї - до або після початку судового провадження, за умови, що таке законодавство не позбавляє сторони права на доступ до суду.

Із ключових аспектів Директиви 2008/52/ЄС є зокрема те, що вона передбачає, що держави-члени забезпечують можливість для сторін або однієї з них за явною згодою інших подати клопотання про надання медіаційній угоді виконавчої сили. Такий механізм закріплений і в національному законодавстві України і з точки зору практичного застосування є вкрай важливим, адже результат будь-якої домовленості повинен мати механізм примусового виконання через ризик недотримання сторонами положень угоди.

Директива також зобов'язує держави-члени забезпечити, щоб медіатори та особи, задіяні в адмініструванні медіаційного процесу, не могли бути примушені давати свідчення у цивільних або господарських судових провадженнях чи арбітражі щодо інформації, яка виникла в ході медіації. Вищезгадане положення також закріплене у національному законодавстві України.

Вищезазначене положення є доволі принциповим та важливим для адвокатів, які братимуть участь у спорі при недосягненні мети медіації. Одна з головних причин, чому адвокати скептично ставляться до медіації – небажання розкриття клієнтом важелів і способів захисту, адже потім ці відомості будуть використані проти нього в суді. Директива 2008/52/ЄС та наразі національне законодавство України вирішує це прямо - медіатор не може бути викликаний як свідок, а сказане на медіації не може стати доказом. Для адвоката це означає, що можна радити клієнту йти на медіацію без ризику процесуальних втрат.

Першими державами – членами Європейського Союзу, які повідомили про впровадження Директиви 2008/52/ЄС, були Естонія, Франція, Італія та Португалія. Серед останніх країн, які імплементували правила Європейського Союзу щодо медіації у власну правову систему, стала Німеччина, яка передбачила застосування медіації у внутрішніх та транскордонних справах у

федеральному Законі «Про сприяння медіації та іншим процедурам позасудового врегулювання конфліктів» [5].

Другим ключовим актом є Директива 2013/11/ЄС про альтернативне вирішення споживчих спорів. Вона забезпечує споживачам доступ до позасудового вирішення контрактних спорів та встановлює обов'язкові вимоги до якості органів з альтернативного вирішення спорів щодо прозорості, незалежності та ефективності.

За преамбулою Директиви 2013/11/ЄС, вона повинна бути застосовна до спорів між споживачами та торговцями щодо договірних зобов’язань, які випливають із договорів купівлі-продажу або договорів про надання послуг, як онлайн, так і офлайн, у всіх секторах економіки, крім секторів, що звільнені від сплати податків. Сфера її застосування повинна включати спори, що виникають у зв’язку з продажем або постачанням цифрового контенту за плату. Ця Директива повинна бути застосовна до скарг, поданих споживачами проти торговців. Вона не повинна бути застосовна до скарг, поданих торговцями проти споживачів, або до спорів між торговцями. Однак ця Директива не повинна перешкоджати державам-членам ухвалювати або зберігати чинними положення щодо процедур позасудового вирішення таких спорів.

Попри існування у європейських країнах різних моделей медіації та підходів до її використання, завжди залишалося важливим дотримання основних загальноприйнятних принципів медіації: добровільності участі в процедурі, рівноправності сторін, неупередженості медіатора, конфіденційності та доступності процедури. Європейський кодекс етики медіаторів, затверджений у червні 2004 року, крім базових принципів (добровільність, конфіденційність, рівність, нейтральність), підкреслив і такі принципи, як компетентність медіатора і справедливість процесу медіації. Одним з основних принципів, на яких базується класична модель медіації, який відрізняє її від інших методів вирішення спорів, зокрема судового процесу, є принцип добровільності.

В нашій країні Закон України «Про медіацію» набрав чинності у 2021 році, тобто через тринадцять років після прийняття зазначеної Директиви 2008/52/ЄС. Це відставання саме по собі є показовим, однак важливіше інше: наявність закону ще не означає наявності працюючого інституту. Практика застосування медіації в Україні залишається вкрай обмеженою, а правова культура у цій сфері - несформованою.

Медіацією національний Закон визначає, як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [6].

Закон України «Про медіацію» визначає правові засади і порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання спору, принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші пов'язані питання. Закон охоплює цивільні, сімейні, трудові, господарські та адміністративні спори - тобто практично весь масив приватноправових і частину публічно-правових конфліктів, у яких сторони мають право на самостійне врегулювання.

З точки зору практики неодмінно слід наголосити, що більшість господарських і цивільних спорів, які потрапляють до суду, теоретично могли б бути вирішені в позасудовому порядку - швидше й з меншими витратами для сторін. Проте медіація як реальна альтернатива сторонами майже не розглядається, а самі адвокати нерідко не зацікавлені в її просуванні.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про медіацію» внесені зміни до процесуальних кодексів та передбачено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу.

Загалом норми процесуальних Законів прямо спонукають сторони врегулювати спір у позасудовому порядку шляхом укладання мирової угоди, медіації, передачі справи третейському суду, тощо. Також існують пільги з повернення судового збору якщо результату досягнуто сторонами за результатами проведення медіації.

Однією з характерних ознак медіаційної процедури є обов'язок суду зупинити провадження у справі у випадках звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв`язку з проведенням медіації.

З дослідження Єдиного державного реєстру судових рішень за першу половину 2026 року вбачається, господарські суди постановили 6 ухвал про зупинення провадження з означеної підстави; суди загальної юрисдикції – 2 ухвали; та 26 ухвал постановили адміністративні суди [7].

Вищезазначений показник є доволі низьким з огляду на достатньо велику кількість справ, яка перебуває на розгляді в судах, проте до неї слід поставитись скептично адже судова статистика медіацію окремо не виділяє. Державна судова адміністрація публікує аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя, але медіаційні угоди укладені під час судового провадження в них не виокремлені як самостійна категорія.

Що стосується процедур альтернативного вирішення спору в країнах Європейського Союзу, зокрема шляхом медіації, то оскільки її правова база створена значно раніше, аніж в Україні, то і практика застосування цих процедур значно ширше. Водночас, за даними дослідження 2014 року, незважаючи на доведені та численні переваги медіації, у цивільних і комерційних справах вона використовується менш ніж в 1% випадків у країнах Європейського Союзу. Безперечно це доволі низький показник і застарілі дані, однак він є значно вищим, аніж випадки застосування медіації в Україні [4].

У 2024–2025 роках проводилось нове масштабне дослідження стану медіації в Європейському Союзі - через десять років після оригінального дослідження 2014 року. Дослідницька група вирішила проаналізувати такі аспекти законодавства кожної держави-члена, які також були розглянуті в первинній версії дослідження: ступінь регулювання; предмети спорів, що підлягають медіації; ступінь конфіденційності; добровільний чи обов'язковий характер медіації або інформаційних зустрічей щодо медіації; фінансові стимули та санкції; наявність судових направлень на медіацію; можливість примусового виконання угоди про врегулювання, досягнутої в результаті медіації; підготовка

та акредитація медіаторів; наявність або відсутність обов'язку адвокатів інформувати клієнтів про медіацію; використання правової допомоги в медіації; статистичні дані щодо використання медіації.

Результати вищезгаданого дослідження ще не опубліковані повністю, але сам факт його проведення свідчить про те, що проблема недостатнього використання медіації залишається актуальною [3].

Нині в багатьох європейських країнах існує модель так званої обов'язкової медіації, або квазіпримусової медіації. Законодавством цих країн визначено участь сторін спору в медіації як обов'язкову передумову для звернення до суду, створено систему стимулювання та заохочення вирішення конфліктів у позасудовий спосіб, а також визначено санкції за відмову від участі у медіації. Провідною країною з обов'язковою досудовою медіацією в цивільних і комерційних спорах уважають Італію. В цій країні вироблено систему податкових стимулів та примусових заходів для сприяння більш активній участі сторін конфлікту в процесі медіації. У 2013 році законодавчо встановлено обов'язковість попередньої медіації для окремих цивільних і господарських справ, при цьому визначено, що сторони отримують допомогу від адвоката, угода про медіацію стає правовим документом, а перша зустріч із медіації вступного характеру є майже безкоштовною для сторін.

У нашій же державі інститут альтернативного вирішення спорів на цей час не є достатньо розвинутим проте, з урахуванням значної завантаженості судів, умов воєнного стану, обмеженості доступу до правосуддя для деяких категорій осіб, цей інститут має значні завдатки для розвитку.

Обов'язковість медіації у деяких категоріях спорів для України є передчасною, оскільки насамперед необхідно сформувати у суспільстві правову культуру альтернативного вирішення спорів, що сприятиме нівелюванню зловживань у цій сфері. Держава має подбати про стимулювання населення до обрання інших способів вирішення конфліктів, аніж судовий порядок їх розгляду. Для формування в Україні ефективної системи альтернативного вирішення спорів доцільним є впровадження комплексу організаційних, економічних та правових стимулів, які вже довели свою ефективність у державах-членах Європейського Союзу.

Доцільним є підвищення рівня правової обізнаності населення щодо переваг медіації та інших позасудових способів врегулювання конфліктів. Більшість громадян продовжують сприймати суд як єдиний механізм захисту своїх прав, тоді як переваги медіації - швидкість, конфіденційність, збереження ділових та сімейних відносин, економія коштів - залишаються недостатньо відомими.

Розширення фінансових стимулів для сторін спору, на прикладі Італії, також є вагомим аргументом для популяризації медіації і інших альтернативних способів вирішення спорів в Україні. Зокрема, може бути розглянуте питання збільшення розміру судового збору, який підлягає поверненню у разі врегулювання спору шляхом медіації, а також можливість часткової компенсації витрат на проведення медіації за рахунок державних або місцевих програм

підтримки доступу до правосуддя. Податкові пільги при впровадженні медіаційної процедури, зокрема у спорах бізнесу, також будуть слугувати вагомим фактором обрання саме цього способу вирішення конфлікту.

Також потребує розвитку система судового сприяння медіації. Судді повинні мати процесуальні механізми активного інформування сторін про можливість використання медіації та оцінювати доцільність її застосування на ранніх стадіях розгляду справи. Хоча процесуальні кодекси і містять приписи про необхідність суду запропонувати сторонам укласти мирову угоди чи провести медіацію, але на практиці цей механізм є доволі формальним.

Подальша гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу у сфері медіації повинна бути спрямована не лише на вдосконалення нормативного регулювання, але й на формування культури мирного врегулювання спорів. Саме поєднання законодавчих стимулів, інформаційної підтримки та належної інституційної інфраструктури здатне перетворити медіацію з формально існуючого правового інституту на ефективний та затребуваний механізм захисту прав і законних інтересів громадян та суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2008. Vol. L 136. P. 3–8. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng (дата звернення: 08.06.2026).

2. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC. *Official Journal of the European Union*. 2013. Vol. L 165. P. 63–79. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj/eng (дата звернення: 08.06.2026).

3. Rebooting the EU Mediation Directive / Dialogue Through Conflict. URL: https://www.dialoguethroughconflict.org/rebooting-the-eu-mediation-directive/ (дата звернення: 08.06.2026).

4. Mediation in the EU: Study for the JURI Committee / European Parliament. 2014. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-JURI_ET(2014)493042 (дата звернення: 08.06.2026).

5. Хлистік М. А. Медіація: досвід європейських країн та перспективи для України. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 2. С. 190–196. URL: https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/414/368 (дата звернення: 08.06.2026).

6. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 6. Ст. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20 (дата звернення: 08.06.2026).

7. Єдиний державний реєстр судових рішень / Державна судова адміністрація України. URL: https://reyestr.court.gov.ua (дата звернення: 08.06.2026)

СПЕЦИФІЧНЕ ВИКОНАННЯ (SPESIFIC PERFORMANCE) В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ: КОНФЛІКТ МІЖ ТРАДИЦІЯМИ CIVIL LAW ТА COMMON LAW У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Яковенко Аліна Сергіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

У контексті підготовки процесу вступу України до Європейського Союзу необхідною умовою є гармонізація національного приватного права із європейськими стандартами. Одним із проблемних аспектів щодо цього є інститут специфічного виконання зобов'язання (specific performance), адже він має розбіжність підходів між Civil Law, тобто континентальним правом, де домінує пріоритет реального виконання зобов'язання, та Common Law, тобто загальним правом, у якому переважає компенсаційна модель захисту через відшкодування збитків. Тому, задля адаптації українського законодавства необхідно ретельно проаналізувати, як знайти компроміс і збалансувати інтереси всіх сторін у транскордонних комерційних відносинах.

Специфічне виконання (specific performance) розглядається як примусове виконання боржником зобов'язання в натурі.

У країнах Civil Law, зокрема в Німеччині та Франції, а також в Україні, панує принцип pacta sunt servanda. Відповідно до якого договірні зобов'язання мають виконуватися в натурі, проте є винятки, коли боржник може відмовитися від виконання у натурі (неспіврозмірність витрат боржника вигоді кредитора у зобов'язанні, особистий характер виконання). Специфічне виконання тут розглядається як природний і первинний спосіб захисту кредитора, а грошова компенсація має субсидіарний характер [1, с.33]. Натомість у системі Common Law, сюди належить Англія, панує підхід, згідно з яким специфічне виконання є винятковим засобом. Як зазначає професор Алан Шварц, у загальному праві суди відмовляють у виконанні в натурі, якщо вони можуть розрахувати грошові збитки з розумною точністю, що робить цей засіб захисту субсидіарним [2, с.272]. Через ці розбіжності важко створити єдиний Європейський цивільний кодекс, адже сторони мають протилежні позиції та підходи.

Через спроби узгодити різні підходи в ЄС з'явилися змішані моделі. Стаття 9:102 Принципів європейського договірного права визначає, що потерпіла сторона має право отримати виконання негрошового зобов'язання, як воно

визначено договором, включаючи усунення дефектного виконання, проте є закріплені винятки, коли виконання в натурі є неможливим [3].

Схожу логіку спостерігаємо у ст. III.–3:302 Модельних правил (DCFR). Відповідно до цих норм виконання в натурі не допускається, якщо воно є неможливим чи незаконним, надмірно обтяжливим або дорогим для боржника або має особистий характер, і виконання у такому разі було нерозумним.

Коментар до цієї статті підкреслює, що незважаючи на розбіжності між підходами Common Law та Civil Law, можна вважати, що результати на практиці є досить схожими. У випадках, коли виконання має особистий характер, критерієм обмеження є не сам факт надання послуг, а те, чи було б примусове виконання нерозумним, з особливим урахуванням прав людини та основоположних свобод боржника [4, с.382]. Це означає, що право на реальне виконання перестає бути абсолютним навіть у країнах Civil Law.

Якщо проаналізувати сучасну судову практику, то можна побачити, що специфічне виконання все частіше обмежується економічними критеріями. У справі Sky Petroleum Ltd v VIP Petroleum Ltd 1974 WLR 576 Високий суд Англії, попри загальне правило пріоритету відшкодування шкоди, фактично застосував механізм примусового виконання, визнавши, що грошова компенсація не є адекватною у ситуації критичного дефіциту товару. Суд підкреслив, що у виняткових обставинах специфічне виконання може бути допустимим для досягнення справедливого результату між сторонами та забезпечення економічної рівноваги договору [5]. Водночас у французькій судовій практиці є справа Cour de cassation від 15 жовтня 2015 року у справі № 14-23.612, де суд скасував рішення апеляційної інстанції в частині зобов'язання боржника знести об'єкт нерухомості, наголосивши на необхідності оцінки пропорційності такого заходу щодо характеру порушення [6]. Тобто навіть за наявності підстав специфічне виконання не може застосовуватися автоматично, якщо воно є надмірним або економічно невиправданим. Таким чином, простежується зближення критеріїв застосування specific performance через орієнтацію на принцип доцільності та пропорційності захисту права.

Ми вважаємо, що специфічне виконання має бути обмежене у випадках, коли витрати боржника на таке виконання значно перевищують вигоду, яку отримає кредитор. Це дозволить Україні інтегрувати принципи європейського договірного права без руйнування національної цивілістичної традиції.

Можна підсумувати, що конфлікт між Civil Law та Common Law щодо специфічного виконання часто перебільшують у доктрині, адже на рівні правозастосування обидві системи мають одну ціль, тобто найбільш ефективного відновлення порушеного права.

Хоча все ж таки основною суперечністю залишається питання пріоритетності засобів захисту, норми PECL та DCFR демонструють, що компроміси цілком можливі, і що можна гнучко підходити до кожної ситуації. Для вітчизняної правової думки це означає необхідність переосмислення виконання в натурі не як безумовного обов'язку, а як засобу захисту, яке має

застосовуватися з урахуванням добросовісності, пропорційності та того, чи це економічно виправдано.

Список використаних джерел:

1.Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової ; Робоча група з підгот. законопроекту з рекодифікації цивіл. законодавства України та ін. Одеса : Гельветика, 2021. 690 с.
URL:https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Monografiya-Rekodyfikatsiya-tsyvilnogo-zakonodavstva-Ukrayiny.-Vyklyky-chasu.-Pershe-vydannya.-2021.pdf

2. Schwartz A. The Case for Specific Performance. *The Yale Law Journal*. 1979. Vol. 89. No. 2. P. 270–306.
URL:https://www.researchgate.net/publication/268255247_The_Case_for_Specific_Performance

3. Principles of European Contract Law. URL: https://www.lawanalytics.top/pages/pecl/remedies

4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR): Articles and Comments / ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al. 1620 p.
URL:https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf

5. Sky Petroleum Ltd v VIP Petroleum Ltd [1974] 1 All ER 954. *Case Summary*. 2018. URL:https://www.lawteacher.net/cases/sky-petroleum-v-vip-petroleum.php (дата звернення: 25.04.2026).

6. Cour de cassation, civile, Chambre civile 3, 15 octobre 2015, 14-23.612, Publié au bulletin. Légifrance.
URL: https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000031331815/ (дата звернення: 25.04.2026).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, В.О. Савченко.

ТЕОРЕТИКО ПРАВОВИЙ ДИСКУРС АДАПТАЦІЇ ДОГОВІРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

Ярошенко Ірина Віталіївна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У сучасних умовах розвитку європейського права одним із ключових питань для України є готовність її правової системи до адаптації договірного права ЄС. Україна задекларувала курс на європейську інтеграцію, підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та запровадила Загальнодержавну програму адаптації законодавства до acquis communautaire. Однак перед тим, як говорити про конкретні механізми гармонізації договірного права, постає питання більш фундаментального характеру: наскільки правова система України реально, а не лише декларативно готова до такої адаптації? Чи не є євроінтеграційні заяви лише політичною риторикою, тоді як глибинна структура правової системи залишається несумісною з логікою права ЄС? Адже гармонізація, як наголошує Н. М. Пархоменко, — це не просто прийняття нових нормативно-правових актів, а процес цілеспрямованого зближення правових систем шляхом усунення суперечностей між правовими нормами різних держав, забезпечення узгодженості термінології та формування спільних правових стандартів [11]. Відповідь на питання про реальну готовність України залежить від того, наскільки її правова система подолала власне історичне минуле — і насамперед радянську правову спадщину.

1. Правова система України як змішана система: між континентальною традицією та пострадянською спадщиною. Класичний поділ на романо-германську, англо-американську, релігійну та інші правові сім’ї історично формувався на основі відмінностей у джерелах права, правовій культурі, юридичній техніці та способах правового регулювання. У юридичній науці для порівняння правових систем використовують поняття правової сім'ї — історично сформованої групи правових систем зі схожими юридичними ознаками: джерелами права, методами правового регулювання, правовими інститутами тощо [12]. Проте розвиток міжнародних відносин, глобалізаційні процеси та активна взаємодія правових систем різних держав поступово змінюють характер функціонування національних правопорядків.

Правова система України не може бути однозначно віднесена до жодної з класичних правових сімей. Правова система завжди є відображенням політичної, економічної, культурної та ідеологічної структури суспільства і постійно розвивається під впливом різних факторів, тому не існує «чистої» статичної моделі, а є лише історично сформовані типи або сім'ї правових систем. Історично вона формувалася в межах романо-германської (континентальної) традиції, яка була перервана в 1917–1918 роках більшовиками. Ця традиція лише згодом, з початку 90-х років, знову почала відновлюватись шляхом прийняття нового

демократичного законодавства. Водночас тривале перебування України у складі СРСР зумовило формування в правовій системі специфічних характеристик притаманних тоталітарним та авторитарним державам, які і породили такий феномен як радянська та/чи пострадянська правова сім'я.

Слід зауважити, що право завжди є вираженням державної політики — це нормальне явище для будь-якої системи. Проте радянська правова система розглядала право не як засіб обмеження державної влади, а як інструмент реалізації політики правлячого класу. Особливість полягала в тому, що радянське законодавство обслуговувало тоталітарну управлінську систему, що не давало можливості для розвитку демократичних начал. Ця спадщина відобразилася у схильності до формального тлумачення норм, обмеженій ролі суддівської дискреції та інерції адміністративних практик, які де-не-де зберігаються попри формальне оновлення українського законодавства [1]. Такі науковці як П. Баб'є та О. Бір'юков, стверджують, що країни пострадянського простору досі несуть у собі часткові ознаки соціалістичної правової системи — і Україна не є винятком. Радянська правова система нав'язала соціалістичні ідеологічні принципи цивільному праву, що зумовило фактичне скасування концепції приватного права та її заміну державною і колективною власністю.

2. Радянська спадщина як структурний бар'єр: концептуальна несумісність із логікою права ЄС. Право Європейського Союзу формує наднаціональний правовий порядок — самостійний рівень правового регулювання, що існує поряд із національними правопорядками, але має пріоритет над ними та безпосередньо впливає на відносини у державах-членах. Радянська правова система розглядала право не як засіб обмеження державної влади, а як інструмент реалізації політики держави та правлячої партії, що прямо випливало з марксистсько-ленінської теорії про право як елемент надбудови над економічним базисом [2]. Ця ідеологічна зумовленість відобразилася у схильності до формального тлумачення норм, обмеженій ролі суддівської дискреції, що зберігається і дотепер. Як підтверджують порівняльні дослідження, патерни радянського правосуддя збереглися у більшості пострадянських держав попри розпад СРСР, а системні зміни у правовій культурі вимагають значно більше, ніж зміна формального законодавства [9].

Право ЄС навпаки оперує гнучкими функціональними категоріями, допускає широкий судовий розсуд при тлумаченні та спирається на прецедентну практику Суду ЄС як обов'язковий орієнтир. Натомість українська правова традиція, сформована в межах романо-германської сім'ї та підсилена радянською нормотворчою практикою, вимагає чіткого законодавчого визначення понять з обов'язковим переліком ознак, суб'єктів та об'єктів правового регулювання. Як зазначає Т. ван ден Брінк, саме через законодавчі акти ЄС відбувається значний вплив на національні правові системи, оскільки вони визначають сферу застосування правових норм, рівень обов'язковості та ступінь свободи держав у їх імплементації [7]. Характерною рисою правових систем релігійного та традиційного типу є персональний, а не територіальний характер дії права [5] — що наочно демонструє: різні правові системи мають принципово різну

внутрішню логіку, і механічне перенесення норм між ними без урахування цієї логіки є приреченим на неефективність.

3. Адаптація договірного права ЄС: не декларація, а системна проблема. Адаптація як конкретна форма односторонньої гармонізації передбачає цілеспрямоване приведення національного права у відповідність до зовнішніх правових стандартів [6]. Н. М. Пархоменко наголошує, що важливим елементом цього процесу є усунення колізій між національним і міжнародним правом, забезпечення узгодженості термінології та належне впровадження міжнародних правових стандартів у внутрішню правову систему держави [11]. Однак реальна адаптація договірного права вимагає вирішення не лише формально-нормативних завдань. За таких умов, необхідно чітко розрізняти політичні декларації та реальне законодавство. Доки правова система України не подолає внутрішню інерцію пострадянських підходів, адаптація договірного права ЄС залишатиметься текстуально оформленою, але функціонально неефективною.

Під цією інерцією ми розуміємо те, що структура СРСР вплелася в нашу правову систему — ніби ми й повернулися до романо-германських корінь, але радянські підходи залишилися. Проблема полягає не стільки в культурі правозастосування, скільки у підходах до змін. Україна як майбутній суб'єкт ЄС має прагнути до збалансованої адаптації, що відповідає її національним інтересам, а не простому копіюванню норм. Якщо норма не відповідатиме нашій правовій та історико-філософській основі, вона просто не буде виконуватися. Саме тому дослідження ступеня готовності правової системи є не академічною абстракцією, а практичною передумовою будь-якої реальної гармонізації.

Висновок. Таким чином, правова система України є змішаною за своєю природою: континентальна традиція кодифікації та ієрархії норм поєднується в ній із пострадянською правозастосовною культурою та наростаючим впливом наднаціонального права ЄС. З матеріальної точки зору ця змішаність породжує концептуальні колізії між логікою українського нормотворення та гнучкими категоріями права ЄС. З процесуальної точки зору вона зумовлює інерцію правозастосування, яка не усувається лише формальним приведенням законодавчих текстів у відповідність до acquis communautaire. Подальше усвідомлення цієї проблеми українською юридичною доктриною та практикою є необхідною передумовою для створення ефективного, а не лише декларативного механізму адаптації договірного права України до права Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Babie P. Ukraine's Transition from Soviet to Post-Soviet Law. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2016. Vol. III. №. 1. URL: https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/download/167/61
2. Berman H. J. *Justice in the U.S.S.R.: An Interpretation of Soviet Law*. Harvard University Press, 1963.
3. Craig P., de Búrca G. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford University Press, 2020. ISBN-13: 978-0198856641

4. Jikia M. The Impact of EU Law on National Legal Frameworks. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2025. Vol. 13. № 2. P. 914–926. DOI: https://doi.org/10.56701/shd.1663755
5. Shelley L. Justice Reform in Post-Soviet Successor States: A Comparative Perspective. *Archives of Criminology*. 2006. URL: https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/ak/article/view/167
6. Tahiiev A. Application of Shia Islamic Law in Contemporary Legal Systems. *Laws*. 2025. Vol. 14. № 2. Art. 23. DOI: https://doi.org/10.3390/laws14020023
7. Ton van den Brink T. The Impact of EU Legislation on National Legal Systems. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 2017. DOI: https://doi.org/10.1017/cel.2017.2
8. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 3–7. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_4/3.pdf
9. Козюбра М. І. та ін. Загальна теорія права: підручник. / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf
10. Корнієнко О. О. Вплив права Європейського Союзу на конституційну систему України: антикорупційний аспект. *Legal Bulletin*. 2025. С. 16–22. DOI: https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-17-C2
11. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.23
12. Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Сабадаш І. О. та ін. Порівняльне правознавство: підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 272 с.

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., проф. Ж.В. Завальна

ЗМІСТ

Muhammet Salih Aydın 4
Harmonisation of Ukrainian legislation with the EU GDPR: legal convergence, CJEU jurisprudence impact and institutional transformation
Амер Діана Наіф 8
Підстави зміни та розірвання договору купівлі-продажу: європейський підхід та українські перспективи
Антіпіна А. К. 13
Захист слабшої сторони договору в європейському та українському праві: порівняльно-правовий аспект
Антол І. В. 17
Гармонізація законодавства України та ЄС щодо робочого часу та часу відпочинку працівників
Безула Е. М. 19
Роль і значення санкцій у міжнародній політиці ЄС
Березовська А. О. 22
Цифровізація арбітражного процесу: стандарти ЄС та їх вплив на українське арбітражне законодавство
Білоусова Є. О. 24
Особливості змін правового регулювання послуг перевезення в Україні: гармонізація із правом ЄС
Богданова С. П. 28
Перспективи розвитку українського договірного права в умовах європейської інтеграції
Бондаренко А. В. 32
Ієрархія засобів захисту (remedies) за Директивою (ЄС) 2019/771: чому право на розірвання договору залишається «останнім аргументом»?
Ваньчак М. В. 35
Принцип розумних строків судового розгляду в епоху штучного інтелекту
Волощенко О. М. 38
Деякі аспекти гармонізації законодавства у сфері права інтелектуальної власності України
Воронов К. М. 41
Міжнародний комерційний арбітраж в Україні на шляху до ЄС: між національним суверенітетом та європейським acquis
Воронова І. В. 44
Історичний досвід гармонізації законодавства країн Центральної та Східної Європи з acquis ЄС у процесі вступу: порівняльний аналіз для України

Гапонюк О. С. 49
Гармонізація переддоговірної відповідальності (culpa in contrahendo): аналіз впливу практики Суду ЄС на національні доктрини (справи С-334/00 та інші)
Говор К. О. 52
Характеристика повних контрактів за правом Європейського Союзу
Holovko Y. M. 55
ESG clauses and climate due diligence in international commercial contracts: private law and arbitration dimensions
Дашков Я. В. 59
Принципи Європейського договірного права (PECL), як інструмент уніфікації: правова природа та сфера застосування
Дьякова А. Ю. 62
Принцип обов'язкового розкриття інформації (disclosure) на переддоговірній стадії: стандарти DCFR та їх імплементація в законодавство України
Завальна Ж. В. 65
Розуміння категорії «договір» в науковій юридичній доктрині Європейського Союзу
Зябченко О. А. 69
Гармонізація антикорупційного законодавства України зі стандартами ЄС в умовах євроінтеграції (2014–2026 рр.)
Ільїна А. О. 73
Спадкування права на житловий сертифікат як форми компенсації за зруйноване житло в умовах воєнного стану
Каранда А. А. 75
Від мінімальної до повної гармонізації: аналіз ризиків зниження рівня захисту споживачів у країнах з високими стандартами (на прикладі Директиви (ЄС) 2019/771)
Karpenko R. V. **77**
Mediation as an alternative mechanism for resolving disputes and conflicts: challenges in defining terminology in the EU and Ukraine
Касєєв О. А. 80
Захист прав споживачів в договорах надання банківських послуг: правове регулювання ЄС
Клочко І. О. 83
Популяризація медіації серед населення: виклики та можливості

Княженцев Б. Є. 87
Віртуальні активи як об'єкти міжнародного приватного права
Князєва П. А. 90
Віденська конвенція 1980 року та процес гармонізації норм міжнародної купівлі-продажу в Україні
Коняєва М. Д. 94
Гармонізація договірного права України з правом ЄС: сучасний стан та виклики
Кравчук В. В. 97
Алгоритмічні дефекти формування волі: деконструкція маніпулятивних інтерфейсів крізь призму доктрини дійсності правочину за Регламентом про цифрові послуги (DSA)
Кулик Е. О. 100
Адаптація антидискримінаційного законодавства України до норм права ЄС
Левченко М. С. 104
Правовий режим іноземних інвестицій у період воєнного стану
Литвиненко Є. В. 108
Гармонізація законодавства України з актами ЄС у сфері штучного інтелекту
Лобачов Г. О. 111
Форс-мажор у міжнародних комерційних договорах: принципи UNIDROIT, практика арбітражу та виклики воєнного часу для України
Ломака О. Ю. 114
Гармонізація інституту поновлення процесуальних строків в Україні з acquis ЄС як гарантія доступу до правосуддя
Максимук М. Г. 117
Забезпечення балансу між роботою та приватним життям: впровадження стандартів ЄС у трудове законодавство України
Морквін Д. А., Федоров М. В. 120
Щодо впровадження стандартів військової освіти НАТО у Національній гвардії України
Москаленко М. Г. 122
Межі ст. 114 ДФЄС як правової основи для уніфікації договірного права: чи не зловживає ЄС своєю компетенцією щодо гармонізації внутрішнього ринку?

Найдьон Д. О. 125
Тлумачення договорів у світлі принципу добросовісності: чи існує автономне загальноєвропейське розуміння good faith поза межами споживчого права?
Нестеренко Р. В., Гох І. М., Чала Ю. В. 129
Конституційно-правові засади євроінтеграції України: стан та перспективи
Ніколаєнко Е. С. 131
Визнання та виконання іноземних арбітражних рішень в Україні у світлі Нью-Йоркської конвенції 1958 року та стандартів ЄС
Носатенко А. В. 135
Вибір застосовного права в міжнародному комерційному арбітражі: Регламент Рим I та арбітражна практика
Ованесян Р. Р. 137
Принцип добросовісності як елемент гармонізації українського договірного законодавства
Осадча О. І. 140
Зобов'язання сторін договору купівлі-продажу: порівняльний аналіз законодавства України та ЄС
Остапенко М. Є. 144
Дихотомія споживчих засобів захисту та екологічної сталості: оцінка сумісності ієрархії вимог Директиви 2019/771 із засадами Директиви про «право на ремонт» (2024/1799)
Полупаненко Д. К. 149
Принцип транспарентності в договірних відносинах за правом ЄС: інформаційні обов'язки сторін як передумова дійсності договору
Полянічкін А. В. 155
Алгоритмічна прозорість як нова переддоговірна «завіса»: обов'язки з надання інформації за Digital Services Act та їх вплив на дійсність договору
Посунько Т. О. 158
Еволюція поняття «цифровий контент» та «цифрові послуги»: динаміка зобов'язань постачальника за Директивою (ЄС) 2019/770
Приймак В. В. 162
Цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану ШІ: проблеми кваліфікації порушення договірного зобов'язання за участі автономних систем
Римарчук М. О. 165
Приведення антикорупційного законодавства України у відповідність до стандартів ЄС

Савченко В. О. 169
Фікція раціонального суб'єкта в договірному праві ЄС: обмежена раціональність та критерій когнітивної доступності
Самойленко К. Ю. 173
Відмова від договору в договірному праві ЄС
Саніна В. В. 176
Європейські стандарти форми договору та перспективи їх імплементації в українське законодавство
Селюкова В. С. 179
Колективний захист прав споживачів (Directive 2020/1828): як процесуальна новела змінює стратегію виконання договірних зобов'язань великим бізнесом
Середа С. І. 182
Пропорційність як критерій обмеження відповідальності: захист слабкої сторони та свобода договору в комерційних правовідносинах (B2B)
Спірідонова Т. М. 185
Принцип заборони зловживання правом у договірних відносинах: підходи ЄС та перспективи для України
Строган С. М. 189
Концепція «фундаментального порушення» договору: порівняльний аналіз підходів CISG та принципів PECL у практиці європейських арбітражів
Таран Н. В. 192
Міжнародно-приватноправові аспекти діяльності криптобірж
Ткаченко В. С. 195
Інституційні механізми гармонізації законодавства України із правом ЄС
Удовика Л. Г. 198
Кримінальне переслідування як складник перехідного правосуддя України
Ушаков Н. І. 202
Медіація як європейський інструмент альтернативного врегулювання спорів: проблеми імплементації в Україні
Харченко В. С. 206
Колізійне регулювання міжнародного усиновлення в умовах євроінтеграції України: проблеми гармонізації з правом ЄС
Хорошун Є. В. 211
Рамкові договори в договірному праві ЄС

Чеканова В. О. 214
Нормативна експропріація договірної автономії: аналіз примусових умов обміну даними за Регламентом (ЄС) 2023/2854 (Data Act)
Çiftçioğlu H. 217
Harmonisation of personal data protection legislation with the GDPR: current state and prospects for Ukraine
Чувашова К. Д. 219
Характеристика неповних контрактів за правом ЄС
Чумаченко К. І. 223
Принцип добросовісності (good faith) в європейському договірному праві: зміст, межі, імплементація в Україні
Ширшова І. О. 226
Принцип pacta sunt servanda та цифрова трансформація: правова природа автоматичного змінення умов у smart-контрактах
Штанько О. О. 229
Право на відмову від договору (right of withdrawal) в умовах «циркулярної економіки»: особливості договорів щодо вживаних та відновлених товарів
Шурдуба В. В. 232
Захист прав споживача при розірванні договору купівлі-продажу: європейські директиви та українське законодавство
Щедров О. Р. 235
Медіація та альтернативне вирішення спорів: досвід Європейського Союзу та перспективи для України
Яковенко А. С. 241
Специфічне виконання (specific performance) в європейському договірному праві: конфлікт між традиціями civil law та common law у контексті гармонізації
Ярошенко І. В. 244
Теоретико правовий дискурс адаптації договірного права України до права ЄС

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ КОМБІНОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ
МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ В ЛОКАЛЬНОМУ ТА МЕРЕЖНОМУ РЕЖИМАХ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЄС»

Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених
(11 червня 2026 року, м. Харків, Україна)

Українською та англійською мовами

Відповідальний за випуск: Воронов К. М.
Тексти подано у авторській редакції

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4.